Irène Némirovsky

Suita franceză

BIBLIOTECA POLIROM

Irène Némirovsky

Suita franceză

Traducere din limba franceză
de Nicolae Constantinescu

HASEFER

POLIROM
2014

Irène Némirovsky, *Suite française*
© 2014 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română
© Editura Hasefer a F.C.E.R.
Carte editată în colaborare cu Federaţia Comunităţilor Evreieşti din România – CIEP – Editura Hasefer

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-5040-8
ISBN PDF: 978-973-46-5041-5
ISBN print: 978-973-46-4904-4

Coperta: Radu Răileanu
Foto copertă: © Visual Press/Northfoto

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată în colaborare cu elefant.ro

IRÈNE NÉMIROVSKY (1903-1942) s-a născut la Kiev, în familia unui bancher din Ucraina. Şi-a petrecut copilăria la Sankt-Petersburg, dar familia sa a fugit din Imperiul Rus la începutul Revoluţiei, în 1917, stabilindu-se în cele din urmă la Paris, în 1919. A făcut studii de filologie la Sorbona şi a început să scrie la doar 18 ani. 1926, anul în care a absolvit studiile, a marcat şi debutul său literar, cu romanul *Le Malentendu* (*Neînţelegerea*). În 1929 a definitivat romanul *David Golder*, care a avut un succes imediat şi de proporţii, fiind adaptat pentru marele ecran un an mai tîrziu. Apoi, în 1930, a publicat romanul *Le Bal* (*Balul*), la rîndu-i adaptat pentru film şi scena de teatru, căruia i-au urmat o serie de alte romane, ca *Le Vin de solitude* (*Vinul singurătăţii*, 1935), *Jézabel* (1936) sau *Deux* (*Doi*, 1939). Deşi lucrările antume i-au adus admiraţia publicului şi recunoaşterea criticilor, inclusiv a celor antisemiţi, în 1938 i-a fost refuzată cetăţenia franceză, iar în 1940 i s-a interzis să mai publice. În 1942 a fost arestată împreună cu soţul ei şi trimisă la Auschwitz, de unde nici unul dintre cei doi nu va mai ieşi. Cele două fiice au scăpat însă cu viaţă şi au reuşit să salveze o parte din manuscrisele mamei lor. Printre acestea se afla şi celebra *Suite française* (*Suita franceză*), publicată cu un succes răsunător în 2004 în Franţa, recompensată cu prestigiosul Prix Renaudot, acordat pentru prima oară postum.

FURTUNĂ ÎN IUNIE

Războiul

1

Cald, își ziceau parizienii. Aer de primăvară. Era noaptea, în vreme de război, alarmă. Dar noaptea se risipește, războiul e departe. Cei care nu dormeau, bolnavii țintuiți la pat, mamele cu fii pe front, femeile îndrăgostite, cu ochii istoviți de lacrimi, auzeau primul suflu al sirenei. Încă nu era decât o expirare profundă, ca un oftat care iese dintr-un piept chinuit. Aveau să se scurgă câteva clipe înainte ca tot cerul să fie cuprins de vacarm. Venea de departe, din străfundul orizontului, fără grabă, s-ar fi zis! Cei care dormeau visau marea cum își împinge înainte valurile și pietrișul, furtuna cum zgâlțâie pădurea în martie, o cireadă de vite care aleargă tropăit, zguduind pământul, până când, în sfârșit, somnul ceda și omul murmura cu ochii abia mijiți:

— Sună alarma?

Femeile, mai energice, mai vioaie, erau deja în picioare. Unele, după ce închideau ferestrele și obloanele, se culcau la loc. În ajun, luni, 3 iunie, bombele căzuseră peste Paris pentru prima dată de la începutul acestui război, însă oamenii rămâneau calmi. Totuși, veștile erau proaste. Dar ei nu credeau. N-ar fi crezut nici dacă li s-ar fi anunțat o victorie. „Nu mai înțelegem nimic“, spuneau. Copiii erau îmbrăcați la

lumina lanternei. Mamele ridicau cu amândouă mâinile trupușoarele grele și călduțe: „Vino, nu-ți fie teamă, nu plânge“. Suna alarma. Toate becurile se stingeau, dar fiecare casă, fiecare stradă se vedea lămurit sub cerul auriu și limpede de iunie. Sena părea să le absoarbă toate licăririle răzlețe și să le reflecte însutit, ca o oglindă cu fațete. Ferestrele insuficient camuflate, acoperișurile care străluceau în umbra palidă, ferecăturile ușilor, unde fiecare protuberanță lucea slab, câteva semafoare rămase aprinse mai mult decât celelalte, din cine știe ce motiv, erau atrase și-apoi captate de Sena, care le făcea să tremure în apele ei. De sus, probabil părea să curgă albă ca un râu de lapte. Unii spuneau că ar dirija avioanele inamice. Alții afirmau că așa ceva e cu neputință. În realitate, nimeni nu știa nimic. „Eu rămân în pat, nu mi-e frică“, murmurau voci somnoroase. „Dacă te prinde o dată, ăla ești“, răspundeau cei precauți.

Prin geamlâcurile care protejau scările de serviciu din imobilele noi, se vedeau coborând una, două, trei flăcări mici: locatarii de la etajul șase fugeau de acolo, cu lanterne aprinse în mâini, în ciuda regulilor. „N-aș vrea să-mi rup gâtul pe scări… Vii, Émile?“ Oamenii vorbeau instinctiv în șoaptă, ca și cum spațiul ar fi fost înțesat de ochii și urechile inamicului. Ușile se închideau cu zgomot una după alta. În cartierele muncitorești, era întotdeauna înghesuială în metrou și în adăposturile cu miros urât, căci bogații se mulțumeau să rămână la portarii lor, trăgând cu urechea la detunăturile și exploziile care ar fi anunțat căderea unor bombe, atenți, cu trupurile încordate ca niște animale neliniștite în pădure, când se apropie noaptea vânătorii. Săracii nu erau mai temători decât bogații; nu țineau mai mult la viața lor, dar

aveau un spirit de turmă mai pronunțat decât ei, aveau nevoie unii de alții, aveau nevoie să fie solidari, să geamă sau să râdă împreună. Curând, avea să se facă ziuă: o licărire liliachie și argintie aluneca pe pavaje, pe parapetele cheiurilor, pe turnurile de la Notre-Dame. Saci de nisip împresurau edificiile cele mai importante până la jumătate, împachetau dansatoarele lui Carpeaux de pe fațada Operei, înăbușeau Marseilleza care se striga de pe Arcul de Triumf.

Bubuiturile de tun răsunau încă destul de departe, dar apoi se apropiau făcând să tremure toate geamurile. Copiii se nășteau în camere calde, cu ferestrele bine acoperite, astfel încât nici o rază de lumină să nu răzbată afară, iar plânsetele lor le făceau pe femei să uite vacarmul sirenelor și războiul. Pentru urechile muribunzilor, bubuiturile de tun sunau slab și nu aveau nici o semnificație, un zgomot în plus în larma sinistră și nedeslușită care îl întâmpină ca un val pe cel care trage să moară. Micuții, lipiți de șoldul cald al mamei, dormeau netulburați și plescăiau ușor, ca un mieluț care suge. Abandonate în timpul alarmei, cărucioarele precupețelor rămâneau în stradă, încărcate cu flori proaspete.

Soarele urca, roșu încă, pe un cer fără nori. O bubuitură de tun răsună acum atât de aproape de Paris, încât păsările își luară zborul din vârful monumentelor. Sus de tot, planau păsări mari și negre care nu se arătau în restul timpului, întinzându-și aripile înghețate de rouă în bătaia soarelui. Sub ele zburau porumbeii frumoși, grași și uguitori și rândunelele, iar vrăbiile țopăiau liniștite pe străzile pustii. Pe malul Senei, fiecare plop purta un ciorchine de păsărele maronii care cântau cât puteau de tare. În adâncul beciurilor se auzi, în

sfârșit, un apel foarte îndepărtat, atenuat de distanță, un fel de cântec de fanfară pe trei tonuri. Alarma se sfârșise.

2

La familia Péricand, toți ascultaseră la radio știrile de seară într-o tăcere consternată, dar s-au abținut să comenteze informațiile. Familia Péricand avea convingeri conservatoare; tradițiile lor, felul de a gândi, o ascendență burgheză și catolică, legăturile cu Biserica (fiul lor cel mare, Philippe Péricand, era preot), totul îi făcea să privească cu suspiciune guvernul republicii. Pe de altă parte, situația domnului Péricand, custodele unui muzeu național, îi lega de un regim ce acorda onoruri și beneficii acelora care îl slujeau.

Un motan ținea circumspect între dinții ascuțiți o bucată de pește plină de oase: îi era frică s-o înghită, dar nu-i venea nici să renunțe la ea.

În fine, Charlotte Péricand considera că numai spiritul masculin poate să judece cu seninătate evenimente atât de neobișnuite și de grave. Dar nici soțul, nici fiul cel mare nu erau acasă; primul lua cina la prieteni, al doilea era plecat din Paris. Doamna Péricand, care conducea cu mână de fier afacerile care țineau de traiul zilnic – indiferent că era vorba de gospodărie, de educația copiilor sau de cariera soțului –, nu cerea nimănui părerea; dar acum era vorba despre un cu totul alt domeniu. O voce autorizată trebuia să-i spună întâi ce se cuvine să creadă. După ce era îndrumată pe calea cea bună, se apuca să alerge cât o țineau picioarele, spulberând toate

obstacolele. Dacă i se demonstra cu probe că are o părere greșită, răspundea, zâmbind rece și superior:

— Mi-a spus-o tata. Soțul meu este bine informat.

Și făcea un mic gest tranșant cu mâna înmănușată.

Situația soțului o măgulea (ea ar fi preferat o viață mai sedentară dar, la fel ca blândul nostru Mântuitor, fiecare trebuie să-și poarte crucea!). Se întorsese acasă, în intervalul dintre vizite, ca să supravegheze lecțiile copiilor, pregătirea biberoanelor celui mai mic, treburile servitorilor, dar nu avea timp să-și scoată încălțămintea ridicolă de stradă în interior. În amintirea copiilor familiei Péricand, mama lor avea să rămână întotdeauna gata să iasă pe ușă, cu pălăria pe cap și cu mănușile albe în mâini. (Cum era econoamă, mănușile ei recondiționate miroseau slab a benzină, iz vag rămas în urma trecerii pe la boiangerie.)

Și în seara aceasta, tocmai se întorsese și stătea în picioare în salon, în fața aparatului de radio. Era îmbrăcată în negru și purta o pălărioară încântătoare, după moda sezonului, împodobită cu trei flori și un ciucure de mătase lăsat pe frunte. Sub ea, fața îi era palidă și înspăimântată; semnele vârstei și ale oboselii deveniseră mai pregnante. Avea patruzeci și șapte de ani și cinci copii. Era o femeie pe care Dumnezeu o făcuse să fie roșcată. Avea o piele extrem de fină, ridată de ani. Nasul puternic și maiestuos era presărat cu pistrui. Ochii ei verzi aruncau priviri pătrunzătoare ca de pisică. Dar, probabil în ultima clipă, providența ezitase sau considerase că un păr strălucitor nu s-ar fi potrivit nici cu moralitatea ireproșabilă a doamnei Péricand, nici cu poziția ei socială, așa că îi dăruise un păr brunet și tern, care de la nașterea ultimului copil începuse să-i cadă mult. Domnul

Péricand era un om sobru: scrupulele religioase îi interziceau multe dorințe, iar grija pentru reputație îl ținea departe de locurile nepotrivite. Astfel, fiul cel mic al soților Péricand avea numai doi ani, iar între abatele Philippe și ultimul născut mai erau trei copii, toți în viață, plus ceea ce doamna Péricand numea cu pudoare „trei accidente“, în care copilul purtat aproape până la termen nu trăise și mama se aflase de trei ori în pericol de moarte.

Salonul, unde în acest moment se auzea radioul, era o încăpere mare, frumos proporționată, cu patru ferestre ce dădeau spre bulevardul Delessert. Era mobilat după moda veche, cu fotolii mari și canapele tapițate cu material galben-auriu. Lângă balcon, fusese așezat scaunul cu rotile al bătrânului domn Péricand, infirm, pe care vârsta înaintată îl făcea să-și piardă judecata. Redevenea pe de-a-ntregul lucid numai când era vorba despre averea lui, considerabilă de altfel (era un Péricand-Maltête, moștenitor al familiei Maltête din Lyon). Dar războiul și greutăți lui nu-l mai afectau. Asculta cu indiferență, mișcându-și ritmic frumoasa barbă argintie. În spatele doamnei Péricand stăteau așezați copiii, în semicerc, până la cel mai mic, aflat în brațele bonei. Aceasta, care avea trei băieți pe front, îl adusese pe micuț ca să spună noapte bună familiei și profita de faptul că i se îngăduia temporar să stea în salon ca să asculte cu atenție încordată cuvintele crainicului.

Prin ușa întredeschisă, doamna Péricand ghici prezența celorlalți servitori: camerista Madeleine, frământată de îngrijorare, veni chiar până în pragul ușii și această încălcare a regulilor i se păru semn rău doamnei Péricand. Tot așa, în timpul unui naufragiu, pasagerii de la toate clasele se adună

pe aceeași punte. Dar poporul nu avea nervii prea tari. „Ia uite-i cum devin neglijenți!“ își zise ea, vădit dezaprobatoare. Doamna Péricand făcea parte dintre burghezii care au încredere în oamenii din popor. „Nu sunt răi, dacă știi cum să-i iei“, zicea ea pe un ton indulgent și puțin întristat, de parcă ar fi vorbit despre un animal în cușcă. Se lăuda că ține foarte mult la servitori. Voia să-i îngrijească chiar ea când erau bolnavi. Când Madeleine suferise de anginǎ, doamna Péricand îi pregătise gargarele. Neavând timp în cursul zilei, o făcea seara, când se întorcea de la teatru. Madeleine, trezită brusc din somn, nu-și manifesta recunoștința decât după aceea și, chiar și așa, în termeni destul de reci, își spunea doamna Péricand. Acesta era poporul, niciodată mulțumit și cu cât îți dădeai mai tare osteneala pentru el, cu atât se arăta mai nestatornic și mai nerecunoscător. Dar doamna Péricand nu aștepta răsplată decât de la Cel de Sus.

Se întoarse spre umbra vestibulului și spuse cu nespusă mărinimie:

— Puteți să ascultați știrile dacă vreți.

— Mulțumim, doamnă! murmurară voci respectuoase.

Și servitorii se strecurară în salon în vârful picioarelor. Madeleine, Marie și Auguste, valetul, iar în urma lor, bucătăreasa Maria, rușinată din pricina mâinilor care îi miroseau a pește. De altfel, știrile se terminaseră. Acum se auzeau comentariile asupra situației „serioase, desigur, dar nu alarmante“, după cum afirma crainicul. Vorbea pe un ton atât de sincer, de liniștit, de calm, cu câteva note apăsate de fiecare dată când rostea cuvintele „Franța, patrie și armată“, încât stârnea optimismul în inima ascultătorilor. Avea un fel al lui de a reaminti comunicatul care informa că: „Inamicul

continuă să ne atace cu înverșunare pozițiile, unde se lovește de rezistența viguroasă a trupelor noastre“. Citea prima parte a frazei cu glas detașat, ironic și disprețuitor, ca și cum ar fi vrut să spună: „Cel puțin așa vor să ne facă să credem“. În schimb, insista puternic pe fiecare silabă din a doua parte, apăsând pe adjectivul „viguroasă“ și pe cuvintele „trupele noastre“ cu atâta siguranță, încât oamenii nu putea să nu gândească: „Zău că n-avem de ce să ne facem atâtea griji!“.

Doamna Péricand văzu privirile întrebătoare și pline de speranță îndreptate spre ea și zise cu fermitate:

— Mi se pare că nu sună deloc rău!

Nu fiindcă ar fi crezut asta, dar avea datoria să susțină moralul celor din jurul ei.

Maria și Madeleine oftară.

— Credeți, doamnă?

Hubert, al doilea dintre fiii soților Péricand, un băiat de optsprezece ani dolofan și rumen în obraji, părea singurul marcat de disperare și de stupoare. Își ștergea transpirația de pe gât cu gesturi nervoase, cu o batistă făcută ghem, și exclama din când în când cu voce stridentă și răgușită:

— Nu e posibil! Nu e posibil să fi ajuns aici! Dar ce-așteaptă, mamă, ca să cheme toți bărbații la arme? De la șaisprezece la șaizeci de ani, toți bărbații, imediat! Asta ar trebui să facă! Nu crezi, mamă?

Alergă până la sala de studiu și se întoarse cu o hartă mare, pe care o întinse pe masă, măsurând cu înfrigurare distanțele.

— Suntem pierduți, vă spun, pierduți! Doar dacă nu cumva…

Îi revenea speranța.

— Eu înțeleg ce vom face, anunță el în cele din urmă, cu un zâmbet larg care îi lăsa la vedere dinții albi. Înțeleg foarte bine. Îi lăsăm să înainteze, să înainteze, și apoi îi așteptăm aici… Uite, mamă! Sau…

— Da, da, zise mama. Du-te să te speli pe mâini și aranjează-ți șuvița asta care-ți cade în ochi. Uite cum arăți!

Furios, Hubert împături harta. Numai Philippe îl lua în serios, numai Philippe îi vorbea ca de la egal la egal. „Neamule, te urăsc!“ izbucni în sinea lui. Și, ieșind din salon, împrăștie cu o lovitură puternică de picior, ca să se răzbune, jucăriile frățiorului Bernard, care începu să răcnească. „Asta o să-l învețe ce e viața“, își zise Hubert. Dădaca se grăbi să-i ia de-acolo pe Bernard și pe Jacqueline; bebelușul Emmanuel dormea deja pe umărul ei. Femeia mergea cu pași mari, ținându-l de mână pe Bernard și plângându-și cei trei fii, pe care și-i imagina morți, toți trei.

— Vai ș-amar, vai ș-amar! repeta ea în șoaptă, dând din cap și scuturându-și părul cărunt.

Deschise robinetele de la cadă, puse halatele copiilor la încălzit, murmurând mereu aceleași cuvinte, care păreau să caracterizeze nu numai situația politică, ci mai ales propria-i viață: munca la câmp în tinerețe, văduvia, firea dușmănoasă a nurorilor și viața ei în casa altora, de șaisprezece ani.

Auguste, valetul, se întoarse la bucătărie pășind ușor. Pe fața lui solemnă și stupidă se citea o expresie de dispreț la adresa multor lucruri. Doamna Péricand se duse la ea în cameră. Această femeie uluitor de activă folosea sfertul de oră liber dintre baia copiilor și cină pentru a-i asculta la lecții pe Jacqueline și Bernard. Deodată, se auziră vocile lor tinere:

— Pământul este o sferă care nu se sprijină pe nimic.

În salon rămaseră numai bătrânul Péricand și motanul Albert. Era o zi splendidă. Amurgul lumina molcom castanii stufoși, iar Albert, un cotoi cenușiu fără arbore genealogic, care era al copiilor, părea cuprins de un delir vesel: se rostogolea pe spate pe covor, sărea pe șemineu, mușca încet capătul unui bujor din vaza albastră mare, marcată delicat cu un bot de lup sculptat în bronz și aflată pe colțul unei console, apoi făcea un salt pe fotoliul bătrânului și-i mieuna în ureche. Bătrânul Péricand întinse spre el o mână tot timpul rece, vineție și tremurătoare. Motanul se sperie și fugi. Urma cina. Auguste își făcu apariția și împinse scaunul infirmului până în sufragerie. În timp ce se așezau la masă, stăpâna casei încremeni brusc, rămânând în aer cu lingura cu care îi dădea fetiței siropul întăritor.

— E tatăl vostru, copii, zise ea când auzi sunetul cheii răsucindu-se în broască.

Într-adevăr, era domnul Péricand, un bărbat scund și durduliu, cu o înfățișare blândă și puțin stângace. Fața, de obicei rozalie, odihnită, de om bine hrănit, era foarte palidă și nu părea speriată sau îngrijorată, ci doar extraordinar de uimită. O expresie asemănătoare vezi pe chipurile oamenilor care și-au găsit moartea într-un accident, în decurs de câteva secunde, fără să fi avut timp să sufere sau să li se facă teamă. Citeau o carte, se uitau pe geamul mașinii, se gândeau la treburile lor, se duceau la vagonul restaurant și, brusc, se pomeniseră în infern.

Doamna Péricand se ridică ușor de pe scaun.

— Adrien! exclamă ea pe un ton neliniștit.

— Nimic, nimic, se grăbi el să murmure, făcând un semn din cap spre copii, tatăl lui și servitori.

Doamna Péricand înțelese. Făcu semn că se putea continua cu servitul mesei. Se forța să mănânce ce avea în farfurie, dar fiecare înghițitură părea tare și fadă ca o piatră și parcă i se oprea în gât. Totuși, rostea cuvintele care de treizeci de ani formau ritualul fiecărei cine. Le spunea copiilor:

— Nu bea înainte de ciorbă. Dragule, cuțitul…

Tăia subțire fileul de limbă-de-mare al domnului Péricand. Pentru el se gătea mereu ceva delicat și complicat și doamna Péricand îl servea întotdeauna chiar ea, turnându-i apă în pahar, ungându-i tartinele cu unt, legându-i șervetul la gât, pentru că îi curgeau bale când vedea că apare pe masă ceva ce-i plăcea. „Cred“, le spunea ea prietenelor, „că acești bieți bătrâni infirmi suferă dacă sunt atinși de mâinile servitorilor“.

— Trebuie să-i arătăm bunelului cât mai e timp dragostea noastră, drăguților, le mai spunea ea copiilor, privindu-l pe bătrân cu o tandrețe înspăimântătoare.

Domnul Péricand realizase, la vârsta maturității, destule opere filantropice. La una ținea însă cel mai mult: așezământul Micilor Pocăiți din arondismentul XVI, acea instituție admirabilă al cărei scop era să-i înalțe moral pe minorii compromiși întrucât comiseseră delicte de moravuri. Se dăduse de înțeles că, la moartea lui, domnul Péricand ar lăsa o anumită sumă acestui așezământ, dar avea un mod destul de enervant de a nu preciza niciodată cât anume. Dacă nu-i plăcuse un fel de mâncare sau făceau copiii prea mult zgomot, se trezea brusc din toropeală și rostea cu voce slabă, dar lămurită:

— Voi lăsa așezământului cinci milioane.

Urma o tăcere penibilă.

În schimb, dacă mânca bine și dormea bine în fotoliul din fața ferestrei, la soare, ridica spre nora lui ochii palizi și tulburi, cu privirea rătăcită, ca ai bebelușilor sau a cățelușilor abia născuți.

Charlotte avea mult tact. Nu exclama, așa cum ar fi putut să facă alta: „Ai dreptate, tată“, ci răspundea cu voce blândă:

— Doamne, dar ai destul timp să te gândești la asta!

Averea familiei Péricand era considerabilă și chiar nu ar fi putut să fie acuzați că râvnesc la moștenirea bătrânului Péricand fără a le face o nedreptate. Nu țineau la bani, nu, ci într-un fel banii țineau la ei! Aveau multe lucruri care le reveneau de drept, printre altele, „milioanele familiei Maltête din Lyon“, pe care nu le-ar fi cheltuit niciodată, ci le-ar fi păstrat pentru copiii copiilor lor. Cât privește opera filantropică Micii Pocăiți, erau atât de interesați de ea, încât de două ori pe an, doamna Péricand organiza pentru acești nefericiți concerte de muzică clasică; cânta ea însăși la harpă și afirma că, la unele pasaje, auzea din penumbra sălii suspine înăbușite.

Bătrânul Péricand urmărea atent mâinile nurorii sale. Ea era atât de distrată și de tulburată, încât uită să-i pună sosul. Barba lui albă se agită alarmant. Doamna Péricand, revenită la realitate, se grăbi să toarne peste carnea fildeșie a peștelui untul proaspăt, topit, presărat cu pătrunjel tocat, dar bătrânul își recăpătă seninătatea abia după ce adăugă și o rondelă de lămâie pe marginea farfuriei.

Hubert murmură, aplecându-se spre fratele lui:

— E de rău?

— Da, răspunse celălalt dintr-un gest și o privire.

Hubert lăsă să-i cadă pe genunchi mâinile tremurătoare. Imaginația înflăcărată îi zugrăvea scene de bătălie și de victorie. Era cercetaș. El și colegii lui alcătuiau o grupă de voluntari, de franctirori care apărau țara până la capăt. Într-o secundă, străbătu în gând timpul și spațiul. El și camarazii lui, un grup mic, unit prin onoare și fidelitate. Vor lupta, vor lupta noaptea; vor salva Parisul bombardat, incendiat. Ce viață pasionantă, minunată! Inima îi bătea cu putere. Totuși, războiul era un lucru îngrozitor și sălbatic. Amețit de aceste viziuni, strânse atât de tare cuțitul în mână, încât bucata de roast beef pe care o tăia sări pe podea.

— Nătângule, șopti Bernard, vecinul lui de masă, dându-i un ghiont pe sub fața de masă.

El și Jacqueline aveau opt și nouă ani și erau doi bălăiori slabi, cu nasul în vânt. După desert, amândoi au fost trimiși la culcare și bătrânul domn Péricand a adormit în locul lui obișnuit, lângă fereastra deschisă. Ziua blândă de iunie zăbovea, nu voia să-și dea ultima suflare. Fiecare palpitație a luminii era mai slabă și mai delicată decât cea de dinainte, ca și cum fiecare ar fi fost un adio plin de regrete și de iubire adresat pământului. Așezat pe pervaz, motanul privea cu un aer nostalgic orizontul, cristalul verde. Domnul Péricand se plimba de colo-colo prin încăpere.

— Poimâine, mâine poate, germanii vor fi la porțile Parisului. Înaltul Comandament este hotărât, se spune, să lupte în fața Parisului, în Paris, în spatele Parisului. Din fericire, încă nu s-a aflat, căci până mâine s-ar face mare îmbulzeală în gări și pe drumuri. Charlotte, trebuie să pleci mâine dimineață la prima oră și să tragi la mama ta, în

Bourgogne. Eu, adăugă domnul Péricand nu fără emfază, voi împărtăși soarta comorilor care mi-au fost încredințate.

— Credeam că muzeul a fost evacuat în septembrie, zise Hubert.

— Da, dar adăpostul provizoriu care îi fusese ales în Bretagne nu era potrivit, pentru că s-a constatat că e umed ca un beci. Nu mai înțeleg nimic. Se organizase un Comitet pentru salvarea comorilor naționale împărțit în trei grupuri și șapte subgrupuri, fiecare ar fi desemnat o comisie de experți cu sarcina de a pune la adăpost operele artistice pe perioada războiului și, luna trecută, un paznic de la muzeul provizoriu ne-a semnalat că pe pânze apăreau pete suspecte. Da, un portret admirabil de Mignard[1] avea mâinile roase de un fel de mucegai verde. Ne-am grăbit să aducem înapoi la Paris lăzile prețioase și aștept acum un ordin, care nu va întârzia, ca să le dirijez mai departe.

— Dar noi cum vom călători? Singuri?

— Vei pleca liniștită mâine dimineață împreună cu copiii și cele două mașini și, firește, cu toată mobila și bagajele pe care le puteți lua, pentru că trebuie să ținem cont că Parisul ar putea să fie distrus, ars și chiar jefuit până la sfârșitul săptămânii.

— Ești incredibil! exclamă Charlotte. Vorbești despre toate astea cu un calm…

Domnul Péricand întoarse spre soția lui chipul care își recăpăta treptat nuanța rozalie, dar un roz mat, ca al porcilor abia înjunghiați.

— Pentru că nu-mi vine să cred, explică el stăpânit. Îți vorbesc, te aud, hotărâm să ne părăsim casa, să fugim pe drumuri, dar nu pot să cred că e ceva *real*! Înțelegi? Du-te să te

pregătești, Charlotte, totul să fie gata mâine dimineață și o să poți să ajungi la mama ta la ora cinei. O să vin și eu îndată ce pot.

Doamna Péricand căpătase aerul resemnat și ursuz pe care îl afișa dimpreună cu halatul de infirmieră de fiecare dată când copiii erau bolnavi; în general, făceau în așa fel încât să fie toți bolnavi în același timp, chiar dacă de boli diferite. În acele zile, doamna Péricand ieșea din camera copiilor cu termometrul în mână ca și cum ar fi ținut ramura de palmier a martirului, iar toată ființa ei era numai un strigăt: „Îi vei deosebi tu pe ai tăi în ziua de pe urmă, blândul meu Isus!“. Dar întrebă doar atât:

— Și Philippe?

— Philippe nu poate să părăsească Parisul.

Doamna Péricand ieși cu capul sus. Povara n-o va îngenunchea. Va face în așa fel încât a doua zi toată lumea să fie pregătită de plecare: bătrânul infirm, patru copii, servitorii, motanul, argintăria, serviciile cele mai prețioase, blănurile, toate lucrurile copiilor, proviziile, medicamentele pentru cazuri neprevăzute. Se înfioră.

În salon, Hubert își imploră tatăl:

— Dă-mi voie să nu plec. Voi rămâne aici împreună cu Philippe. Și… să nu râzi de mine, dar nu crezi că dacă m-aș duce la colegii mei, tineri, vânjoși, gata de orice, am putea să formăm o companie de voluntari…? Am putea…

Domnul Péricand îl privi și zise doar atât:

— Bietul copil!

— S-a sfârșit? Războiul e pierdut? bâigui Hubert. E… e adevărat?

Și deodată, îngrozit, simți că izbucnește în plâns. Plângea ca un copil, așa cum ar fi plâns Bernard, cu gura mare schimonosită, cu lacrimile curgându-i șiroi pe obraji. Noaptea se lăsa blândă și liniștită. O privighetoare trecu aproape razant cu balconul în aerul deja întunecat. Motanul scoase un mic mieunat jinduitor.

3

Scriitorul Gabriel Corte lucra pe terasa lui, între pădurea fremătătoare și amurgul de un auriu verzui care se lăsa peste Sena. Ce liniște în jur! Foarte aproape de el se aflau ființe familiare bine dresate, câini mari și albi, care nu dormeau, ci stăteau nemișcați, cu nasul pe dalele răcoroase, cu ochii pe jumătate închiși. La picioarele lui, amanta aduna în tăcere paginile pe care el le lăsa să cadă. Servitorii și secretara rămâneau invizibili în spatele geamurilor lucitoare, ascunși undeva în umbra casei, în culisele unei vieți pe care o voia strălucită, fastuoasă și disciplinată ca un balet. Avea cincizeci de ani și propriile-i jocuri. În funcție de zile, era Stăpânul Cerurilor sau un biet autor strivit de truda grea și zadarnică. Pusese să i se graveze pe masa de scris: „Povara-i grea! N-o să-mi ajungă, Sisif, nici chiar răbdarea ta!“[2]. Confrații îl invidiau pentru că era bogat. El însuși povestea cu amărăciune că, la prima sa candidatură pentru Academia Franceză, unul dintre electori, solicitat să voteze pentru el, răspunsese sec: „Are trei linii telefonice!“.

Era frumos, cu purtări languroase și crude de pisică, mâini moi, expresive și o față de Cezar puțin cam gras. Numai

Florence, amanta oficială, pe care o îngăduia în patul lui până dimineața (celelalte nu dormeau niciodată cu el), ar fi putut să spună câte măști putea să aibă, bătrână cochetă cu pungi livide sub pleoape și sprâncene de femeie, ascuțite, prea subțiri.

În seara aceasta, lucra ca de obicei, pe jumătate dezbrăcat. Casa lui de la Saint-Cloud era construită astfel încât să fie ferită de privirile indiscrete până la terasa mare, admirabilă, cu cinerarii albastre. Albastrul era culoarea preferată a lui Gabriel Corte. Nu putea să scrie decât atunci când avea lângă el o cupă mică din lapislazuli de un albastru intens. O contempla uneori și o mângâia ca pe o iubită. De altfel, ceea ce îi plăcea la Florence, și i-o spusese adesea, erau ochii de un albastru natural, care îi dădeau aceeași senzație de răcoare ca micuța cupă. „Ochii tăi îmi potolesc setea“, murmura el. Amanta avea o bărbie catifelată, cam grăsuță, o voce de contralto încă frumoasă și ceva bovin în privire, le mărturisea Gabriel Corte prietenilor. „Îmi place asta. O femeie trebuie să semene cu o juncă: blândă, încrezătoare și generoasă, cu trupul alb ca smântâna. Știți, pielea aceea a actrițelor bătrâne, care a devenit suplă prin masaje, pătrunsă de farduri și de pudră.“ Își întinse degetele fine în aer și le făcu să pocnească precum castanietele. Florence îi dădu o lămâie și el mușcă din ea, apoi mâncă o portocală și câteva căpșuni glasate; consuma o cantitate uimitoare de fructe. Ea îl privi, aproape îngenuncheată în fața lui pe un taburet de catifea, în postura de adorație care-i plăcea cel mai mult amantului (de altfel, nu și-ar fi putut imagina alta!). Scriitorul era obosit, dar simțea acea oboseală sănătoasă care urmează unei munci fructuoase,

mai bună decât cea a dragostei, după cum spunea uneori. Își privi cu bunăvoință amanta.

— Ei bine, cred că n-a mers prea rău! Și, știi, am trecut de mijloc, adăugă el, desenând în aer un triunghi și arătându-i vârful.

Florence știa ce vrea să spună. Inspirația îi slăbea pe la mijlocul romanului. Atunci, Corte se opintea ca un cal care nu reușește să tragă trăsura împotmolită. Își împreună mâinile într-un gest grațios de admirație și surprindere.

— Deja?! Te felicit, dragul meu! Acum, totul o să meargă de la sine, sunt sigură.

El murmură cu un aer preocupat:

— Să te-audă Dumnezeu! Dar mă îngrijorează Lucienne.

— Lucienne?

Corte îi aruncă o privire dură, rece și neplăcută. Când era binedispus, Florence spunea: „Iar ai privirea ta de basilisc“. El râdea măgulit, dar în focul creației ura gluma.

Ea nu-și amintea deloc de personajul Lucienne.

Dar minți:

— Sigur că da! Nu știu unde mi-era capul!

— Asta mă întreb și eu, răspunse el pe un ton sever și ofensat.

Dar femeia păru atât de tristă și de umilă, încât i se făcu milă de ea. Se îmbună.

— Ți-am spus întotdeauna, nu acorzi suficientă importanță personajelor secundare. Un roman trebuie să semene cu o stradă plină de necunoscuți, pe unde trec două, trei ființe, nu mai mult, pe care le cunoști pe de-a-ntregul. Alții, cum ar fi Proust, care au știut să folosească personajele secundare, se slujesc de ele ca să-și umilească, să-și diminueze personajele

principale. Nimic mai salutar într-un roman decât această lecție de modestie dată eroilor. Adu-ți aminte cum, în *Război și pace*, țărăncuțele care trec râzând pe drum prin fața trăsurii prințului Andrei îl vor vedea întâi vorbindu-le lor, la ureche, și atunci viziunea cititorului se înalță brusc, nu mai este decât un singur chip, un singur suflet. Acesta descoperă diversitatea tiparelor. O clipă, să-ți citesc pasajul, e remarcabil! Aprinde! îi ceru el, pentru că se făcuse întuneric.

— Avioane, răspunse Florence, arătând spre cer.

El bombăni:

— Chiar n-o să ne dea pace?

Ura războiul, căci îi amenința mai mult decât viața sau bunăstarea; îi distrugea clipă de clipă universul ficțiunii, singurul în care se simțea fericit, ca un sunet de trompetă discordant și înspăimântător care făcea să se prăbușească fragilele ziduri de cristal ridicate cu atâta trudă între el și lumea exterioară.

— Dumnezeule! oftă el. Ce necaz, ce coșmar!

Dar reveni cu picioarele pe pământ. Întrebă:

— Ai citit ziarele?

Ea i le aduse fără să zică nimic. Părăsiră terasa. Corte le răsfoi posomorât.

— În fond, nimic nou, zise el.

Nu voia să vadă nimic. Respingea realitatea cu gestul înspăimântat și indispus al celui care doarme și este trezit dintr-un vis. Ba chiar făcu o mișcare cu mâna, punând-o pavăză în fața ochilor, de parcă s-ar fi ferit de o lumină prea puternică.

Florence se apropie de aparatul de radio. El o opri.

— Nu, nu, lasă-l în pace.

— Dar, Gabriel…

El păli de furie.

— Îți spun că nu vreau să aud nimic. Mâine. Avem destul timp mâine. Știrile rele (și nu pot să fie decât rele cu idioții ăștia din guvern) îmi ucid acum elanul, poate îmi provoacă la noapte o criză de spaimă. Uite, ai face mai bine s-o suni pe domnișoara Sudre. Cred că voi dicta câteva pagini!

Ea se grăbi să-i facă pe plac. Pe când se întorcea în salon, după ce o anunțase pe secretară, sună telefonul.

— Domnul Jules Blanc telefonează de la președinția Consiliului și vrea să vorbească cu domnul, zise valetul.

Ea închise cu grijă toate ușile, ca nici cel mai mic sunet să nu ajungă până în camera unde lucrau Gabriel și secretara. Între timp, valetul prepara gustarea rece care aștepta cheful stăpânului casei. Gabriel nu mânca mult la masă, dar i se făcea deseori foame noaptea. Avea o bucată de friptură rece de pui de potârniche, piersici și delicioase mini-pateuri cu brânză, pe care Florence le comanda chiar ea de la un magazin de pe Rive Gauche, plus o sticlă de Pommery. După ani buni de reflecție și căutări, Corte ajunsese la concluzia că numai șampania era potrivită cu boala lui de ficat. Florence asculta vocea lui Jules Blanc la telefon, o voce epuizată, aproape afonă, și în același timp auzea toate sunetele obișnuite ale casei, clinchetul plăcut al farfuriilor și al paharelor, timbrul ostenit, răgușit și profund al lui Gabriel, și i se părea că trăiește un vis confuz. Puse receptorul în furcă și îl chemă pe valet. Era de multă vreme în serviciul lor și bine instruit în ceea ce el numea „mecanismul casei“. Această pastișă inconștientă după secolul lui Ludovic al XIV-lea îl încânta pe Gabriel.

— Ce să facem, Marcel? Domnul Jules Blanc ne sfătuiește să plecăm…

— Să plecați? Și unde să vă duceți, doamnă?

— Oriunde. În Bretagne, în Sud. Germanii ar fi traversat Sena. Ce să facem? repetă ea.

— Nu știu deloc, doamnă, răspunse Marcel pe un ton rece.

Era și timpul să i se ceară părerea! Și gândea: „Ar fi trebuit să plecăm de ieri ca să fie treaba bună. E păcat să vezi oameni bogați și celebri care n-au mai multă minte decât animalele! Ba încă animalele ar mirosi pericolul!“. Lui nu-i era frică de germani. Îi văzuse în 1914. Nu mai era apt să fie mobilizat și aveau să îl lase în pace. Dar era scandalizat că nu se avusese din timp grijă de casă, de mobilier și de argintărie. Își permise un oftat abia perceptibil. El ar fi ambalat totul, ar fi ascuns totul în lăzi, ar fi pus demult totul la adăpost. Avea pentru stăpânii lui un fel de dispreț afectuos, cum ai avea pentru ogarii albi, frumoși, dar fără minte.

— Doamna ar face bine să-l anunțe pe domnul…, conchise el.

Florence se apropie de salon, dar când crăpă ușa auzi vocea lui Gabriel: era cea din zilele lui rele, din momentele de transă, o voce tărăgănată, răgușită (întretăiată din când în când de o tuse nervoasă).

Florence le dădu ordine lui Marcel și cameristei, se gândi la obiectele cele mai prețioase, cele pe care le luăm cu noi când fugim, în caz de pericol. Ceru să i se pună pe pat un geamantan ușor și solid. Ascunse întâi bijuteriile, pe care avusese grijă să le scoată din seif. Puse deasupra ceva lenjerie, obiectele de toaletă, două bluze de schimb, o rochie de seară, ca să aibă ce îmbrăca la sosire, pentru că trebuia să se ia în

calcul întârzierile de pe drum, un capot și papuci, cutia cu farduri (care ocupa mult loc) și, firește, manuscrisele lui Gabriel. Încercă zadarnic să închidă geamantanul. Schimbă locul cutiei cu bijuterii și încercă din nou. Nu, era clar că trebuia să renunțe la ceva. Dar la ce? Totul era indispensabil. Apăsă cu un genunchi pe geamantan, împinse, trase de încuietoare, dar zadarnic. Se enervă. În cele din urmă, o chemă pe cameristă.

— Tu poți să închizi ăsta, Julie?

— E prea încărcat, doamnă. E imposibil.

O clipă, Florence ezită între cutia cu farduri și manuscris, apoi alese fardurile și închise geamantanul.

Își zise că o să pună manuscrisul în cutia de carton a pălăriilor. „A, nu! Îl cunosc! Izbucniri de furie, crize de spaimă, digitalină pentru inimă… O să vedem mâine. E mai bine să pregătim totul pentru plecare din noaptea asta și el să nu știe nimic. Pe urmă, om vedea…“

4

Familia Maltête din Lyon lăsase moștenire familiei Péricand nu numai averea, ci și o predispoziție pentru tuberculoză. Această boală provocase moartea la vârste fragede a celor două surori ale lui Adrien Péricand. Cu câțiva ani înainte, abatele Philippe se îmbolnăvise și el, însă după doi ani petrecuți la munte părea vindecat în momentul în care fusese în sfârșit hirotonisit. Dar plămânii îi rămăseseră sensibili și, la declarația de război, fusese reformat. Părea totuși un bărbat robust. Avea tenul oacheș, sprâncene negre și

groase și un aer rustic și sănătos. Era preot într-un sat din Auvergne. Doamna Péricand îl lăsase în grija Domnului când își afirmase vocația. Ea i-ar fi dorit totuși puțin renume monden și un destin glorios, nu să le predea catehismul copiilor de țărani din Puy-de Dôme. În lipsa unor funcții înalte în Biserică, ar fi preferat pentru el mănăstirea în locul acelei parohii sărace. „Este o mare risipă“, îi spunea ea cu tărie. „Îți irosești darurile cu care te-a binecuvântat Bunul Dumnezeu.“ Dar se consola gândindu-se că îi făcea bine clima aceea aspră. Aerul de la mare altitudine pe care îl respirase timp de doi ani în Elveția părea să-i fi devenit necesar. La Paris, regăsea străzile, le străbătea cu pași mari, legănați și întinși, care îi făceau să zâmbească pe trecători, pentru că sutana nu se potrivea deloc cu mersul.

Astfel, ajunse în acea dimineață în fața unui imobil cenușiu și intră într-o curte care mirosea a varză; așezământul filantropic Micii Pocăiți din arondismentul XVI ocupa o clădire mică, construită în spatele unei case mari cu camere de închiriat. După cum se exprima doamna Péricand în scrisoarea anuală adresată prietenilor acestui așezământ (membru fondator – 500 de franci pe an, binefăcător – 100 de franci, membru – 20 de franci), copiii trăiau acolo în cele mai bune condiții materiale și spirituale, învățând diferite meserii și practicând o activitate fizică sănătoasă – un mic șopron cu geamlâc era construit lângă casă și acolo se aflau un atelier de dulgherie și un banc de cizmărie. Prin geamuri, abatele Péricand văzu capetele rotunde ale protejaților săi, care se ridicară o secundă la auzul pașilor lui. Într-un petic de grădină, între peron și hangar, doi băieți de cincisprezece și șaisprezece ani lucrau sub comanda unui supraveghetor. Nu

purtau uniformă. Nu se dorise perpetuarea amintirii penitenciarelor, cu care unii dintre ei făcuseră deja cunoștință. Purtau haine confecționate de oameni miloși, din resturi de lână. Unul dintre băieți avea un pulover verde, care îi lăsa descoperite încheieturile lungi, slabe și păroase ale mâinilor. Săpau, smulgeau iarba, schimbau pământul din ghivecele cu flori, disciplinați și în tăcere. Îl salutară pe abatele Péricand, care le zâmbi. Chipul preotului era calm, expresia, severă și puțin tristă. Însă zâmbetul avea în el o mare blândețe și puțină timiditate, dar și un reproș tandru: „Eu vă iubesc. Voi de ce nu mă iubiți?“ părea să spună. Copiii îl priveau și tăceau.

— Ce vreme frumoasă! murmură el.

— Da, părinte, răspunseră ei cu voci reci și silite.

Philippe le mai zise ceva și intră în vestibul. Casa era cenușie și curată, iar încăperea în care se afla era aproape goală. Singura mobilă erau două scaune cu fundul din pai; era vorbitorul unde copiii primeau vizite, ceea ce era tolerat, nu și încurajat! De altfel, aproape toți erau orfani. Din când în când, vreo vecină care îi cunoscuse pe părinții morți, vreo soră mai mare plasată în provincie își aminteau de ei și primeau încuviințarea să-i vadă. Dar abatele Péricand nu întâlnise niciodată o ființă omenească în acel vorbitor. Cabinetul directorului se afla pe același palier.

Directorul era un bărbat palid, cu pleoape roz și un nas ascuțit și ușor tremurător, ca un bot care adulmecă hrana. Copiii îi ziceau „șobolanul“ sau „tapirul“. Întinse brațele spre Philippe; avea mâinile reci și jilave.

— Nu știu cum să vă mulțumesc pentru amabilitate, părinte! Chiar acceptați să vă ocupați de copiii noștri?

Copiii ar fi trebuit să fie evacuați a doua zi, iar directorul fusese chemat de urgență în sud, la soția lui bolnavă.

— Supraveghetorul se teme că nu va face față, că nu va putea s-o scoată la capăt singur cu cei treizeci de băieți ai noștri.

— Par foarte ascultători, remarcă Philippe.

— Da! Sunt copii buni. Pe cei mai recalcitranți îi facem noi să fie supuși. Dar, fără să mă laud, numai eu fac lucrurile să meargă pe aici. Supraveghetorii sunt timorați. Și oricum, războiul ni i-a luat pe unii dintre ei.

Făcu o grimasă.

— Un om minunat, dacă nu-l scoți din obiceiurile lui, dar incapabil de cea mai mică inițiativă, unul dintre acei indivizi care s-ar îneca într-un pahar cu apă. În fine, nu știam încotro s-o apuc ca să duc la bun sfârșit această evacuare. Atunci, tatăl dumneavoastră mi-a spus că sunteți în trecere pe-aici, că plecați mâine la munte și că nu veți refuza să ne veniți în ajutor.

— O voi face cu bucurie. Cu ce v-ați gândit să plece copiii?

— Am reușit să facem rost de două camioane. Avem destulă benzină. Știți că locul unde ne retragem e situat la vreo cincizeci de kilometri de parohia dumneavoastră. În felul acesta, n-o să faceți cu mult mai mult pe drum.

— Sunt liber până joi, răspunse Philippe. Îmi ține locul un coleg.

— O, călătoria nu va dura atât de mult! Cunoașteți casa pe care ne-o pune la dispoziție una dintre binefăcătoarele noastre, așa mi-a spus tatăl dumneavoastră. Este o clădire mare, aflată în mijlocul pădurii. Proprietara a moștenit-o anul trecut și mobila, care era foarte frumoasă, a fost vândută cu

ceva timp înainte de război. Copiii vor putea să-și ridice tabăra în parc. Ce bucurie pentru ei în acest anotimp frumos! La începutul războiului, au petrecut așa trei luni într-un alt castel din Corrèze, oferit cu amabilitate așezământului de una dintre binefăcătoare. Acolo nu aveam, însă, cu ce să ne încălzim. Dimineața trebuia să spargem gheața din cănile cu apă. Niciodată nu s-au simțit mai bine copiii. Timpul a trecut, zise directorul, mici plăceri, desfătările păcii.

Abatele se uită la ceas.

— Îmi faceți plăcerea să luați masa cu mine, părinte?

Philippe refuză. Sosise la Paris chiar în acea dimineață și călătorise toată noaptea. Se temea de vreo reacție necugetată a lui Hubert și venise la el, dar chiar în ziua aceea familia pleca la Nièvre. Philippe voia să asiste la plecare și-și zicea zâmbind că o mână de ajutor e întotdeauna binevenită.

— O să-i anunț pe copiii noștri că-mi veți ține locul, zise directorul. Poate vreți să le adresați câteva cuvinte ca să luați puțin contact cu acești tineri. Mă gândeam să le vorbesc chiar eu, să-i fac să priceapă ce e cu războaiele prin care trece patria, dar plec la ora patru și…

— Le voi vorbi, spuse abatele Péricand.

Lăsă privirea în jos și-și duse la gură vârfurile degetelor împreunate. Pe față i se așternu o expresie de severitate și de tristețe, amândouă îndreptate împotriva lui însuși, a proprie-i inimi. Nu-i iubea pe copiii aceia nefericiți. Se apropia de ei cu blândețe, cu toată bunăvoința de care era în stare, dar în prezența lor simțea numai răceală și repulsie, nici un elan de iubire, nimic din acea palpitație divină care îi trezește pe cei mai amărâți păcătoși să implore iertarea Domnului. Era mai multă smerenie în fanfaronadele unui ateu bătrân, ale unui

blasfemator înverșunat decât în cuvintele sau în privirile acelor micuți. Aparenta lor docilitate era îngrozitoare. În pofida botezului, a comuniunii și a penitenței, nici o rază mântuitoare nu ajungea la ei. Copii ai întunericului, nu aveau nici măcar suficientă forță spirituală ca să se ridice până acolo încât să-și dorească lumina; n-o presimțeau, n-o doreau, n-o regretau. Abatele Péricand se gândi cu drag la copilașii pe care îi învăța catehismul. O, nu-și făcea nici o iluzie în privința lor! Știa deja că în acele suflete tinere răul prinsese rădăcini trainice, foarte rezistente, dar, uneori, ce înflorire de tandrețe, ce grație inocentă, ce tresărire de milă sau de oroare când le vorbea despre patimile lui Hristos! Era nerăbdător să se întoarcă la ei. Se gândi la ceremonia primei comuniuni fixată duminica viitoare.

În acest timp, îl urma pe director în sala în care tocmai fuseseră adunați copiii. Obloanele erau trase. În întuneric, se împiedică de o treaptă la intrare și, ca să nu cadă, se ținu de brațul directorului. Se uită la copii, așteptând, sperând să izbucnească într-un râs înăbușit. Uneori, un astfel de incident ridicol e de-ajuns ca să spargă gheața între profesori și elevi. Dar, nu! Nici o reacție! Chipuri palide, buze strânse, pleoape lăsate... Stăteau în picioare în semicerc, cu spatele sprijinit de perete, cei mai mici în față. Aceștia aveau între unsprezece și cincisprezece ani. Erau aproape toți scunzi pentru vârsta lor și plăpânzi. În spate, stăteau adolescenții între cincisprezece și șaptesprezece ani. Unii aveau frunți înguste, mâini mari de ucigași. Îndată ce ajunse în fața lor, abatele Péricand avu din nou un sentiment ciudat, de aversiune și aproape de teamă. Trebuia să-l învingă cu orice preț. Se apropie, iar ei se dădură înapoi ușurel, ca și cum ar fi vrut să intre în zid.

— Copii, începând de mâine și până la capătul călătoriei noastre, îi țin locul domnului director, zise el. Ați aflat că urmează să părăsiți Parisul. Numai Dumnezeu știe soarta hărăzită soldaților noștri, scumpei noastre patrii. Numai El, în infinita Sa înțelepciune, știe soarta hărăzită fiecăruia dintre noi în zilele ce vor urma. Din păcate, mai mult ca sigur inimile noastre o să sufere, căci nenorocirile societății sunt formate din suma nenorocirilor fiecăruia dintre noi, și este singura dată când, bieți orbi ingrați ce suntem, avem conștiința solidarității care ne unește, pe noi, membre ale aceluiași corp. Aș vrea să primesc de la voi o dovadă de încredere în Dumnezeu. Repetăm din vârful buzelor: „Facă-se voia Ta“, dar în sufletul nostru strigăm: „Facă-se voia *mea*, Doamne!“. Totuși, de ce-l căutăm pe Dumnezeu? Pentru că sperăm să atingem fericirea: omul este făcut astfel încât să-și dorească fericirea și Dumnezeu poate să ne dea această fericire imediat, fără să așteptăm moartea și învierea, dacă acceptăm voia Lui, dacă facem ca ea să devină a noastră. Copii, fiecare dintre voi să se încreadă în Domnul. Să I se adreseze Lui ca unui părinte, să-și încredințeze viața în mâinile Lui și pacea divină va pogorî îndată asupra sa.

Așteptă un moment, privindu-i în ochi.

— Vom spune împreună o scurtă rugăciune.

Treizeci de voci stridente, indiferente, recitară Tatăl nostru, treizeci de fețe slăbănoage se înșirau în jurul preotului; frunțile se lăsară în jos cu o mișcare bruscă, mecanică, atunci când făcu asupra lor semnul crucii. Numai un pușți cu o gură mare și amară întoarse ochii spre fereastră și raza de soare care se strecură prin obloanele închise lumină

un copil cu un obraz delicat, plin de pistrui, strâmbând din nasul fin.

Nici unul dintre ei nu se mișcă, nici nu răspunse. La fluierul supraveghetorului, se încolonară și părăsiră sala.

5

Străzile erau pustii. Se trăgeau obloanele de fier ale magazinelor. În tăcerea aceea, se auzea numai sunetul lor metalic, sunetul care izbește atât de puternic auzul în diminețile de răzmeriță sau război din orașele amenințate. Mai departe, pe drum, soții Michaud văzură camioane încărcate care așteptau la intrările în ministere. Dădură din cap. Din obișnuință, se prinseră de braț să traverseze Avenue de l'Opéra, prin fața biroului, deși șoseaua era pustie în dimineața aceea. Erau amândoi funcționari de bancă și lucrau în același loc, dar soțul era contabil de cincisprezece ani, în timp ce ea fusese angajată cu doar câteva luni în urmă, „provizoriu, pe durata războiului". Profesoară de muzică, își pierduse toți elevii în septembrie trecut, căci erau copii pe care familiile îi țineau în provincie de teama bombardamentelor. Salariul soțului nu fusese niciodată de-ajuns să le asigure traiul, iar singurul lor fiu fusese mobilizat. Grație acestui post de secretară, se descurcaseră până atunci și, spunea ea: „Nu trebuie să ceri imposibilul, sărmanul meu soț!". Duseseră întotdeauna o viață grea, din ziua în care fugiseră de acasă să se căsătorească fără voia părinților. Dar

era mult de-atunci. Chipul ei slab păstra încă urmele frumuseții de altădată. Părul îi încărunțise. Bărbatul era mic de statură, părea ostenit și neîngrijit, dar din când în când, atunci când întorcea capul spre ea, o privea și îi zâmbea, în ochi i se aprindea o lumină ironică și tandră – aceeași, își zicea el, da, zău așa, aproape aceeași ca pe vremuri. O ajută să urce pe trotuar și luă de jos mănușa care îi căzuse. Ea îi mulțumi strângând ușor mâna pe care i-o întindea. Alți funcționari se grăbeau spre ușa deschisă a băncii. Unul dintre ei întrebă, când trecu pe lângă soții Michaud:

— Plecăm în sfârșit?

Soții Michaud nu știau nimic. Era luni, 11 iunie. Când plecaseră de la birou, cu două zile înainte, totul părea calm. Cei cu funcții erau evacuați în provincie, dar nu se hotărâse nimic în privința angajaților. Soarta lor se hotăra la etajul întâi, unde se aflau birourile directorilor, cu două uși mari, capitonate, vopsite în verde, prin fața cărora soții Michaud trecură repede și în tăcere. Se despărțiră la capătul culoarului; el urca la contabilitate, iar ea rămânea în zona privilegiată: era secretara unuia dintre directori, domnul Corbin, adevăratul șef al băncii. Al doilea, domnul conte de Furières (căsătorit cu o Salomon-Worms), era însărcinat mai ales cu relațiile externe ale băncii, care avea o clientelă restrânsă, dar de cea mai bună calitate. Nu erau acceptați decât mari moșieri și cele mai importante nume din industrie, de preferință metalurgică. Domnul Corbin spera ca celălalt director, contele de Furières, să-i faciliteze primirea în Jockey Club. Aștepta asta de câțiva ani deja. Contele considera că favoruri precum invitațiile la el la cină și la partidele lui de vânătoare compensau din plin unele facilități financiare. Seara, doamna

Michaud mima pentru soțul ei discuțiile dintre acești doi directori, zâmbetele lor acre, grimasele lui Corbin, privirile contelui, și asta mai alunga puțin monotonia muncii zilnice. Dar de la un timp nu mai aveau parte nici de această distracție: domnul de Furières era mobilizat pe frontul din Alpi și Corbin conducea singur banca.

Doamna Michaud intră cu corespondența într-o încăpere mică din vecinătatea biroului directorial. În aer plutea o urmă de parfum. După acest semn, își dădu seama că directorul Corbin era ocupat. Proteja o dansatoare: domnișoara Arlette Corail. Amantele lui fuseseră întotdeauna dansatoare. Părea să nu fie interesat de femeile din alte profesii. Nici o dactilografă, oricât ar fi fost de drăguță sau de tânără, nu reușise să-l abată de la această preferință. Cu toate angajatele lui, indiferent că erau frumoase sau urâte, tinere sau în vârstă, se purta la fel de arțăgos, grosolan și avar. Avea o voce firavă și ascuțită, destul de ciudată având în vedere că ieșea dintr-un corp mare, greoi și bine hrănit. Când se înfuria, vocea îi devenea stridentă și vibrantă ca a unei femei.

Sunetul ascuțit pe care doamna Michaud îl cunoștea foarte bine se strecura azi prin ușile închise. Unul dintre angajați intră și zise încet:

— Se pleacă.

— Când?

— Mâine.

Pe culoar treceau umbre care șușoteau. Angajații se adunau lângă ferestre și în pragul birourilor. Corbin deschise în fine ușa și-și lăsă dansatoarea să iasă. Femeia purta un costum de pânză roz-bombon și o pălărie mare de pai peste părul vopsit. Era zveltă și bine făcută și avea chipul dur și

obosit sub fard. Pete roșii se deslușeau pe obraji și pe frunte. Se vedea limpede că e furioasă. Doamna Michaud auzi:

— Vrei să plec pe jos?

— Întoarce-te imediat la garaj! Nu vrei niciodată să mă asculți. Nu fi zgârcită, promite-le orice vor și mașina va fi reparată.

— Dar dacă-ți spun că e imposibil! Imposibil! Înțelegi franțuzește?

— Atunci, draga mea, ce-ai vrea să-ți spun? Germanii sunt la porțile Parisului. Și tu vrei să pleci pe drumul spre Versailles? Și, întâi de toate, de ce așa? Pleacă cu trenul.

— Îți dai seama ce se întâmplă în gări?

— O să fie la fel și pe șosea.

— Ești... ești pur și simplu inconștient. Pleci, ai două mașini...

— Transport dosarele și o parte din personal. Ce mama dracului vrei să fac cu personalul?

— Ia, te rog, nu fi grosolan! Ai mașina soției tale!

— Vrei să te urci în mașina soției mele? Ce idee admirabilă!

Dansatoarea îi întoarse spatele și-și fluieră câinele, care veni în fugă. Îi puse zgarda cu mâinile tremurând de indignare.

— Toată tinerețea mea sacrificată pe un...

— Hai, fără fasoane! Îți telefonez diseară, o să văd ce se poate face...

— Nu, nu! Văd bine că n-am decât să mă duc să mor într-un șanț de pe marginea drumului. Ah, taci! Mă exasperezi!

Își dădură în sfârșit seama că secretarea asculta. Vorbiră mai încet și Corbin, prinzându-și amanta de braț, o conduse până la ușă. Se întoarse și o fulgeră cu privirea pe doamna

Michaud care, aflându-se în drumul lui, avea întotdeauna parte de primele izbucniri ale proastei sale dispoziții.

— Adună-i pe șefii de serviciu în sala de consiliu. Imediat, te rog!

Doamna Michaud ieși să transmită dispozițiile șefului. După câteva minute, funcționarii intrau într-o încăpere mare, unde dădeau nas în nas cu un portret în picioare al președintelui actual, domnul Auguste-Jean, care de la o vreme se senilizase din cauza vârstei înaintate, și cu un bust din marmură al fondatorului băncii.

Domnul Corbin îi primi în picioare, în spatele unei mese ovale, unde nouă mape cu documente marcau locurile din consiliul de administrație.

— Domnilor, plecăm mâine la ora opt la sucursala noastră din Tours. Iau în mașina mea dosarele consiliului. Doamnă Michaud, mă veți însoți împreună cu soțul dumneavoastră. Cei care au o mașină să treacă să ia din personal și să se prezinte mâine la șase la ușa băncii. Mă rog, cei care am stabilit că trebuie să plece. Pentru ceilalți, o să văd ce pot să aranjez, iar dacă nu, vor lua trenul. Vă mulțumesc, domnilor!

Plecă și, imediat, în sală zumzăi o rumoare de voci îngrijorate. Cu două zile înainte, Corbin spusese cu gura lui că nu se gândea la nici o plecare, că zvonurile alarmiste erau răspândite de trădători, că *ea*, banca, va rămâne pe poziții și *ea* își va face datoria dacă alții nu și-o fac. Dacă „replierea“, cum se zicea pudic, fusese decisă atât de brusc, însemna că probabil era totul pierdut! Femeile își șterseră ochii plini de lacrimi. Printre grupuri, soții Michaud ajunseră unul la altul. Amândoi se gândeau la fiul lor, Jean-Marie. Ultima lui scrisoare data din 2 iunie. Numai de opt zile. Câte se putuseră

întâmpla de atunci, Dumnezeule mare! Singura lor îmbărbătare posibilă în fața spaimei care îi copleșea era că se aflau împreună.

— Ce fericire că nu ne despărțim! îi șopti ea.

6

Noaptea era aproape, dar mașina familiei Péricand încă aștepta la ușă. Legaseră deasupra salteaua moale și adâncă ce împodobea de douăzeci și opt de ani patul conjugal. Pe portbagaj erau legate căruciorul pentru copii și o bicicletă. Încercau zadarnic să găsească loc în interior pentru toți sacii, valizele și genții familiei, ca și pentru coșurile cu sandviciuri și termosul pentru gustare, sticlele cu lapte ale copiilor, friptura rece de pui, jambonul, pâinea și cutiile cu lapte praf al bătrânului domn Péricand și, în fine, coșul motanului. Întârziaseră întâi pentru că spălătoreasa nu adusese lenjeria și nu i se putea telefona. Părea imposibil să renunțe la acele cearșafuri mari brodate, care făceau parte din patrimoniul inalterabil al familiei Péricand-Maltête în aceeași măsură ca bijuteriile, tăvile de argint și biblioteca. Întreaga dimineață fusese pierdută în căutări; spălătoreasa pleca și ea. Până la urmă, îi înapoiase doamnei Péricand bunurile sub formă de baloturi șifonate și umede. Doamna Péricand se lipsise de dejun ca să supravegheze ea însăși împachetarea lenjeriei. Se stabilise ca servitorii, precum și Hubert și Bernard, să plece cu trenul. Dar porțile de fier din toate gările erau deja zăvorâte și păzite de soldați. Mulțimea se agăța de bare, le zgâlțâia, apoi se retrăgea în dezordine pe străzile vecine. Femeile fugeau

plângând, cu copiii în brațe. Erau oprite ultimele taxiuri. Li se ofereau două, trei mii de franci ca să părăsească Parisul. „Numai până la Orléans…“ Dar șoferii refuzau, nu mai aveau benzină. Familia Péricand se văzu nevoită să se întoarcă acasă. În sfârșit, reușiră să facă rost de o camionetă care avea să-i transporte pe Madeleine, Maria, Auguste și Bernard cu fratele mai mic pe genunchi. Hubert ar fi trebuit să vină în urma caravanei pe bicicletă.

Din loc în loc, pe bulevardul Delessert se vedea apărând în ușa câte unei case un grup care gesticula: femei, bătrâni și copii se străduiau, întâi cu calm, apoi cu înfrigurare și la urmă cu o surescitare maladivă și nebunească, să-i înghesuie pe-ai lor și bagajele într-un Renault, într-o mașină sport, într-un automobil de mare viteză. La ferestre nu era nici o lumină. Stelele începeau să apară pe cer, stele de primăvară, cu o strălucire argintie. Parisul emana mirosul lui cel mai dulce, cel de castani înfloriți și de benzină, iar în aer pluteau câteva firișoare de praf care crănțăne între dinți ca piperul. În umbră, pericolul sporea. Oamenii cei mai reci, cei mai calmi în condiții obișnuite nu puteau să-și stăpânească această spaimă tulbure și mortală. Cu o strângere de inimă, fiecare își privea casa și trecea mai departe: „Mâine va fi ruine; mâine nu voi mai avea nimic. N-am făcut rău nimănui. De ce?“. Iar peste sufletele oamenilor se rostogolea și un val de indiferență: „Și ce dacă? Sunt doar pietre, lemne, obiecte inerte! Important e să ne salvăm viața!“. Cine se gândea la suferințele patriei? Nu ei, nu cei care pleacă în această seară. Panica anula tot ce nu era instinct, freamăt animalic al trupului. Să iei ce aveai mai prețios pe lume și pe urmă… Și numai ce trăia, ce respira, plângea, iubea avea valoare în

noaptea aceea! Puțini erau cei care își regretau bogățiile. Strângeai în brațe o femeie sau un copil, restul nu mai conta; restul putea să dispară în flăcări.

Dacă ascultai cu atenție, auzeai zgomotul avioanelor în aer. Franceze sau inamice? Nu se știa. „Mai repede, mai repede!“ zicea domnul Péricand. Dar își dădeau seama că uitaseră când cufărașul cu dantele, când scândura de călcat. Era imposibil să-i liniștești pe servitori. Tremurau de teamă, voiau să plece, dar obișnuința era mai mare decât teroarea și țineau ca totul să se facă după ritualurile care precedau plecările la țară pe timpul vacanței. Trebuia ca toate să se găsească în bagaje la locul lor obișnuit. Nu înțeleseseră cu adevărat ce se întâmpla. S-ar fi zis că acționau în două planuri temporale, jumătate în prezent și jumătate în trecut, ca și cum evenimentele ar fi pătruns doar într-o părticică a conștiinței lor, cea mai superficială, lăsând profunzimea adormită în tihnă. Doica, cu părul cărunt în dezordine, cu buzele strânse și pleoapele înroșite de lacrimi, împăturea cu gesturi uimitor de vioaie și precise batistele proaspăt călcate ale micuței Jacqueline. Doamna Péricand, urcată deja în mașină, o striga, dar bătrâna nu răspundea, nici măcar n-o auzea. Philippe a fost obligat să urce după ea.

— Vino, doică! Ce ai? Trebuie să plecăm. Ce ai? repetă el cu blândețe, prinzând-o de mână.

— Ah, lasă-mă, bietul meu copilaș! răspunse ea pe un ton tânguitor, uitând deodată că acum nu-i mai spunea decât „domnule Philippe“ sau „părinte“, regăsind din instinct adresarea familiară de altă dată. Hai, lasă-mă! Ești bun, dar suntem pierduți!

— Ba nu, nu fi așa tristă, bătrânică dragă. Lasă batistele, îmbracă-te și coboară repede, te așteaptă mama.

— N-o să-mi mai revăd băieții, Philippe!

— Ba da, ba da! răspunse el.

Îi aranjă bătrânei șuvițele care îi cădeau în dezordine și-i așeză pe cap o pălărie neagră de pai.

— O să te rogi Sfintei Fecioare pentru băieții mei?

El o sărută ușor pe obraz.

— Da, da, promit. Hai, acum!

Pe scară se întâlniră cu șoferul și cu portarul, care veneau să-l ia pe domnul Péricand. Fusese ținut până în ultimul moment departe de tumult. Auguste și infirmierul tocmai îl îmbrăcaseră. Bătrânul fusese operat cu ceva timp în urmă. Purta un bandaj complicat și, ca să fie ferit de răcoarea nopții, un brâu de flanelă atât de mare și de lat, încât avea corpul înfășurat ca o mumie. Auguste îi legă botinele de modă veche și îi puse un jerseu cald și subțire, apoi haina. Bătrânul Péricand, care până atunci se lăsase în voia lor fără să spună nimic, ca o păpușă veche și țeapănă, păru să se trezească dintr-un vis și mormăi:

— Vesta de lână!

— Domnului o să-i fie prea cald, îi răspunse Auguste fără să-l ia în seamă.

Dar bătrânul îl fixă cu privirea lui pierdută și tulbure și repetă puțin mai tare:

— Vesta de lână!...

I-o dădură. Îl îmbrăcară cu pardesiul lung și îi puseră fularul care se înfășura de două ori în jurul gâtului și se prindea la ceafă cu un ac de siguranță. Îl instalară în scaunul rulant și îl coborâră cele cinci etaje. Scaunul nu intra în

ascensor. Infirmierul, un alsacian mătăhălos și roșcat, începu să coboare scara cu spatele, ținând cu brațele întinse povara pe care Auguste o susținea respectuos din spate. Cei doi bărbați se opriră pe fiecare palier ca să-și șteargă sudoarea de pe frunte, în timp ce domnul Péricand se uita cu seninătate la tavan și clătina încetișor barba. Era imposibil să ghicești ce gândea despre această plecare precipitată. Totuși, contrar a ceea ce s-ar fi putut crede, știa totul despre evenimentele recente. În timp ce era îmbrăcat, murmurase:

— O noapte frumoasă, senină… N-aș fi surprins…

Păruse ațipit, dar își continuase fraza după doar câteva clipe, în prag:

— N-aș fi surprins dacă am fi bombardați pe drum!

— Ce idee, domnule Péricand! exclamase infirmierul cu tot optimismul necesar profesiunii lui.

Dar bătrânul își reluase deja aerul de indiferență profundă. Reușiră în sfârșit să-i scoată scaunul rulant din casă. Îl instalară în colțul din dreapta, ferit de curent. Nora lui îl înfășură chiar ea, cu mâinile tremurânde, în șalul ecosez cu franjuri pe care lui îi plăcea să le împletească.

— Totul e în ordine? întrebă Philippe. Atunci, plecați repede!

„Dacă ies pe porțile Parisului până mâine dimineață, atunci vor avea noroc“, își zise el.

— Mănușile mele, zise bătrânul.

Îi puseră mănușile. Se prindeau greu pe încheietura îngroșată de jerseul de lână. Bătrânul Péricand nu acceptă o agrafă. În sfârșit, erau gata de plecare. Emmanuel plângea din brațele doicii. Doamna Péricand își îmbrățișă soțul și fiul. Îi strânse în brațe fără să plângă, dar își simți inima bătând cu

repeziciune lângă pieptul lor. Șoferul porni mașina. Hubert urcă pe bicicletă. Bătrânul Péricand ridică mâna.

— O clipă, rosti clar, cu o voce calmă, dar slabă.

— Ce e, tată?

El făcea semne că nu poate să-i spună nurorii sale.

— Ai uitat ceva?

Înclină capul. Mașina se opri. Doamna Péricand, palidă de exasperare, se aplecă la portieră.

— Cred că tata a uitat ceva! strigă ea în direcția micului grup rămas pe trotuar, format din soțul ei, Philippe și infirmier.

După ce mașina dădu înapoi și opri în fața ușii, bătrânul, cu un gest discret, îl chemă pe infirmier și-i șopti ceva la ureche.

— Dar ce mai e? E absurd! O să fim tot aici și mâine! exclamă doamna Péricand. Ce dorești, tată? Ce vrea? întrebă ea.

Infirmierul se uită în pământ.

— Domnul ar vrea să fie dus iar sus… pentru treaba mică…

7

Charles Langelet, în genunchi pe parchetul din salonul golit, își ambala singur obiectele de porțelan. Era gras și suferea de inimă; oftatul care îi ieșea din pieptul pus la grea încercare aducea mai degrabă a horcăit. Era singur în apartamentul pustiu. Cuplul aflat în serviciul lui de șapte ani fusese cuprins de panică chiar în dimineața aceea, când parizienii se treziseră sub o ceață artificială, care cădea peste

ei ca o ploaie de cenușă. Plecați devreme la cumpărături, nu se mai întorseseră. Domnul Langelet se gândea cu amărăciune la leafa și la cadourile generoase pe care le primiseră de la el și care le permiseseră să-și cumpere, fără nici o îndoială, vreo casă într-un loc liniștit, vreo mică fermă retrasă în ținutul lor natal.

Langelet ar fi trebuit să plece de mult. O recunoștea acum, dar era atașat iremediabil de vechile sale obiceiuri. Friguros, disprețuitor, nu ținea pe lume decât la apartament și la obiectele împrăștiate la picioarele lui pe podea: covoarele erau rulate, date cu naftalină și ascunse în beci. Toate ferestrele erau tapetate cu panglici lungi de hârtie colantă roz și albastru delicat. Domnul Langelet însuși, cu mâinile lui grase și palide, le așezase în formă de stele, de nave, de licorni! Erau admirate de prieteni, iar nu putea să trăiască într-un decor tern sau vulgar. În jurul lui, în casă, toate lucrurile din care se compune felul lui de a trăi erau bucățele de frumusețe uneori modeste, alteori prețioase, care reușeau să creeze un climat aparte, blând, luminos, singurul, în fine, care era demn de un om civilizat, credea el. La douăzeci de ani, purtase un inel ce avea gravat în interior: *„This thing of Beauty is a guilt for ever“*. Era o copilărie și renunțase la acea bijuterie (domnul Langelet vorbea bucuros englezește cu sine însuși: această limbă, prin poezia, prin forța ei, se potrivea cu unele dintre stările lui sufletești), dar deviza rămânea în el și îi era credincios.

Se ridică într-un genunchi și aruncă în jur o privire prelungă și întristată, care îmbrățișa toate acele lucruri: Sena care curgea sub ferestrele lui, axa grațioasă ce despărțea cele două saloane, șemineul cu vechile suporturi metalice pentru

lemne și tavanele înalte, pe unde plutea o lumină limpede care avea verdele și transparența apei, pentru că era cernută pe balcon de storurile de pânză de culoarea migdalei.

Din când în când, suna telefonul. La Paris erau încă oameni indeciși, nebuni care se temeau de plecare și sperau la nu se știe ce minune. Lent, printre oftaturi, domnul Langelet ducea receptorul la ureche. Vorbea fornăit și calm, cu acea detașare, acea ironie pe care prietenii – o mică coterie foarte exclusivistă, foarte pariziană – o numeau „un ton inimitabil“. Da, se hotărâse să plece. Nu, nu se temea de nimic. Parisul nu avea să fie apărat. Lucrurile nu aveau să stea diferit nici în alte părți. Pericolul era peste tot, dar nu de pericol fugea. „Am văzut două războaie“, spunea el. Într-adevăr, îl trăise pe cel din 1914 la proprietatea sa din Normandia, căci era cardiac și scutit de orice obligații militare.

— Dragă prietenă, am șaizeci de ani, nu de moarte mă tem!

— Atunci de ce pleci?

— Nu pot să suport această dezordine, aceste izbucniri de ură, spectacolul respingător al războiului. O să mă duc într-un locșor liniștit, la țară. O să trăiesc cu puținii bani care mi-au rămas până când oamenii o să redevină înțelepți.

Intui rânjetul de la celălalt capăt al firului: se știa că era avar și prudent. Se spunea despre el: „Charlie? Își coase monede de aur în toate hainele vechi“. Pe buze îi apăru un zâmbet rece și dezagreabil. Știa foarte bine că era invidiat pentru viața lui împlinită, prea îndestulată. Prietena lui exclama:

— O, n-ai s-o duci rău deloc! Dar din păcate nu toată lumea are averea ta!

Charlie se încruntă; găsea că e lipsită de tact.

— Unde te duci? întrebă vocea.

— Într-o coșmelie pe care o am la Ciboure.

— Lângă frontieră?! se miră prietena, care, hotărât lucru, pierdea orice măsură.

Își luară la revedere cu răceală. Charlie se lăsă din nou în genunchi lângă lada pe jumătate plină, mângâind, prin paie și hârtii de mătase, obiectele lui de porțelan, cestile de Nanjing, serviciul de Wedgwood, vazele de Sèvres. De ele nu s-ar despărți decât odată cu viața. Dar inima îi sângera: nu putea să ia cu el o masă de toaletă din porțelan de Saxonia, o adevărată piesă de muzeu, cu piciorul ornat cu trandafiri, care se găsea în camera lui. Toate astea se duceau pe apa Sâmbetei! Rămase un moment nemișcat, cu monoclul atârnându-i de un șnur negru până la podea. Era înalt și solid; pe pielea delicată a capului, părul subțire era pieptănat cu cea mai mare grijă. Chipul lui avea de obicei o expresie mieroasă și bănuitoare, ca a unui motan bătrân care toarce lângă sobă. Oboseala din ultima zi îl marcase profund și maxilarul eliberat din încordare îi atârna deodată ca la un mort. Ce zisese înțepata aia la telefon? Insinuase că voia să fugă din Franța! Biată prostănacă! Își închipuia că o să-l ofenseze, că o să-l facă să-i fie rușine! Bineînțeles că o să plece. Să ajungă numai până la Hendaye și o să facă în așa fel încât să treacă frontiera. După un scurt popas la Lisabona, o să părăsească Europa hidoasă, dezgustătoare cu setea ei de sânge. Își imaginează cadavre pe jumătate putrezite, pline de răni. Se înfioră. Nu era făcut pentru asta, nu era făcut pentru lumea care se va naște din acest stârv așa cum iese un vierme dintr-un mormânt. Lume brutală, feroce, în care va trebui să te aperi de mușcături. Își privi mâinile frumoase, care nu munciseră niciodată, ci doar

mângâiaseră statui, piese vechi de orfevrărie, legăturile prețioase ale unor cărți sau, uneori, vreo mobilă elisabetană. El, Charles Langelet, cu rafinamentele sale, cu manierele lui alese, cu scrupulele duse până într-acolo (lucru recunoscut chiar de el), încât constituiau esența caracterului său, ce-ar fi făcut în mijlocul acelei mulțimi demente? Ar fi furat, jefuit, asasinat ca un biet câine abandonat lupilor. Schiță un zâmbet trist, imaginându-se cu trăsăturile unui pechinez cu blană aurie rătăcit într-o junglă. Nu semăna cu ceilalți oameni. Ambițiile, spaimele, lașitățile și ciorovăielile lor îi erau străine. Trăia într-un univers de pace și lumină. Destinul lui era să fie urât și înșelat de toți. Își aminti de servitori și rânji. Se iviseră zorii timpurilor noi, un avertisment și o prevestire! Se ridică cu greu, căci îl dureau articulațiile genunchilor, își trecu mâinile peste șale și se duse să caute în oficiu ciocanul și cuiele ca să închidă lada. O coborî apoi el însuși în mașină: nu trebuia să știe portarii ce lua cu el.

8

Soții Michaud se sculaseră la cinci dimineața, ca să aibă timp să aranjeze apartamentul înainte de plecare. Era evident straniu să ai atâta grijă de lucruri fără valoare și condamnate, cel mai probabil, să dispară de la primele bombe care vor cădea peste Paris. „Dar“, își zicea doamna Michaud, „obișnuim să îmbrăcăm și să facem frumoși morții care apoi vor putrezi în pământ. Este un ultim omagiu, o dovadă supremă de iubire față de ce ne-a fost drag“. Iar acel apartament le era foarte drag. Trăiau acolo de șaisprezece ani. Nu puteau să-și ia cu ei

toate amintirile. Oricum, degeaba ar fi făcut-o, cele mai iubite ar fi rămas acolo, între acei bieți pereți. Își așezară cărțile în partea de jos a unui dulap, precum și micile fotografii de amator pe care își puneau întotdeauna în gând să le lipească în albume, dar care rămâneau îndoite, îngălbenite, prinse în cantul unui sertar. Poza lui Jean-Marie copil fusese deja pusă pe fundul valizei, între cutele unei rochii de schimb, iar la bancă li se recomandase să nu ia cu ei decât strictul necesar: puțină lenjerie și câteva obiecte de toaletă. În sfârșit, erau gata. Mâncaseră. Doamna Michaud acoperi patul cu un cearșaf mare, care proteja de praf mătasea roz, puțin decolorată, cu care era tapițat.

— E timpul să plecăm, zise soțul ei.

— Coboară, vin și eu, răspunse ea vizibil tulburată.

El o lăsă singură. Doamna Michaud intră în camera lui Jean-Marie. Totul era tăcut, întunecos, funebru, în spatele obloanelor închise. Îngenunche o clipă lângă patul lui și zise cu glas tare:

— Ocrotește-l, Doamne!

Apoi închise ușa și coborî. Soțul o aștepta pe scară. O lipi de el și, fără o vorbă, o strânse în brațe atât de tare și cu atâta forță, încât ea țipă ușor de durere.

— Maurice! Mă doare!

— Nu-i nimic, murmură el cu voce răgușită.

La bancă, angajații adunați în holul mare, fiecare cu un mic bagaj pe genunchi, comentau aproape în șoaptă ultimele vești. Corbin nu era acolo. Șeful personalului distribuia numere de ordine: când și-l auzea strigat, fiecare trebuia să urce în mașina care îi era destinată. Până la amiază, plecările se efectuară în ordine și aproape în tăcere. La amiază, Corbin

își făcu și el apariția, grăbit și ursuz. Coborî la subsol, în sala seifurilor, și urcă cu un pachet pe care îl ținea pe jumătate ascuns sub pardesiu. Doamna Michaud îi zise la ureche soțului ei:

— Sunt bijuteriile lui Arlette. Pe-ale soției lui le-a luat de alaltăieri.

— Numai să nu uite de noi, spuse Maurice, totodată ironic și îngrijorat.

Doamna Michaud se așeză hotărâtă în drumul lui Corbin.

— E stabilit să plecăm cu dumneavoastră, domnule director?

El făcu semn că da și-i îndemnă să-l urmeze. Domnul Michaud luă valiza și ieșiră toți trei. Mașina domnului Corbin era acolo, dar când se apropiară, Michaud, clipind din ochii miopi, zise cu o voce blândă și puțin tărăgănată:

— Locul nostru e ocupat, după câte văd.

Arlette Corail, câinele și valizele ei ocupau partea din spate a mașinii. Femeia deschise furioasă portiera și strigă:

— Oi vrea poate să m-arunci pe caldarâm?

Începu o ceartă între amanți. Soții Michaud, care se îndepărtaseră câțiva pași, auzeau totuși fiecare cuvânt.

— La Tours trebuie să mă întâlnesc cu soția mea! strigă în fine Corbin, lovind câinele cu piciorul.

Acesta scoase un geamăt și se refugie între picioarele lui Arlette.

— Brută!

— Ia mai taci! Dacă n-ai fi hoinărit alaltăieri cu aviatorii ăia englezi… Alți doi pe care aș vrea să-i văd la fundul apei…

Ea repeta: „Brută! Brută!“ cu o voce din ce în ce mai stridentă. Apoi, brusc, remarcă pe un ton cât se poate de calm:

— Am un prieten la Tours. N-o să mai am nevoie de tine.

Corbin îi aruncă o privire feroce, dar părea să fi luat o hotărâre. Se întoarse spre soții Michaud.

— Regret, n-am loc să vă iau, după cum vedeți. Mașina doamnei Corail a avut un accident și mă roagă s-o iau cu mine până la Tours. Nu pot să refuz. Aveți un tren peste o oră. Poate o să fiți cam înghesuiți, dar e o călătorie scurtă... Oricum, faceți în așa fel încât să vă alăturați nouă cât mai repede posibil. Contez pe dumneata, doamnă Michaud. Ești mai energică decât soțul și, între paranteze fie zis, Michaud, va trebui să fii mai dinamic (apăsă puternic pe silabele „di-na-mic“) decât în ultimul timp. Nu voi mai tolera delăsarea. Să nu zici că nu ți-am spus, dacă vrei să-ți păstrezi postul. Să fiți amândoi la Tours cel mai târziu poimâine. Am nevoie de tot personalul meu.

Le făcu cu mâna, urcă lângă dansatoare și mașina plecă. Rămași pe trotuar, soții Michaud se uitară lung unul la altul.

— Bună tactică, zise Michaud pe un ton nonșalant, ridicând ușor din umeri. Să cerți oamenii care ar avea să-ți facă reproșuri! Merge la sigur!

Și râseră, deși nu le ardea deloc.

— Acum ce facem?

— Ne ducem acasă să mâncăm, răspunse furioasă soția lui.

Își regăsiră apartamentul răcoros, bucătăria cu storurile lăsate, mobila acoperită cu huse. Totul avea un aer secret, prietenos și blând, ca și cum o voce ar fi șoptit din umbră: „Vă așteptam. Totul e în ordine“.

— Să rămânem la Paris, propuse Maurice.

Stăteau pe divanul din salon, iar ea, cu mâinile firave și fine, îi mângâia tâmpele cu un gest familiar.

— E imposibil, dragule, trebuie să trăim. Nu avem nici un bănuț pus deoparte, știi bine, de la operația mea. Mi-au mai rămas o sută șaizeci și cinci de franci la Casa de Economii. Poți să fii sigur că directorul va profita de ocazie ca să ne dea afară. În situația asta, toți vor reduce personalul. Trebuie să ajungem la Tours cu orice preț.

— Cred că va fi imposibil.

— Trebuie, repetă ea.

Se ridicase deja, își punea pălăria, lua din nou valiza. Ieșiră și se îndreptară spre gară.

Dar nu putură să intre în curtea mare încuiată, zăvorâtă, apărată de soldați și de mulțimea presată, strivită de bare. Rămaseră acolo până seara, luptându-se zadarnic. În jurul lor, oamenii ziceau:

— Asta e! Plecăm pe jos.

Rosteau cuvintele astea cu un fel de stupoare deznădăjduită. Se vedea bine că nici ei nu credeau. Se uitau în jur și așteptau minunea: o mașină, un camion, orice i-ar fi dus de acolo. Dar nu apărea nimic. Atunci plecau spre porțile Parisului, ieșeau, își târau bagajele după ei prin praf, mergeau, ajungeau în suburbii, apoi la țară și-și ziceau: „Visez!“.

Soții Michaud plecaseră și ei tot pe jos. Era o noapte caldă de iunie. În fața lor, o femeie în negru care purta strâmb pe cap, peste părul alb, pălăria cu doliu, se poticnea pe pietrele de pe drum și mormăia, cu gesturi ca de nebună:

— Rugați-vă ca fuga noastră să n-aibă loc iarna… Rugați-vă!… Rugați-vă!

9

Gabriel Corte și Florence își petrecură noaptea de 11 spre 12 iunie în mașina lor. Sosiseră pe la șase seara și nu mai găsiseră la hotel decât două cămăruțe calde la mansardă. Gabriel le traversă pe amândouă cu pași mari și furioși, deschise brusc ferestrele, se aplecă o clipă peste balustrada scânteietoare, se întoarse și zise scurt:

— Nu stau aici.

— Nu avem nimic altceva, domnule, îmi pare rău. Cu tot puhoiul ăsta de refugiați, culcăm oamenii pe mesele de biliard, zise directorul palid și frânt de oboseală. Am vrut să vă fiu pe plac!

— Nu stau aici, repetă Gabriel, scandând cuvintele cu voce metalică, aceeași pe care o folosea la sfârșitul discuțiilor cu editorii, când se răstea din ușă: „În aceste condiții, va fi imposibil să ne înțelegem, domnilor!“. Atunci, editorul ceda și urca de la 80.000 la 100.000 de franci.

Dar directorul se mulțumi să dea din cap cu tristețe.

— N-am nimic altceva, nimic.

— Știți cine sunt? întrebă Gabriel, devenind brusc periculos de calm. Sunt Gabriel Corte și vă previn că prefer să dorm în mașina mea decât în cursa asta de șoareci.

— Când o să ieșiți de aici, domnule Corte, o să găsiți zece familii pe palier, cerându-mi în genunchi să le dau această cameră, îi răspunse ofensat directorul.

Corte izbucni într-un râs teatral, rece, disprețuitor.

— N-o să mă bat cu ei. Adio, domnule!

Nimănui, nici măcar lui Florence, care îl aștepta în hol, nu-i spuse de ce refuzase camera aceea. Apropiindu-se de fereastră, văzuse foarte aproape de hotel, în noaptea călduță de iunie, un rezervor de benzină și, puțin mai departe, ceea ce îi păruseră a fi tancuri și automitraliere garate în piață.

„Vom fi bombardați!“ gândi el și îl cuprinse un tremur atât de brusc și de profund, încât își zise: „Sunt bolnav, am febră“. Asta e frica, Gabriel Corte? Nu, lui nu putea să-i fie frică! Haida-de! Zâmbi cu dispreț și milă, ca și cum i-ar fi răspuns unui interlocutor invizibil. Sigur, nu-i era frică, dar după ce se mai aplecase o dată văzuse cerul acela întunecat de unde, în fiecare secundă, puteau să cadă peste el focul și moartea și avusese din nou acea senzație îngrozitoare; întâi tremurul, apoi sfârșeala, greața, ghemul din măruntaie de dinaintea leșinului. Dacă asta era sau nu frica, n-avea nici o importanță! Fugea acum, urmat de Florence și de cameristă.

— Vom dormi în mașină, o noapte trece repede! zise el.

Mai târziu, își zise că ar fi putut să aleagă alt hotel, dar în timp ce ezita se făcea deja prea târziu: pe drumul dinspre Paris curgea fără oprire fluviul lent de automobile, de camioane, de șarete, de biciclete, cu care se amestecau căruțele țăranilor care își părăseau fermele și plecau spre sud, ducând după ei copii și vite. La miezul nopții, în tot orașul Orléans nu mai găseai nici o cameră liberă, nici un pat. Oamenii se culcau pe jos în sălile cafenelelor, pe străzi, în gări, cu capul sprijinit pe valize. Ambuteiajul era atât de mare, încât era imposibil să ieși din oraș. Unii spuneau că se instalase un baraj, ca să lase drumul liber pentru trupe.

Fără zgomot, cu farurile stinse, mașinile soseau una după alta, înțesate, încărcate până la refuz de bagaje și de mobilă,

de cărucioare de copii și colivii cu păsări, de lăzi și coșuri cu lenjerie, fiecare cu salteaua legată strâns deasupra; acestea alcătuiau eșafodaje fragile și păreau să înainteze fără ajutorul motorului, împinse de propria greutate pe străzile în pantă până în piață. Acum blocau toate ieșirile; erau înghesuite una în alta, ca peștii prinși într-o vârșă și, asemenea lor, lăsau impresia că ar putea fi adunate la un loc într-o plasă și aruncate pe un țărm îngrozitor. Nu se auzeau plânsete, strigăte, până și copiii tăceau. Totul era calm. Din când în când, o față se arăta la un geam coborât și privea îndelung cerul. Mulțimea aceea producea doar o rumoare slabă și înăbușită, din respirații anevoioase, oftaturi, cuvinte schimbate pe șoptite, ca și cum s-ar fi temut să nu fie auzite de un dușman aflat la pândă. Unii încercau să doarmă, lovind cu fruntea colțul unei valize, cu picioarele îndoite dureros pe bancheta îngustă sau cu un obraz cald lipit de geam. Tineri și femei își vorbeau de la o mașină la alta și, uneori, râdeau veseli! Dar când o pată întunecată aluneca pe cerul scânteind de stele, toți deveneau atenți, râsetele încetau. Nu era chiar îngrijorare, ci o tristețe ciudată, care nu mai avea nimic omenesc, căci nu ducea cu sine nici curaj, nici speranță, o tristețe de animal care așteaptă moartea. O tristețe de pește prins în ochiurile plasei, care vede trecând în sus și în jos umbra pescarului.

Avionul se ivise brusc deasupra capetelor lor, i se auzea vuietul ascuțit și strident, care când se îndepărta, se pierdea, când acoperea din nou miile de sunete ale orașului, făcând să se oprească toate respirațiile gâfâite. Fluviul, podul metalic, liniile de cale ferată, gara, coșurile uzinelor luceau blând, ca niște „puncte strategice“, ținte numai bune de atins pentru

inamic. Adevărate pericole pentru mulțimea aceea tăcută! Optimiștii spuneau: „Cred că e unul francez!“. Francez, inamic, nimeni nu știa. Dar acum dispărea. Uneori, răsuna o explozie îndepărtată. „Nu e la noi“, își spuneau oamenii, oftând ușurați. „Nu e la noi, e la alții. Avem noroc!“

— Ce noapte! Ce noapte! gemea Florence.

Cu o voce abia deslușită, care ieșea cu un fel de șuierat printre buzele strânse, Gabriel zise, ca și cum ar fi aruncat un os unui câine:

— *Eu* nu dorm, nu? Fă și tu ca mine.

— Dar dacă aveam o cameră! Dacă aveam șansa nemaipomenită să dispunem de o cameră!

— Asta numești tu o șansă nemaipomenită? Mansarda aia imundă, care mirosea a ploșnițe și a chiuvetă cu vase murdare? N-ai observat că era deasupra bucătăriei? Pe mine, acolo? Mă vezi pe mine acolo?

— Dar, Gabriel, faci asta numai din orgoliu.

— Hai, lasă-mă-n pace! Întotdeauna mi-am zis că există nuanțe. Există… (caută cuvintele)… pudori pe care nu le simți.

— Simt că mă dor bucile! strigă Florence, uitând brusc ultimii cinci ani din viața ei și, cu mâna plină de inele, se bătu peste coapsă cu o vigoare plebee. O, la, la! M-am săturat până peste cap!

Gabriel își întoarse spre ea fața albă de furie. Nările îi palpitau.

— Cară-te! Hai, cară-te! Te arunc afară!

Exact în acel moment, o lumină subită și puternică se revărsă peste piață. Era o rachetă țâșnită dintr-un avion. Cuvintele se opriră pe buzele lui Gabriel. Racheta luminoasă se stinse, dar cerul păru să se umple de avioane. Treceau

întruna deasupra pieței, fără grabă, s-ar fi zis. Oamenii bombăneau:

— Dar ai noștri unde sunt?

În stânga lui Corte se afla o mașină mică și amărâtă, care purta deasupra, peste saltea, o măsuță rotundă de salon, cu ornamente de bronz grele și vulgare. Înăuntru stăteau un bărbat cu șapcă și două femei, una ținând un copil pe genunchi și cealaltă, o colivie. Probabil avuseseră un accident pe drum. Caroseria era zgâriată, bara de protecție, ruptă, iar femeia care strângea colivia la piept avea capul înfășurat în cârpe.

În dreapta, Gabriel văzu o camionetă încărcată cu coșuri în care sătenii transportă păsări la târg, pline acum cu boarfe, iar la portiera din apropierea lui zări figura unei prostituate bătrâne, cu părul portocaliu răvășit, o frunte îngustă și încruntată și ochii fardați. Îl privea insistent, mestecând un colț de pâine. Gabriel se înfioră.

— Ce urâțenie! Ce fețe hidoase! murmură el.

Demoralizat, întoarse capul și închise ochii.

— Mi-e foame, zise Florence. Ție nu?

El îi făcu semn că nu.

Ea deschise valijoara și scoase câteva sandviciuri.

— N-ai mâncat în seara asta. Hai, fii înțelegător!

— Nu pot să mănânc, răspunse el. Cred că n-o să mai pot să înghit vreodată ceva. Ai văzut-o pe femeia aia bătrână și oribilă din partea cealaltă, cu colivia și cu cârpele ei pătate de sânge?

Florence luă un sandvici și le împărți pe celelalte cameristei și șoferului. Gabriel își puse mâinile lungi la urechi, ca să nu audă zgomotul pâinii mestecate de fălcile servitorilor.

10

Familia Péricand era pe drum de aproape o săptămână: avusese ghinion. Stătuseră două zile la Gien, reținuți de o pană. Mai departe, în debandada și graba acelea inimaginabile, mașina lovise camioneta care transporta servitorii și bagajele. Totul se petrecuse pe lângă Nevers. Din fericire pentru familia Péricand, nu exista colț de provincie unde să nu poată să dea de un prieten sau o rudă, cu case mari, grădini frumoase și dulapuri pline. Un văr din neamul Maltête de la Lyon îi adăpostise patruzeci și opt de ore. Dar panica sporea, se răspândea de la un oraș la altul ca o flacără. Mașina fusese reparată, de bine de rău, și familia Péricand plecase. Din nefericire, sâmbătă la amiază se dovedi că mașina nu va putea să meargă mai departe fără să fie inspectată și reparată din nou. Familia Péricand se opri într-un orășel puțin mai retras față de drumul național, sperând să găsească o cameră liberă. Dar străzile erau deja pline de vehicule de tot felul. Aerul răsuna de scrâșnetul frânelor istovite. Piața din fața fluviului era ocupată de o șatră de țigani. Bărbați frânți de oboseală dormeau pe pământ, alții își făceau toaleta pe iarbă. O femeie tânără agățase o oglinjoară de trunchiul unui copac și se farda și se pieptăna în picioare. Alta spăla rufe la fântână. Oamenii locului ieșiseră în ușă și priveau spectacolul cu o expresie de profundă stupoare.

„Bieții oameni! Prin ce trec!“ spuneau ei cu milă și cu un sentiment tainic de mulțumire: acei refugiați veneau de la Paris, din nord, din est, din provinciile sortite invaziei și războiului. Dar ei erau foarte liniștiți; zilele vor trece, soldații se vor lupta, în timp ce patronul ferometalului de pe strada

principală și domnișoara Dubois, mercereasa, vor continua să-și vândă cratițele și panglicile, să mănânce supa caldă în bucătărie, să închidă seara poarta mică de lemn care le despărțea grădina de restul universului.

Mașinile așteptau să se facă ziuă ca să se alimenteze cu benzină, care începea deja să lipsească. Refugiații erau întrebați de ultimele vești. Ei nu știau nimic. Cineva declară că germanii erau așteptați în Munții Morvan. Însă cuvintele lui au fost primite cu scepticism.

— Lasă, că în 1914 n-au ajuns așa departe, zise dând din cap farmacistul gras.

Toți îl aprobară, ca și cum sângele vărsat în 1914 ar fi stat drept stavilă în calea inamicului pe veci.

Soseau alte și alte mașini.

„Ce obosiți par, cât le e de cald!“ repetau oamenii. Dar nici unuia nu-i trecea prin minte să-și deschidă ușa, să-l invite în casă pe unul dintre acei nefericiți, să-l poftească într-unul dintre micile paradisuri umbroase care se zăreau nedeslușit în spatele casei, cu o bancă de lemn sub o boltă verde, coacăzi și trandafiri. Erau prea mulți refugiați. Erau prea multe figuri ostenite, livide, lac de nădușeală, prea mulți copii care plângeau, prea multe guri tremurânde care întrebau: „Nu știți unde putem găsi o cameră, un pat?“, „Puteți să ne indicați un restaurant, doamnă?“. Asta descuraja caritatea. Mulțimea aceea vrednică de milă nu mai avea nimic uman, ci semăna cu o turmă care aleargă în devălmășie; erau prinși în matca unei uniformități ciudate. Hainele șifonate, fețele trase, vocile răgușite îi făceau se semene toți între ei. Toți făceau aceleași gesturi, rosteau aceleași cuvinte. Coborând din mașină, se poticneau puțin, parcă amețiți de vin, și-și duceau mâinile la

frunte, la tâmplele care pulsau de durere. Și oftau: „Doamne, ce călătorie!“. Și rânjeau, zicând: „Frumos mai arătăm, nu-i așa?“. Și spuneau, arătând peste umăr un punct invizibil: „Se pare că acolo lucrurile merg totuși mai bine“.

Doamna Péricand își opri caravana la o cafenea mică de lângă gară. Despachetară un coș cu provizii. Comandară bere. La o masă vecină, un băiețel drăguț, îmbrăcat foarte elegant, dar cu hăinuța boțită toată, mânca o tartină cu un aer indiferent. Pe scaunul de lângă el, plângea un bebeluș, culcat într-un coș de lenjerie. Doamna Péricand, cu ochiul ei exersat, observă imediat că cei mici erau de familie bună și se putea vorbi cu ei. I se adresă, așadar, cu bunătate băiețelului și făcu conversație cu mama când aceasta își făcu apariția. Era din Reims și aruncă o privire pofticioasă spre gustarea îmbelșugată a tinerilor Péricand.

— Aș vrea ciocolată cu pâine, mami, zise băiețelul îmbrăcat în verde.

— Puiule! îi răspunse tânăra femeie, luându-l pe bebeluș pe genunchi ca să nu mai plângă. N-am, n-am avut timp să cumpăr, dar vei primi un desert delicios diseară la bunica.

— Îmi dați voie să vă ofer câțiva biscuiți?

— O, doamnă, sunteți prea amabilă!

— Vă rog…

Vorbeau cu tonul cel mai vesel, cel mai grațios, cu gesturi și zâmbete pe care le-ar fi folosit și în vremuri obișnuite ca să accepte și să refuze o prăjiturică și o ceașcă cu ceai. În tot acest timp, bebelușul țipa; în cafenea intrau unul după altul alți refugiați împreună cu copiii, bagajele și câinii lor. Unul dintre ei simți mirosul lui Albert într-un coș și se repezi,

lătrând vesel, sub masa familiei Péricand, unde băiețelul îmbrăcat în verde își mânca biscuiții indiferent.

— Jacqueline, ai acadele în geantă, zise doamna Péricand, cu un gest discret al mâinii și o privire care voia să spună: „Știi foarte bine că trebuie să împărțim cu cei care nu au și să ne ajutăm între noi la nevoie. Este momentul să pui în practică ce-ai învățat la catehism“.

Doamna Péricand se simțea foarte mulțumită văzându-se deopotrivă blagoslovită cu bogății de tot felul și atât de caritabilă! Asta făcea cinste atât prevederii ei, cât și inimii sale bune. Oferi acadele nu numai băiețelului, ci și unei familii belgiene care venise într-o camionetă plină de cuști pentru găini. Adăugă și chifle cu stafide pentru copii. Ceru să i se aducă apă clocotită și pregăti pentru bătrânul Péricand o infuzie ușoară. Hubert plecase să caute camere. Doamna Péricand ieși în stradă. Întrebă și i se spuse că biserica se afla în centrul orașului. Familii întregi se instalaseră pe trotuare și pe treptele mari de piatră.

Biserica era albă, nou-nouță; mirosea încă a zugrăveală proaspătă. Înăuntru, se ducea o viață dublă: pe de o parte, rutina obișnuită, pe de alta, o altă existență, una înfrigurată și stranie. Într-un colț, o călugăriță schimba florile de la picioarele statuii Fecioarei. Fără grabă, cu un zâmbet blând și placid, tăia tulpinile veștejite și lega trandafirii proaspeți în buchete mari. Se auzea clinchetul foarfecelor de grădină și pasul liniștit pe dale. Apoi, luă mucul lumânărilor. Un preot bătrân se îndrepta spre confesional. O bătrână dormea pe un scaun, cu șiragul de mătănii între degete. Erau multe lumânări aprinse în fața statuii eroicei Ioana d’Arc. În soarele puternic, pe albul strălucitor al pereților, toate acele flăcărui dansau,

palide și transparente. Pe o placă de marmură, între două ferestre, scânteiau literele aurii care compuneau numele celor morți în războiul din 1914.

În tot acest timp, o mulțime tot mai mare lovea zidurile bisericii ca un val. Femeile, copiii veneau să mulțumească Domnului că putuseră să ajungă până acolo sau să-I implore ajutor pentru restul călătoriei; unii plângeau, alții erau răniți, cu capul înfășurat în cârpe sau cu brațul bandajat. Pe toate fețele se vedeau pete roșii, iar hainele erau boțite, rupte și murdare, de parcă oamenii care le purtau ar fi dormit fără să se dezbrace timp de câteva nopți. Pe unele chipuri livide, cenușii de la praf, picături mari de sudoare curgeau ca niște lacrimi. Femeile intrau cu bruschețe, dând buzna în biserică precum într-un adăpost inviolabil. Surescitarea și agitația lor erau atât de mari, încât păreau să nu fie în stare să stea nemișcate. Se duceau de la un scăunel de rugăciune la altul, îngenuncheau, se ridicau, unele se loveau de scaune cu un aer temător și speriat, ca niște păsări de noapte într-o cameră plină de lumină. Dar se linișteau treptat, își ascundeau fața în mâini și, istovite de lacrimi și oboseală, își găseau în sfârșit liniștea în fața marelui crucifix de lemn negru.

După ce-și făcu rugăciunile, doamna Péricand ieși din biserică. Voia să-și reînnoiască provizia de biscuiți, mult diminuată din pricina dărniciei sale. Intră într-o băcănie mare.

— Nu mai avem nimic, doamnă, zise vânzătoarea.

— Cum așa? Nici un fel de biscuiți, nici turtă dulce, nimic?

— Nimic, doamnă. Totul s-a dus.

— Dați-mi o jumătate de kilogram de ceai. De Ceylan, desigur!

— Nu mai avem, doamnă.

Doamnei Péricand i-au fost recomandate alte magazine de alimente, dar nu putu să cumpere nimic de nicăieri. Refugiații devastaseră orașul. Lângă cafenea, o ajunse din urmă și Hubert. Nu găsise nici o cameră.

Ea exclamă:

— Nu e nimic de mâncare, magazinele sunt goale!

— Eu am descoperit două bine aprovizionate, spuse Hubert.

— Serios! Unde?

Hubert râse din toată inima.

— Unul vinde piane și celălalt, articole funerare!

— Ce aiurit ești, bietul meu copil! zise mama.

— Cred că, după cum merg lucrurile, coroanele mortuare vor fi și ele la mare căutare, remarcă Hubert. Am putea să facem rezerve, nu crezi, mamă?

Doamna Péricand ridică din umeri, fără să-i răspundă. În ușa cafenelei, îi văzu pe Jacqueline și Bernard. Aveau mâinile pline de ciocolată și de acadele, pe care le împărțeau în jur. Doamna Péricand se repezi la ei.

— Treceți înăuntru! Ce faceți aici? Vă interzic să vă atingeți de provizii! Jacqueline, vei fi pedepsită. Bernard, îi voi spune tatălui tău, le zise mama, trăgându-i de mână după ea pe cei doi vinovați năuciți, dar neînduplecați.

Mila creștină, bunătatea atâtor secolele de civilizație o părăseau, cădeau ca niște ornamente vane, dezvăluindu-i sufletul uscat și gol. Ea și copiii ei erau singuri într-o lume ostilă. Trebuia să-și hrănească și să-și adăpostească puii. Restul nu mai conta.

11

Maurice și Jeanne Michaud mergeau unul în spatele celuilalt pe șoseaua lată, mărginită de plopi. Înaintea, în jurul și în urma lor mergeau alți fugari. Când ajungeau pe una dintre micile înălțimi care tăiau drumurile din loc în loc, vedeau până departe în zare, cât putea să răzbată privirea, o mulțime pestriță de oameni care-și târau picioarele prin praf. Cei mai norocoși aveau câte o roabă, un cărucior de copil, un căruț din patru scânduri montate pe roți grosolane care le duceau bagajele și se cocoșau sub greutatea sacilor, a bulendrelor, a copiilor adormiți. Erau săracii, ghinioniștii, nedescurcăreții, cei care sunt împinși peste tot în ultimul rând, dar și câțiva timorați, câțiva avari care ezitaseră până în ultima clipă în fața prețului unui bilet, a cheltuielilor și a riscurilor călătoriei. Dar fuseseră cuprinși brusc de panică, la fel ca ceilalți. Nu știau de ce fug: întreaga Franță era în flăcări, pericolul era prezent peste tot. Și cu siguranță nu știau încotro se duc. Când se lăsau să cadă pe pământ, spuneau că nu se vor mai scula, că vor muri acolo, că, fie ce-o fi, mai bine stăteau liniștiți. Dar erau primii în picioare când se apropia un avion. Își arătau unii altora milă, caritate, acea simpatie activă și vigilentă pe care oamenii din popor o au numai față de cei asemenea lor, de săraci și cu atât mai mult în perioade excepționale de spaimă și mizerie. De mai multe ori, cumetre grase și vânjoase îi oferiseră brațul lui Jeanne Michaud, ca s-o ajute să meargă. Ea însăși ținea de mână copii, în timp ce soțul ei sălta pe umăr când un balot de lenjerie, când un coș în care se aflau un iepure viu și cartofi, singurele bunuri pe care le avea pe lume o bătrânică plecată pe jos de la Nanterre. În

pofida oboselii, a foamei și a îngrijorării, Maurice Michaud nu se simțea foarte nefericit. Aveau un fel aparte de a privi lucrurile; nu-și acorda mare importanță, nu se credea o ființă specială și de neînlocuit, cum se vede orice om când se gândește la sine. Simțea milă față de tovarășii lui de suferință, dar o milă lucidă și rece. La urma urmelor, aceste mari migrații umane păreau dictate de legi ale naturii, își zicea el. Deplasări periodice de mase considerabile erau probabil necesare popoarelor, cum e transhumanța pentru oi. În mod straniu, ideea îl întărea. Oamenii din jurul lui credeau că soarta se îndârjea mai ales împotriva lor, a sărmanei lor generații; dar el își amintea că în toate timpurile avuseseră loc exoduri. Cât puhoi de oameni căzuse pe pământul acela (ca peste tot în lume), cu lacrimi de sânge, fugind de dușmani, lăsând în urma lor orașe în flăcări, strângându-și în brațe copiii! Nimeni nu se gândise vreodată duios la noianul acela de morți. Pentru descendenți, ei nu erau mai importanți decât niște găini cu gâtul tăiat. Își imagina umbrele lor tânguitoare ridicându-se pe drum, aplecându-se spre el, murmurându-i la ureche:

— Am cunoscut toate astea înaintea ta. De ce-ai fi tu mai fericit decât noi?

O cumătră grasă se plânse lângă el:

— Niciodată nu s-au mai văzut așa orori!

— Ba da, doamnă, ba da, răspunse Maurice cu blândețe.

După trei zile de mers, văzură primele regimente fugind dezorientate. Încrederea era atât de fermă în inimile francezilor încât, zărind soldații, refugiații credeau că va începe lupta, că Înaltul Comandament dăduse ordin să se îndrepte în felul acela spre front, în grupuri mici, pe drumuri

lăturalnice, forțele armate încă intacte. Această speranță îi îmbărbăta. Soldații nu se arătau vorbăreți. Aproape toți erau posomorâți și duși pe gânduri. Unii dormeau în fundul camioanelor. Blindatele înaintau greoi prin praf, camuflate cu crengi ușoare. Între frunzele veștejite de soarele fierbinte apăreau fețe palide, obosite, pe care se întipărise o expresie de furie și de oboseală extremă.

Doamna Michaud avea tot timpul impresia că-și recunoaște fiul printre ei. Nu văzuse în nici o zi numărul regimentului lui, dar un fel de halucinație pusese stăpânire pe ea: fiecare figură necunoscută, fiecare privire, fiecare voce tânără care-i ajungea la ureche o impresiona atât de mult, încât se oprea brusc, ducea mâna la inimă și murmura stins:

— Oh! Maurice, nu e…

— Cine?

— Nu, nimic!

Dar el nu se lăsa înșelat. Dădea din cap.

— Îți vezi fiul peste tot, biata mea Jeanne!

Ea ofta.

— Seamănă cu el, nu ți se pare?

La urma urmelor, se putea întâmpla. Fiul lor, Jean-Marie, scăpat de la moarte, putea să se ivească din senin lângă ei și să le strige cu vocea lui veselă și tandră: „Ce căutați voi doi aici?“.

O, să-l vadă doar, să-l strângă în brațe, să-i simtă obrazul tânăr și aspru sub buze, să-i vadă ochii frumoși strălucind lângă ochii ei, privirea aceea vioaie și pătrunzătoare! Avea ochi căprui, cu gene lungi de fată, care vedeau atâtea lucruri! Îl învățase din copilărie să caute în ceilalți umorul și sufletul bun. Ei îi plăcea să râdă și îi era milă de oameni – „spiritul tău dickensian, măicuță“, zicea el. Ce bine se înțelegeau ei doi! Îi

ironizau vesel, necruțător uneori, pe cei de care aveau a se plânge; apoi o vorbă, o mișcare, un oftat îi dezarmau. Maurice era diferit: era mai senin și mai rece. Îl iubea și îl admira pe Maurice, dar Jean-Marie era... O, Doamne, era tot ce ar fi vrut ea să fie și tot ce visase, și tot ce avea mai bun în ea, și veselia, și speranța ei! „Fiule, iubirea mea, micul meu Jeannot“, își zise ea, spunându-i ca atunci când el avea cinci ani, când îl prindea încetișor de urechi să-l sărute, dându-i capul pe spate și gâdilându-l cu buzele, în timp ce băiețelul râdea în hohote.

Pe măsură ce înainta pe drum, gândurile lui Jeanne deveneau mai febrile și mai confuze. Ținea la mers: când ea și Maurice erau mai tineri, hoinăriseră deseori cu rucsacul în spate, la țară, în scurtele lor concedii. Când nu aveau destui bani să plătească hotelul, plecau pe jos, cu câteva provizii și sacii de dormit. Așadar, suferea mai puțin de oboseală decât tovarășii ei, dar acel caleidoscop neîncetat, chipurile acelea necunoscute care îi treceau prin față, ivindu-se, îndepărtându-se, dispărând, îi provocau o senzație de durere mai rea decât oboseala fizică. „Un carusel într-o capcană“, își zicea ea. Mașinile erau prinse în mulțime ca ierburile acelea pe care le vedem plutind pe apă, ținute laolaltă de legături invizibile, în timp ce torentul curge în jurul lor. Jeanne întorcea capul ca să nu le mai vadă. Otrăveau aerul cu mirosul de benzină, asurzeau pietonii cu vacarmul lor, cerând să li se facă loc de trecere, ceea ce nu era posibil. Furia neputincioasă a șoferilor sau resemnarea lor posacă era ca un balsam pe inima refugiaților. Își ziceau unul altuia: „Nu merg mai repede decât noi!“. Și sentimentul unei nenorociri împărtășite li se părea plăcut.

Fugarii mergeau în grupuri mici. Nu se știa prea bine ce întâmplare îi împinsese unul spre celălalt la porțile Parisului și acum nu se mai părăseau, chiar dacă nimeni nu cunoștea nici măcar numele vecinului. Împreună cu soții Michaud se afla o femeie înaltă și slabă, cu un pardesiu sărăcăcios și uzat și purtând bijuterii false. Jeanne se întreba vag ce motiv putea să împingă pe cineva să fugă purtând la urechi două perle artificiale mari, înconjurate de o pulbere de diamante, pe degete, inele cu pietre verzi și roșii, iar la corsaj, o broșă de stras împodobită cu topaze mici. Urmau o portăreasă cu fiica ei; mama, scundă și palidă, fata, greoaie și solidă, amândouă îmbrăcate în negru și ducând în bagaje poza unui bărbat gras cu mustăți lungi și negre. „Soțul meu, paznic de cimitir“, spunea femeia. Sora ei, însărcinată și împingând un cărucior în care era culcat un copil, o însoțea. Era foarte tânără și tresărea și ea la fiecare convoi de militari, căutând pe cineva în mulțime. „Soțul meu e acolo“, spunea ea. Acolo sau poate aici… Orice era posibil. Și Jeanne îi încredința pentru a o suta oară bănuiala ei… Dar nu mai știa bine ce spune: „Și fiul meu, și al meu…“.

Încă nu fuseseră mitraliați. Când li se întâmplă și asta, la început nu înțeleseră nimic. Auziră zgomotul unei explozii, a alteia, apoi țipete: „Scapă cine poate! La pământ! Culcați-vă!“. Se aruncară instantaneu cu fața în jos, iar Jeanne gândi preț de o clipă: „Ce grotești trebuie să fim!“. Nu-i era frică, dar inima îi bătea cu atâta forță, încât încerca s-o apese cu amândouă mâinile, gâfâind și lăsându-se cu toată greutatea pe piatră. Simțea sub gură atingerea ușoară a unei plante care purta în vârf un clopoțel roz. Își aminti după acea că, în timp ce stăteau întinși acolo, un fluture mic și alb zbura fără grabă

din floare în floare. În fine, auzi o voce zicându-i la ureche: „Gata, au plecat“. Se ridică și-și scutură mașinal fusta plină de praf. Se pare că nimeni nu fusese nimerit. Dar, după câteva clipe de mers, văzură primii morți: doi bărbați și o femeie. Aveau corpurile ciopârțite și din întâmplare fețele le rămăseseră neatinse – fețe atât de posomorâte, de obișnuite, cu o expresie uimită, concentrată și stupidă, ca și cum ar fi încercat zadarnic să înțeleagă ce li se întâmplă. Atât de puțin făcute erau, Dumnezeule, pentru o moarte în război, atât de puțin făcute pentru moarte! Femeia nu rostise probabil toată viața altceva decât: „Iar a crescut prețul la praz“ sau: „Cine e porcul care mi-a murdărit pardoseala?“.

„Dar ce știu eu?“ își zise Jeanne. „Poate că în spatele acelei frunți înguste sau sub părul tern și răvășit se ascundeau adevărate comori de inteligență și de tandrețe. Ce altceva suntem noi, eu și Maurice, în ochii oamenilor, decât un cuplu de mici funcționari? E adevărat într-un sens, iar în celălalt suntem prețioși și rari. Știu și eu asta. Ce risipă ticăloasă!“

Se sprijini de umărul lui Maurice, tremurând și cu obrajii uzi de lacrimi.

— Să mergem mai departe, zise el, trăgând-o încetișor.

Amândoi se întrebau: „De ce?“. Nu aveau să mai ajungă niciodată la Tours. Mai exista banca? Domnul Corbin nu era oare îngropat sub dărâmături, cu dosarele lui, cu valorile, cu dansatoarea și bijuteriile soției? Dar ar fi fost prea frumos, își zise Jeanne cu izbucnire de ferocitate. Și așa, șontâc-șontâc, o porni din nou la drum împreună cu Maurice. Nu aveau altceva de făcut decât să meargă și să-și pună soarta în mâinile Domnului.

12

Micul grup format din soții Michaud și însoțitorii lor au primit adăpost vineri seara. Un camion militar i-a cules de pe drum. Merseră restul nopții culcați între lăzi. Ajunseră într-un oraș al cărui nume nu aveau să-l cunoască niciodată. Li se spuse că linia ferată era întreagă. Puteau să meargă direct la Tours. Jeanne intră în prima casă pe care o întâlni pe drum în cartierele mărginașe și ceru voie să se spele. Bucătăria era deja plină de refugiați care își spălau rufele la chiuvetă, dar o poftiră pe Jeanne să intre în grădină și-și făcu toaleta la cișmea. Maurice cumpărase o oglinjoară legată cu un lanț mic; o așeză pe creanga unui copac și se bărbieri. Apoi se simțiră mai bine, pregătiți să înfrunte lunga așteptare de la poarta cazărmii unde se împărțea supă, și cealaltă, și mai lungă, de la casele de bilete pentru clasa a III-a. Mâncaseră și traversau piața gării, când se dezlănțui bombardamentul. De trei zile, avioanele inamicului zburau fără oprire deasupra orașului. Alarma suna întruna. De fapt, era un vechi avertizor de incendiu pe post de sirenă; în vacarmul făcut de automobile, de strigătele copiilor, de vuietul mulțimii intrate în panică, țiuitul acela firav și ridicol abia dacă se auzea. Soseau alți oameni, coborau din tren și întrebau: „Ia uite, asta e o alarmă?“. Li se răspundea: „Nu, e sfârșitul ei“. Dar după cinci minute soneria se auzea din nou. Oamenii râdeau. Aici mai erau încă magazine deschise, fetițe care jucau șotronul pe trotuar, câini care alergau prin praful de pe lângă vechea catedrală. Oamenilor nu le păsa nici măcar de avioanele italiene și germane care planau nederanjate deasupra orașului. Ajunseseră să se obișnuiască cu ele.

Deodată, unul dintre aparate se desprinse de pe cer și porni în picaj spre mulțime. Jeanne își zise: „Cade“. Apoi: „Dar trage, o să tragă, suntem pierduți…“. Duse instinctiv mâna la gură ca să-și înăbușe strigătul. Bombele căzuseră pe gară și, puțin mai departe, pe calea ferată. Geamurile acoperișului de sticlă se prăbușiră și zburară în piață, rănindu-i și omorându-i pe cei care se aflau acolo. Femei cuprinse de panică își aruncau copiii ca pe niște pachete stânjenitoare și o luau la fugă. Altele îi apucau pe ai lor și îi strângeau la piept cu atâta forță, încât părea că încearcă să-i vâre din nou în trupul lor, ca și cum acela ar fi fost singurul adăpost sigur. O nefericită se rostogoli la picioarele lui Jeanne: era femeia cu bijuterii false. Pietrele îi scânteiau la gât și pe degete, iar din capul spart îi curgea sânge. Sângele acela cald o stropise pe Jeanne pe rochie, ciorapi și pantofi. Din fericire, nu avea timp să privească morții din jurul ei. Răniții cereau ajutor de sub pietre și cioburi. Îi ajută pe Maurice și pe alți câțiva bărbați care încercau să dea deoparte dărâmăturile. Dar era o muncă prea grea pentru ea. Nu reușea. Atunci, trecu la copiii care rătăceau cu un aer sfârșit prin piață, căutându-și mamele. Îi striga, îi lua de mână, îi aduna într-un loc mai ferit, sub portalul catedralei, apoi se întorcea în mulțime și, când vedea o femeie disperată țipând și fugind de colo-colo, striga cu voce calmă și puternică, atât de calmă și de puternică încât o uimea până și pe ea:

— Micuții sunt la ușa bisericii. Mergeți să-i luați de acolo. Cei care și-au rătăcit copiii să se ducă să-i caute la biserică.

Femeile se repezeau spre catedrală. Uneori plângeau, alteori izbucneau în râs sau scoteau un fel de țipăt sălbatic, sugrumat, care nu semăna cu nici un altul. Copiii erau mult

mai liniștiți. Lacrimile li se uscau repede. Mamele îi luau, îi trăgeau la piept. Nici una nu se gândi să-i mulțumească lui Jeanne. Doamna Michaud se întoarse în piață, unde i se spuse că orașul nu suferise foarte mult, dar că un convoi sanitar fusese lovit de bombe în momentul în care intra în gară; totuși, calea ferată spre Tours rămăsese neatinsă. Trenul se forma chiar în acel moment și urma să plece într-un sfert de oră. Oamenii, uitând deja de morți și de răniți, se repezeau spre gară, agățându-se de valize și de cutiile de carton pentru pălării, ca niște naufragiați de colacii de salvare. Se băteau pentru un loc. Soții Michaud văzură primele brancarde pe care erau transportați soldații răniți. Înghesuiala era atât de mare, încât nu putură nici să se apropie, nici să le vadă fețele. Erau încărcați în camioane, în mașini civile și militare rechiziționate în grabă. Jeanne văzu un ofițer apropiindu-se de un camion plin cu copii aflați sub ocrotirea unui preot. Auzi:

— Regret foarte mult, părinte, dar voi fi obligat să vă iau camionul. Trebuie să ne ducem rănițiii la Blois.

Preotul le făcu semn copiilor, care începură să coboare.

Ofițerul repetă:

— Regret foarte mult, părinte. Probabil că sunt copii de la o școală?

— Un orfelinat.

— Vă voi trimite camionul înapoi dacă găsesc benzină.

Copiii, adolescenți între paisprezece și optsprezece ani, fiecare cu un băgăjel în mână, coborau și se grupau în jurul preotului. Maurice se întoarse spre soția lui.

— Vii?

— Da. Stai puțin.

— Ce mai e?

Încerca să se uite după tărgile care treceau una după alta prin mulțime. Dar era prea multă lume: nu vedea nimic. Lângă ea, o altă femeie se ridica și ea în vârful picioarelor. Buzele i se mișcau, dar nu scotea nici un cuvânt lămurit: se ruga sau repeta un nume. Se uită la Jeanne.

— Ai mereu impresia că-l vezi pe-al tău, așa-i? zise ea.

Oftă încetișor. Într-adevăr, nu exista nici un motiv ca al ei și nu altul să-i apară în fața ochilor, al ei, fiul ei, iubirea ei. Poate se afla într-un loc liniștit! Până și bătăliile cele mai cumplite lasă zone neatinse, ferite între hotare de flăcări.

Își întrebă vecina:

— Știți de unde a venit trenul acesta?

— Nu.

— Sunt multe victime?

— Se zice că două vagoane sunt pline de morți.

Nu i se mai împotrivi lui Maurice, care o trăgea după el. Își croiră cu greu drum până la gară. Din loc în loc, treceau peste moloni, blocuri de piatră și mormane de cioburi. Ajunseră în sfârșit la peronul al treilea, rămas întreg, unde se forma trenul spre Tours, un tren local rece, negru, care scuipa fum.

13

Jean-Marie fusese rănit cu două zile în urmă: se afla în trenul bombardat. Nu fusese atins de data asta, dar vagonul luase foc. Din cauza efortului depus ca să coboare de la locul lui și să ajungă la portieră i se deschisese rana. Când îl culeseră și îl urcară în camion, era pe jumătate inconștient.

Stătea întins pe targă, capul îi alunecase și la fiecare hurducătură se lovea greoi de-o ladă goală. Trei mașini pline cu soldați înaintau foarte încet una după alta pe un drum bombardat și abia practicabil. Deasupra convoiului treceau mereu avioanele inamice. Jean-Marie se trezi un moment din delirul lui tulbure și-și zise: „Orătăniile de prin curți se simt probabil la fel ca noi când văd că zboară șoimul…“.

I se părea că revede ferma dădacei sale, unde era trimis să-și petreacă vacanțele de Paști când era copil. Curtea era plină de soare: puii ciuguleau boabe și se zbânțuiau în mormanul de gunoi, apoi mâna mare și osoasă a dădacei apuca unul, îi lega picioarele, îl lua și, după cinci minute… un pârâiaș de sânge curgea cu un mic gâlgâit grotesc. Asta era moartea… Își zise: „Și eu am fost apucat și dus… apucat și dus… Și mâine, slab și gol, aruncat în pământ, n-o să fiu mai frumos decât un pui…“.

Jean-Marie se lovi atât de tare cu fruntea de ladă, încât scoase un fel de tânguit stins: nu mai avea putere să strige, însă îi atrase atenția camaradului culcat lângă el, rănit la picior, dar mai puțin grav.

— Hei, Michaud! Michaud, te simți mai bine?

„Dă-mi să beau și așază-mi capul mai bine și alungă-mi musca asta de pe ochi“, vru să spună Jean-Marie, dar oftă slab:

— Nu…

Și închise ochii.

— Iar vin, bombăni camaradul.

În aceeași clipă, în jurul convoiului începură să cadă bombe. Inamicul distruse un pod mic: drumul spre Blois era acum blocat; trebuia să se întoarcă, să-și croiască drum prin

mulțimea de refugiați sau să treacă prin Vendôme, și n-ar fi ajuns înainte de căderea nopții.

„Bieții tineri!“ își zise maiorul, uitându-se la Michaud, cel mai grav rănit. Îi făcu o injecție. Porniră din nou la drum. Cele două camioane încărcate cu militari răniți ușor urcară spre Vendôme; cel în care se afla Jean-Marie o luă pe o scurtătură, care reducea distanța cu câțiva kilometri. Se opri curând din lipsă de benzină. Maiorul porni în căutarea unei case unde să-și poată instala oamenii. Acolo erau departe de debandadă, de torentul de mașini care curgea undeva mai jos. De pe colina pe care ajunse maiorul, se vedea, în lumina acelui amurg blând și liniștit de iunie, de un albastru care bătea în movuliu, o masă neagră din care ieșeau sunete discordante, confuze: claxoane, strigăte, chemări, un murmur înăbușit și sinistru care făcea să ți se strângă inima.

Maiorul văzu câteva ferme înșirate una după alta. Erau locuite, dar acum trăiau acolo numai femei și copii. Bărbații erau pe front. Pe Jean-Marie îl transportară la una dintre ele. Casele vecine primiră alți soldați, în timp ce maiorul, care găsise o bicicletă de damă, anunță că se duce până în cel mai apropiat oraș după ajutor, benzină, camioane, orice putea să găsească…

Când se despărți de Michaud, încă întins pe targă în bucătăria mare a fermei, înconjurat de femeile care îi pregăteau patul și-l încălzeau, își zise: „Dacă e să moară, să-și găsească sfârșitul aici, mai bine să fie într-un așternut curat decât pe drum…“.

Maiorul pedala spre Vendôme. Când să intre în oraș, după ce mersese toată noaptea, căzu în mâinile germanilor, care îl luară prizonier. În tot acest timp, văzând că nu se mai

întoarce, femeile dăduseră fuga până în târg să anunțe doctorul și surorile de la spital. Spitalul era plin, pentru că primise victimele ultimului bombardament. Soldații rămaseră în sat. Femeile se plângeau: cum bărbații erau plecați, ele trudeau din greu la muncile câmpului și la îngrijitul animalelor, și acum mai aveau pe cap și răniții pe care erau obligate să-i primească! Jean-Marie, ridicând cu greu pleoapele fierbinți, vedea în fața patului o femeie bătrână, cu un nas lung și galben, care tricota și ofta privindu-l: „Măcar de-aș ști că ăl bătrân, acolo unde-o fi, bietul de el, e îngrijit ca ăsta care nu mi-e nimic…“. Auzea prin visul lui confuz clinchetul andrelelor de oțel; ghemul de lână sărea pe pătura care îi acoperea picioarele. I se părea, în delirul lui, că are urechi ascuțite și o coadă și întinse mâna să-l mângâie. Din când în când, nora fermierei se apropia de el; era tânără, rumenă în obraji, cu trăsături cam grosolane, și ochi căprui, vioi și limpezi. Într-o zi, îi aduse o mână de cireșe pe care le puse lângă el pe pernă. Nu avea voie să le mănânce, dar le ducea la obrajii care îi ardeau ca niște flăcări și se simțea alinat și aproape fericit.

14

Corte și amanta lui părăsiseră orașul Orléans și-și continuau drumul spre Bordeaux. Faptul că nu știau exact încotro se îndreaptă complica lucrurile. Merseseră întâi spre Bretagne, pe urmă hotărâseră să se ducă în sud. Acum, Gabriel spunea că va părăsi Franța.

— N-o să ieșim vii de-aici, zicea Florence.

Suferea și de oboseală, și de teamă, dar cel mai mult o chinuia furia, o furie oarbă, nebună, care punea stăpânire pe ea și o sufoca. Avea impresia că Gabriel rupsese contractul tacit dintre ei. La urma urmelor, între un bărbat și o femeie cu situațiile lor, de vârsta lor, iubirea este un troc. I se dăruise pentru că spera să primească de la el în schimb un soi de protecție nu doar materială, ci și spirituală și până atunci o primise, sub formă de bani, de prestigiu; o plătise așa cum se cuvenea. Dar deodată începuse să i se pară o ființă slabă și demnă de dispreț.

— Vrei să-mi spui ce-o să facem în străinătate? Cum o să trăim acolo? Toți banii tăi sunt aici, pentru că ai făcut prostia să-i aduci înapoi de la Londra, Dumnezeu știe de ce!

— Fiindcă am crezut că Anglia era mai amenințată decât noi. Am avut încredere în țara mea, în armata țării mele... Doar n-o să-mi reproșezi asta! Și, în fond, de ce te îngrijorezi? Slavă Domnului, cred că sunt celebru peste tot!

Se întrerupse brusc, scoase capul pe geamul mașinii și îl trase înapoi, într-un gest de iritare.

— Ce mai e? murmură Florence, dând ochii peste cap.

— Oamenii ăștia...

Arătă spre mașina care tocmai îi depășise. Florence îi privi pe pasageri: petrecuseră noaptea lângă ei la Orléans, în piață; caroseria lovită, femeia cu un copil pe genunchi, cea bandajată la cap, colivia și bărbatul cu șapcă erau ușor de recunoscut.

— Oh, nu te uita la ei! exclamă Florence exasperată.

Lovi violent și de mai multe ori mica trusă împodobită cu aur și fildeș pe care își sprijinea coatele.

— Dacă evenimente atât de dureroase ca o înfrângere și un exod nu sunt puse în valoare de o oarecare noblețe, de o oarecare măreție, ei nu merită să existe! Nu admit ca buticarii și portarii, toți acești prost-crescuți să devalorizeze niște împrejurări tragice cu smiorcăielile, cu bârfele, cu grosolănia lor. Dar uită-te la ei! Privește-i! Iată-i din nou. Mă năucesc, pe legea mea!

Îi strigă șoferului:

— Henri, ia accelerează puțin! Nu poți să scapi de prostimea asta?

Henri nici măcar nu răspunse. Mașina înainta trei metri, apoi se oprea, prinsă într-o babilonie inimaginabilă de autovehicule, biciclete și pietoni. La doi pași de el, Gabriel o văzu din nou pe femeia cu capul bandajat. Avea sprâncene groase și negre, dinți lungi și albi, lucitori, iar buza de sus îi era umbrită de tuleie. Bandajele erau pătate de sânge, un smoc de păr negru i se lipise de vată și cârpe. Gabriel se înfioră de repulsie și întoarse capul, dar femeia, care avea geamul lăsat, chiar îi zâmbea și încerca să intre în vorbă cu el.

— Nu mergem prea repede, nu? îi zise ea pe un ton amabil. În fine, bine c-am luat-o pe-aici. Mamă-mamă, ce bombardament au încasat pe partea ailaltă! Toate castelele de pe Loara sunt distruse, domnule…

Femeia observă în sfârșit privirea fixă și rece a lui Gabriel și tăcu.

— Chiar nu înțelegi că nu pot să scap de ăștia?

— Nu te mai uita la ei!

— Ce lipsă de rafinament! Ce coșmar! Oh, urâțenia, vulgaritatea, trivialitatea îngrozitoare a acestei mulțimi!

Se apropiau de Tours. De la un timp, Gabriel începuse să caște. Îi era foame. De la Orléans, abia dacă băgase ceva în gură. Ca și Byron, zicea el, ducea un trai frugal, mulțumindu-se cu legume, fructe și sifon, dar, o dată sau de două ori pe săptămână, avea nevoie de o masă copioasă și consistentă. Acum simțea această nevoie. Stătea nemișcat, tăcut, cu ochii închiși, cu frumosul său chip palid schimonosit într-o expresie de suferință, ca în momentele în care i se formau în minte primele fraze aspre și pure ale uneia dintre cărțile sale. Îi plăceau așa, ușoare și foșnitoare ca greierii, și abia după aceea venea sunetul înăbușit și pasionat, ceea ce el numea „viorile mele“. „Să lăsăm să cânte viorile mele“, spunea el apoi. Dar în seara aceea avea alte gânduri. Revedea cu o intensitate extraordinară sandviciurile pe care i le oferise Florence la Orléans: i se păruseră atunci prea puțin apetisante, oarecum fleșcăite de căldură. Erau niște brioșe mici umplute cu pateu din ficat de gâscă, iar altele aveau o felie de castravete și o foaie de lăptucă pe pâine neagră, care avea probabil un gust plăcut, răcoros, acid. Căscă din nou, deschise valijoara și găsi un șervet pătat și un borcan de murături în oțet.

— Ce cauți? întrebă Florence.

— Un sandvici.

— Nu mai sunt.

— Cum nu mai sunt? Mai devreme erau trei aici.

— Cursese maioneza, nu se mai puteau mânca. Le-am aruncat. O să putem cina la Tours, sper, adăugă ea.

Se vedeau la orizont cartierele mărginașe ale orașului Tours, dar mașinile nu mai înaintau; la o intersecție fusese instalat un baraj. Fiecare trebuia să-și aștepte rândul. Trecu astfel o oră. Gabriel pălea. Nu mai visa la un sandvici, ci la

ciorbe ușoare și calde, la mici pateuri prăjite în unt, cum mâncase într-o zi la Tours, pe când se întorcea de la Biarritz. Era atunci cu o femeie dar, ciudat, nu-și mai amintea nici numele, nici chipul ei. Îi rămăseseră în minte numai acele pateuri cu unt, care aveau fiecare o semilună de trufă ascunsă în pasta unsuroasă și netedă. Apoi se gândi la carne: o bucată de roast beef mare, roșie, în sânge, cu puțin unt care se topește încet pe carnea moale... Ce deliciu!... Da, asta îi trebuia... o friptură... un biftec... un chateaubriand... În ultimă instanță, chiar și un escalop sau un cotlet de oaie. Oftă din toți rărunchii.

Era o seară blândă și aurie, fără nici o adiere de vânt, fără prea multă căldură, la sfârșitul unei zile divine, iar o umbră plăcută se întindea ca o aripă peste câmpuri și drumuri... O oarecare mireasmă de căpșuni venea dinspre pădurea din apropiere. Se simțea din când în când în aerul încărcat de vaporii de petrol și de fum. Mașinile înaintară cu scrâșnet de roți și se pomeniră sub un pod. Femeile spălau liniștite lenjeria în râu. Oroarea și stranietatea evenimentelor deveneau și mai pregnante în contrast cu aceste imagini ale unei vieți pașnice. O moară își învârtea roata, undeva foarte departe de acolo.

— Locul e probabil plin de pești, zise Gabriel ca prin vis.

În urmă cu doi ani, în Austria, lângă un mic râu la fel de năvalnic și de limpede ca acesta, mâncase păstrăvi la abur! Carnea, sub pielea sidefie și azurie, era roz, ca a unui copilaș. Și cartofii aceia făcuți la abur... Atât de simpli, de clasici, cu puțin unt proaspăt și pătrunjel tocat... Privi cu speranță zidurile orașului. În sfârșit, în sfârșit, intrau. Dar îndată ce scoaseră capul pe fereastră văzură șirul de refugiați care

așteptau în picioare pe stradă. Se spunea că o cantină populară distribuia alimente celor înfometați, iar altceva de mâncare nu se găsea nicăieri.

O femeie bine îmbrăcată, cu un copil de mână, se întoarse spre Gabriel și Florence.

— Stăm aici de la ora patru, zise ea. Copilul țipă, e îngrozitor…

— E îngrozitor, repetă Florence.

În spatele lor se ivi femeia cu capul bandajat.

— Nu mai e nevoie să așteptăm. Închid. Nu mai au nimic.

Făcu un gest tăios cu mâna.

— Nimic, nimic. Nici măcar un colț de pâine. Prietena care a venit cu mine și a născut acum trei săptămâni n-a mai mâncat nimic de ieri și-și alăptează pruncul. Și pe urmă ne spun: „Faceți copii!“. Dezastru! Copii, da? Mă apucă râsul!

De-a lungul șirului începuse să se răspândească un murmur lugubru.

— Nimic, nimic, nu mai au nimic. Zic: „Veniți mâine“. Zic că germanii se apropie, că regimentul pleacă la noapte.

— Ați fost în oraș să vedeți dacă mai au ceva?

— Aiurea! Toată lumea pleacă. Zici că e un oraș fantomă. Pe urmă, sunt unii care au făcut stocuri, vă închipuiți!

— E îngrozitor, gemu din nou Florence.

Cuprinsă de emoție, se adresa celor din mașina lovită. Femeia cu copilul pe genunchi era palidă ca varul. Cealaltă dădea din cap cu un aer sumbru.

— Asta? Asta nu e nimic. Așa fac mereu bogații, și muncitorul suferă cel mai mult.

— Ce-o să ne facem? întrebă Florence, întorcându-se spre Gabriel cu un aer de disperare.

El îi făcu semn să se îndepărteze. Mergea cu pași mari. Luna tocmai răsărise și la lumina ei te puteai mișca ușor prin orașul cu obloanele trase, cu ușile zăvorâte, în care nu ardea nici o lampă, în care nimeni nu se ivea la ferestre.

— Astea sunt povești, înțelegi? îi vorbi el încet. E imposibil să nu găsești nimic de mâncare dacă plătești. Crede-mă, există întotdeauna disperați și șmecheri care au pus provizii la loc sigur. Trebuie doar să-i găsim pe acești șmecheri.

Se opri.

— E Paray-le-Monial, nu? Vino să vezi ce căutam. Am cinat acum doi ani în acest restaurant. Patronul trebuie să-și amintească de mine. Așteaptă.

Bătu cu putere în ușa încuiată și strigă cu voce poruncitoare:

— Deschide, deschide, bătrâne! E un prieten!

Și miracolul se înfăptui! Auziră pași, o cheie se roti în broască și cineva scoase la iveală un nas îngrijorat.

— Auzi, mă recunoști, nu-i așa? Sunt Corte, Gabriel Corte. Mor de foame, dragul meu. Da, da, știu că nu mai e nimic, dar pentru mine, dacă e să cauți mai bine... Nu ți-a mai rămas ceva? Aha! Îți amintești acum?

— Domnule, îmi pare rău, nu pot să vă poftesc la noi, șopti gazda. Aș fi asediat! Coborâți până la colțul străzii și așteptați-mă. Voi veni și eu. Nu vreau decât să vă fiu pe plac, domnule Corte, dar suntem atât de amărâți, aproape că nu mai avem de nici unele. În fine, dacă e să căutăm mai bine...

— Da, așa, dacă e să căutați mai bine...

— Dar să nu spuneți la nimeni! Nu vă puteți imagina ce s-a întâmplat azi! Scene de groază, soția mea s-a îmbolnăvit. Devorează tot și pleacă fără să plătească!

— Contez pe dumneata, bătrâne, zise Gabriel, strecurându-i bani în palmă.

După cinci minute, Florence și Gabriel se întorceau la mașină, ducând cu fereală un coș înfășurat într-un șervet.

— Habar n-am ce e înăuntru, murmură Gabriel pe tonul detașat și visător pe care îl lua când le vorbea femeilor, femeilor râvnite și niciodată posedate. Nu, chiar n-am idee… Dar parcă simt miros de pateu de ficat de gâscă…

În același moment, o umbră trecu între Gabriel și Florence, le smulse coșul din mâini și îi despărți cu o lovitură de pumn. Florence, cuprinsă de panică, se prinse cu mâinile de gât strigând: „Colierul meu, colierul meu!“. Dar colierul era la locul lui, la fel și caseta cu bijuterii pe care o duceau cu ei. Hoții luaseră numai proviziile. Se trezi teafără și nevătămată lângă Gabriel, care își ștergea maxilarul și nasul lovit, repetând:

— E o junglă, suntem captivi într-o junglă…

15

— N-ar fi trebuit să faci asta, zise femeia care ținea în brațe un copil nou-născut.

Prinsese puțină culoare în obraji. Vechiul Citroën pe jumătate distrus manevrase destul de abil ca să iasă din învălmășeală, și ocupanții lui se odihneau acum pe iarba dintr-o pădurice. O lună rotundă și curată strălucea și, chiar dacă n-ar fi fost luna, un incendiu mare aprins la orizont ar fi

fost de-ajuns să lumineze scena: grupuri culcate ici și colo sub pini, mașini oprite și, lângă tânăra femeie și bărbatul cu șapcă, coșul cu provizii deschis, pe jumătate golit, și gâtul auriu al unei sticle de șampanie desfăcute.

— Nu, n-ar fi trebuit... Asta mă supără. Nu e bine să fii forțat să ajungi la asta, Jules!

Bărbatul, scund, firav, cu o față dominată de frunte și de ochi, cu o gură moale și o bărbie mică de dihor, protestă:

— Și ce? Să crăpăm?

— Dă-i pace, Aline, are dreptate! Oh, la la! exclamă femeia cu capul bandajat. Ce vrei să facem? Ăia doi nu merită să trăiască, îți spun eu!

Tăcură. Ea fusese servitoare; se căsătorise cu un muncitor de la Uzinele Renault. Bărbatul reușise să fie ținut la Paris în primele luni de război, dar în februarie plecase și el și acum lupta Dumnezeu știe pe unde. Luptase și în celălalt război, era cel mai mare dintre patru frați, dar nimic nu contase! Privilegiile, scutirile, pilele, toate astea erau pentru burghezi. În adâncul inimii era ca și cum i s-ar fi depus strat peste strat de ură, care se suprapuneau fără să se amestece: ura țărăncii care, din instinct, îi detestă pe cei de la oraș, a servitoarei sătule să trăiască în casa altora și, în fine, a muncitoarei, pentru că în ultimele luni își înlocuise soțul la uzină; nu era obișnuită cu această muncă de bărbat, care îi înăsprise și brațele și sufletul.

— Frumos le-ai mai tras clapa, Jules, zău! îi zise femeia fratelui ei. Nu te credeam în stare de asta!

— Când am văzut-o pe Aline gata să leșine și pe ticăloșii ăia cu coșul plin de sticle, pateu de rață și toate cele, n-am mai știut de mine.

Aline, care părea mai timidă și mai blândă, ar fi fost de altă părere:

— Am fi putut să le cerem să ne dea și nouă ceva, nu crezi, Hortense?

— Aiurea! Oh, la la! Nu, tu nu-i cunoști! Ne-ar fi lăsat să crăpăm mai rău decât niște câini. Ascultă ce-ți spun! Eu îi cunosc, zise Hortense. Ăștia sunt cei mai răi. Pe el l-am văzut la contesa Barral du Jeu, o scorpie bătrână; scrie cărți și piese de teatru. Un nebun, după cum zice și șoferul, și prost ca noaptea.

Hortense aranja restul proviziilor în timp ce vorbea. Mâinile ei mari și roșii se mișcau nefiresc de ușor și de abil. Apoi luă bebelușul și-l desfășă.

— Bietul puiuț, ce călătorie! El a aflat devreme ce e viața! Poate că e mai bine așa. Uneori, nu regret că am avut o copilărie aspră: nu mulți ar putea să spună că știu să-și folosească mâinile ca mine! Îți amintești, Jules, când a murit mama, n-aveam nici treisprezece ani. Mă duceam la spălat pe orice vreme, iarna spărgeam gheața și luam în cârcă baloturile cu lenjerie... Plângeam cu fața în mâinile pline de crăpături. Dar asta m-a învățat să mă descurc și să nu-mi fie frică.

— E clar că știi să te descurci, zise Aline cu admirație.

Tânăra luă bebelușul, acum schimbat, șters și spălat, își descheie bluza și îl puse la piept. Ceilalți o priveau zâmbind.

— Măcar o să bage ceva la stomac, bietul meu bebeluș!

Șampania li se urca la cap; îi cuprinsese o amețeală dulce și confuză. Priveau buimăciți flăcările din depărtare. Din când în când, uitau de ce se află în locul acela ciudat, de ce își părăsiseră micul apartament de lângă gara Lyon, de ce

porniseră pe drumuri, cutreieraseră pădurea Fontainebleau, îl prădaseră pe Corte. Totul devenea întunecos și confuz, ca un vis. Colivia era agățată de o creangă joasă; hrăniră păsările. Hortense nu uitase să ia la plecare un pachet cu semințe pentru ele. Luă câteva bucățele de zahăr din fundul buzunarului și le aruncă într-o ceașcă cu cafea clocotită: termosul nu suferise de pe urma accidentului. O sorbi zgomotos, cu buzele groase țuguiate și cu o mână așezată pe pieptul mare, ca să nu se păteze. Deodată, printre grupuri se răspândi un zvon: „Nemții au intrat de dimineață în Paris“.

Hortense scăpă din mână ceașca încă pe jumătate plină și se făcu și mai roșie la față. Lăsă capul în jos și începu să plângă:

— Mă doare aici... Mă doare aici, zise ea arătând spre inimă.

Erau lacrimile fierbinți, rar vărsate ale unei femei dure, care nu are prea des milă nici de ea, nici de ceilalți. O cuprinsese un sentiment de furie, de amărăciune și de rușine atât de violent, încât simțea o durere fizică, pulsatilă și intensă în dreptul inimii.

În fine, zise:

— Știi că-mi iubesc bărbatul... Bietul Louis, suntem doar noi doi și el muncește, nu bea, nu umblă după fuste, în fine, ne iubim, doar pe el îl am. Dar dacă mi s-ar zice: „N-ai să-l mai vezi, e mort la ora asta, dar am ieșit victorioși...“. Ei bine, aș prefera să fie așa! Da, te asigur, nu glumesc, aș prefera să fie așa!

— Ah, sigur! Sigur că suntem supărați, răspunse Aline, căutând zadarnic o expresie mai puternică.

Jules tăcea, se gândea la brațul lui pe jumătate paralizat care îl ajutase să scape de serviciul militar și de război. Își zicea: „Ce baftă am avut!“. Și, în același timp, ceva îl tulbura, nu știa ce, ceva aproape ca o remușcare.

— În fine, asta e, asta e, n-avem nici o putere, le spuse el femeilor, cu un aer sumbru.

Reîncepură să vorbească despre Corte. Se gândeau cu satisfacție la bucatele rafinate pe care le mâncaseră în locul lui. Totuși, acum îl judecau mai cu blândețe. Hortense, care văzuse la contesa Barral du Jeu scriitori, academicieni și, într-o zi, chiar pe contesa de Noailles, îi făcu să râdă cu lacrimi povestind ce știa despre ei.

— Nu c-ar fi răi, dar ei nu știu cum e viața, zise Aline.

16

Familia Péricand nu găsise loc în oraș, ci într-un târgușor învecinat, vizavi de biserică, într-o casă locuită de două domnișoare bătrâne, care aveau o cameră mare liberă. Îi culcară pe copii îmbrăcați, căci cădeau din picioare de oboseală. Jacqueline ceru cu voce tremurată să fie pus lângă ea coșul motanului. Era obsedată de gândul că va fugi, că se va rătăci, că îl vor uita, că va muri de foame pe drumuri. Își trecu mâna printre barele coșului care formau un fel de ferestruică pentru pisică, prin care se zăreau un ochi verde scânteietor și o mustață lungă, zbârlită de furie, și abia atunci se liniști. Emmanuel era speriat de camera necunoscută, imensă și de cele două bătrâne care alergau de colo-colo ca doi cărăbuși înspăimântați, tânguindu-se fără oprire: „Nu s-a mai văzut așa

ceva… Cum să nu-ți facă milă… Bieții oameni nevinovați… Doamne Isuse…“. Bernard, culcat pe spate, îi privea fără să clipească, cu un aer năuc și grav, sugând o bucățică de zahăr pe care o păstra de trei zile în buzunar, unde căldura o amestecase cu o mină de creion, un timbru ștampilat și o bucată de sfoară. Celălalt pat din încăpere era ocupat de bătrânul Péricand. Doamna Péricand, Hubert și servitorii aveau să-și petreacă noaptea pe scaune, în sufragerie.

Prin ferestrele deschise se zărea o grădină mică, scăldată de razele lunii. O lumină strălucitoare și domoală șiroia peste pietrele argintate ale aleii pe care pășea agale o pisică, și peste tufele parfumate de liliac alb. În sufragerie se aflau refugiați și oameni care locuiau în târg, care ascultau împreună radioul. Femeile plângeau. Bărbații, tăcuți, țineau capul în jos. Nu disperarea îi măcina; era mai curând un refuz de a înțelege, o buimăceală ca aceea pe care o resimțim în vis, în momentul în care întunericul somnului e gata să se risipească, când ziua se apropie, când o simțim, când întreaga ființă se îndreaptă spre lumină, când ne spunem în gând: „E un coșmar, o să mă trezesc“. Stăteau nemișcați, fiecare cu capul într-o parte, evitând privirea celorlalți. După ce Hubert închise radioul, bărbații plecară toți fără o vorbă. În cameră rămase numai grupul de femei. Li se auzeau șoaptele, oftatul; deplângeau nenorocirile patriei, pe care o vedeau sub trăsăturile dragi ale soților și ale fiilor ce luptau încă. Durerea lor era mai palpabilă decât a celor care le însoțeau, dar și mai simplă și mai guralivă; și-o alinau prin acuzații, prin exclamații: „Așa… Chiar merita!… Să ajungem aici… Păcat… Am fost trădați, doamnă, vă spun eu… Am fost vânduți și acum tocmai săracii suferă…“.

Hubert le asculta cu pumnii încleștați, cu sufletul plin de furie. Ce căuta acolo? „O grămadă de babe palavragioaice“, își zicea el. Ah, dacă ar fi avut măcar cu doi ani mai mult! În trăirile lui, până atunci tandre și plăcute, mai copilăroase decât vârsta pe care o avea, se iscau deodată pasiunile și frământările unui om matur: îngrijorare patriotică, dorință arzătoare de sacrificiu, rușine, durere și furie. În fine, pentru prima dată în viață, o aventură atât de gravă îi reclama responsabilitatea, gândea el. Nu era destul să plângi și să strigi trădare, el era bărbat; nu avea vârsta legală să lupte pe front, dar știa că e mai puternic, mai rezistent la oboseală, mai abil, mai șiret decât bătrânii aceia de treizeci și cinci, de patruzeci de ani care fuseseră trimiși la război, în vreme ce el el era liber. Nu era legat de o familie, de o iubire!

— O, vreau să plec! Vreau să plec! murmură el.

Se repezi la mama lui, o prinse de mână și o trase după el.

— Mamă, dă-mi ceva de mâncare, puloverul roșu din trusa ta și… îmbrățișează-mă. Plec, zise el.

Se sufoca. Lacrimile îi curgeau pe obraji. Mama îl privi și înțelese.

— Copilul meu, ți-ai pierdut mințile…

— Mamă, plec. Nu pot să stau aici. Aș muri, m-aș sinucide dacă ar trebui să stau aici inutil, cu brațele încrucișate, în timp ce… Și nu înțelegi că o să vină nemții și o să-i înroleze pe toți băieții cu forța, o să-i oblige să lupte pentru ei? Nu vreau! Lasă-mă să plec.

Ridicase vocea fără să-și dea seama și acum striga, nu-și putea stăpâni strigătele. Avea în jur un cerc înspăimânt de femei bătrâne care tremurau: un băiat, abia cu puțin mai mare decât el, nepotul proprietăreselor, rumen la față, blond,

cu părul buclat și ochi mari, albaștri și naivi, i se alăturase și repeta cu un ușor accent meridional (părinții erau funcționari, iar el se născuse la Tarascon):

— Sigur că trebuie să plecăm, și chiar în noaptea asta! Uite, nu departe de-aici, în pădurea Sainte, sunt soldați... Ne luăm bicicletele și-o ștergem...

— René! gemură mătușile, agățându-se de el. René, copile, gândește-te la mama ta!

— Lasă-mă, mătușă, asta nu e treaba femeilor! răspunse el respingându-le, iar fața fermecătoare îi roși de plăcere. Era mândru că vorbise atât de bine.

Se uită la Hubert, care își șterse lacrimile și stătea în picioare în fața ferestrei, trist și hotărât. Se apropie de el și-i șopti la ureche:

— Plecăm?

— Plecăm, fără discuție, răspunse Hubert încet.

Se gândi și adăugă:

— La miezul nopții ne întâlnim la ieșirea din oraș.

Dădură mâna pe ascuns. În jurul lor, femeile vorbeau toate în același timp, implorându-i să renunțe la planul lor, să păstreze pentru viitor vieți atât de prețioase, să le fie milă de părinți. În acel moment, de la etajul de sus se auziră strigătele stridente ale micuței Jacqueline.

— Mami, mami, vino repede! A fugit Albert!

— Albert, celălalt fiu al dumneavoastră? Ah, Dumnezeule! exclamară bătrânele domnișoare.

— Nu, nu, Albert e motanul, răspunse doamna Péricand, care simțea că-și pierde mințile.

Deodată, bubuituri înfundate și puternice zdruncinară aerul: tunul trăgea în depărtare, erau împresurați de pericole!

Doamna Péricand se prăbuși pe un scaun.

— Hubert, ascultă-mă bine! În absența tatălui tău, eu comand! Ești copil, abia ai împlinit șaptesprezece ani, datoria ta este să te păstrezi pentru viitor...

— Pentru un viitor război?

— Pentru un viitor război, repetă mașinal doamna Péricand. Până atunci, n-ai decât să taci și să fii ascultător. N-ai să pleci! Dacă ai avea cât de cât inimă, un gând atât de plin de cruzime, atât de stupid, nici măcar n-ar trebui să-ți treacă prin minte! Poate crezi că nu sunt destul de nefericită! Îți dai seama că totul e pierdut? Că vin germanii și o să fii ucis sau o să cazi prizonier înainte să fi făcut o sută de metri? Taci! Nu vreau nici măcar să discut cu tine. Va trebui să treci peste trupul meu că să ieși de-aici!

— Mami, mami! strigă Jacqueline. Îl vreau pe Albert! Să-l caute cineva pe Albert! O să-l ia germanii! O să fie bombardat, furat, ucis! Albert! Albert! Albert!

— Taci, Jacqueline, o să-ți trezești frații!

Strigau toate în același timp. Hubert, cu buzele tremurânde, se îndepărtă de grupul confuz, agitat, înnebunit de femei bătrâne. Chiar nu înțelegeau? Viața era shakespeariană, admirabilă și tragică, iar ele o depreciau mult. O lume se năruia, nu mai rămâneau decât dărâmături și ruine, dar ele nu se schimbau. Ființe inferioare, nu aveau nici eroism, nici măreție, nici credință, nici spirit de sacrificiu. Nu știau decât să devalorizeze tot ce atingeau, după chipul lor. Doamne! Să vadă un bărbat, să strângă mâna unui bărbat! Dar prin preajmă nu era nici măcar tatăl lui și cu atât mai puțin bunul și marele Philippe. Prezența fratelui îi era atât de necesară, încât ochii i se umplură din nou de lacrimi. Bubuitul

neîncetat al tunului îl neliniștea și îl surescita; corpul îi era scuturat de frisoane și băiatul întorcea brusc capul la dreapta și la stânga, ca un cal tânăr și speriat. Dar nu-i era teamă. Ei bine, nu! Nu-i era teamă. Accepta, agrea gândul morții. Ar fi fost o moarte frumoasă pentru această cauză pierdută. Mai bine decât să zaci în tranșee, ca în 1914. Acum luptai în aer liber, în bătaia soarelui de iunie sau la lumina strălucitoare a lunii.

Mama lui urcase la Jacqueline, dar își luase măsuri de precauție: când încercă să coboare în grădină, găsi ușa încuiată. Bătu în ea, o scuturǎ. Proprietăresele, care se retrăseseră în camerele lor, protestară:

— Lăsați ușa, domnule! E târziu. Suntem obosite, ne e somn. Lăsați-ne să dormim!

Iar una dintre ele adăugă:

— Duceți-vă la culcare, micul nostru domn.

El dădu din umeri cu furie.

— Micul ei domn… Scorpie bătrână!

Mama se întoarse.

— Jacqueline a făcut o criză de nervi, zise ea. Din fericire, aveam o sticluță cu apă de flori de portocal în geantă. Nu-ți roade unghiile! Hubert, mă calci pe nervi! Uite, așază-te în fotoliul ăsta și dormi.

— Nu mi-e somn!

— Nu-mi pasă, dormi! zise ea cu glas poruncitor și agasat, pe tonul pe care i-ar fi vorbit lui Emmanuel.

Cu sufletul răscolit, se trânti într-un fotoliu vechi de creton, care pârâi sub greutatea lui. Doamna Péricand ridică privirea la cer.

— Ce neîndemânatic ești, bietul meu copil! O să rupi fotoliul. Stai locului!

— Da, mamă, răspunse el supus.

— Te-ai gândit să-ți scoți impermeabilul din mașină?

— Nu, mamă.

— Nu te gândești la nimic!

— Dar n-o să am nevoie de el. E vreme frumoasă.

— Mâine poate să plouă.

Doamna Péricand își scoase lucrul de mână din geantă. Se auzi clinchetul andrelelor. Când Hubert era mic, tricota așezată lângă el în timpul lecțiilor de pian. Tânărul închise ochii și se prefăcu adormit. După un timp, adormi și ea. Atunci, el sări pe fereastra deschisă, alergă până la șopron, unde era adăpostită bicicleta și, întredeschizând fără zgomot bariera, se strecură afară. Acum toți dormeau. Bubuitul tunului încetase. Câteva pisici mieunau pe acoperișuri. O biserică superbă, cu vitralii albastre, se ridica în mijlocul unei vechi promenade pline de praf, unde refugiații își parcaseră mașinile. Cei care nu găsiseră adăpost în locuințe se culcaseră în mașini sau pe iarbă. Figurile palide care trădau spaima rămăseseră încordate și temătoare și în somn. Oamenii dormeau însă atât de adânc, încât nimic nu avea să-i trezească până în zori. Se vedea bine asta. Ar fi putut să treacă din somn în moarte fără ca măcar să-și dea seama.

Hubert păși printre ei, privindu-i cu milă și uimire. Nu se simțea obosit. Mintea lui surescitată îl susținea și îl împingea înainte. Se gândea cu mâhnire și remușcare la familia părăsită. Dar chiar mâhnirea și remușcarea îi sporeau exaltarea. Nu se arunca gol în aventură; îi sacrifica țării sale nu numai propria viață, ci și viața alor săi. Mergea în

întâmpinarea destinului ca un tânăr zeu încărcat cu daruri. Cel puțin așa se vedea. Ieși din sat, ajunse sub cireș și se aruncă la pământ sub crengi. O emoție nouă și minunată îi făcea inima să bată deodată mai tare: se gândea la noul camarad cu care avea să împartă gloria și pericolele. Băiatul acela blond era aproape un necunoscut, dar se simțea legat de el cu o violență și o tandrețe extraordinare. Auzise că, la trecerea unui pod, în nord, un regiment german fusese nevoit să calce pe cadavrele tovarășilor de luptă căzuți în bătălie și că o făcuseră cântând: „Aveam un camarad…“. Înțelegea asta, sentimentul de iubire pură, aproape animalică. Încerca, fără să-și dea seama, să-l înlocuiască pe Philippe, pe care îl iubise atât de mult și care se detașa de el cu o blândețe implacabilă, prea sever, prea cucernic, credea Hubert, pentru că nu mai avea altă afecțiune, altă pasiune, decât cea pentru Hristos.

În ultimii doi ani, Hubert se simțise cu adevărat singur și, parcă înadins, la școală colegii erau numai brute sau snobi. Era sensibil aproape fără să știe și la frumusețea fizică, iar René avea un chip de înger. În fine, îl aștepta. Tresărea și sălta capul la fiecare zgomot. Mai erau cinci minute până la miezul nopții. Trecu un cal fără călăreț. Din când în când, viziuni ciudate îi aminteau de dezastru și de război, dar în rest totul era liniștit. Smulse un fir lung de iarbă și mușcă ușor din el, apoi își făcu inventarul buzunarelor: un colț de pâine, un măr, alune, puțină turtă dulce fărâmițată, un briceag, un ghem de sfoară, un carnețel roșu. Scrise pe prima pagină: „Dacă sunt ucis, să fie anunțat tatăl meu, domnul Péricand, bulevardul Delessert nr. 18, Paris sau mama mea!“. Adăugă adresa de la Nîmes. Se gândi că nu-și făcuse rugăciunea de seară. Se așeză în genunchi în iarbă și spuse un *Crez* anume dedicat familiei.

Se ridică oftând adânc. Se simțea împăcat cu oamenii și cu Dumnezeu. Bătuse de miezul nopții în timp ce se ruga. Acum, trebuia să fie pregătit de plecare. Luna lumina drumul. Nu vedea nimic. Așteptă răbdător o jumătate de oră, apoi îl cuprinse îngrijorarea. Culcă bicicleta într-un șanț și porni spre sat înaintea lui René, dar acesta nu se ivea. Se întoarse la cireș, se puse din nou pe așteptat și examină cel de-al doilea buzunar: țigări puțin mototolite, bani. Fumă o țigară fără nici o plăcere. Încă nu se obișnuise cu gustul de tutun. Mâinile îi tremurau de nervi. Smulse flori și le aruncă. Trecuse de ora unu. Oare era posibil ca René...? Nu, nu... nu-ți calci astfel cuvântul... Fusese reținut, închis poate de mătușile lui, dar pe el, pe Hubert, măsurile de precauție ale mamei sale nu-l împiedicaseră să fugă. Mama lui. Probabil dormea încă, dar avea să se trezească curând. Ce avea să facă atunci? Va fi căutat peste tot. Nu putea să stea acolo, atât de aproape de sat. Dar dacă sosea René?... Îl va aștepta până la ziuă și va pleca la răsăritul soarelui.

Primele raze luminau drumul când Hubert părăsi în sfârșit locul acela. Se duse în pădurea Sainte, care se afla pe o colină. Urcă panta cu grijă, ținând bicicleta de ghidon, gândindu-se ce să le spună soldaților. Auzi voci, râsete, un cal care necheza. Cineva strigă. Hubert se opri cu răsuflarea tăiată: cuvinte în germană. Se aruncă în spatele unui copac, văzu o uniformă verzuie la câțiva pași de el și, lăsând bicicleta baltă, o luă la sănătoasa ca un iepure. La poalele pantei greși direcția, alergă drept înainte și ajunse la un sat pe care nu-l recunoscu. Apoi se întoarse pe drumul național și nimeri printre automobilele refugiaților. Treceau cu o viteză nebună, nebună. Văzu unul (o decapotabilă mare, cenușie) care răsturnase o camionetă în

șanț și gonea fără ca omul de la volan să fi redus măcar o clipă viteza. Cu cât mergea mai departe, cu atât mai repede curgea torentul de mașini, ca într-un film dereglat, se gândi el. Văzu un camion plin cu soldați. Făcu semne disperate. Fără ca mașina să oprească, cineva îi întinse mâna și-l trase în sus printre tunuri camuflate încă de crengi și lăzi de prelate.

— Voiam să vă previn, zise Hubert gâfâind. Am văzut germani într-o pădure din apropiere.

— Sunt peste tot, băiete, răspunse un soldat.

— Pot să vin cu voi? întrebă Hubert cu timiditate. Aș vrea – vocea îi răgușì de emoție –, aș vrea să lupt.

Soldatul îl privi și nu răspunse. Părea că nici o vorbă, nici un spectacol n-ar fi fost în stare să-i mire sau să-i emoționeze pe acei oameni. Hubert află că, pe drum, luaseră o femeie însărcinată, un copil rănit într-un bombardament și abandonat sau rătăcit, un câine cu laba ruptă. Mai înțelese că se dorea întârzierea înaintării inamicului și împiedicarea lui, pe cât posibil, să traverseze fluviul.

„Nu-i părăsesc“, își zise Hubert. „Acum, gata, am intrat în horă.“

Valul tot mai mare de refugiați înconjura camionul, îngreunându-i mersul. Din când în când, soldații nu mai puteau înainta. Își încrucișau brațele și așteptau ca ceilalți să binevoiască să le facă loc să treacă. Hubert stătea în spatele camionului și picioarele îi atârnau în gol. Era cuprins de o frământare extraordinară, de un haos de gânduri și de pasiuni, dar mai mult simțea disprețul față de întreaga omenire. Era unul aproape fizic: pentru prima dată în viață, cu câteva luni înainte, niște colegi îl forțaseră să bea – simțea acum din nou gustul acela oribil de fiere și cenușă pe care îl

lasă în gură vinul prost. Fusese un copil atât de bun! În ochii lui, lumea era simplă și frumoasă, oamenii, demni de respect. Oamenii... O turmă de animale sălbatice și lașe. René ăla, care îl îndemnase să fugă și rămăsese apoi să se răsfețe sub plapumă, în timp ce Franța pierea... Oamenii aceia care le refuzau refugiaților un pahar cu apă, un pat, cei care cereau prețuri exorbitante pe ouă, cei care își înțesau mașinile cu bagaje, pachete, provizii, până și mobilă și răspundeau unei femei care murea de oboseală, unor copii veniți pe jos de la Paris: „Nu puteți urca... Vedeți bine că nu e loc...“. valizele acelea de piele roșcată și femeile boite într-un camion plin cu ofițeri, atâta egoism, lașitate, cruzime feroce și plină de vanitate îl scârbeau. Și îngrozitor era că nu putea să ignore nici sacrificiile, nici eroismul, nici bunătatea unora. Philippe, de exemplu, era un sfânt; soldații aceia, care nici nu mâncaseră, nici nu băuseră (ofițerul însărcinat cu aprovizionarea plecase de dimineață și nu se întorsese la timp) și se duceau să lupte pentru o cauză disperată, erau eroi. Existau și oameni plini de curaj, de altruism, de iubire, dar chiar să facă asta era înspăimântător. Cei buni păreau predestinați; Philippe explica acest lucru în felul lui. Când vorbea, părea luminos și înflăcărat, luminat parcă de o vâlvătaie plină de puritate, dar Hubert trecea printr-o criză religioasă și Philippe era departe. Lumea exterioară, incoerentă și hidoasă, era zugrăvită în culorile iadului, un iad în care Isus n-ar mai coborî niciodată, „căci ei l-ar face fărâme“, își zicea Hubert.

Germanii mitraliară convoiul. Moartea plana în aer și deodată se repezea, se năpustea din înaltul cerului, cu aripile desfăcute, cu ciocul de oțel îndreptat spre șirul lung și

tremurător de insecte negre care se târau pe drum. Toți se aruncau la pământ, femeile se culcau peste copii ca să-i protejeze cu trupurile lor. Când focul înceta, în rândul mulțimii rămâneau căscate brazde mari, ca spicele de grâu culcate la pământ într-o zi de furtună, când copacii doborâți formează șanțuri înguste și adânci. Abia după câteva momente de tăcere se auziră gemete și chemări, gemete pe care nimeni nu le asculta, chemări strigate în zadar...

Oamenii urcau din nou în mașinile oprite pe marginea drumului și porneau iar înainte, dar unele automobile rămâneau pe loc, abandonate, cu portierele deschise și bagajele încă legate deasupra, uneori cu o roată în șanț, din cauza grabei cu care șoferul fugise să se pună la adăpost. Dar nu se va mai întoarce. În mașină, printre pachetele uitate, era descoperit uneori un câine care trăgea scheunând de lesă sau o pisică mieunând furioasă în coșul ei închis.

17

Reflexe din alt veac își băteau joc de Gabriel Corte: când fusese agresat, prima lui reacție fusese să se plângă, a doua, să se apere. Presat, tras de Florence, căută în Paray-le-Monial primarul, jandarmii, un deputat, un prefect, orice reprezentant al autorităților care ar fi putut să-i înapoieze coșul cu mâncare. Dar, în mod ciudat, străzile erau pustii, casele, mute. La o răspântie, se lovi de un grup de femei care păreau să rătăcească fără țintă și care îi răspunseră la întrebări.

— Nu știm, nu suntem de-aici. Suntem refugiați ca voi, adăugă una dintre ele.

Un miros slab de fum ajungea până la ei, purtat de adierea ușoară de iunie.

După un timp, se întrebaseră unde le e mașina. Florence credea că o lăsaseră la gară. Gabriel își amintea de un pod, care le-ar fi putut fi punct de reper; luna senină și splendidă își revărsa lumina, dar străzile din orășelul acela erau toate la fel. Peste tot frontoane, borne străvechi, balcoane aplecate într-o parte, fundături întunecoase.

— Un decor de operă de prost-gust, se tângui Corte.

Chiar și mirosul era acela de culise, fad și prăfos, cu un iz vag de latrine. Era foarte cald și sudoarea îi șiroia pe frunte. O auzea pe Florence, rămasă în urmă, care striga: „Așteaptă-mă! Oprește-te odată, lașule, ticălosule! Unde ești, Gabriel? Unde ești? Nu te mai văd, Gabriel! Porcule!“. Vociferările ei loveau zidurile vechi și ecoul ricoșa ca gloanțele: „Porcule, ticălos bătrân, lașule!“.

Florence reuși să-l ajungă din urmă lângă gară. Se aruncă asupra lui și-l lovi cu pumnii, îl zgârie, îl scuipă în față, în timp ce el se apăra scoțând strigăte stridente. Nu și-ar fi putut imagina niciodată că vocea joasă și ostenită a lui Gabriel Corte putea să capete note atât de vibrante și ascuțite, atât de feminine și sălbatice. Foamea, teama, epuizarea le luau mințile. Observaseră imediat că aleea gării e pustie și înțeleseră că se dăduse ordin de evacuare a orașului.

Ceilalți erau departe, pe podul luminat de lună. Câțiva soldați frânți de oboseală se așezaseră în grupuri mici pe pavaj. Unul dintre ei, foarte tânăr și palid, purtând ochelari cu

lentile groase, se ridică anevoie și-i despărți pe Florence și Corte.

— Haideți, domnule! Haideți, doamnă! Nu vă e rușine?

— Dar unde sunt mașinile? strigă Corte.

— Au plecat, s-a dat ordin.

— Dar de către cine? Dar de ce? Dar bagajele noastre? Manuscrisele mele! Sunt Gabriel Corte!

— Dumnezeule! O să vă găsiți manuscrisele! Și dați-mi voie să vă spun că alții au pierdut mult mai mult!

— Înapoiatule!

— Sigur, domnule, dar…

— Cine a dat ordinul ăsta cretin?

— Ce să zic, domnule? Trebuie să recunosc că au fost date multe la fel de puțin inteligente. O să vă găsiți și mașina și hârtiile, sunt sigur. Dar nu trebuie să stați aici. Germanii o să intre dintr-un moment în altul. Avem ordin să aruncăm în aer gara.

— Și unde să ne ducem? se tângui Florence.

— Înapoi în oraș.

— Dar unde o să stăm?

— E loc destul. Toată lumea fuge, zise un soldat care se apropiase de ei și stătea la câțiva pași de Corte.

Luna răspândea o lumină palidă și albăstruie. Bărbatul avea o figură severă, masivă; două cute verticale îi marcau obrajii cărnoși. Atinse umărul lui Gabriel și, aparent fără efort, îl făcu să se întoarcă în loc.

— Hai, gata! V-am văzut destul! S-a-nțeles?

O clipă, Gabriel se gândi să se arunce asupra soldatului, dar apăsarea acelei mâini ferme pe umăr îl făcu să cedeze și să se dea doi pași înapoi.

— Suntem pe drum de luni… Și ne e foame.

— Ne e foame, repetă Florence ca un ecou.

— Așteptați până mâine. Dacă mai suntem aici, o să primiți supă.

Soldatul cu ochelari repetă cu vocea lui blândă și obosită:

— Nu trebuie să rămâneți aici, domnule. Hai, plecați, insistă el, apucându-l pe Corte de mână și împingându-l ușor, cu gestul cu care scoatem din salon copiii ca să-i trimitem la culcare.

Traversară din nou piața, dar mergeau acum unul lângă altul, târându-și picioarele ostenite; furia le dispăruse și, odată cu ea, și forța nervoasă care îi susținuse. Erau atât de demoralizați, încât nu mai avură putere să pornească din nou în căutarea unui restaurant. Bătură la uși care nu se deschiseră. În cele din urmă, nimeriră pe banca de lângă o biserică. Florence își scoase pantofii cu o grimasă de durere.

Noaptea trecea. Nu se întâmpla nimic. Gara era tot la locul ei. Din când în când, se auzeau pași de soldat pe străzile din apropiere. O dată sau de două ori, mai mulți oameni trecură prin fața băncii fără măcar să arunce o privire către Florence și Corte, ghemuiți în umbra tăcută, cu capetele grele apropiate. Un miros de carne stricată ajunse până la ei: abatoarele de la periferie fuseseră bombardate și luaseră foc; ațipiră. Când se treziră, văzură soldați care duceau gamele. Florence scoase un strigăt subțire de foame, iar soldații îi dădură un castron cu supă și o bucată de pâine. Odată cu lumina zilei, lui Gabriel îi reveni puțin din respectul de sine; nu îndrăznea să-i ceară amantei sale puțină supă și un colț de pâine! Florence bea încet. Totuși, se opri și se întoarse către Gabriel.

— Ia tu restul, îi zise amantului ei.

El refuză.

— Nu, abia îți ajunge ție!

Ea îi întinse recipientul de aluminiu plin cu un lichid călduț, care mirosea a varză. El îl apucă cu mâini tremurătoare și-și sprijini gura de margine, bău supa cu înghițituri mari, abia oprindu-se ca să respire, și când termină oftă fericit.

— Vă e mai bine? întrebă un soldat.

Îl recunoscură pe cel care, în ajun, îi alungase de la gară, dar zorii îi îmblânzeau chipul de centurion aspru. Gabriel își aminti că are țigări în buzunar și i le oferi. Cei doi bărbați fumară o clipă fără să vorbească, în timp ce Florence încerca zadarnic să-și încalțe pantofii.

— Dacă aș fi în locul vostru, le spuse în cele din urmă soldatul, m-aș grăbi s-o șterg, pentru că germanii o să vină mai mult ca sigur. Ba chiar e de mirare că n-au ajuns încă. Dar n-au nevoie să se grăbească, adăugă el cu amărăciune. Acum e un fleac până la Bayonne!

— Credeți că totul e pierdut? întrebă Florence timid.

Soldatul nu răspunse și-i părăsi brusc. Apoi o porniră și ei, șontâc-șontâc, drept înainte, spre periferia orașului. Din localitatea aceea care păruse pustie se iveau acum, în grupuri mici, refugiați încărcați de bagaje. Peste tot se întâlneau și se lipeau unii de alții ca niște animale rătăcite care se caută și se adună după furtună. Se îndreptau spre podul păzit de soldați, care îi lăsau să treacă. Corte și Florence se aflau și ei acolo. Deasupra apei scânteia cerul de un albastru strălucitor, fără nici un nor, fără nici un avion. La picioarele lor curgea un râu frumos și scânteietor. În față vedeau drumul spre sud, o

pădure tânără și frunze de un verde proaspăt. Deodată, pădurea păru să se deplaseze și să vină în întâmpinarea lor. Camioane și tunuri germane camuflate se îndreptau spre ei. Corte văzu oamenii din fața lor ridicând mâinile spre cer și făcând cale întoarsă în mare fugă. În același moment, francezii traseră și mitralierele germane răspunseră. Prinși în focul încrucișat, refugiații alergau în toate direcțiile, în vreme ce alții se învârteau pe loc, loviți parcă de nebunie: o femeie trecu peste parapet și sări în apă. Florence îl prinse pe Corte de braț, înfigându-și unghiile în el și răcnind:

— Înapoi, vino!

— Podul o să sară în aer! strigă Corte.

Bărbatul o luă de mână, o trase înainte și, brusc, îi trecu prin minte un gând ciudat, fierbinte și sfredelitor ca un fulger; acela că alergau spre moarte. O lipi de el, îi aplecă cu forța capul, îl ascunse sub pardesiu așa cum ai lega un condamnat la ochi și, poticnindu-se, gâfâind, ducând-o aproape pe sus, străbătu cei câțiva metri care îi despărțeau de malul opus. Cu toate că inima părea să-i bată în piept ca o limbă de clopot, nu-i era cu adevărat frică. Dorea cu o ardoare încrâncenată să-i salveze viața lui Florence. Avea încredere în ceva invizibil, într-o mână ocrotitoare întinsă spre el, asupra lui, slab, amărât, mic, atât de mic încât avea să fie cruțat de soartă ca un pai de furtună. Traversară podul, trecură razant pe lângă germani în fuga lor nebună, lăsară în spate mitralierele și uniformele verzi. Drumul era liber, moartea în urma lor și, deodată, zăriră acolo – da, nu se înșelau, o recunoscură foarte bine –, la intrarea pe un mic drum forestier, mașina și pe credincioșii lor servitori care îi așteptau. Florence nu putu decât să exclame: „Julie, Domnul fie lăudat, Julie!“. Vocea

șoferului și a cameristei ajungeau la urechile lui Corte ca o cacofonie de sunete răgușite și bizare care străpung pe jumătate ceața unui leșin. Florence plângea. Lent, nevenindu-i să creadă, cu goluri de luciditate, anevoie, treptat, Corte înțelegea că mașina îi era înapoiată, că primea înapoi manuscrisele, că revenea la viață, că nu va mai fi niciodată un om obișnuit, suferind, înfometat, curajos și laș totodată, ci o ființă privilegiată și ferită de orice rău – Gabriel Corte!

18

Hubert, împreună cu oamenii întâlniți pe drum, ajunsese în sfârșit pe malul râului Allier. Era luni, 17 iunie, la amiază. Pe drum, soldaților li se alăturaseră voluntari – gărzi mobile, senegalezi, militari ale căror companii dezorganizate încercau zadarnic să se refacă și se agățau de fiecare val de rezistență cu un curaj disperat, puștani ca Hubert Péricand, despărțiți de familia lor refugiată sau plecați în timpul nopții de acasă „ca să se alăture trupelor“. Aceste cuvinte magice se răspândiseră din sat în sat, de la o fermă la alta. „O să ne alăturăm trupelor, o să scăpăm de nemți, o să ne regrupeze dincoace de Loara“, repetau gurile unor tineri de șaisprezece ani. Acești copii purtau către o boccea în spate (resturile gustării din ziua precedentă, înfășurate la repezeală într-un pulover și o cămașă de către o mamă cu ochii plini de lacrimi), aveau obraji rumeni și rotunzi, degetele pătate de cerneală și vocea în schimbare. Trei dintre ei erau însoțiți de tați, care luptaseră în 1914 și pe care vârsta, vechile răni și situația familială îi ținuseră departe de front din luna septembrie. Postul de

comandă al șefului de batalion a fost instalat sub un pod de piatră de lângă barieră. Hubert numără aproape două sute de oameni pe drum și pe mal. Lipsit de experiență, crezu că inamicului i se opunea acum o armată puternică. Văzu cum erau dispuse pe podul de piatră tone de melinită, dar nu știa că nu se găsise fitil pentru aprindere. Soldații munceau fără să rostească o vorbă sau dormeau culcați pe pământ. Nu mai mâncaseră din ajun. Spre seară, au fost împărțite sticle cu bere. Lui Hubert nu-i era foame, dar berea blondă, cu gustul ei amar și spuma trezită îl făcea fericit. Avea nevoie de asta ca să-și facă puțin curaj. Nimeni nu părea să aibă nevoie de el. Se ducea de la unul la altul, oferindu-și cu timiditate ajutorul; ceilalți nu-i răspundeau, nici măcar nu-l priveau. Văzu că doi soldați târau paie și crengi spre pod, iar altul rostogolea un butoi cu catran. Hubert apucă o legătură de crengi, dar cu atâta neîndemânare, încât se zgârie și scoase un strigăt înăbușit de durere. După un moment, pentru că avusese impresia că nu l-a auzit nimeni, crezu că o să moară de rușine când, după ce aruncă în sfârșit povara în fața podului, unul dintre oameni îi strigă:

— Ce cauți aici? Nu vezi că ne încurci?

Cu mândria rănită, Hubert se îndepărtă. În picioare, nemișcat pe drumul spre Saint-Pourçain, cu fața la Allier, văzu o acțiune care i se părea de neînțeles: paiele și legăturile de lemne stropite cu catran erau plasate pe pod lângă un bidon de cincizeci de litri cu benzină; contau pe acest baraj să oprească forțele inamice, cât timp un tun de 75 mm trebuia să detoneze melinita.

Astfel trecu restul zilei, apoi noaptea și toată dimineața următoare: ore goale, stranii, incoerente ca febra. Nimic de

băut, nimic de mâncare. Chiar și tinerilor țărani le pierea sângele din obraji și, palizi de foame, negri de praf, cu părul răvășit și ochi febrili, păreau deodată mai bătrâni, mai vânjoși, și căpătau un aer încăpățânat, îndurerat și dur.

Primii germani apărură pe malul opus la ora două. Era coloana motorizată care trecuse prin Paray-le-Monial chiar în dimineața aceea. Hubert, cu gura deschisă, îi privea gonind pe pod cu o viteză nemaivăzută, ca un fulger sălbatic și războinic care lovea șesul liniștit. Totul dură numai o clipă: o lovitură de tun făcu să explodeze tonele de melinită care formau barajul. Fragmente din pod, din vehicule și din oamenii care le conduceau căzură în râu. Hubert îi văzu pe soldații din fața lui alergând.

„Gata, pornim la asalt!“ își zise el, iar pielea îi deveni rece și simți cum i se pune un nod în gât, ca atunci când era copil și auzea primele acorduri ale muzicii militare pe stradă. Se avântă și se lovi de paiele și de legăturile de crengi aprinse. Fumul negru al catranului îi intră în gură și în nări. În spatele acestei perdele protectoare, mitralierele opreau tancurile germane. Sufocat, tușind, strănutând, Hubert se târî câțiva metri mai în spate. Era disperat. Nu avea armă. Nu făcea nimic. Se pornise lupta și el stătea cu brațele încrucișate, inert, inutil. Se consolă ușor la gândul că în jurul lui toți suportau focul inamicului fără să răspundă. Puse asta pe seama unor înalte rațiuni tactice până în momentul în care înțelese că oamenii aproape că nu mai aveau muniție. „Totuși“, își zise el, „dacă ni se spune să stăm aici, înseamnă că e nevoie de noi, că suntem utili, că protejăm, cine știe, grosul armatei franceze“. Se aștepta ca din clipă în clipă să vadă noi trupe șarjând spre ei pe drumul spre Saint-Pourçain și strigând: „Iată-ne, copii,

nu vă faceți sânge rău! O să-i învingem!“ sau alte cuvinte războinice. Dar nu venea nimeni. Văzu lângă el un om cu capul plin de sânge, care se clătina parcă amețit de vin și se prăbuși în cele din urmă într-un hățiș, rămânând acolo, într-o poziție bizară și incomodă, cu bărbia în piept și genunchii îndoiți sub el. Auzi un ofițer care exclama cu furie:

— Fără medic, fără infirmier, fără ambulanță! Ce să fac?

Cineva îi răspunse:

— E unul lovit în grădina biroului de taxe locale.

— Ce pot să fac, Dumnezeule?! repetă ofițerul. Lasă-l!

Obuzele incendiaseră o parte din oraș. În lumina splendidă a zilei de iunie, flăcările erau transparente și trandafirii și o coloană lungă de fum urca spre cer, traversată de auriul razelor de soare, cu reflexe de sulf și cenușă.

— Pleacă băieții, îi zise un soldat lui Hubert, arătându-i mitraliorii care abandonau podul metalic.

— De ce? strigă Hubert consternat. N-o să mai lupte?

— Cu ce?

„E un dezastru“, oftă Hubert. „Înfrângerea! Asist la o mare înfrângere, mai rea decât la Waterloo. Suntem pierduți cu toții, n-o să-i mai văd nici pe mama, nici pe vreunul dintre ai mei. O să mor.“ Se simțea pierdut, indiferent la toate, într-o stare îngrozitoare de oboseală și disperare. Nu auzi că se dădea ordin de retragere. Văzu oamenii alergând sub gloanțele mitralierelor, se avântă, escaladă gardul unei grădini în care rămăsese un cărucior de copil. Bătălia nu se oprise însă. Francezii încă apărau, fără tancuri, fără artilerie, fără muniții, câțiva metri pătrați de pământ, un cap de pod, în timp ce, din toate părțile, germanii învingători se revărsau peste Franța. Hubert avu brusc o criză de curaj disperat,

asemănătoare nebuniei. Își zise că fugea, că datoria lui era să se întoarcă la luptă, spre acele puști-mitralieră pe care le auzea încă ripostând pistoalelor-mitralieră germane și să moară odată cu ele. Riscând în fiecare secundă, traversă din nou mica grădină, strivind sub picior câteva jucării împrăștiate. Unde erau cei care locuiau acolo? Fugiseră? Urcă pe gardul metalic sub o rafală de gloanțe și, neatins, căzu în drum și începu să se târască spre râu, cu mâinile și genunchii plini de sânge. Nu reuși. Când ajunse la jumătatea drumului, totul amuți. Observă atunci că era noapte și înțelese că probabil leșinase de oboseală. Tăcerea aceea uimitoare și venită pe neașteptate îl făcuse să-și vină în simțiri. Se ridică în capul oaselor. Capul gol îi suna ca un clopot. Un clar de lună splendid lumina drumul, dar el era la adăpost în umbra unui copac. Cartierul Villars ardea încă, toate armele amuțiseră.

Părăsind drumul, pe care se temea să nu întâlnească germani, Hubert traversă o pădurice. Din când în când, se oprea și se întreba încotro merge. Coloanele motorizate care invadaseră în cinci zile jumătate din Franța vor fi fără îndoială mâine la frontierele Italiei, Elveției, Spaniei. Nu va scăpa de ele. Uitase că nu purta uniformă, că nimic nu dovedea că tocmai luptase. Era sigur că va fi luat prizonier. Fugea mânat de același instinct care îl purtase în locurile unde se dădeau lupte și care acum îl ducea departe de pârjol, de poduri distruse, de vise în care, pentru prima dată în viața lui, văzuse față în față oameni morți. Calculă cu febrilitate drumul pe care germanii ar fi putut să-l străbată până dimineață. Își imagina orașele cucerite unul după altul, soldații învinși, armele aruncate, camioanele abandonate pe drum din lipsă de benzină, tancurile, tunurile antitanc, ale

căror reproduceri le admirase, și toată prada căzută în mâinile inamicului! Tremura, plângea în vreme ce înainta pe genunchi și pe coate prin câmpul luminat de lună, și totuși nu credea încă în înfrângere. Așa respinge gândul morții o ființă tânără și pe deplin sănătoasă. Soldații se vor aduna puțin mai departe, se vor regrupa, vor lupta din nou, și el împreună cu ei. Și el... cu ei... „Dar ce-am făcut?“ își zise deodată. „N-am tras nici măcar un foc de armă!“ Îi era atât de rușine, încât îi curseră din nou lacrimile, usturătoare și dureroase. „Nu e vina mea, nu aveam armă, aveam doar mâinile.“ Se revăzu deodată încercând zadarnic să târască legătura de crengi spre râu. Da, nici de asta nu fusese în stare, el, care ar fi vrut să se avânte spre pod, să tragă soldații după el, să se arunce asupra tancurilor dușmanului, să moară strigând: „Trăiască Franța!“. Era amețit de oboseală și de disperare. Uneori îi treceau prin minte gânduri de o maturitate nefirească: se gândea la dezastru, la cauzele lui profunde, la viitor, la moarte. Apoi își punea întrebări despre el însuși, despre ce avea să devină și revenea treptat la realitate. „Ce-o să-mi facă mama, fir-ar să fie!“ murmura el, și fața-i palidă, crispată, care părea să fi îmbătrânit și să se fi subțiat în două zile, se lumina o secundă de surâsul lui blând de copil naiv și generos.

Între două câmpuri, găsi o ulicioară care ducea undeva într-un sat. Acolo, nimic nu amintea de război. Izvoarele curgeau, o privighetoare cânta, un clopot bătea orele, toate gardurile vii erau pline de flori, copacii aveau frunze tinere și verzi. Se simțea mai bine de când își udase palmele și fața într-un râuleț și băuse cu mâinile căuș. Căută cu disperare fructe pe crengi. Știa bine că încă nu era anotimpul lor, dar era la vârsta la care încă mai credea în miracole. La capătul

ulicioarei se întindea din nou drumul. Citi pe o bornă „Cressange, 22 km“ și se opri mirat, apoi văzu o fermă și, în fine, după ce ezită îndelung, bătu la oblon. Auzi pași în casă. Cineva îl întrebă cine e. După ce răspunse că se rătăcise și-i era foame, îl lăsară să intre. Găsi acolo trei soldați francezi adormiți. Îi recunoscu. Apăraseră podul de la Moulins. Acum sforăiau culcați pe bănci și aveau figurile gălbejite și pline de jeg, iar capetele le atârnau date pe spate, ca la morți. O femeie îi veghea tricotând, iar ghemul de lână i se rostogolea pe jos și era fugărit de pisică. Era deopotrivă atât de familiar și atât de ciudat după tot ce văzuse Hubert vreme de opt zile, încât se așeză, pentru că nu mai putea să se țină pe picioare. Pe masă, văzu căștile soldaților acoperite cu frunziș, ca să reflecte cât mai puțin din lumina lunii.

Unul dintre soldați se trezi și se ridică într-un cot.

— I-ai văzut, băiete? întrebă el cu voce înăbușită și răgușită.

Hubert înțelese că se referea la germani.

— Nu, nu, se grăbi el să răspundă. Nici unul de la Moulins.

— Se pare că nici măcar nu iau prizonieri, zise soldatul. Au prea mulți. Îi dezarmează, apoi îi trimit la naiba…

— Așa se pare, zise femeia.

Urmă un moment de tăcere. Hubert mâncă. I se puseseră în față o farfurie cu supă și niște brânză. După ce termină, îl întrebă pe soldat:

— Ce faceți acum?

Camaradul lui deschisese și el ochii. Discutară. Unul voia să ajungă la Cressange. Celălalt răspunse:

— La ce bun? Sunt peste tot. Sunt peste tot…, repetă el cu un aer deznădăjduit, aruncând în jur priviri pline de durere și

de spaimă, ca de pasăre speriată.

Chiar i se părea că îi vede în jurul lui pe germanii gata să-l prindă. Din când în când, izbucnea într-un fel de râs sacadat și trist.

— Dumnezeule mare! Să lupți în 1914 și să vezi asta…

Femeia tricota calmă. Era foarte bătrână. Purta o bonetă albă cu pliuri.

— Eu l-am trăit pe cel din 1870. Așa că…, mormăi ea.

Hubert îi asculta și îi privea uluit. Abia dacă i se păreau reali. Mai curând semănau cu niște fantome, cu niște umbre tânguitoare ivite dintre paginile manualului său de istorie a Franței. Dumnezeule! Prezentul și dezastrele lui făceau mai mult decât gloria aceea moartă și mirosul de sânge care veneau din trecut. Hubert bău o ceașcă de cafea foarte amară și fierbinte, cu puțin rachiu de drojdie, îi mulțumi femeii, își luă rămas-bun de la soldați și porni la drum, hotărât să ajungă la Cressange în cursul aceleiași dimineți. De-acolo, spera că ar fi putut să ia legătura cu ai lui și să-i liniștească. Merse până la ora opt și ajunse la câțiva kilometri depărtare de Cressange, într-un sat mic, în fața unui han din care venea un miros delicios de cafea și de pâine proaspătă. Acolo, Hubert simți că n-ar putea să facă un pas mai departe, că nu-l mai duceau picioarele. Intră în sala plină de refugiați a hanului. Întrebă dacă aveau o cameră liberă. Nimeni nu-i putea răspunde. I se spuse că proprietăreasa plecase să aducă de-ale gurii pentru toată hoarda aceea de oameni înfometați și că va reveni curând. Ieși în stradă și, la o fereastră de la etajul întâi, văzu o femeie care se farda. Scăpă rujul pe care îl ținea în mână și acesta căzu la picioarele lui Hubert; tânărul se repezi să-l ia de jos. Femeia se aplecă, îl zări și-i surâse.

— Cum să fac acum să ajungă iar la mine? întrebă ea.

Apoi lăsă să-i atârne pe fereastră brațul gol, mâna palidă. Unghiile lăcuite luciră în soare, fulgere mici în ochii lui Hubert. Pielea aceea lăptoasă, părul roșcat îl răneau ca o lumină orbitoare.

Băiatul lăsă repede ochii în jos și bâigui:

— Pot… pot să vi-l aduc eu, doamnă.

— Da, te rog, răspunse ea.

Și surâse din nou. Hubert intră în clădire, traversă cafeneaua, urcă pe o scară mică și neagră și văzu deschisă ușa unei camere roz. Soarele trecea printr-o perdea prăpădită de pânză roșie și în cameră domnea o umbră caldă, vie, stacojie ca un tufiș de trandafiri. Femeia îl pofti să intre; își pilea unghiile. Luă rujul, se uită la băiat și exclamă:

— O să leșine!

Hubert simți cum îl prinde de mână, îl ajută să facă doi pași până la un fotoliu, îi strecoară o pernă sub cap. Totuși, nu-și pierduse cunoștința, deși inima îi bătea mai să-i sară din piept. Totul dansa în jurul lui, ca atunci când avea rău de mare, și se simțea străbătut pe rând de valuri reci și fierbinți.

Era intimidat, dar destul de mândru de el. Când femeia îl întrebă: „Ești obosit? Ți-e foame? Ce-ai, bietul meu copil?“, el își exageră tremurul vocii când răspunse:

— Nimic, dar… Am mers pe jos de la Moulins, unde am apărat un pod.

Ea îl privi surprinsă:

— Dar câți ani ai?

— Optsprezece.

— Nu ești soldat?

— Nu, călătoresc împreună cu familia. I-am părăsit. M-am alăturat trupelor.

— Da, e foarte bine, zise ea.

Deși femeia vorbise pe tonul admirativ pe care îl aștepta, Hubert roși când îi întâlni privirea, fără să știe de ce. De aproape, nu părea tânără. I se vedeau ridurile mici pe fața delicat fardată. Era foarte zveltă, foarte elegantă, și avea niște picioare admirabile.

— Cum te cheamă? întrebă ea.

— Hubert Péricand.

— Parcă tot Péricand îl cheamă și pe custodele Muzeului de Arte Frumoase?

— E tatăl meu, doamnă.

Se ridicase în timp ce vorbea și acum îl servea cu cafea. Ea tocmai prânzise și tava cu cafetiera pe jumătate plină, bolul cu frișcă și pâinea prăjită erau încă pe masă.

— Nu mai e foarte caldă, dar bea totuși, o să-ți facă bine, zise ea.

El bău.

— E atâta agitație jos cu toți acești refugiați, încât aș putea să strig până mâine, că tot n-ar veni nimeni! Vii, bineînțeles, de la Paris?

— Da. Și dumneavoastră, doamnă?

— Da. Am trecut prin Tours, unde am fost bombardată. Acum, mă gândesc să ajung la Bordeaux. Presupun că Opera a fost evacuată la Bordeaux.

— Sunteți actriță, doamnă? întrebă Hubert cu respect.

— Dansatoare. Arlette Corail.

Hubert nu văzuse niciodată o dansatoare în altă parte decât pe scenă la Châtelet. Instinctiv, privirile i se îndreptară

curioase și jinduitoare spre gleznele lungi și spre ciorapii strălucitori care îmbrăcau pulpele musculoase. Era complet tulburat. O șuviță blondă îi căzu în ochi. Femeia i-o ridică încetișor.

— Și unde te duci acum?

— Nu știu, recunoscu Hubert. Familia mea s-a oprit într-o mică localitate, la vreo treizeci de kilometri de-aici. M-aș duce înapoi la ei, dar probabil că germanii au ajuns acolo.

— Sunt așteptați și aici dintr-un moment în altul.

— Aici?

Hubert făcu o mișcare care trăda spaimă și se ridică să fugă. Ea îl reținu râzând.

— Dar ce-ai vrea să-ți facă? Un copil ca tine…

— Totuși, am luptat, protestă el jignit.

— Da, bineînțeles, dar n-o să le-o spună nimeni, nu-i așa?

Apoi se gândi mai bine, încruntându-și ușor sprâncenele.

— Ascultă! Uite ce-ai să faci. O să cobor și o să cer o cameră pentru tine. Cei de-aici mă cunosc. E un han mic, dar mâncarea e minunată și am petrecut aici câteva weekenduri. O să-ți dea camera fiului lor mobilizat. O să te odihnești o zi-două și o să poți să-ți anunți părinții.

— Nu știu cum să vă mulțumesc, murmură el.

Femeia îl lăsă singur. Când se întoarse, după câteva minute, Hubert dormea. Ea vru să-i ridice capul și-și petrecu brațele pe după umerii lui largi, cuprinzându-i pieptul care se ridica încetișor. Se uită la el cu atenție, îi aranjă din nou părul auriu care îi cădea în dezordine pe frunte, îl privi cu un aer visător și plin de poftă, așa cum privește un pisică o vrăbiuță, și zise oftând:

— Nu arată rău deloc micuțul ăsta…

19

Satul îi aștepta pe germani. Unii, la gândul că îi vor vedea pentru prima dată pe cei ce i-au învins, erau cuprinși de o rușine disperată, alții, de teamă, dar mulți simțeau doar o curiozitate plină de neliniște, ca la anunțarea unui spectacol nou și uimitor. Cu o zi înainte, funcționarii, jandarmii, angajații de la poștă primiseră ordin să plece. Primarul rămânea. Era un țăran bătrân și placid, care suferea de gută și pe care nimic nu-l emoționa. Chiar și fără conducător, satul n-ar fi dus-o cu mult mai rău! La amiază, în sufrageria zgomotoasă unde termina de mâncat Arlette Corail, niște călători aduseră vestea armistițiului. Câteva femei izbucniră în lacrimi. Se spunea că situația e confuză, că în unele locuri soldații opuneau încă rezistență, că li se alăturaseră mulți civili; însă dezaprobarea era generală, totul era pierdut, nu mai aveau altceva de făcut decât să cedeze. Vorbeau toți în același timp. Aerul era irespirabil. Arlette împinse farfuria într-o parte și ieși în mica grădină a hanului. Își luase cu ea țigările, un șezlong și o carte. Plecată de o săptămână de la Paris într-o stare de panică vecină cu nebunia, era acum, după ce trecuse prin pericole de netăgăduit, cât se poate de nepăsătoare și de calmă; mai mult, căpătase certitudinea că se va descurca oriunde și oricând și că e înzestrată cu geniul de a-și asigura, în orice împrejurare, tihna și confortul. Flexibilitatea, luciditatea, detașarea erau calități care îi fuseseră foarte utile în carieră și în viața sentimentală, dar nu-și dăduse seama până atunci cum i-ar putea fi de folos și în viața cotidiană sau în situații excepționale.

Când se gândea acum că implorase protecția lui Corbin, zâmbea cu milă. Ajunseseră la Tours exact la timp ca să fie bombardați; valiza lui Corbin cu lucrurile personale și documentele de la bancă rămăsese îngropată sub dărâmături, în vreme ce ea scăpase de la dezastru fără să-și fi pierdut nici măcar o batistă, o cutie de farduri sau o pereche de pantofi. Îl văzuse pe Corbin pălind de spaimă și gândul că-i va aminti deseori aceste clipe o umplea de plăcere. Mai târziu, își aminti de maxilarul lui căzut, ca de mort; ai fi fost tentat să i-l legi cu un bandaj. Lamentabil! Îl lăsase în haosul și tumultul cumplite de la Tours, luase mașina, făcuse rost de benzină și plecase. Se afla de două zile în satul acela, unde mâncase bine, dormise bine, în vreme ce în șoproane sau în piață se instalase o mulțime jalnică. Ba chiar își oferise luxul de a fi milostivă, lăsându-și camera acelui băiat drăguț, micului Péricand… Péricand? Era o familie burgheză, banală, respectabilă, foarte bogată și care avea relații strălucite în lumea oficialităților, a miniștrilor și a marilor industriași, grație alianței cu familia Maltête, oamenii aceia din Lyon… Relații… Oftă ușor exasperată, gândindu-se la tot ce avea de revizuit în această privință și la toată osteneala pe care și-o dăduse, cu ceva timp în urmă, ca să-l seducă pe Gérard Salomon-Worms, cumnatul contelui de Furières. Era o cucerire cât se poate de inutilă și care o costase o mulțime de griji și mult timp.

Arlette își privi unghiile și se încruntă ușor. La vederea celor zece oglinjoare lucitoare părea să devină predispusă la speculații abstracte. Amanții ei știau că, atunci când își privea mâinile cu aerul acela meditativ și răutăcios, urma să-și exprime părerea despre lucruri precum politica, arta, literatura și moda, iar părerea ei era de obicei pătrunzătoare

și pertinentă. Preț de câteva momente, în grădinița aceea plină de flori, în timp ce în jurul ei bondarii culegeau polenul unei tufe de clopoței roșii, dansatoarea își imagina viitorul. Ajunse la concluzia că pentru ea nu se va schimba nimic. Averea ei consta în bijuterii – valoarea lor nu putea decât să crească – și în terenuri – făcuse câteva achiziții avantajoase în sud, înainte de război. De altfel, toate acestea erau lucruri secundare. Principalele ei bunuri rămâneau picioarele, talia, șiretenia, iar toate astea nu erau amenințate decât de timp. Asta era partea proastă... Își aminti ce vârstă are și, imediat, așa cum atingem o amuletă ca să alungăm deochiul, scoase oglinda din geantă și-și privi cu atenție chipul. Prin minte îi trecu un gând dezagreabil: folosea un fard din America, ce nu putea fi înlocuit. Nu și l-ar fi putut procura cu ușurință vreme de câteva săptămâni de acum înainte. Asta îi umbri dispoziția. Ei, lasă! Lucrurile se vor schimba la suprafață și fondul va rămâne același! O să apară alți oameni bogați, ca după toate dezastrele, bărbați care vor fi gata să cumpere foarte scump plăcerea, pentru că banii lor vor fi câștigați fără osteneală și amorul va rămâne la fel. Dar, Dumnezeule, de s-ar domoli mai repede agitația asta! Să se stabilească un mod de viață, oricare, dar cât mai repede! Toate astea, războiul, revoluțiile, marile răsturnări ale istoriei poate că reușeau să-i exalte pe bărbați, dar femeile... Femeile nu simțeau decât plictiseală! Era absolut sigură că în privința asta toate gândeau ca ea – căscau de plictiseală până le dădeau lacrimile când auzeau toate cuvintele acelea sforăitoare și pline de sentimente patriotice! Bărbații... nu se știa, nu se putea spune... În unele privințe, aceste ființe simple erau imposibil de înțeles, dar femeile erau vindecate pentru cel puțin cincizeci de ani de tot

ce nu era banal și prozaic… Ridică privirea și o văzu pe patroana hanului care se uita la ceva, aplecată la fereastră.

— Ce s-a întâmplat, doamnă Goulot? întrebă ea.

Cealaltă răspunse cu voce solemnă și tremurătoare:

— Domnișoară, ei sunt… Vin…

— Germanii?

— Da.

Dansatoarea dădu să se ridice și să meargă la barieră, de unde se zărea strada, dar se temu ca nu cumva să profite cineva de absența ei și să-i ocupe șezlongul și locul la umbră, așa că se răzgândi.

Încă nu soseau germanii, ci *un* german – primul. În spatele ușilor închise, prin obloanele întredeschise sau de la lucarna unui pod, întreg satul îl privea cum se apropie. Germanul opri motocicleta în piața pustie; purta mănuși, o uniformă verde și o cască sub viziera căreia se zări, când ridică în sfârșit capul, o față rozalie, cu obraji supți, aproape copilărească. „E foarte tânăr!“ murmurară femeile. Fără să-și dea prea bine seama, erau pregătite să vadă un spectacol apocaliptic, vreun monstru straniu și înspăimântător. Germanul se uita în jur și căuta pe cineva. Atunci, băcanul, care luptase în 1914 și purta Crucea de Război și Medalia Militară la reverul vechii sale haine gri, ieși din prăvălie și se apropie de inamic. Preț de un moment, cei doi bărbați rămaseră nemișcați, față în față, fără să-și vorbească. Apoi germanul arătă spre țigara lui și ceru foc într-o franceză stricată. Băcanul răspunse la rându-i într-o germană stricată, pentru că mai trăise o ocupație, în 1918, la Mainz. Tăcerea era atât de profundă (întreg satul își ținea răsuflarea), încât li se auzea fiecare cuvânt. Germanul întrebă

unde duce drumul. Francezul răspunse, apoi, prinzând curaj, întrebă și el:

— S-a semnat armistițiul?

Germanul ridică mâinile în lături și zise:

— Încă nu știm. Sperăm.

Și rezonanța umană a acestor vorbe, gestul, tot ce dovedea fără putință de tăgadă că nu era un monstru însetat de sânge, ci un soldat ca ceilalți sparseră deodată gheața între sat și german, între țăran și invadator.

— Nu pare om rău, șușotiră femeile.

Germanul ridică mâna la cască, dar fără rigiditate ci cu un zâmbet, un gest nesigur și parcă nedus până la capăt, care nu era tocmai un salut militar, dar nici cel cu care un civil își ia rămas-bun de la altul. Aruncă o privire rapidă spre ferestrele închise. Motocicleta demară și dispăru. Atunci, ușile se deschiseră una după alta, tot satul ieși în piață și se strânse în jurul băcanului care, în picioare, nemișcat, cu mâinile în buzunare, încruntat, privea în zare. Pe chipul lui se citeau o mulțime de simțăminte contradictorii: ușurare că totul se sfârșise, tristețe și furie că totul se sfârșise în felul acela, amintirile trecutului, teama de viitor – toate acestea păreau să se răsfrângă și pe trăsăturile celorlalți. Femeile își ștergeau ochii plini de lacrimi; bărbații, tăcuți, arborau un aer bosumflat și dur. Copiii, care se opriseră un moment din joacă, se întorseseră la bile și la șotron. Cerul avea o strălucire intensă și argintie; așa cum se întâmplă adesea la mijlocul unei zile foarte frumoase, un abur imperceptibil, delicat și irizat plutea în aer și înviora toate culorile proaspete ale lunii iunie, le făcea să pară mai bogate și cumva îndulcite, ca cele care se văd printr-o prismă cu apă.

Orele se scurgeau liniștite. Pe stradă erau mai puține mașini. Bicicletele treceau încă în viteză, parcă duse de vântul furios, care de o săptămână bătea dinspre nord-est și îi purta cu el pe oamenii aceia nefericiți. Puțin mai târziu – spectacol surprinzător –, își făcură apariția câteva mașini care veneau din sens invers față de cel în care trecuseră de opt zile; se întorceau la Paris. Văzând asta, unii chiar crezură că totul s-a terminat. Fiecare se duse la casa lui. Se auzeau din nou clinchetele veselei pe care gospodinele o spălau în bucătărie, pasul ușor al unei bătrâne care ducea iarbă la iepuri, ba chiar și cântecul unei fetițe, în timp ce lua apă de la cișmea. Câinii se încăierau și se rostogoleau prin praf.

Se lăsa seara, un amurg încântător, un aer transparent, o penumbră albastră, o ultimă sclipire a soarelui ce scăpăta mângâind trandafirii și clopotnița bisericii, de unde clopotul îi chema pe credincioși la rugăciune. Deodată, pe drum se iscă și începu să crească în intensitate un zgomot care nu semăna cu cel din ultimele zile. Înăbușit și ferm, duduitul acela părea să înainteze fără grabă, greoi și inexorabil. Un șir de camioane se îndrepta spre sat. De data asta, chiar soseau germanii. Din camioanele oprite în piață începură să coboare oameni; alte camioane veneau în urma celor dinainte, apoi altele, apoi altele. Foarte curând, toată vechea piață cenușie, de la biserică până la primărie, se transformă într-o masă nemișcată și întunecată de autovehicule de culoarea fierului, pe care se mai zăreau câteva crengi înflorite, rămășițe ale camuflajului.

Ce de oameni! Sătenii, ieșiți din nou în prag, tăcuți, atenți, îi priveau, îi ascultau, încercau zadarnic să numere efectivele acelui val uman. Germanii se iveau din toate părțile, împânzeau piețele și străzile, și tot apăreau mereu alții. Din

septembrie, satul se dezobișnuise să audă pași, râsete și glasuri tinere. Era năucit, sufocat de rumoarea care venea dinspre mareea aceea de uniforme verzi, de mirosul acela de oameni sănătoși, de trupuri tinere și mai ales de sunetele acelei limbi străine. Germanii invadau casele, magazinele, cafenelele. Cizmele lor răsunau pe pardoseala roșie a bucătăriilor. Cereau de mâncat, de băut. Mângâiau copii în trecere. Făceau gesturi largi, cântau, le zâmbeau femeilor. Aerul lor de veselie, beția cuceritorilor, febra, nebunia, marea de fericire amestecată cu un fel de stupoare neîncrezătoare, ca și cum le-ar fi fost lor înșiși greu să creadă în propria aventură, totul era străbătut de o tensiune și un fior atât de puternice, încât învinșii își uitau câteva momente durerea sufletească și ranchiuna. Se uitau la ei cu gura căscată.

În han, sub camera unde Hubert dormea încă, sala răsuna de strigăte și de cântece. Germanii ceruseră imediat șampanie (*Sekt! Nahrung!*) și dopurile săreau întruna dintre degetele lor. Unii jucau biliard, alții intrau în bucătărie ducând cu ei bucăți de escalop crude, rozalii, pe care le aruncau pe foc și care sfârâiau răspândind un fum gros. Alți soldați ieșeau din beci cu lăzi de bere, dând-o nerăbdători la o parte pe servitoarea care voia să-i ajute; un tânăr roșu la față, cu părul blond, spărgea chiar el ouă pe un colț al mașinii de gătit, iar în grădină altul culegea primele căpșuni. Doi băieți pe jumătate goi își udau capul în găleți cu apă rece scoasă din puț. Se săturau, se îndopau cu toate roadele pământului pe care le puteau găsi; scăpaseră de moarte, erau tineri, plini de viață, învingători! Își manifestau bucuria delirantă în cuvinte grăbite, rapide, vorbeau într-o franceză stricată oricui voia să-i asculte, arătând către cizmele pe care le purtau și repetând:

„Noi mers, mers, camarazi căzut și mereu mers…“. Din sală venea un zornăit de arme, de centiroane, de căști. Hubert îl percepea prin vis, îl confunda cu amintirile din ajun, revedea lupta de pe podul de la Moulins. Se agita și ofta, respingea ceva invizibil, se tânguia și suferea. În fine, se trezi în camera necunoscută. Dormise toată ziua. Acum, prin fereastra deschisă se vedea strălucind luna plină. Hubert făcu un gest plin de uimire, se frecă la ochi și o văzu pe dansatoare, care intrase în timp ce dormea.

Băiatul bâigui mulțumiri și scuze.

— Acum cred că ți-e foame, zise ea.

Da, era adevărat, murea de foame.

— Dar poate ar fi mai bine să iei cina la mine? Jos e insuportabil, e plin de soldați.

— Oh, soldați! exclamă el, repezindu-se spre ușă. Ce spun? Situația s-a îmbunătățit? Unde sunt germanii?

— Germanii? Păi aici sunt; sunt soldați germani.

Hubert se îndepărtă brusc de ea, cu un gest de surpriză și de spaimă, așa cum ar fi sărit un animal hăituit.

— Germanii? Nu, nu. E o glumă?

Căută zadarnic alt cuvânt și repetă încet și cu glas tremurător:

— E o glumă?

Ea deschise ușa. Dinspre sală urcă atunci, odată cu fumul gros și înțepător, zgomotul acela de neuitat pe care îl face o trupă de soldați învingători: strigăte, râsete, cântece, și tropăitul cizmelor, și bușitura pistoalelor grele aruncate pe mesele de marmură, și pocnetul căștilor care lovesc plăcile de metal ale centiroanelor; vuietul vesel pe care îl face o mulțime fericită, mândră, îmbătată de victorie, „ca o echipă care a

câștigat la rugby “, își zise Hubert. Își stăpâni cu greu înjurăturile și lacrimile. Se repezi la fereastră și se uită afară. Strada începea acum să se golească, dar patru bărbați mergeau împreună și, în trecere, băteau cu pumnul în ușile caselor, strigând: „Lumina, stingeți tot!“. Ascultătoare, licăririle lămpilor dispăreau una după alta. Nu mai rămânea decât lumina lunii, care depunea pe căști și pe țevile gri ale puștilor o strălucire albăstruie. Hubert apucă perdeaua cu amândouă mâinile, o apăsă convulsiv pe gură și izbucni în plâns.

— Domol, domol, îi zise femeia, mângâindu-i umărul cu oarecare milă. Nu avem nici o putere, nu-i așa? Ce putem să facem? Nici toate lacrimile din lume nu au cum să schimbe ceva. O să vină și zile mai bune. Trebuie să trăim ca să le vedem, înainte de orice, trebuie să trăim… Trebuie să supraviețuim… Dar ai avut mult curaj… Dacă toți ar fi fost așa de curajoși… Și ești așa de tânăr! Aproape un copil…

El scutură din cap.

— Nu? zise ea mai încet. Bărbat?

Apoi tăcu. Degetele îi tremurau puțin și ea își înfipse unghiile în brațul băiatului, ca și cum ar fi pus stăpânire pe o pradă proaspătă și acum o frământă înainte s-o ducă la gură și să-și potolească foamea. Zise foarte încet, cu tulburare în glas:

— Nu trebuie să plângi. Numai copiii plâng. Tu ești bărbat. Un bărbat, când e nefericit, știe ce poate să găsească…

Așteptă un răspuns care nu veni. Hubert lăsă pleoapele în jos. Gura închisă exprima durere, dar nasul pulsa și nările palpitau. Atunci, ea zise cu voce stinsă:

— Dragostea…

20

În camera unde dormeau copiii doamnei Péricand își făcuse culcușul și motanul Albert. La început, suit pe velința cu flori, la picioarele lui Jacqueline, începuse să frământe și să muște încetișor cretonul, care emana un miros de lipici și de fructe, dar dădaca îl gonise. De trei ori la rând, când nu fusese atentă, animalul se întorsese în același loc cu o săritură discretă, plină de grație, în aer, dar până la urmă fusese nevoit să abandoneze lupta și se culcase sub halatul micuței Jacqueline, pe un fotoliu. Toți dormeau în încăpere. Copiii se odihneau liniștiți, iar dădaca adormise rostindu-și rugăciunile. Motanul, nemișcat, își ațintea un ochi verde asupra rozariului care lucea în lumina lunii; celălalt ochi îi rămânea închis. Corpul îi era ascuns sub halatul de casă din flanelă roz. Puțin câte puțin, extrem de încet, scoase o labă, apoi pe cealaltă, le întinse și le simți tremurând ușor de la articulația de sus, arc de oțel ascuns sub o blană caldă și catifelată, până la ghearele tari și transparente. Își luă elan, sări pe patul dădacei și se uită lung la ea fără să miște; numai vârfurile mustăților fine fremătau. Întinse laba și atinse mărgelele rozariului. Întâi le agită ușor, apoi începu să-i placă atingerea netedă și răcoroasă a acelor sfere micuțe și perfecte care i se rostogoleau între gheare; le lovi puțin mai tare și rozariul căzu pe podea. Motanul se sperie și se ascunse sub un fotoliu.

Ceva mai târziu, Emmanel se trezi și începu să plângă. Ferestrele erau deschise, iar obloanele, ridicate. Luna lumina acoperișurile satului; țiglele luceau ca solzii de pește. Grădina

era parfumată, liniștită, iar lumina argintie părea să se miște prin ea ca o apă transparentă, plutea și apoi iar cădea lin peste pomii fructiferi.

Motanul, ridicând cu botul franjurile fotoliului, privea acest spectacol cu un aer grav, uimit și visător. Era un motan foarte tânăr, care trăise numai la oraș. Acolo, nopțile de iunie se simt doar de departe; inspiri uneori o pală călduță de aer plin de miresme îmbătătoare, dar aici parfumul îi ajungea până la mustăți, îl împresura, punea stăpânire pe el, îl copleșea, îl amețea. Cu ochii pe jumătate închiși, se simțea străbătut de valuri de mirosuri amețitoare și plăcute: cel al ultimelor flori de liliac, cu un oarecare iz de putreziciune, cel al sevei care curge prin ramurile copacilor și cel a pământului întunecat și reavăn, cel al animalelor, al păsărilor, al cârtițelor, al șoarecilor, al tuturor prăzilor, miresme tămâioase de blană, de piele, miros de sânge... Căscă de dor de pradă și sări pe pervaz. Se plimbă agale pe streașină. Acolo, cu două zile înainte, o mână zdravănă îl apucase și-l aruncase pe patul în care plângea Jacqueline. Dar în noaptea aceea nu avea să se lase prins. Măsură din priviri distanța dintre streașină și pământ. Era o nimica toată pentru el, dar vru să crească în propriii ochi exagerând dificultatea acestei sărituri. Își legănă fundul cu un aer sălbatic și triumfător, mătură streașina cu coada lungă și neagră, își lăsă urechile pe spate, își luă avânt și ateriză pe pământul proaspăt săpat. Ezită o clipă și își vârî botul în pământ; aterizase în miezul, în borta cea mai adâncă, chiar în sânul nopții. Pe pământ trebuia s-o simtă. Acolo erau concentrate parfumurile, între rădăcini și pietre; încă nu se evaporaseră, nu se estompaseră în văzduh, nu se diluaseră în mirosurile împrăștiate de oameni. Erau grăitoare, secrete.

Calde. Erau vii. Fiecare dintre ele părăsea o mică viață ascunsă, fericită, comestibilă... Cărăbuși, șoareci de pădure, greieri și broscuța aceea râioasă, a cărei voce părea plină de lacrimi cristaline... Urechile lungi ale motanului, cornete roz cu peri argintii, ascuțite și delicat rulate în interior ca o floare de poala-rândunicii, se ridicară brusc; asculta sunetele înfundate ale întunericului, atât de voalate, de misterioase și numai pentru el atât de clare: foșnetul paielor în cuiburile unde pasărea își veghează ouăle, tremurul penelor, lovituri scurte de cioc în scoarța unui copac, forfotă de aripi, de elitre, de labe de șoarece care zgârie ușor pământul și până și explozia înăbușită a semințelor care încolțesc. Ochi aurii scotoceau în întuneric după vrăbiile adormite sub frunze, mierla mare și neagră, pițigoiul, privighetoarea; masculul era treaz și cânta, primind răspuns din pădure și de pe malul râului.

Se auzeau și alte sunete: o detunătură care răsuna la intervale egale țâșnea în aer și se deschidea ca o floare și, după ce înceta, se cutremurau toate geamurile din sat, obloanele ridicate sau trase pocneau în beznă și vorbe înspăimântate zburau prin aer de la o fereastră la alta. La început, motanul tresărise la fiecare bubuitură, înfoindu-și coada – reflexii de moar alunecau pe blana lui, mustățile se făceau țepene de emoție –, apoi se obișnui cu bubuitura care se apropia din ce în ce mai mult și pe care o confunda probabil cu tunetul. Făcu tumbe pe răzoare și își înfipse ghearele în petalele unui trandafir; era înflorit, aștepta numai o suflare ca să cadă și să moară, așa că petalele lui albe se împrăștiară pe pământ ca o ploaie molatică și parfumată. Dintr-odată, motanul se cățără până în vârful unui copac;

săritura lui era la fel de rapidă ca a unei veverițe, iar scoarța i se rupea sub gheare. Păsări speriate își luară zborul. La capătul unei crengi, se opri și se apucă să facă un dans sălbatic, războinic și insolent, sfidând cerul, pământul, animalele, luna. Din când în când, deschidea gura îngustă și adâncă și scotea un mieunat strident, un apel provocator și ascuțit către toate pisicile din vecinătate.

În cotețul de găini și în porumbar, toate păsările se treziră, tremurară, își ascunseră capul sub aripă, simțiră mirosul de piatră și de moarte; o găinușă albă urcă repede pe hârdăul de zinc, îl răsturnă și fugi cotcodăcind cu disperare. Dar motanul sărise deja în iarbă, nu se mai mișca, ci aștepta. Ochii rotunzi și aurii luceau în umbră. Un zgomot de frunze mișcate. Se întorsese, ținând în gură o pasăre mică și inertă; lingea încetișor sângele care curgea din rană. Bău sângele cald cu pleoapele strânse, copleșit de plăcere. Își pusese ghearele pe inima păsării și când le slăbea, când le înfigea în carnea moale, peste oasele firave, cu o mișcare lentă, ritmată, până când inima se opri. Mâncă pasărea fără grabă, se ridică, își linse coada, vârful frumoasei lui cozi de blană, în locul unde răcoarea nopții lăsase o urmă umedă și lucioasă. Acum se simțea binevoitor: un chițcan de pădure îi fugi printre labe fără să încerce să-l oprească și se mulțumi să tragă doar o lovitură în capul unei cârtițe, care rămase cu o urmă însângerată pe bot; o lăsă aproape moartă, dar nu merse mai departe. O privi cu un ușor fremătat disprețuitor al nărilor și nu se atinse de ea. O altă dorință se trezea în el; își încordă șalele, își ridică fruntea și mieună încă o dată, un mieunat care se termină într-un țipăt poruncitor și răgușit. Pe acoperișul cotețului de găini apăruse o pisică bătrână, roșcată,

încovrigându-se în lumina lunii. Noaptea scurtă de iunie se termina, stelele păleau, aerul mirosea a lapte și a iarbă umedă; luna, ascunsă pe jumătate în spatele pădurii, nu-și mai arăta decât un corn trandafiriu care se pierdea în ceață, când motanul, istovit, triumfător, ud de rouă, mestecând un fir de iarbă, se strecură în camera în care dormea Jacqueline și apoi sări pe pat, căutând culcușul călduț al piciorușelor slabe. Torcea.

După câteva clipe, depozitul de muniții sări în aer.

21

Depozitul de muniții sări în aer și ecoul teribil al exploziei abia încetase (în ținut, totul fusese cuprins de suflu, toate ușile și ferestrele, cutremurate, iar zidul scund al cimitirului se năruise), când o flacără lungă țâșni șuierând din clopotniță. Zgomotul făcut de bomba incendiară se confundase cu cel al exploziei depozitului de muniții. Într-o secundă, satul se văzu cuprins de flăcări. Șoproanele erau pline de fân, pătulele de paie, focul cuprinsese tot. Acoperișurile se prăbușiră, podelele se despicară în două. Mulțimea de refugiați se năpusti în stradă, iar localnicii se repeziră la ușile grajdurilor ca să-și salveze animalele. Caii nechezau și se cabrau, speriați de lumina și de zgomotul incendiului. Nu voiau să iasă și loveau zidurile fierbinți cu capul și cu copitele. O vacă o rupse la fugă, ducând în vârful coarnelor o legătură de fân care luase foc și pe care o scutura înnebunită, mugind de durere și de spaimă; zburau paie aprinse în toate părțile. În grădină, peste copacii înfloriți, se revărsa o lumină roșie ca sângele. În vremuri

normale, s-ar fi organizat ajutoare. După ce ar fi trecut primul moment de spaimă, oamenii și-ar fi recăpătat cât de cât calmul, dar această nenorocire care venea după alte nenorociri îi făcea să-și piardă capul. În plus, știau că pompierii primiseră ordin să plece cu întreg echipamentul, cu trei zile înainte. Se simțeau pierduți. „Bărbații, măcar dacă ar fi fost bărbații aici!“ strigau țărăncile. Dar bărbații erau departe, iar copiii fugeau în toate părțile, țipau și se agitau, sporind haosul. Refugiații urlau. Printre ei, și cei din familia Péricand, îmbrăcați numai pe jumătate, cu fețele negre și părul răvășit. Pe drum, după ce căzuseră, bombele, oamenii se strigau, treceau unii pe lângă alții, țipau – satul era un vacarm. „Jean! Suzanne! Mamă! Bunico!“ strigau toți în același timp. Nimeni nu răspundea. Câțiva tineri, care reușiseră să-și scoată bicicletele din șoproanele în flăcări, le împingeau cu brutalitate prin mulțime. Dar, lucru ciudat, oamenii aveau impresia că-și păstraseră calmul, că se comportă exact cum trebuie. Doamna Péricand îl ținea pe Emmanuel în brațe, iar Jacqueline și Bernard erau lipiți de rochia ei. (Jacqueline reușise chiar să bage motanul în coșul lui când o trăsese mama din pat, și acum îl strângea convulsiv la piept.) Doamna Péricand repeta în gând: „Am salvat ce era mai prețios! Slavă Domnului!“. Bijuteriile și banii erau cusuți într-un buzunăraș de piele întoarsă, prins pe interiorul cămășii, pe care îl simțea cum o lovește pe piept în timp ce fugea. Avusese prezența de spirit să-și ia haina de blană și o valijoară plină cu argintărie pe care o păstrase la îndemână. Copiii erau acolo, cei trei copii! Din când în când, îi trecea prin minte, cu iuțeala și intensitatea unui fulger, gândul la cei doi fii mai mari, aflați departe de ea: Philippe și nebunul acela de Hubert. Fuga lui

Hubert o adusese la disperare, totuși se simțea mândră de el. Era o faptă necugetată, indisciplinată, dar demnă de un bărbat. Pentru Philippe și Hubert nu mai putea face nimic, dar îi avea pe ceilalți trei! Îi salvase pe cei trei micuți! Își zise că instinctul o pusese în gardă seara trecută; îi pusese să se culce pe jumătate îmbrăcați. Jacqueline nu avea rochie, dar purta o jachetă pe umerii goi. Nu avea să-i fie frig; era mai bine decât să fie în cămașă. Bebelușul era înfășurat într-o cuvertură, iar Bernard avea chiar și o beretă pe cap. Ea, fără ciorapi, cu papucii roșii în picioarele goale, cu dinții strânși, cu brațele încleștate în jurul bebelușului care nu țipa, ci doar se uita speriat în toate părțile, își croi drum prin mulțimea cuprinsă de panică, fără să știe deloc încotro merge, în timp ce în aer, cu un zbârnâit amenințător de viespe, treceau iar și iar nenumărate avioane. (Așa i se părea, dar erau numai două!)

„Măcar să nu ne mai bombardeze! Măcar să nu ne mai bombardeze! Numai să nu…“ Aceste cuvinte, mereu aceleași, i se învârteau întruna în capul pe care îl lăsase în pământ. Zicea cu glas tare:

— Nu-mi da drumul la mână, Jacqueline! Bernard, nu mai urla! Nu ești fată! Gata, micuțule, nu-i nimic, mama e cu tine!

Rostea mașinal aceste cuvinte, rugându-se în același timp în gând: „Să nu ne mai bombardeze! Să-i bombardeze pe alții, Doamne, nu pe noi! Am trei copii! Vreau să-i salvez! Fă să nu ne mai bombardeze!“.

În sfârșit, ieși de pe ulița îngustă a satului. Ajunse în câmp. Incendiul rămăsese în spatele ei. Flăcările se răsfirau ca un evantai pe cerul nopții. Nu trecuse mai mult de o oră din zori, când căzuse obuzul peste clopotniță. Pe drum treceau întruna mașinile celor care fugeau de la Paris, din Dijon, din

Normandia, din Lorena, din întreaga Franță. Înăuntrul lor oamenii moțăiau. Uneori, ridicau capul și priveau cu indiferență cum arde orizontul. Văzuseră atâtea lucruri! Dădaca mergea în spatele doamnei Péricand și spaima părea să-i fi luat graiul; i se mișcau buzele, dar nu ieșea nici un sunet. Își ținea în mână boneta cu bride de muselină proaspăt călcată. Doamna Péricand îi aruncă o privire indignată.

— Zău, doică, nu puteai să iei ceva mai folositor, nu?

Bătrâna făcu un efort extraordinar să vorbească. Se învineți la față și ochii i se umplură de lacrimi. „Doamne!“ își zise doamna Péricand. „Uite că-și pierde mințile! Ce-am să mă fac?“ Dar vocea severă a stăpânei îi redase în mod miraculos graiul doicii… Răspunse pe tonul ei obișnuit, deopotrivă respectuos și ursuz:

— Doar nu-și închipuia doamna că era s-o las? Costă ceva!

Povestea asta cu boneta era un subiect de zâzanie între ele, deoarece dădaca nu putea să sufere scufiile care îi erau impuse – „cum nu se poate mai potrivite“, își zicea doamna Péricand, „care uite ce bine le vin servitorilor“. Doamna Péricand considera că fiecare categorie socială trebuie să poarte un semn distinctiv al propriei condiții, ca să se evite orice eroare de evaluare. Cam cum sunt afișate prețurile într-un magazin. „Se vede bine că nu ea spală și calcă, arțăgoasa asta!“ zicea doica în oficiu. Cu o mână tremurătoare, își așează pe cap fluturele acela de dantelă peste căciulița de noapte. Doamna Péricand o privi și i se păru că e ceva ciudat la ea, fără să înțeleagă însă ce putea fi. Totul părea uimitor. Lumea era un vis îngrozitor. Se trânti pe un taluz, i-l puse doicii în brațe pe Emmanuel și zise cu nefirească energie:

— Acum trebuie să scăpăm de-aici!

Dar rămase așezată, așteptând un miracol. Însă nici vorbă de miracol. Nu trecu decât o trăsură la care era înhămat un măgar și, văzându-l pe cel care conducea că se uită la ea și la copiii ei și încetinește, în doamna Péricand se trezi instinctul acela al oamenilor bogați, care știu unde și când este ceva de vânzare.

— Oprește! strigă doamna Péricand. Care e cea mai apropiată gară?

— Saint-Georges.

— În cât timp ne duce acolo animalul dumitale?

— Păi, patru ore!

— Trenurile mai circulă?

— Se zice că da.

— Bine. Urc. Hai, Bernard! Doică, ia-l pe micuț!

— Dar, doamnă, eu nu mergeam într-acolo, iar cu dusul și întorsul fac opt ore!

— O să te plătesc bine, răspunse doamna Péricand.

Urcă în trăsură, calculând că dacă trenurile circulau normal, va ajunge la Nîmes a doua zi dimineață. Nîmes… vechea casă a mamei sale, camera ei de fată, o baie. La gândul ăsta simți un fel de sfârșeală. O să aibă loc în tren? „Cu trei copii, am să reușesc“, își zise ea. De parcă ar fi fost din familia regală, doamna Péricand, în calitatea sa de mamă cu mulți copii, ocupa peste tot și cât se poate de firesc primul loc… Și nu se număra printre femeile care ar permite cuiva să le ignore privilegiile. Își încrucișă brațele la piept și privi câmpul cu un aer triumfal.

— Dar, doamnă, automobilul? se tângui dădaca.

— Probabil că la ora asta e scrum, răspunse doamna Péricand.

— Și bagajele, lucrurile copiilor?

Bagajele fuseseră încărcate în camionetele servitorilor. Nu mai rămăseseră decât trei valize în clipa dezastrului, trei valize pline cu lenjerie.

— Renunț la ele, zise oftând doamna Péricand, cu ochii la cer, revăzând totuși ca într-un vis minunat șifonierele adânci de la Nîmes, cu comorile lor de pânză și linou.

Dădaca, care își pierduse geamantanul mare cercuit cu fier și o poșetă din imitație de piele de porc, începu să plângă. Doamna Péricand încercă zadarnic s-o facă să înțeleagă cât e de nerecunoscătoare în fața Providenței.

— Gândește-că că ești în viață, doică, restul nu contează!

Măgarul mergea la trap. Țăranul îl mâna pe drumuri lăturalnice, pline de refugiați. La ora unsprezece, ajunseră la Saint-Georges, și doamna Péricand reuși să urce într-un tren care mergea către Nîmes. În jurul ei se zicea că ar fi fost semnat armistițiul. Unii susțineau că e imposibil; totuși, nu se mai auzeau tunurile și nu mai cădeau bombe. „Poate că s-a sfârșit coșmarul?“ își zise doamna Péricand. Se uită încă o dată la tot ce ducea cu ea, „tot ce salvase!“: copiii, valijoara. Pipăi bijuteriile și banii cusuți la piept. Da, în acele momente cumplite acționase cu fermitate, curaj și stăpânire de sine. Nu-și pierduse capul! Nu pierduse… Deodată, scoase un strigăt sugrumat. Duse mâinile la gât, se lăsă pe spate și din gură îi ieși un horcăit de parcă s-ar fi sufocat.

— Dumnezeule mare, doamnă! Doamnei îi e rău! exclamă dădaca.

Doamna Péricand răspunse cu greu, cu voce stinsă:

— Doică, biata mea doică, am uitat…

— Ce? Ce?

— L-am uitat pe socrul meu, zise doamna Péricand, izbucnind în lacrimi.

22

Charles Langelet stătuse o noapte întreagă la volan între Paris și Montargis, luând astfel parte la nenorocirile mulțimii. Totuși, dădea dovadă de o mare tărie de caracter. La hanul unde se opri să ia masa, un grup de refugiați din jurul lui se tânguia din pricina ororilor trăite pe drum și i se adresară și lui, vrând să le confirme spusele:

— Nu-i așa, domnule? Ați văzut și dumneavoastră ce-am văzut noi? Nu se poate spune că exagerăm!

Dar el răspunse scurt:

— Eu n-am văzut nimic!

— Poftim? Nici un bombardament? întrebă omul surprins.

— Nu, doamnă.

— Nici un incendiu?

— Nici măcar un accident de mașină.

— Cu atât mai bine pentru dumneavoastră, evident, zise femeia, după ce se gândi o clipă, dar ridicând din umeri cu un aer de îndoială, ca și cum ar fi zis: „Ăsta e un ciudat!“.

Langelet gustă din vârful buzelor din omleta care îi fusese servită, o împinse într-o parte zicând încet „necomestibil“, ceru nota de plată și plecă. Simțea o satisfacție perversă să frustreze sufletele acelea cumsecade de plăcerea după care jinduiau punându-i întrebări, pentru că *ele*, ființe abjecte și vulgare, își închipuiau că simt milă omenească, când de fapt se înfiorau doar de o curiozitate josnică de melodramă. „E de

neînchipuit câtă vulgaritate poate să fie în lumea asta!“ își zise Charlie Langelet cu tristețe. Era întotdeauna scandalizat și mâhnit când descoperea universul real, populat de nefericiți care nu văzuseră în viața lor o catedrală, o statuie, un tablou. De altfel, acei *happy few*[3], dintre care își închipuia că face și el parte, dădeau în fața loviturilor sorții dovadă de aceeași lipsă de vlagă, de aceeași imbecilitate ca și cei umili. Doamne! Când te gândești ce vor face mai târziu toți acești oameni din „exod“, din „exodul lor“! Parcă îi și auzea. Bătrâna ridicolă care va cârti: „Mie nu mi-a fost frică de germani, m-am dus la ei și le-am zis: «Domnilor, vă aflați în fața mamei unui ofițer francez!». N-au suflat o vorbă“. Și alta va povesti: „Bombele cădeau în jurul meu și, să vezi ciudățenie, nu-mi era deloc frică“. Și toți vor decide la unison să-și împăneze relatările cu scene de spaimă. El însă va răspunde: „În mod straniu, totul mi s-a părut foarte obișnuit. Multă lume pe drum, doar atât“. Își imagină uimirea lor și zâmbi îmbărbătat. Avea nevoie să-l îmbărbăteze ceva. Când se gândea la apartamentul lui de la Paris, simțea cum i se frânge inima. Se întorcea din când în când spre bancheta din spate și își privea cu tandrețe lăzile cu porțelanuri, comorile lui cele mai de preț. Avea un grup statuar de porțelan de Capodimonte care îl îngrijora: se întreba dacă pusese destul talaș și hârtie de mătase în jurul lui. Spre sfârșitul ambalării, rămăsese fără hârtie de mătase. Era un vas de masă, cu tinere dansând cu amorași și pui de căprioară. Oftă. Se compara în sinea lui cu un roman care fuge de lava și cenușa de la Pompei, care își abandonează sclavii, casa, aurul, dar ia cu el vreo statuetă de teracotă, vreo vază cu formă perfectă, vreo cupă modelată după un sân frumos. Era deopotrivă o consolare și o mare tristețe să te simți atât de

diferit de ceilalți oameni. Își coborî spre ei ochii spălăciți. Valul de mașini nu mai contenea, iar figurile sumbre și îngrijorate semănau toate între ele. Biată specie! Ce-o preocupa? Ce va mânca, ce va bea? El se gândea la catedrala din Rouen, la castelele de pe Loara, la Luvru. Una singură dintre aceste pietre venerabile face cât o mie de vieți omenești. Se apropia de Gien. Pe cer apăru un punct negru și, rapid ca un fulger, presupunând că acea coloană de refugiați pregătită să treacă de bariera liniei ferate era o țintă foarte tentantă pentru un avion inamic, o apucă brusc pe o scurtătură. După cincisprezece minute, la câțiva metri de el, mașinile care încercaseră să părăsească și ele drumul erau aruncate unele peste altele de o manevră greșită a unui șofer speriat. Se rostogoleau dintr-o parte în alta până pe câmp, împrăștiindu-și bagajele, saltelele, coliviile, femeile rănite. Charlie auzi zgomote confuze, dar nu întoarse capul. Fugea spre o pădure deasă. Parcă mașina, așteptă un moment, apoi o porni din nou peste câmp, pentru că, hotărât lucru, drumul național devenea periculos.

O vreme, nu se mai gândi la pericolele la care era expusă catedrala din Rouen, pentru că își imagina cu lux de amănunte ce îl pândea pe el, Charles Langelet. Nu voia să se gândească la asta, dar în minte i se iveau imaginile cele mai supărătoare. Mâinile lui mari, delicate și osoase, crispate pe volan, tremurau puțin. În locul în care se afla erau puține mașini și numai câteva locuințe, dar nu-și dădea deloc seama încotro se îndreaptă. Nu știuse niciodată să se orienteze. Nu avea obiceiul să călătorească fără șofer. Rătăci un timp prin jurul orașului Gien. Se enerva mai ales pentru că se temea să nu rămână fără benzină. Dădu din cap și oftă. Prevăzuse

foarte clar ce se va întâmpla: el, Charlie, nu era făcut pentru existența aceasta vulgară. Îi era greu să suporte puzderia de mici dificultăți ale vieții cotidiene. Mașina se opri. Nu mai avea benzină. Își făcu un mic gest grațios cu mâna, ca atunci când te înclini în fața unui temerar fără noroc. Nu mai putea face nimic, avea să petreacă noaptea în pădure.

— N-aveți cumva să-mi dați un bidon cu benzină? întrebă el un automobilist care trecea pe acolo.

Acesta refuză și Charlie zâmbi acru și melancolic. „Ăștia sunt oamenii! Specie egoistă și neînduplecată. Nimeni n-ar împărți cu fratele lui aflat în necaz un codru de pâine, o sticlă cu bere, un amărât de bidon cu benzină!“ Automobilistul întoarse capul și-i strigă:

— Găsești la zece metri de-aici, în cătunul…

Numele nu se mai auzi din cauza distanței, dar o pornise deja printre copaci. Charlie avu impresia că zărea una sau două case.

„Și mașina? Nu pot să las mașina!“ își zise Charlie disperat. „Să mai încercăm.“ Nu se întâmpla nimic. Praful îl acoperea ca o cretă și câțiva tineri care păreau beți strigau și se înghesuiau acum ca muștele în interior, pe treapta portierelor și până pe acoperișul unei mașini care înainta cu greu.

„Ce mutre de derbedei“, își zise Langelet, înfiorându-se. Totuși, li se adresă cât putu de politicos.

— Domnilor, n-aveți cumva puțină benzină? Nu mă pot mișca.

Mașina opri cu un scrâșnet oribil de frâne îndelung uzate. Tinerii se uitară la Charlie și rânjiră.

— Cât plătești? întrebă în cele din urmă unul dintre ei.

Lui Charlie îi fu foarte clar că ar fi trebuit să răspundă: „Cât vreți!“ dar era avar și, de altfel, se temea ca nu cumva, arătându-se prea bogat, să-i tenteze pe golanii aceia. În fine, avea oroare să se lase păcălit.

— Plătesc o sumă rezonabilă, răspunse el de sus.

— Nema benzină! făcu bărbatul din mașina care se hurduca și trosnea din toate încheieturile.

Și se îndepărtă pe drumul forestier presărat cu nisip, în timp ce Langelet agita consternat brațele și striga:

— Dar nu plecați! Opriți-vă! Spuneți-mi măcar cât cereți!

Nici măcar nu-i răspunseră. Rămase singur. Dar nu pentru multă vreme, căci se lăsa seara și, treptat, alți refugiați invadau pădurea. Nu găsiseră loc la hoteluri, până și casele oamenilor era pline, așa că hotărâseră să-și petreacă noaptea în pădure. Curând, totul începu să semene cu un camping de la Elisabethville în iulie, după cum își spunea Langelet cu dezgust. Copiii chirăiau, iarba se acoperea de ziare mototolite, de cârpe murdare și de cutii goale de conserve. Unele femei plângeau, altele țipau sau râdeau, iar niște copii îngrozitori, incredibil de prost-crescuți, se apropiară de Charlie, dar el îi goni doar aruncându-le priviri furioase, fără să ridice glasul, pentru că nu voia să se certe cu părinții.

— Asta e drojdia societății din Belleville, murmură el înspăimântat. Unde-am nimerit?

Oare întâmplarea adusese acolo locuitorii unuia dintre cartierele cele mai rău famate din Paris sau pe Charlie îl tulbura imaginația lui activă și irascibilă? I se părea că toți bărbații au mutre de bandiți, iar fetele, de prostituate hoațe. Curând, se întunecă de tot și sub copacii groși umbra transparentă de iunie se transforma în întuneric, întretăiat de

spațiile înghețate, albite de lună. Toate sunetele căpătau o rezonanță deosebită și sinistră: avioanele care zburau în văzduh, păsările întârziate, detunăturile înăbușite despre care nu se putea spune cu certitudine dacă sunt bubuituri de tun sau explozii de cauciucuri. O dată sau de două ori, cineva veni să-i dea târcoale, să-l privească de-aproape. Auzea cuvinte care aveau darul să-l facă să se înfioare. Starea de spirit a poporului nu era nici pe departe cea care ar fi trebuit să fie... Se vorbea mult despre bogații care fugeau ca să-și pună viața și avuția la adăpost și care aglomerau străzile, în timp ce săracii nu-și aveau decât picioarele care să-i ajute să meargă și apoi să crape. „De parcă ei n-ar fi cu mașinile, pe care oricum probabil le-au furat!“ își zise Charlie revoltat.

Se simți foarte ușurat când văzu oprind lângă el o mașină mică, în care se aflau un tânăr și o tânără dintr-o clasă socială vizibil mai elevată decât a celorlalți refugiați. Tânărul avea brațul ușor deformat; îl ținea în față cu ostentație, ca și cum ar fi avut scris pe el, cu litere mari, „inapt pentru serviciul militar“. Femeia era tânără și frumoasă, foarte palidă. Mâncară sandviciuri și adormiră curând, așezați la volan, umăr lângă umăr, cu obrajii atingându-li-se. Charlie încercă să facă și el la fel, dar oboseala, surescitarea și teama îl țineau treaz. După o oră, tânărul, vecinul lui, deschise ochii, se dezlipi ușurel de fată și-și aprinse o țigară. Văzu că nici Langelet nu dormea.

— Ce rău stăm aici! zise tânărul încet, aplecându-se spre el.

— Da, foarte rău.

— În fine, o noapte trece repede. Sper să pot ajunge mâine la Beaugency mergând pe scurtături, pentru că drumul e impracticabil.

— Serios? Se pare că a fost bombardat rău de tot. Aveți noroc că puteți pleca, zise Charlie. Eu nu mai am picătură de benzină.

Ezită, apoi îndrăzni:

— Dacă ați vrea să-aveți puțin grijă de mașina mea („chiar pare un om cinstit“, se gândi), m-aș duce până în satul vecin, unde, după câte mi s-a spus, s-ar mai găsi.

Tânărul dădu din cap

— Din păcate, domnule, n-a mai rămas nimic. Am luat ultimele bidoane, și la un preț exorbitant. Am exact cât să ajung la Loara și să trec podurile înainte să sară în aer, zise el arătând spre bidoanele legate pe portbagajul din spate.

— Cum? Vor arunca în aer toate podurile?

— Da. Toată lumea o spune. Vom lupta pe malurile Loarei.

— Așadar, credeți că nu mai e benzină?

— O, sunt sigur! V-aș fi dat bucuros de la mine dacă aș fi putut, dar am exact cât îmi trebuie mie. Vreau să-mi duc logodnica la loc sigur la părinții ei. Locuiesc la Bergerac. După ce trecem Loara, o să găsim, sper, mai ușor benzină.

— A, sunteți cu logodnica! zise Charlie, care se gândea la altceva.

— Da. Trebuia să ne căsătorim pe 14 iunie. Totul era pregătit, domnule, invitațiile trimise, verighetele cumpărate, rochia de mireasă trebuia s-o primim în dimineața asta.

Tânărul căzu pe gânduri.

— E doar o amânare, zise politicos Charles Langelet.

— Parcă putem ști unde vom fi mâine, domnule? Poate n-ar trebui să mă plâng. La vârsta mea, ar fi trebuit să fiu soldat, dar din cauza brațului… Da, un accident la liceu… Însă cred că

în acest război civilii sunt expuși la tot atâtea pericole ca și militarii. Se spune că unele orașe…

Tăcu, apoi începu din nou să vorbească.

— …Sunt scrum și pline de cadavre, adevărate gropi comune. Pe urmă, mi s-au povestit întâmplări atroce. Știți că s-au deschis închisorile, azilurile de nebuni? Da, domnule! Conducătorii noștri și-au pierdut judecata. O mulțime de deținuți lăsați liberi și nesupravegheați. Am auzit că directorul unei închisori ar fi fost asasinat de deținuții pe care a primit ordin să-i evacueze. Asta s-a întâmplat la doi pași de-aici. Am văzut cu ochii mei orașe jefuite, date peste cap de tot. Și îi atacă pe călători, îi jefuiesc pe automobiliști…

— Îi jefuiesc pe automobiliști…

— Nu se va afla niciodată tot ce s-a întâmplat în timpul exodului. Acum spun: „N-aveați decât să stați acasă!“. Ce drăguț din partea lor! Ca să fii masacrat la domiciliu de artilerie și avioane. Închiriasem o căsuță la Montfort-l’Amaury, ca să petrec o lună liniștit după căsătorie, înainte să mă duc la socrii mei. A fost distrusă pe 3 iunie, domnule, zise el cu indignare.

Vorbea mult și înfrigurat; părea cenușiu de oboseală. Mângâie tandru obrazul logodnicei adormite.

— Măcar s-o pot salva pe Solange!

— Sunteți foarte tineri amândoi!

— Eu am douăzeci și doi de ani, iar Solange, douăzeci.

— Stă foarte rău așa, zise deodată Charlie Langelet, cu voce prefăcută, o voce pe care nu și-o cunoștea, dulce ca mierea. Inima îi bătea cu putere. De ce nu v-ați duce amândoi să vă întindeți pe iarbă, puțin mai încolo?

— Și mașina?

— O să am eu grijă de ea, fiți liniștit, răspunse Charlie, râzând scurt și înăbușit.

Tânărul încă ezita.

— Aș vrea să plec cât mai devreme posibil. Am un somn foarte greu…

— Vă trezesc eu. La ce oră vreți să plecați? Acum e abia douăsprezece noaptea, zise el uitându-se la ceas. O să vă scol la patru.

— O, domnule, sunteți prea bun!

— Nu, și eu am fost îndrăgostit la douăzeci și doi de ani…

Tânărul făcu un gest confuz.

— Trebuia să ne căsătorim pe 14 iunie, repetă el oftând.

— Da, sigur, sigur… Trăim o perioadă îngrozitoare… Dar zău, e absurd să rămâneți cramponat la volan. Logodnica vă e frântă de oboseală. Aveți o cuvertură?

— Logodnica mea are un mantou lung de călătorie.

— E foarte plăcut pe iarbă. Dacă nu m-aș teme de vechile mele dureri reumatice… Ah, tinere, ce frumos e să ai douăzeci de ani!

— Douăzeci și doi, îl corectă logodnicul.

— Veți trăi și vremuri mai bune, o să vă descurcați. În schimb eu, un biet bătrân…

Lăsă pleoapele în jos ca un motan care toarce. Apoi întinse mâna și arătă spre o poiană care se zărea foarte clar printre copaci, în bătaia lunii.

— Ce plăcut trebuie să fie acolo… Uiți de toate!

Așteptă, apoi șopti cu o indiferență prefăcută:

— Auziți privighetoarea?

Pasărea cânta de ceva timp, cocoțată pe una din cele mai înalte crengi, nepăsătoare la vacarmul din jur, la ciorovăielile

refugiaților, la focurile mari pe care le aprinseseră pe iarbă ca să alunge umezeala. Cânta, iar dinspre sat îi răspundeau alte privighetori. Tânărul ascultă pasărea cu capul aplecat și brațul petrecut pe după logodnica adormită. După câteva clipe, îi șopti ceva la ureche. Ea deschise ochii. Îi vorbi iar de aproape, stăruitor. Charlie întoarse capul. Totuși, auzi: „Dacă domnul acesta a spus că va avea grijă de mașină…“. Și: „Nu mă iubești, Solange, nu, nu mă iubești… Și totuși tu…“.

Charlie căscă îndelung, fără fereală, și zise încet, aluziv, cu naturalețea exagerată a unui actor fără talent:

— Cred c-o să adorm…

Atunci, Solange nu mai ezită. Printre râsete scurte și nervoase, împotriviri îndată înăbușite, sărutări, tânăra zise:

— Dacă ne-ar vedea mama… Oh, Bob! Ești nemaipomenit… Dar n-ai să-mi reproșezi pe urmă?

Se îndepărtă la brațul logodnicului ei. Charlie îi văzu cum merg pe sub copaci, ținându-se de talie și sărutându-se. Apoi dispărură.

Așteptă. Jumătatea de oră care trecu apoi i se păru cea mai lungă din viața lui. Între timp, nu gândea. Era dominat de spaimă și de o delectare extraordinară. Palpitațiile îi erau atât de violente și de dureroase încât murmură:

— Inima asta bolnavă… N-o să reziste!

Dar știa că nu cunoscuse vreodată o voluptate mai mare. Mâța care se culcă între perne de catifea și se hrănește cu piept de pui, atunci când întâmplarea o face să ajungă la țară, pe creanga uscată și glazurată de rouă a unui copac, și să-și înfigă colții în carnea de pasăre sângerândă și palpitândă, simte probabil aceeași groază, aceeași bucurie a cruzimii, își zicea el, pentru că era prea inteligent ca să nu înțeleagă ce se

întâmpla în ființa lui. Încet, foarte încet, având grijă să nu trântească portierele, se cățără pe mașina vecinului, dezlegă bidoanele (luă și ulei), desfăcu dopul rezervorului zgâriindu-se la mâini, făcu plinul cu benzină și, profitând că alte câteva mașini porneau motoarele, plecă.

Când ieși din pădure, întoarse capul, privi zâmbind vârful copacilor de un verde argintat de clarul de lună și își zise: „La urma urmelor, chiar vor fi ca și căsătoriți pe 14 iunie…“.

23

Strigătele din stradă îl treziră pe bătrânul Péricand. Deschise un ochi, doar unul, tulbure, palid, plin de mirare și de reproș. „Ce-au de țipă așa?“ se întrebă el. Uitase de călătorie, de germani, de război. Se credea acasă la fiul său, în locuința de pe bulevardul Delessert, cu toate că vedea în fața ochilor o cameră necunoscută; nu înțelegea nimic. Ajunsese la vârsta la care viziunea dinainte este mai stăruitoare decât realitatea; își imagina draperiile verzi ale patului său de la Paris. Întinse degetele tremurătoare spre masă, unde în fiecare zi, la trezire, o mână atentă așeza o farfurie cu terci din fulgi de ovăz și biscuiți de regim. Nu găsi nici farfurie, nici ceașcă, nici măcar masa. Atunci auzi duduitul incendiului în casele vecine, simți mirosul de fum și ghici ce se petrece. Deschise gura, inspiră pe mutește, ca un pește scos din apă, și leșină.

Totuși, casa nu arsese. Fusese distrusă numai o parte din acoperiș. După mult haos și multă spaimă, incendiul se domoli. Sub dărâmăturile din piață, focul mocnea și șuiera

încetișor, dar hanul era neatins și, spre seară, îl găsiră pe bătrânul domn Péricand singur în patul lui, mormăind cuvinte confuze. Se lăsă dus încetișor la azil.

— Acolo o să fie cel mai bine. Vă închipuiți că n-am timp să mă ocup de el! zise patroana. Cu toți refugiații, cu germanii care sosesc, cu incendiul și cu toată nebunia…

Dar nu spunea ce-i apăsa cel mai mult inima: absența soțului și a celor doi fii, toți trei mobilizați și despre care nu mai știa nimic… Toți trei în zona aceea vag delimitată, în mișcare, înspăimântător de apropiată și căreia i se spunea „războiul“…

Azilul era foarte curat, foarte bine întreținut de călugărițele Ordinului Saint-Sacrement. Domnul Péricand a fost instalat într-un pat bun de lângă fereastră; ar fi putut să vadă pe geam copacii mari, îmbrăcați în straiele verzi de iunie, iar în jurul lui, cincisprezece bătrâni tăcuți, liniștiți, culcați în așternuturile lor albe. Dar nu vedea nimic. Se credea în continuare acasă. Din când în când, părea să le vorbească mâinilor uscățive și vineții, încrucișate pe cuvertura gri. Le adresa câteva cuvinte întretăiate, severe, apoi dădea din cap îndelung, cu un aer obosit, și închidea ochii. Nu fusese atins de flăcări, nu era rănit, dar avea febră foarte mare. Medicul îngrijea în orașul vecin victimele unui bombardament. Abia seara târziu găsi un răgaz să-l examineze și pe domnul Péricand. Nu zise mare lucru. Se clătina de oboseală, nu mai dormise de patruzeci și opt de ore și prin mâinile lui trecuseră șaizeci de răniți. Îi făcu o injecție și promise că va reveni a doua zi. Călugărițele erau lămurite, căci erau suficient de obișnuite cu muribunzii ca să recunoască moartea după un oftat, după o tânguire, după broboanele de sudoare rece, după

degetele inerte. Trimiseră după preotul care îl însoțise pe doctor în oraș și care nu dormise nici el mai mult. Preotul îl împărtăși pe domnul Péricand. Atunci, bătrânul păru să redevină conștient. Părăsind azilul, preotul le spuse călugărițelor că bietul bătrân era împăcat cu bunul Dumnezeu și că va avea un sfârșit creștinesc.

Una dintre călugărițe era scundă, slabă, cu ochi albaștri adânci, malițioși și plini de curaj, care străluceau sub boneta albă în colțuri; cealaltă, blândă, timidă, cu obrajii roșii, suferea rău de durere de dinți și, tot rostindu-și rugăciunile, ducea din când în când mâna la gingia care o durea cu un zâmbet umil, ca și cum i-ar fi fost rușine că acea cruce pe care trebuia s-o ducă ea era așa de ușoară în niște zile pline de atâta suferință. Ei îi spuse deodată domnul Péricand (era trecut de miezul nopții și zarva zilei se domolise, nu se mai auzeau decât pisicile care se tânguiau în grădina mănăstirii):

— Fiica mea, mă simt rău... Adu-l pe notar.

Își închipuia că e nora lui. Se mira, în starea lui de semidelir, că-și pusese o bonetă în colțuri pe cap ca să-l îngrijească, dar nu putea să fie altcineva în afară de ea! Și repetă încetișor, răbdător:

— Maestrul Nogaret... notarul... Ultimele dorințe...

— Ce să fac, soră? o întrebă călugărița Marie du Saint-Sacrement pe călugărița Marie des Chérubins.

Cele două bonete albe se înclinară și aproape că se atinseră deasupra trupului întins pe pat.

— Notarul nu va veni la ora asta, bietul meu domn... Dormiți... Veți avea destul timp mâine.

— Nu... Nu mai e timp..., zise bătrânul. Maestrul Nogaret o să vină... Telefonați-i, vă rog...

Călugărițele se consultară din nou și una dintre ele ieși, apoi reveni cu o infuzie fierbinte. Bătrânul încercă să ia câteva guri, dar le dădu imediat afară și i se scurseră pe barba albă. Brusc, îl cuprinse o mare agitație și, gemând, ordonă:

— Spune-i să se grăbească... Mi-a promis... Îndată ce-l voi chema... Te rog... Grăbește-te, Jeanne! (Acum credea că n-o mai are în față pe noră, ci pe soția lui moartă de patruzeci de ani.)

Dintele bolnav o înjunghie atât de tare pe călugărița Marie du Saint-Sacrament, încât nu mai putu să protesteze. Făcu „da“ din cap și, tamponându-și obrazul cu batista, rămase nemișcată, dar însoțitoarea ei se ridică cu hotărâre.

— Trebuie să aducem notarul, soră.

Avea un temperament înflăcărat și combativ, iar lipsa de acțiune o scotea din răbdări. Ar fi vrut să-i însoțească pe doctor și pe preot în oraș, dar nu-i putea părăsi pe cei cincisprezece bolnavi de la azil (nu avea cine știe ce încredere în capacitatea călugăriței Marie du Saint-Sacrement de a prelua inițiativa). În momentul incendiului, fusese cuprinsă de fiori. Reușise să împingă cele cincisprezece paturi din salon, pregătise chiar ea scări, frânghii și găleți cu apă, dar focul nu se atinsese de azil, care se afla la doi kilometri de biserica bombardată. Așa că așteptase, tresărind la strigătele mulțimii înspăimântate, la mirosul fumului și la vederea flăcărilor, dar țintuită la postul ei și pregătită pentru orice. Totuși, nu se întâmplase nimic. Victimele dezastrului erau îngrijite la spitalul civil. Nu mai avea altceva de făcut decât să pregătească supa pentru cei cincisprezece bătrâni. De aceea, sosirea neașteptată a domnului Péricand îi activase energiile.

— Trebuie să ne ducem!

— Chiar crezi, soră?

— Poate vrea să-și exprime o ultimă dorință foarte importantă.

— Dar s-ar putea ca maestrul Charboeuf să nu fie acasă!

Călugărița Marie des Chérubins ridică din umeri.

— La douăsprezece și jumătate noaptea?

— N-o să vină!

— Aș vrea s-o văd și pe-asta! E datoria lui. O să-l dau chiar eu jos din pat dacă e nevoie, zise indignată tânăra călugăriță.

Zâmbi și, după ce ajunse afară, șovăi. Comunitatea era formată din patru călugărițe, dintre care două, retrase la mănăstirea din Paray-le-Monial la începutul lunii iunie, nu se putuseră întoarce încă. Aveau o bicicletă, dar nici una dintre călugărițe nu îndrăznise s-o folosească până atunci, de teamă să nu se scandalizeze populația, iar Marie des Chérubins chiar zicea: „Trebuie să așteptăm ca bunul Dumnezeu să ne dăruiască un caz urgent. De exemplu, un bolnav care e gata să moară și trebuie anunțați medicul și preotul! Atunci, fiecare secundă fiind prețioasă, încalec pe bicicletă și oamenii n-au ce să mai zică! Iar a doua oară n-o să se mai mire!“. Cazul urgent nu apăruse încă. Totuși, Marie des Chérubins murea de dorința de a urca pe bicicletă! Pe vremuri, când nu se călugărise încă, pe când avea vreo cinci ani, ce se mai juca, ce mai alerga, la câte picnicuri nu mergea cu surorile ei! Își dădu voalul negru pe spate și își zise: „Acum sau niciodată!“. Apoi, cu inima bătându-i de bucurie, apucă ghidonul.

După câteva minute, ajungea în sat. Își dădu oarece osteneală cu maestrul Charboeuf, care avea somnul greu, mai ales când trebui să-l convingă că e necesar să meargă de îndată la azil. Maestrul Charboeuf, pe care fetele din ținut îl

numeau „bebeluș grăsan“ din pricina obrajilor dolofani și a buzelor roșii, era un om înțelegător și avea o nevastă care îl teroriza tot timpul. Oftă, se îmbrăcă și o porni spre azil. Îl găsi pe domnul Péricand treaz, foarte roșu la față și arzând de febră.

— Iată-l pe notar, îl anunță călugărița.

— Luați loc, luați loc, zise bătrânul. Să nu pierdem timpul.

Notarul îi luase ca martori pe grădinarul azilului și pe cei trei băieți ai săi. Văzând graba domnului Péricand, scoase o hârtie din buzunar și se pregăti să scrie.

— Vă ascult, domnule. Faceți-mi mai întâi onoarea de a-mi spune numele, prenumele și calitatea.

— Înseamnă că nu sunteți domnul Nogaret?

Péricand își reveni complet. Se uită la pereții azilului, la statuia de ipsos a Sfântului Iosif din fața patului, la cei doi trandafiri splendizi pe care Marie des Chérubins îi culegea de la fereastră și-i punea într-o mică vază albastră. Încercă să înțeleagă unde se află și de ce e singur, dar renunță. Murea, asta era important, și trebuia să moară așa cum se cuvine. Își imaginase de multe ori acest ultim act, moartea, testamentul, ca pe o ultimă și strălucită reprezentație a unui Péricand-Maltête pe scena lumii. Să nu fii timp de zece ani decât un biet bătrân care așteaptă să fie șters la nas, să fie îmbrăcat și deodată să-ți recapeți întreaga importanță! Să pedepsești, să recompensezi, să dezamăgești, să copleșești, să-ți împarți bunurile pământești după bunul tău plac. Să-i domini pe cei de lângă tine. Să ai cădere asupra lor. Să ocupi prim-planul. După aceea, nu va mai fi decât o ceremonie unde va ocupa primul loc, într-o cutie neagră, pe o masă, printre flori, dar va

figura acolo doar simbolic sau ca spirit înaripat, în timp ce aici, încă o dată, era viu…

— Cum vă numiți? întrebă el, cu glas stins.

— Maestrul Charboeuf, răspunse cu modestie notarul.

— Bine, nu face nimic. Hai!

Începu să dicteze lent, anevoie, ca și cum ar fi citit niște rânduri vizibile numai pentru el.

— În fața maestrului Charboeuf… notar la… în prezența…, murmură notarul, a compărut domnul Péricand…

Făcu un mic efort ca să sublinieze, să dea o și mai mare amploare numelui. Trebuind să-și menajeze răsuflarea și fiindu-i imposibil să strige prestigioasele silabe, mâinile vineții dansară un moment pe cearșaf ca niște marionete: i se părea că formează semne negre și groase pe o hârtie albă, ca altădată în partea de jos a cărților de vizită, a bonurilor, a actelor de vânzare, a contractelor: Péricand… Pé-ri-cand, Louis-Auguste.

— Cu domiciliul?

— Paris, bulevardul Delessert nr. 89.

— Bolnav la trup, dar sănătos la minte, așa cum s-a arătat notarului și martorilor, zise Charboeuf, ridicând oarecum îndoit ochii spre bolnav.

Dar era stupefiat de muribundul acela. Avea ceva experiență; clientela lui era formată din fermierii de prin împrejurimi, însă toți oamenii bogați își fac testamentul la fel. Acesta era un om bogat, nu avea cum să se înșele în această privință, și cu toate că fusese pus în pat îmbrăcat într-o cămașă grosolană de azil, trebuie să fi fost o persoană foarte importantă! Maestrul Charboeuf se simțea măgulit că îl asistă pe patul de moarte.

— Așadar, doriți, domnule, să vă numiți fiul legatar universal?

— Da, îi las toate bunurile mele mobile și imobile lui Adrien Péricand, cu sarcina să verse imediat și fără zăbavă cinci milioane așezământului Micii Pocăiți, din arondismentul XVI, fondat de mine. Așezământul Micii Pocăiți se angajează să realizeze un portret al meu în mărime naturală pe patul de moarte sau un bust cu trăsăturile mele care va fi încredințat unui artist de marcă și va fi așezat în vestibulul sus-numitului așezământ. Îi las surorii mele preaiubite, Adèle-Émilienne-Louise, ca despăgubire pentru vrajba dintre noi pricinuită de moștenirea veneratei mele mame, Henriette Maltête, îi las, zic, în deplină proprietate, terenurile mele de la Dunkerque, achiziționate în 1912, împreună cu toate imobilele ridicate acolo și partea de docuri care e tot a mea. Îl însărcinez pe fiul meu să ducă la îndeplinire în întregime această promisiune. Castelul meu de la Bléoville, comuna Vorhange, în Calvados, va fi transformat în azil pentru răniții grav în război, aleși de preferință dintre paralizați și cei cărora le va fi fost afectată judecata. Doresc o placă simplă pe ziduri cu aceste cuvinte: „Fundația caritabilă Péricand-Maltête, în memoria celor doi fii uciși în Champagne“. După terminarea războiului…

— Cred… Cred că s-a terminat, zise cu timiditate maestrul Charbouef.

Dar nu știa că în mintea domnului Péricand revenise celălalt război, cel care îi luase doi fii și îi triplase averea. Se credea în septembrie 1918, cu puțin înaintea victoriei, când fusese cât pe ce să moară de pneumonie și, în prezența întregii familii adunate la căpătâiul lui (cu toate rudele colaterale din nord și din sud venite în mare grabă la auzul

veștii), realizase ceea ce era în fond repetiția generală pentru decesul său: dictase atunci ultimele dorințe și și le amintea întocmai. Acum le dezvolta.

— După terminarea războiului, în piața din Bléoville să fie ridicat un monument în memoria celor căzuți, pentru care aloc o sumă de trei mii de franci, care va fi luată din succesiunea mea. Întâi, să fie trecute cu litere mari, aurite, numele celor doi fii ai mei mai mari, apoi un spațiu, apoi…

Închise ochii, epuizat.

— …Apoi, toți ceilalți cu litere mici…

Tăcu atât de multă vreme, încât notarul se uită la călugărițe cu îngrijorare. Oare…? Se sfârșise deja? Dar călugărița Marie des Chérubins își scutură cu seninătate boneta. Încă nu murise. Se gândea. În trupul lui nemișcat, amintirea străbătea distanțe imense prin timp și spațiu.

— Averea mea este formată aproape în totalitate din titluri americane despre care mi se spusese că aduc un venit bun. Nu mai cred asta.

Își mișcă lugubru barba lungă.

— N-o mai cred. Doresc ca fiul meu să le convertească imediat în franci francezi. Am și aur, acum nu mai e nevoie să fie păstrat. Să fie vândut. O copie a portretului meu va fi așezată și în castelul din Bléoville, în sala mare de la parter. Îi las fidelului meu valet o rentă viageră anuală de o mie de franci. Pentru toți strănepoții mei care se vor naște, părinții lor să aleagă prenumele Louis-Auguste, dacă sunt băieți, și Louise-Augustine, dacă sunt fete.

— Asta-i tot? întrebă maestrul Charboeuf.

Lăsându-se în jos, barba lungă, făcu semn că „da“, că asta era tot. Preț de câteva clipe, care li se părură scurte notarului,

martorilor și călugărițelor, dar care, în acel moment, erau lungi cât un secol, cât un delir, cât un vis, domnul Péricand-Maltête parcurse în sens invers drumul pe care îi fusese dat să-l străbată pe acest pământ: cinele de familie din casa de pe bulevardul Delessert, siestele din salon, cu motanul Anatole pe genunchi, ultima întrevedere cu fratele cel mare, în urma căreia se urâseră de moarte (el cumpărase pe sub mână acțiunile afacerii). Jeanne, soția lui, la Bléoville, adusă de spate, suferind de reumatism, culcată pe un șezlong de pai în grădină, cu un evantai de hârtie între degete (murise după opt zile), și Jeanne la Bléoville, cu treizeci și cinci de ani în urmă, a doua zi după nuntă, când pe fereastra deschisă intraseră niște albine și se apucaseră să culeagă polenul liliacului din buchetul miresei și din coroana de flori de portocal aruncată la picioarele patului. Jeanne se refugiase în brațele lui râzând…

Apoi, probabil simți moartea venind; făcu un gest scurt, înghesuit parcă și mirat, ca și cum ar fi încercat să intre pe o ușă prea îngustă pentru el, zicând: „Nu. După tine, te rog!“. Iar pe chip îi apăru o expresie de surprindere.

„Asta e, așadar?“ părea să spună. „Asta e?“

Surprinderea dispăru, fața îi deveni severă, sumbră și maestrul Charboeuf scrise în grabă:

„…În momentul în care i-am prezentat testatorului tocul ca să semneze prezentul testament, a făcut un efort să ridice capul, fără să reușească, și imediat și-a dat obștescul sfârșit, fapt constatat de notar și de martori, care, totuși, după ce au citit, au semnat spre a servi ca atare“.

24

În tot acest timp, Jean-Marie își venea în simțiri. Timp de patru zile, moțăise inconștient și cu febră mare. Azi însă se simțea mai în putere. Un medic reușise să vină să-l vadă în ziua precedentă; îi schimbase pansamentul și temperatura scădea. De unde stătea, pe patul mare pe care fusese culcat, Jean-Marie vedea o bucătărie spațioasă, puțin cam întunecoasă, boneta albă a unei bătrâne așezate într-un colț, cratițe frumoase lucind pe perete și un calendar pe care era pictat un soldat francez rumen și dolofan, cuprinzând cu brațele două tinere alsaciene, amintire din celălalt război. Era straniu cât de vii erau acolo amintirile din celălalt război. La locul de onoare, patru fotografii de bărbați în uniformă, un mic nod tricolor și o cocardă tricoloră de crep agățate într-un colț, o colecție a revistei *L'Illustration* din 1914 până în 1918, legată într-o copertă cu negru și verde și așezată lângă el, ca să-i treacă mai ușor orele de convalescență.

În discuțiile pe care le auzea, se repeta mereu: „Verdun, Charleroi, Marna…“, „Când ai trecut prin celălalt război…“, „Când am fost în timpul ocupației la Mulhouse…“. Despre războiul din prezent, despre înfrângere se vorbea puțin, încă nu fuseseră conștientizate pe deplin, nu aveau să-și capete forma vie și cumplită decât luni de zile mai târziu, poate ani, poate când vor ajunge oameni în toată firea puștanii aceia murdari, pe care Jean-Marie îi vedea ițindu-și capul deasupra micii bariere de lemn din fața ușii. Cu pălării de pai rupte, cu obraji oacheși rozalii și nuiele lungi și verzi în mână, speriați, curioși, se ridicau în vârful saboților și se uitau înăuntru la soldatul rănit, iar când Jean-Marie făcea o mișcare, dispăreau

ca niște broaște care plonjează în apă. Uneori, pe portița deschisă intrau câte o găină, un câine bătrân și sobru sau un curcan enorm. Jean-Marie nu-și vedea gazdele decât la ora mesei. În cursul zilei, era lăsat în grija bătrânei cu bonetă. Seara, lângă el se așezau două tinere. Uneia i se spunea Cécile, celeilalte, Madeleine. Un timp crezuse că sunt surori. Dar nu! Cécile era fiica fermierei, iar Madeleine, un copil de la leagăn. Amândouă era plăcute vederii, nu frumoase, dar aveau prospețimea tinereții. Cécile avea o față mare și îmbujorată, iar ochii îi erau căprui și foarte vioi; Madeleine era blondă, mai fină, cu obraji lucitori, catifelați și rozalii ca floarea de măr.

De la ele află evenimentele săptămânii. Auzite din gura lor, cu vorba aceea cam aspră, toate episoadele de o importanță considerabilă își pierdeau consonanța tragică. Spuneau: „E tare trist“ și: „Nu e plăcut să vezi asta!“. „Ah, domnule, suntem tare întristate!“ Jean-Marie se întreba dacă acela era felul de a vorbi al oamenilor din ținut sau ceva și mai profund, care avea legătură cu sufletul acelor fete, cu tinerețea lor, un instinct care le spunea că războaiele trec și că invadatorul se îndepărtează, că viața, chiar deformată, chiar mutilată, rămâne. Mama lui ofta, cu ceva de tricotat în mână, în timp ce pe foc fierbea supa: „1914? E anul în care m-am căsătorit cu tatăl tău. Am fost foarte nefericiți până la urmă, dar foarte fericiți la început“. Totuși, acel an sinistru fusese îndulcit, fusese colorat de iubirea lor.

La fel și tinerele acelea, pentru care vara anului 1940 va rămâne, în pofida tuturor amintirilor, drept vara în care aveau douăzeci de ani, își zicea el. N-ar fi vrut să gândească; gândurile erau mai rele decât durerea fizică, pentru că i se

învârteau neobosit în minte: chemarea lui din permisie în ziua de 15 mai, cele patru zile de la Angers, când trenurile nu mai circulau, soldații culcați pe scânduri, mâncați de paraziți, apoi alarmele, bombardamentele, bătălia de la Rethel, retragerea, bătălia de pe Somme, iar retragerea, zilele în care fugiseră din oraș în oraș fără superior, fără ordine, fără arme și, în fine, vagonul acela în flăcări. Atunci se agita și gemea. Nu știa dacă se zbate în realitate sau într-un vis confuz, iscat de sete și de febră. Nu, nu era posibil! Unele lucruri nu sunt posibile... Nu pomenise cineva de Sedan? Se petrecuse în 1870 și era trecută la loc de cinste într-o carte de istorie cu copertă din pânză roșie, pe care parcă o vedea și acum. Scria... Rosti încetișor cuvintele: „Sedan, înfrângerea de la Sedan... Dezastruoasa bătălie de la Sedan a hotărât soarta războiului...“. Pe perete, imaginea din calendar, soldatul vesel și rumen la față și cele două alsaciene care își arătau ciorapii albi... Da, acesta era visul, trecutul, iar el... Începea să tremure și zicea: „Mulțumesc, nu-i nimic, mulțumesc, nu e nevoie...“, în timp ce i se strecura sub cuvertură o buiotă cu apă caldă care i se punea pe picioarele grele și țepene.

— S-ar părea că te simți mai bine în seara asta.

— Chiar mă simt mai bine, răspunse el.

Ceru o oglindă și zâmbi când își văzu bărbia năpădită de o barbă neagră și subțire.

— Mâine va trebui să mă bărbieresc...

— Dacă ai putere. Pentru cine vrei să te faci frumos?

— Pentru voi.

Ele râdeau, apoi se apropiau de el. Erau curioase să știe de unde vine, unde fusese rănit. Din când în când, cuprinse de scrupule, se întrerupeau.

— O, nu trebuie să ne lași să flecărim! Te obosim… Și pe urmă o să fim certate… Te cheamă Michaud? Jean-Marie?

— Da.

— Ești parizian? Cu ce te ocupi? Ești muncitor? Ba nu! Se vede după mâini. Ești funcționar?

— Doar student.

— A, studiezi! De ce?

— Zău că și eu mă-întreb! răspunse el căzut pe gânduri.

Era ciudat… El și colegii lui munciseră, trecuseră examene, obținuseră diplome, știind foarte bine că e inutil, că nu va servi la nimic pentru că va fi război… Viitorul lor era dinainte hotărât, cariera le fusese înscrisă în cer, așa cum se zicea pe vremuri că „toate căsătoriile sunt înscrise în cer“. Se născuse dintr-o permisie în 1915. Se născuse în timpul războiului (știuse asta dintotdeauna) și pentru el gândul acesta, împărtășit de mulți tineri de vârsta lui, gândul acesta simplu și rațional nu avea nimic morbid. Dar, își zise el, faptul că tot ce era mai rău trecuse schimba totul. Avea din nou un viitor. Războiul se sfârșise; cumplit, rușinos, dar se sfârșise. Și… era speranța…

— Aș vrea să scriu cărți, zise el cu timiditate, dezvăluindu-le acelor țărănci, acelor necunoscute, o dorință pe care abia dacă și-o recunoscuse sieși, în adâncul sufletului.

Apoi Jean-Marie dori să știe numele locului, al fermei în care se afla.

— E destul de izolată, răspunse Cécile. Aici e câmpie. Nu toate zilele sunt vesele. Devii animal care are grijă de animale! Nu-i așa, Madeleine?

— Ești de mult timp aici, domnișoară Madeleine?

— Aveam trei săptămâni. Mama lui Cécile m-a crescut împreună cu ea. Suntem surori de lapte.

— Văd că vă-nțelegeți bine.

— N-avem întotdeauna aceleași idei, spuse Cécile. Ea vrea să se facă călugăriță!

— Uneori…, zise Madeleine zâmbind.

Avea un zâmbet frumos, domol și puțin timid.

„Mă-ntreb de unde vine?“ își zise Jean-Marie. Avea mâinile roșii, dar forma era grațioasă, la fel gambele și gleznele. Un copil de la orfelinat… Simțea un pic de curiozitate dar și un pic de milă. Îi era recunoscător pentru reveriile pe care i le isca. Îl distrau, îl împiedicau să se gândească la el însuși și la război. Păcat doar că se simțea atât de slăbit. Îi era greu să râdă și să glumească cu ele… Dar probabil asta așteptau! La țară nu e deloc nepotrivit ca fetele și băieții să se tachineze, să se ia peste picior. E ceva obișnuit, nu e nimic indecent. Ar fi fost dezamăgite și surprinse dacă n-ar fi râs cu împreună cu ele.

Jean-Marie făcu un efort să zâmbească.

— O să apară un băiat care-o să te facă să te răzgândești, domnișoară Madeleine, și n-ai să mai vrei să te faci călugăriță!

— Ți-am spus că asta îmi vine așa, uneori!

— Când?

— O, nu știu! Sunt zile triste…

— Pe la noi nu sunt prea mulți băieți, zise Cécile. Ți-am spus că suntem cam izolați aici. Pe urmă, puținii care erau, i-a luat războiul. Așa că… Ah, ce nefericire să fii fată!

— Toată lumea e nefericită, zise Madeleine.

Se așezase lângă bolnav. Se ridică brusc.

— Cécile, ce faci? N-am spălat pardoseala.

— E rândul tău.

— Ei, poftim! Da’ știu că ai tupeu! Ba-i al tău!

Se certară nițel, apoi făcură treaba împreună. Erau extraordinar de vioaie și de îndemânatice. Curând, dalele roșii străluceau. Dinspre prag venea un miros de iarbă, de lapte de izmă sălbatică. Jean-Marie își sprijinea obrazul în palmă. Era straniu contrastul dintre această tihnă absolută și tumultul din el, mai ales că vacarmul infernal din ultimele șase zile îi rămăsese în urechi și era de-ajuns un moment de liniște ca să-l retrăiască: un sunet de metal strivit, bușitura fierului unui ciocan care cădea cu lovituri înăbușite și lente pe o nicovală enormă… Tresări și corpul i se acoperi de sudoare… Era zgomotul vagoanelor mitraliate, explozia aceea de grinzi și de oțel care acoperă țipetele oamenilor. Zise cu glas tare:

— Va trebui să uit totuși asta, nu-i așa?

— Ce spui? Ai nevoie de ceva?

El nu răspunse. Nu le mai recunoștea pe Cécile și Madeleine. Ele dădură din cap consternate.

— Îi crește iar febra.

— L-ai și făcut să vorbească prea mult!

— Aiurea! El nu zicea nimic. Noi vorbeam tot timpul!

— Asta l-a obosit.

Madeleine se aplecă spre el. Jean-Marie îi văzu foarte aproape de el obrazul rozaliu care mirosea a căpșuni. Îl sărută! Ea se ridică roșind, râzând, aranjându-și șuvițele de păr ciufulite.

— Bine, bine, m-ai speriat… Nu ești atât de bolnav!

El își zicea: „Cine e fata asta?“. O sărutase așa cum ar fi dus la buze un pahar cu apă rece. Ardea; gâtul, gura pe dinăuntru i se păreau crăpate de arșiță, uscate de fierbințeala unei flăcări. Pielea ei lucioasă și catifelată îi potolea setea. În

același timp, mintea îi era cuprinsă de luciditatea pe care o aduc insomnia și febra. Uitase numele fetelor și nu-l mai știa nici pe al lui. Efortul de gândire necesar pentru a-și înțelege condiția de atunci, în locul acela pe care nu-l mai recunoștea, îi depășea puterile. Încercarea asta îl extenua, dar, într-o lume nevăzută, sufletul îi plutea senin și ușor, ca un pește în apă, ca o pasăre dusă de vânt. Nu se vedea pe el, Jean-Marie Michaud, ci pe altul, un soldat anonim, învins dar care nu se resemna, un tânăr rănit care nu dorea să moară, un nefericit care nu-și pierdea speranța.

— Va trebui totuși să scap… Trebuie să scap de aici, din sângele și noroiul în care ne afundăm… Doar n-o să mă culc aici și să mor… Trebuie să mă agăț… să mă agăț… să mă agăț…, murmura.

Și se pomeni cu ochii larg deschiși, cu privirea ațintită la sulul de la capătul patului, privind noaptea luminată de lună, noaptea parfumată, tăcută, noaptea scânteietoare, atât de blândă după ziua caniculară, noaptea pe care ferma o primea cu ușile și ferestrele deschise, contrar obiceiului, ca să-l poată răcori și liniști pe rănit.

25

Când preotul Péricand se pomenise pe drum, împreună cu băieții care duceau fiecare o cuvertură și o traistă și-l urmau târâindu-și picioarele prin praf, se îndreptase spre interiorul țării, părăsind regiunea plină de pericole a Loarei. Alesese pădurea, dar militarii își instalaseră deja tabăra acolo, drept care preotul își zisese că soldații vor fi cu siguranță reperați de

avioane și că primejdia era la fel de mare în crângurile acelea ca pe malurile apei. Astfel că, părăsind drumul național, apucase pe unul plin de pietre, aproape o cărare, încrezându-se doar în instinct ca să-l ducă la vreo locuință izolată, ca în munți, când își conducea echipa de schiori spre vreun refugiu pierdut în ceață sau în furtuna de zăpadă. Acum era o zi de iunie splendidă, atât de luminoasă și de caldă, încât copiii se simțeau amețiți. Tăcuți și cuminți până acum, prea cuminți, începuseră să se îmbrâncească, să strige, și preotul Péricand surprindea râsete și frânturi de cântece înăbușite. Trase cu urechea, auzi un refren obscen șușotit undeva în spatele lui, bâzâind parcă pe buzele pe jumătate deschise. Le propuse să cânte în cor un cântec de drumeție. Îl începu el, scandând cu patimă cuvintele, dar foarte puține voci le repetară după el. După câteva clipe, toți tăcură. Atunci, merse și el fără să vorbească, întrebându-se ce ar fi putut să trezească în acei bieți copii brusca lor libertate, ce dorințe tulburi, ce visuri? Unul dintre micuți se opri deodată și strigă:

— O șopârlă, o șopârlă! Priviți!

La soare, între două pietre, cozi agile apăreau și dispăreau. Se arătau capete delicate, aplatizate. Gâtlejuri palpitau, se ridicau și se lăsau cu o pulsație rapidă și înfricoșată. Băieții o priveau încântați. Câțiva chiar se lăsaseră în genunchi pe cărare. Preotul așteptă câteva momente, apoi dădu semnalul de plecare. Ascultători, copiii se ridicară, dar în aceeași secundă, câteva pietre țâșniră dintre degetele lor cu atâta abilitate, cu o viteză atât de surprinzătoare, încât două șopârle, cele mai frumoase, mari, de un gri delicat, aproape albastru, fură ucise pe loc.

— De ce-ați făcut asta? întrebă preotul supărat.

Nu-i răspunse nimeni.

— De ce? E o lașitate.

— Dar sunt ca viperele, mușcă, zise un băiat palid, cu privirea rătăcită și un nas lung și ascuțit.

— Ce prostie! Șopârlele nu fac nici un rău.

— A, nu știam, părinte! răspunse cu vocea lui de derbedeu, cu o inocență prefăcută care nu-l înșela pe preot.

Dar își zise că nu era nici locul, nici momentul să insiste. Se mulțumi să încline scurt capul, ca și cum ar fi fost convins de răspuns, adăugând totuși:

— Acum știți.

Îi puse să se așeze în șir ca să meargă după el. Până acum, îi lăsase să meargă în voia lor, dar își zisese că unora putea să le treacă prin cap să fugă. Băieții se supuseră pe loc și atât de mecanic, așa de obișnuiți cu semnalele din fluier, cu alinierea, cu docilitatea, cu tăcerea obligatorie, încât simți cum i se strânge inima. Le privi pe rând fețele devenite brusc posace, stinse, închise, exact ca o casă care e închisă, cu ușa zăvorâtă, cu sufletul retras în el însuși sau absent sau mort. Zise:

— Trebuie să ne grăbim dacă vrem să găsim un adăpost pentru noapte, dar îndată ce voi ști unde ne vom culca și vom mânca (căci o să vi se facă foame curând!), o să putem aprinde un foc de tabără și rămânem afară cât de mult vreți voi.

Se plimbă printre ei, le vorbi despre copiii lui din Auvergne, despre schi, despre traseele din munți, străduindu-se să le stârnească interesul, să și-i apropie. Eforturi zadarnice. S-ar fi zis că nici măcar nu-l ascultau. Înțelese că tot ce li se spunea, încurajări, mustrări, învățături, n-ar fi putut să ajungă niciodată la ei, pentru că îi așezau în cale suflete închise, ferecate, surde și mute.

„Dacă i-aș putea ține mai mult cu mine…“, își zise el. Dar în sinea lui știa că nu își dorea asta, ci un singur lucru: să scape cât mai repede de ei, să fie eliberat de responsabilitate și de mâhnirea pe care i-o provocau. Considerase până atunci că legea iubirii e de-a dreptul ușoară, pentru că atât era de mare în sufletul lui harul Domnului, se gândea el cu umilință. Dar iată că acum nu i se mai putea supune, acum „când poate pentru prima oară ar fi cerut din partea mea un efort meritoriu, un sacrificiu real. Ce slab sunt!“. Îl chemă la el pe unul dintre micuți, care rămânea mereu în urmă.

— Ești obosit? Te strâng pantofii?

Da, ghicise: pantofii copilului erau prea mici și-l dureau picioarele. Vorbindu-i cu blândețe, îl luă de mână ca să-l ajute să meargă, și văzând că stătea cu umerii lăsați și adus de spate, îl prinse ușor de gât, cu două degete, ca să-l forțeze să se îndrepte. Băiețelul nu se feri, ci, cu privirea în depărtare și o mină indiferentă, își sprijini gâtul de mâna lui, iar apăsarea ascunsă, insistentă, acea echivocă și ciudată mângâiere sau mai curând acea așteptare a unei mângâieri îl făcu pe preot să roșească. Atunci, îl prinse pe copil de bărbie și încercă să-l privească în ochi, dar nu i se vedeau ochii sub pleoapele lăsate.

Grăbi pasul, străduindu-se să se reculeagă, așa cum făcea întotdeauna în momentele de tristețe, spunând o rugăciune în gând. Totuși, nu era propriu-zis o rugăciune. Adesea nu erau nici măcar cuvinte din limbajul omenesc. Era un fel de contemplare mută, din care ieșea copleșit de bucurie și de pace sufletească. Dar azi fugeau amândouă de el. Mila pe care o simțea era viciată de un strop de neliniște și de amărăciune. Se vedea bine că peste acele biete ființe nu coborâse grația

divină. Ar fi vrut s-o facă să se reverse asupra lor, să transmită acelor inimi de piatră credința și iubirea. Desigur, era de-ajuns un oftat al Mântuitorului, o bătaie de aripi a unuia dintre îngerii lui ca miracolul să se înfăptuiască. Dar nu fusese oare el, Philippe Péricand, ales de Dumnezeu să îmblânzească, să deschidă suflete, să le pregătească pentru venirea Domnului? Suferea că nu era în stare să o facă. Fusese cruțat de momentele de îndoială și de acea împietrire bruscă ce pune stăpânire pe sufletul credinciosului, nu fusese abandonat diavolului, ci părăsit cumva la jumătatea drumului dintre Satana și Dumnezeu, cufundat într-o beznă adâncă.

Ispita pentru el era alta: un fel de nerăbdare sacră, dorința de a aduna în jurul lui suflete eliberate, o grabă vibrantă care, îndată ce cucerise o inimă pentru Dumnezeu, îl arunca spre alte bătălii, lăsându-l frustrat, neîmpăcat, nemulțumit de sine. Nu era de-ajuns! Nu, Isuse, nu era de-ajuns! Bătrânul necredincios care se spovedise, care se împărtășise în ceasul din urmă, păcătoasa care renunțase la viciul ei, păgânul care dorise să fie botezat... Nu era de-ajuns, nu, nu era de ajuns! Atunci, era dominat de ceva ce semăna cu lăcomia unui avar care adună aur. Și totuși, nu, nu era întru totul așa. Asta îi amintea de unele ore petrecute pe malul râului când era mic și de acea tresărire de bucurie la fiecare pește prins. Nu înțelegea acum cum putuse să-i placă jocul acela plin de cruzime; nici măcar nu-i plăcea să mănânce pește, îi ajungeau legumele, lactatele, pâinea proaspătă, castanele și supa aceea groasă a țăranilor, în care lingura stătea dreaptă. Dar în copilărie fusese un pescar înrăit și își amintea neliniștea din clipa când soarele asfințea pe apă, nu prinsese mare lucru și ziua liberă i se sfârșise. Fusese mustrat pentru excesul de

scrupule. El însuși se temea că nu veneau de la Dumnezeu, ci de la un Altul... Totuși niciodată nu simțise asta ca azi, pe drum, sub cerul pe care scânteiau avioanele ucigașe, printre acei copii cărora nu le va salva decât trupurile...

După ce merseră un timp, zăriră primele case dintr-un sat. Era foarte mic, neatins, pustiu: locuitorii fugiseră. Totuși înainte să plece, ferecaseră bine ușile și ferestrele și luaseră cu ei câinii, iepurii și găinile. Rămăseseră doar câteva pisici care dormeau pe aleile grădinilor sau se plimbau liniștite și ghiftuite pe acoperișurile joase. Fiind anotimpul trandafirilor, deasupra fiecărei porți se deschidea o floare încântătoare, care lăsa viespile și bondarii să pătrundă în ea și să-i mănânce inima. Satul părăsit de oameni, unde nu se auzeau nici pași, nici voci și din care lipseau toate zgomotele obișnuite ale vieții la țară – scârțâitul roabelor, uguitul porumbeilor, piuiturile din ogradă – devenise împărăția păsărilor, a albinelor și a viespilor. Philippe avea impresia că nu mai auzise niciodată atâtea triluri răsunătoare și vesele și nici nu mai văzuse în jurul lui atât de multe roiuri. Aracii cu fân, căpșunele, coacăzele negre, micile flori parfumate care mărgineau răzoarele, toate tufele, toate firele de iarbă păreau să toarcă blând ca o vârtelniță. Grădinițele acelea fuseseră îngrijite cu folos, cu dragoste; toate aveau o arcadă acoperită cu trandafiri, o boltă pe care mai stăruiau ultimele flori de liliac, două scaune de fier, o bancă la soare. Coacăzele erau enorme, transparente și aurite.

— Ce desert bun pentru diseară! zise Philippe. Păsările o să fie obligate să le împartă cu noi. Nu vom face rău nimănui culegând aceste fructe. Aveți toți traiste destul de pline, nu vom suferi de foame. Dar să nu vă gândiți că veți dormi în

paturi. Presupun că o noapte sub cerul liber nu vă sperie. Aveți cuverturi groase. Ia să vedem, ce ne trebuie? O pajiște, un izvor. Cred că pătulele și grajdurile nu vă atrag. Nici pe mine... E frumos afară. Mâncați câteva fructe, ca să aveți tragere de inimă, și veniți după mine. O să încercăm să găsim un loc bun.

Așteptă un sfert de oră, cât timp copiii se îndopau cu căpșuni. Îi supraveghea cu atenție, ca să nu-i lase să strivească florile și legumele, dar nu avu nici un motiv să intervină, pentru că erau cu adevărat foarte cuminți. De data asta nu mai suflă în fluier, ci doar ridică puțin glasul.

— Să mergem! Lăsați puțin și pentru diseară. Urmați-mă! Dacă vă mișcați repede, vă scutesc să mai formați șirul.

Îi dădură ascultare și de data asta. Priveau copacii, cerul, florile, fără ca Philippe să poată ghici ce gândeau. Lăsau impresia că ceea ce le plăcea, ceea ce vorbea inimilor lor nu era lumea vizibilă, ci parfumul amețitor al aerului curat și al libertății pe care îl respirau, atât de nou pentru ei.

— N-a mai fost nici unul dintre voi la țară? întrebă Philippe.

— Nu, părinte. Nu, domnule. Nu, răspunseră unul după altul, cu încetineală.

Philippe remarcase deja că nu obținea de la ei un răspuns decât după câteva secunde de tăcere, ca și cum ar fi inventat unul nesincer, o minciună, sau ca și cum n-ar fi înțeles întotdeauna exact ce se dorea de la ei. I se părea mereu că are de-a face cu ființe... nu întru totul umane, își zicea el. Spuse cu glas tare:

— Haideți, să ne grăbim!

După ce ieșiră din sat, văzură un parc mare, prost întreținut, un iaz frumos și adânc, cu apă cristalină, și o casă pe o colină.

„Probabil castelul“, își zise Philippe. Sună la poarta de fier, cu speranța să găsească o casă locuită, dar ghereta paznicului era închisă și nu-i răspunse nimeni.

— Uite o pajiște care pare făcută special pentru noi, zise Philippe arătând spre malurile iazului. Asta e, băieți! Vom face mai puține stricăciuni decât în grădinițele acelea bine cultivate. Va fi mai bine aici decât pe drum și, dacă vine furtuna, putem să ne adăpostim în aceste mici cabine de baie…

Parcul era înconjurat numai de un gard din sârmă; trecură cu ușurință de el.

— Nu uitați, zise Philippe râzând, că vă dau exemplul unei intrări prin efracție, de aceea vă cer să respectați întru totul această proprietate. Nici o creangă ruptă, nici un ziar uitat în iarbă, nici o cutie de conserve goală. S-a-nțeles? Dacă sunteți cuminți, mâine o să vă las să vă scăldați în iaz.

Iarba era atât de înaltă, încât le venea până la genunchi. Striveau florile. Philippe le arătă florile Fecioarei, stele cu șase petale albe, și pe cele ale Sfântului Iosif, de un liliachiu deschis, aproape roz.

— Putem să le culegem, domnule?

— Da. Pe astea, câte vreți. Au nevoie doar de puțină ploaie și de soare ca să crească. Celelalte au cerut multă grijă și muncă, zise el arătând spre tufele de flori plantate în jurul castelului.

Unul dintre băieți, aflat lângă el, își ridică fețișoara pătrată, palidă, cu ochii bulbucați spre ferestrele mari închise.

— Trebuie să fie lucruri frumoase acolo, înăuntru!

Vorbise încet, dar cu o rapacitate înăbușită care îl tulbură pe preot. Văzând că nu răspunde, copilul insistă.

— Nu-i așa, părinte, că trebuie să fie lucruri frumoase acolo?

— Noi n-am văzut niciodată case de-astea, zise altul.

— Probabil că sunt lucruri foarte frumoase acolo, mobile, tablouri, statui… Dar mulți dintre castelanii de pe aici sunt ruinați și s-ar putea să fiți dezamăgiți dacă vă imaginați că veți vedea cine știe ce minunății, răspunse vesel Philippe. Cel mai mult vă interesează, presupun, proviziile. Oamenii din acest ținut mi se par prevăzători, așa că probabil au luat totul cu ei. De altfel, cum n-am fi putut oricum să ne atingem de ele, pentru că nu sunt ale noastre, e mai bine să ne gândim la altceva și să ne descurcăm cu ce avem. Voi forma trei echipe: prima va culege crengi uscate, a doua va aduce apă, a treia va pregăti masa.

Sub conducerea lui, copiii făcură treaba repede și bine. Aprinseră un foc mare pe malurile iazului, mâncară, băură, culeseră căpșuni din pădure. Philippe vru să organizeze jocuri, dar copiii se jucau cu un aer posac și forțat, fără strigăte, fără râsete. Iazul nu mai strălucea în soare, ci scânteia slab și se auzeau broaștele orăcăind pe maluri. Focul îi lumina pe băieții nemișcați, înfășurați în cuverturi.

— Vreți să dormiți?

Nimeni nu răspunse.

— Nu vă e frig, nu-i așa?

Tăcere.

„Doar n-au adormit toți!“ își zise preotul. Se ridică și merse printre rânduri. Uneori se apleca, acoperea un trup mai slab,

mai firav decât celelalte, un cap cu părul lins, cu urechi clăpăuge. Aveau ochii închiși. Se prefăceau că dorm sau chiar îi cuprinsese somnul. Philippe se întoarse lângă foc să citească din cartea de rugăciuni. Din când în când, ridica ochii și privea reflexele apei. Aceste momente de meditație mută îl odihneau după toate ostenelile, îl recompensau pentru toate chinurile. Iubirea pătrundea din nou în inima lui ca ploaia în pământul arid, întâi picătură cu picătură, croindu-și cu greu drum printre pietre, apoi, în lungi șiroaie nerăbdătoare, găsea inima.

Bieții copii! Unul visa și se tânguia prin somn, lung și monoton. Preotul ridică mâna în întuneric, îi binecuvântă și murmură o rugăciune. „*Pater amat vos*“, șopti el. Îi plăcea să le-o spună copiilor pe care îi învăța catehismul, când îi îndemna la răbdare, la resemnare, la rugăciune. „Tatăl vă iubește“. Cum de crezuse că nefericiților acelora le lipsea grația divină? Va fi poate mai puțin iubit decât ei, tratat cu mai puțină indulgență, cu mai puțină iubire divină decât cel mai mic și mai amărât dintre ei? „O, Isuse, iartă-mă! A fost o pornire de orgoliu, o capcană a demonului! Ce sunt eu? Mai puțin decât nimic, țărână sub picioarele Tale demne de adorație, Doamne! Da, fără îndoială că mie, cel pe care l-ai iubit, l-ai protejat din copilărie și l-ai îndrumat spre Tine, ai dreptul să-mi ceri orice! Dar acești copii… Unii vor fi aleși… Ceilalți… Sfinții vor primi pentru ei mântuirea… Da, totul e bine, totul e bun, totul e iertare. Isuse, iartă-mi tristețea!“

Apa tremura molcom, noaptea era solemnă și calmă. Acea Prezență fără de care n-ar fi putut să trăiască, acel Suflu, acea Privire se așezaseră asupra lui în umbră. Un copil culcat în întuneric, strâns la pieptul mamei, nu are nevoie de lumină ca

să-i recunoască trăsăturile dragi, mâinile, inelele! Ba chiar râde încetișor de plăcere. „Isuse, ești aici, iată-te din nou! Rămâi lângă mine, Prieten adorat!“ O flacără lungă, roz, vie, țâșni dintr-o buturugă neagră. Era târziu; răsărea luna, dar lui nu-i era somn. Luă o cuvertură și se întinse în iarbă. Rămase culcat, cu ochii larg deschiși, simțind atingerea ușoară a unei flori lângă obraz. Nici un sunet în acel colț de lume.

Nu auzi și nu văzu nimic, însă percepu cu un fel de-al șaselea simț fuga pe tăcute a doi băieți care se îndreptau spre castel. Totul se petrecu atât de rapid, încât la început crezu că visează. Nu voia să strige și să-i trezească astfel pe ceilalți copii. Se ridică, își aranjă sutana, de care rămăseseră lipite fire de iarbă și petale de flori, și se îndreptă și el spre castel. Iarba îi înăbușea pașii. Își aminti că zărise la una dintre ferestre un oblon prost închis, lăsat crăpat. Da, nu se înșelase! Luna lumina fațada. Unul dintre băieți forța oblonul. Philippe nu avu timp să strige, să-i oprească, pentru că o piatră spărgea deja geamul și începură să cadă cioburi. Copiii dispărură înăuntru cu sărituri ca de pisică.

— Ah, pramatiilor! Lasă că v-ajut eu! exclamă Philippe.

Își suflecă sutana până la genunchi, apucă pe același drum ca ei și ajunse într-un salon cu mobile acoperite cu huse, cu parchet rece și lucitor. Bâjbâi câteva clipe până găsi întrerupătorul. Când aprinse lumina, nu văzu pe nimeni. Ezită, se uită în jur (băieții se ascunseseră sau fugiseră): canapelele, pianul, berjerele acoperite cu huse cu falduri largi sau perdelele imprimate cu flori de la ferestre erau ascunzători foarte bune. Se apropie de o fereastră, pentru că se mișcaseră draperiile. Le dădu la o parte brusc. Unul dintre băieți era acolo, unul dintre cei mai mari, aproape un bărbat,

cu față negricioasă, ochi destul de frumoși, frunte îngustă și maxilare proeminente.

— Ce cauți aici? întrebă preotul.

Auzi un zgomot și se întoarse. Un alt băiat se afla în încăpere, exact în spatele lui. Să fi avut șaptesprezece-optsprezece ani. Îl privea cu buzele strânse într-o grimasă de dispreț. S-ar fi zis că intrase diavolul în el. Philippe se aștepta la ceva, dar băieții se dovediră mai iuți decât crezuse. Se năpustiră într-o clipă, unul răsturnându-l cu o piedică, celălalt apucându-l de gât. Pe tăcute, Philippe se zbătu cu abilitate. Reuși să-l prindă pe unul dintre ei de guler și-l strânse atât de tare, încât acesta îi dădu drumul. Din cauza mișcării pe care o făcuse ca să scape de el, îi căzu ceva din buzunare și se rostogoli pe podea: bani.

— Felicitări, nu ți-a luat mult! spuse Philippe cu glasul pe jumătate sufocat, stând pe podea și zicându-și: „Înainte de orice, să nu iau asta în tragic. Să-i scot de-aici și mă vor urma ca niște cățeluși. Mâine, vom vedea“. Destul! Gata cu prostiile! Afară!

Abia rosti aceste cuvinte, că băieții se aruncară din nou asupra lui, fără o vorbă, cu sălbăticie și disperare. Unul îl mușcă de-i dădu sângele.

„Vor să mă omoare“, își zise Philippe cu un fel de stupoare. Se agățau de el ca niște lupi. Preotul nu voia să le facă rău, dar era obligat să se apere. Îi respingea cu pumnii, cu picioarele, și ei reveneau la atac cu și mai multă îndârjire, pierzându-și orice trăsătură umană, demenți, ca niște animale… Philippe ar fi fost totuși mai puternic, dar îl loviră cu o mobilă în cap, o măsuță cu picioare de bronz. Căzu, și în cădere îl auzi pe unul dintre băieți alergând la fereastră și fluierând. În rest nu mai

văzu nimic: nici pe cei douăzeci și opt de adolescenți, treziți brusc, traversând în fugă peluza, urcând pe fereastră, nici năvala spre mobilele fragile pe care le distrugeau, le jefuiau, le aruncau pe fereastră. Erau parcă beți, dansau în jurul preotului, cântau și strigau. Unul mic, cu trăsături de fată, sărea cu picioarele strânse făcând arcurile vechi să geamă. Cei mai mari descoperiseră o ladă pentru vin și o târâseră în salon, împingând-o cu picioarele. Când o deschiseră, văzură că e goală, dar nu aveau nevoie de vin ca să fie amețiți: prăpădul era de-ajuns pentru ei, le insufla o bucurie înspăimântătoare. Îl târâră pe Philippe de picioare afară din castel, ridicându-l pe fereastră și lăsând-l să cadă greoi pe peluză. Ajunși pe malul iazului, puseră mâna pe el și-l aruncară ca pe un pachet:

— Hei-rup! Hei-rup! La moarte! strigară cu vocile lor, unele răgușite, altele subțiratice, având încă timbru de copil.

Dar când căzu în apă nu era încă mort. Un instinct de autoconservare sau o ultimă tresărire de curaj îl reținu la mal; se apucase cu amândouă mâinile de creanga unui copac și se străduia să ridice capul afară din iaz. Fața lovită cu pumnii și picioarele îi era stacojie, umflată și grotescă, cumplită. Aruncară cu pietre în el. La început rezistă, agățându-se cu toate puterile de creanga care se legănă, trosni și în cele din urmă se rupse. Încercă să ajungă pe celălalt mal, dar peste el ploua cu pietre. În sfârșit, ridică brațele, le așeză înaintea feței și băieții îl văzură cum se duce la fund în picioare, în sutana lui neagră. Nu se înecase: fusese prins în nămol. Și așa muri, în apa până la brâu, cu capul dat pe spate, cu un ochi scos de o piatră.

26

În fiecare an, în catedrala Notre-Dame din Nîmes se ținea o liturghie pentru morții familiei Péricand-Maltête, dar cum la Nîmes nu rămăsese decât mama doamnei Péricand, această slujbă era expediată destul de rapid, într-o capelă laterală, în fața bătrânei pe jumătate oarbe, obeze, a cărei răsuflare hârșâită acoperea vocea preotului, și a unei bucătărese care o slujea de treizeci de ani. Doamna Péricand se născuse Craquant și era rudă cu familia Craquant din Marsilia, îmbogățită din comerțul cu uleiuri. Fără discuție, originile sale i se păreau onorabile (iar dota fusese de două milioane, două milioane de dinainte de război), dar păleau în fața strălucirii noii sale înrudiri prin alianță. Mama ei, bătrâna doamnă Craquant, împărtășea acest fel de a vedea lucrurile și, retrasă la Nîmes, respecta toate ritualurile familiei Péricand cu mare strictețe, se ruga pentru morții lor și le adresa celor în viață scrisori de felicitare la căsătorii sau la botezuri, ca englezii din colonii care se îmbătau de unii singuri când Londra sărbătorea aniversarea reginei.

Această slujbă pentru morți îi era dragă mai mult decât altele doamnei Craquant, pentru că după ceremonie, pe drumul spre casă de la catedrală, se ducea la un cofetar, unde bea o ceașcă de ciocolată și mânca două *croissante*. Fiind foarte grasă, medicul o punea să țină un regim sever, dar pentru că se sculase mai devreme decât de obicei și traversase toată catedrala, de la poarta mare sculptată până la banca ei, ceea ce o obosea mult, consuma fără remușcări alimentele acelea întăritoare. Uneori, când bucătăreasa, de care se temea, era întoarsă cu spatele și stătea țeapănă și tăcută lângă ușă, cu

cele două cărți de rugăciuni în mână și cu șalul negru al stăpânei pe braț, trăgea spre ea farfuria cu prăjituri și, cu un aer distrat, înghițea când un *chou à la crème*, când o tartă mică cu cireșe, când pe amândouă deodată.

Afară, trăsura cu doi cai bătrâni și un vizitiu aproape la fel de gras ca doamna Craquant aștepta în soare, asaltată de muște.

În anul acela, totul era dat peste cap; cei din familia Péricand, retrași la Nîmes după evenimentele din iunie, aflaseră despre decesul bătrânului Péricand-Maltête și al tânărului Philippe. Primul le fusese anunțat de călugărițele de la azilul unde bătrânul își găsise sfârșitul într-un fel „foarte blând, foarte consolator, foarte creștinesc“, după cum scria măicuța Marie du Saint-Sacrement, care dusese bunătatea față de semeni până într-acolo încât se preocupase de cele mai mici detalii ale testamentului, ce avea să fie transcris cât mai curând posibil.

Doamna Péricand citise și recitise ultima frază, oftase și îngrijorarea i se zugrăvise pe față, fiind acoperită imediat de aerul de reculegere al creștinei care află că o ființă iubită s-a stins împăcată cu bunul Dumnezeu.

— Bunicul vostru este lângă Isus, copii, zisese ea.

Două ore mai târziu, aflase de a doua nenorocire care lovea familia, dar nu i se dăduse nici un detaliu; primarul unui mic sat din Loiret îi aducea la cunoștință că preotul Philippe Péricand murise accidental și trimitea actele care îi stabileau fără putință de tăgadă identitatea. Cei treizeci de copii aflați în grija lui dispăruseră. Cum jumătate din Franța căuta pe atunci cealaltă jumătate, asta nu mirase pe nimeni. Se vorbea despre un camion căzut în râu, nu departe de locul

unde murise Philippe, și părinții lui rămăseseră cu convingerea că era vorba despre el și nefericiții orfani. În sfârșit, i se spusese că Hubert fusese ucis în bătălia de la Moulins. De data asta, catastrofa era totală. Magnitudinea nenorocirii îi smulsese un strigăt de orgoliu disperat.

— Am adus pe lume un erou și un sfânt, zisese. Fiii noștri plătesc pentru ai altora, murmurase ea abătută, privindu-și verișoara Craquant, al cărei unic fiu găsise un post liniștit în apărarea pasivă la Toulouse. Dragă Odette, îmi sângerează inima, știi că n-am trăit decât pentru copiii mei, că am fost mamă, numai mamă. (Doamna Craquant, care dusese o viață ușuratică în tinerețe, plecase capul.) Dar jur că mândria pe care-o simt mă face să-mi uit doliul.

Și, dreaptă, mândră, demnă, simțind deja voalul negru cum flutură în jurul ei, își însoțise până la ușă verișoara, care oftase și zisese cu umilință:

— O, ești o adevărată romană!

— Doar o bună franțuzoaică, răspunsese doamna Péricand scurt, întorcându-i spatele.

Aceste cuvinte îi mai ușuraseră durerea adâncă. Îl respectase întotdeauna pe Philippe și înțelesese într-un fel că nu făcea parte din lumea asta, știa că visase să fie misionar și renunțase la asta doar dintr-un exces de smerenie, alegând ce îi venea mai greu, ca să-l slujească pe Dumnezeu: să se supună la cele mai obișnuite îndatoriri zilnice. Era convinsă că fiul ei e lângă Isus. Când spunea asta despre socru, o făcea cu o umbră de îndoială în adâncul sufletului, pe care și-o reproșa apoi, dar în fine… „Pe Philippe îl văd ca și cum aș fi acolo!“ își zicea ea. Da, putea să fie mândră de Philippe și strălucirea acelui suflet se revărsa asupra ei. Dar lucrul cel mai ciudat era

schimbarea care se producea în ea față de Hubert. Hubert, care obținea la liceu numai note de zero, care își rodea unghiile, Hubert cu pete de cerneală pe degete, cu figura lui dolofană și blajină, cu gura aceea mare și roz. Hubert, mort ca un erou, era... de neconceput... Când le povestea prietenilor emoționați despre plecarea lui Hubert – „Am încercat să-l opresc, dar vedeam foarte bine că nu se putea, era un copil, dar un copil curajos, și a căzut pentru onoarea Franței. După cum spune Rostand: «mult mai frumos când e inutil».“ –, recrea trecutul. I se părea că rostise cu adevărat toate acele cuvinte nobile, că își trimisese fiul la război.

Locuitorii din Nîmes, care o priviseră până atunci cu oarecare ciudă, aveau o stimă aproape tandră pentru această mamă îndurerată.

— Va veni tot orașul azi, spuse oftând doamna Craquant, cu o melancolie plină de mulțumire în glas.

Era 31 iulie. La ora zece, trebuia să se țină slujba pentru morți, la care se adăugaseră în mod tragic încă trei nume.

— Și ce dacă, mamă? răspunse fiica ei, dar nu se știa dacă aceste cuvinte se refereau la vanitatea unei asemenea consolări sau la părerea proastă pe care o avea despre concetățenii ei.

Orașul strălucea în lumina unui soare arzător. În cartierele foarte populate, un vânt perfid și uscat agita perdelele din mărgele colorate din pragul ușilor. Muștele înțepau, se simțea apropierea furtunii. Orașul Nîmes, în general adormit în acea perioadă a anului, era plin de lume. Refugiații care îl invadaseră zăboveau încă acolo pentru că nu se mai găsea benzină și frontiera pe Loara se închisese provizoriu. Străzile și piețele erau transformate în parcuri auto. Nu mai rămăsese

nici o cameră liberă. Până atunci, oamenii dormiseră pe stradă, iar o legătură de paie drept pat era considerată un lux. Urbea se lăuda că își făcuse cu vârf și îndesat datoria față de refugiați. Îi primise cu brațele deschise, îi strânsese la piept. Toate familiile oferiseră ospitalitate nefericiților acelora. Era doar păcat că această stare de lucruri se prelungea mai mult decât era nevoie. Se punea problema aprovizionării și, spunea orașul, nu trebuie să se uite nici că bieții refugiați extenuați de călătorie puteau să cadă pradă celor mai cumplite epidemii. De aceea, pe ocolite, prin presă, și într-un mod mai puțin voalat, mai brutal, prin gura locuitorilor, erau rugați cu insistență în fiecare zi să plece cât mai repede, ceea ce împrejurările nu permiseseră până atunci.

Doamna Craquant, care adăpostea la ea întreaga familie și putea astfel să refuze cu capul sus chiar și pe cei mai strâmtorați, savura agitația care-i ajungea la urechi prin jaluzelele lăsate. Ca și copiii doamnei Péricand, lua micul dejun înainte să meargă la biserică. Fiica ei îi privea cum mâncau, fără să se atingă și ea de bucatele servite, care, în pofida restricțiilor, erau gustoase grație stocurilor de alimente strânse în dulapurile mari imediat ce se dăduse declarația de război.

Doamna Craquant, cu șervetul alb ca zăpada întins pe pieptul mare, termina a treia tartină cu unt, dar simțea că nu-i cade bine la stomac; privirea fixă și rece a fiicei sale o tulbura. Se oprea uneori și se uita cu timiditate la doamna Péricand.

— Nu știu de ce tot mănânc, Charlotte, zise ea. Nu intră!

Doamna Péricand răspunse pe un ton ironic și rece:

— Trebuie să te forțezi, mamă.

Și așează în fața tacâmului mamei sale ciocolatiera plină.

— Ei bine, mai toarnă-mi o jumătate de ceașcă, Charlotte! Dar numai o jumătate să fie!

— Știi că e a treia?

Dar doamna Craquant păru brusc atinsă de surzenie.

— Da, da, zise ea moale, dând din cap. Ai dreptate, Charlotte, trebuie să mâncăm înainte de trista ceremonie.

Oftă și bău ciocolata spumoasă.

Între timp, cineva sună la ușă și servitorul îi aduse un pachet doamnei Péricand. Conținea portretele lui Philippe și Hubert. Dăduse la înrămat fotografiile fiilor ei. Le privi îndelung, apoi se ridică, le așeză pe consolă, se dădu puțin înapoi ca să vadă efectul, după care se duse în camera ei, de unde se întoarse cu două panglici tricolore. Le așeză în jurul ramelor. În acel moment, se auziră suspinele doicii, care stătea în ușă cu Emmanuel în brațe. Jacqueline și Bernard începură și ei să plângă. Doamna Péricand îi luă pe fiecare de mână, îndemnându-i cu blândețe să se ridice, și îi duse până la consolă.

— Dragii mei! Uitați-vă bine la frații voștri. Cereți-i bunului Dumnezeu să se milostivească de voi și să vă facă să le semănați. Încercați să fiți ca ei: cuminți, ascultători și silitori. Au fost fii atât de buni, zise doamna Péricand, cu vocea înăbușită de durere, încât nu m-ar mira ca Domnul să-i răsplătească cu coroana de martiri. Nu trebuie să plângem. Sunt lângă bunul Dumnezeu. Ne văd, ne ocrotesc. Ne vor primi în cer și până atunci putem să fim aici mândri de ei, ca francezi și creștini.

Acum toată lumea plângea; până și doamna Craquant lăsase ciocolata și-și căuta batista cu o mână tremurătoare. Philippe din fotografie semăna foarte mult cu cel din realitate.

Avea aceeași privire pătrunzătoare și pură. Părea să-i contemple pe-ai lui cu surâsul acela blând, indulgent și tandru pe care îl avea uneori.

— … Și nu trebuie să-i uitați în rugăciunile voastre pe nefericiții micuți care au pierit odată cu el, încheie doamna Péricand.

— Poate că n-au murit toți!

— Posibil, foarte posibil, răspunse distrată doamna Péricand. Bieți copii… Pe de altă parte, acest așezământ este o sarcină grea, adăugă ea întorcându-se cu gândul la testamentul socrului ei.

Doamna Craquant își șterse ochii.

— Micul Hubert… Era așa drăguț, așa poznaș! Îmi aduc aminte că într-o zi, când veniserăți în vizită, am adormit în salon după dejun și ștrengarul de el a desprins hârtia de muște agățată de lustră și a coborât-o ușurel pe capul meu. M-am trezit, am țipat și să vezi ce chelfăneală i-ai tras în ziua aia, Charlotte!

— Nu-mi amintesc, răspunse Charlotte pe un ton aspru. Hai, mamă, termină-ți ciocolata și să ne grăbim! Trăsura e jos. Acum se face zece.

Coborâră în stradă, întâi bunica, grea și cu răsuflarea tăiată, sprijinindu-se în baston, apoi doamna Péricand, cu voalurile de doliu fluturând, apoi cei doi copii îmbrăcați în negru și Emmanuel în alb, și la urmă câțiva servitori în doliu. Cupeul aștepta. Vizitiul coborî de pe capră să deschidă portiera. Deodată, Emmanuel întinse un deget mic și arătă spre cineva din mulțime.

— Hubert, uite-l pe Hubert!

Doica se întoarse mașinal spre locul indicat, păli și scoase un strigăt sugrumat:

— Isuse! Sfântă Fecioară!

Un fel de urlet răgușit ieși dintre buzele mamei. Își aruncă voalul negru pe spate, făcu doi pași spre Hubert, apoi alunecă pe trotuar și se prăbuși în brațele vizitiului, care se grăbi s-o prindă.

Era într-adevăr Hubert, cu o șuviță în ochi, pielea rozaliu-aurie ca o piersică, fără bagaje, fără bicicletă, fără nici o rană, care se apropia zâmbind larg, cu toată gura lui mare.

— Bună, mamă! Bună, bunico! Sunteți toți bine?

— Tu ești? Tu ești? Ești viu! zise doamna Craquant, râzând și plângând în același timp. Ah, micul meu Hubert, știam că n-ai murit! Poznaș de ești. Dumnezeule!

Doamna Péricand își venea în simțiri.

— Hubert? Chiar tu ești? bâigui ea cu voce stinsă.

Hubert era deopotrivă mulțumit și jenat de această primire. Făcu doi pași spre mama lui, îi întinse obrajii, pe care ea îi sărută fără să știe foarte bine ce face, apoi se legănă de pe un picior pe altul în fața ei, așa cum obișnuia să facă atunci când venea de la liceu cu o notă de zero la latină.

— Hubert! oftă ea.

Apoi i se aruncă de gât, se agăță de el și îl acoperi cu sărutări și lacrimi. În jur se strânsese lumea înduioșată. Hubert, care nu știa cum să-și ascundă stânjeneala, o bătea ușor pe spate pe doamna Péricand, ca și cum s-ar fi înecat cu ceva.

— Nu vă așteptați să vin?

Ea făcu semn că „nu“ din cap.

— Vă duceați undeva?

— Nefericitule mic! Mergeam la catedrală la o slujbă pentru odihna sufletului tău!

El îi dădu imediat drumul din brațe.

— Serios?

— Dar unde-ai fost, până la urmă? Ce-ai făcut în astea două luni? Ni s-a spus c-ai fost ucis la Moulins.

— Păi, vedeți bine că nu-i adevărat din moment ce sunt aici!

— Dar te-ai dus să lupți? Hubert, nu minți! Trebuia neapărat să te bagi și tu acolo, prostuțule! Și bicicleta? Unde e bicicleta?

— Am pierdut-o.

— Normal! Băiatul ăsta o să mă bage-n mormânt! În fine, spune, povestește unde ai fost!

— Încercam să ajung la voi.

— Ai fi făcut mai bine să nu pleci de lângă noi, îi răspunse doamna Péricand cu severitate. Tatăl tău o să fie foarte mulțumit când o să afle, adăugă ea cu vocea întretăiată.

Apoi, brusc, începu să plângă nebunește și să-l sărute iar. Timpul trecea. Își șterse ochii, dar lacrimile tot îi curgeau.

— Hai, urcă, du-te să te speli! Ți-e foame?

— Nu, am mâncat foarte bine, mulțumesc.

— Schimbă-ți batista, cravata, spală-te pe mâini, fii decent, pentru numele lui Dumnezeu! Și vino repede după noi la catedrală!

— Cum? Tot vă mai duceți? Dacă n-am murit, n-ar fi mai bun un chiolhan la restaurant?

— Hubert!

— Ce mai e? Fiindcă am zis „chiolhan“?

— Nu, dar…

„E îngrozitor să-i spun asta așa, în stradă“, își zise ea. Îl luă de mână și-l urcă în cupeu.

— Drăguțule, s-au întâmplat două mari nenorociri. Întâi, bunicul, bietul bunic a murit, și Philippe…

Tânărul primi lovitura într-un mod straniu. Cu două luni în urmă, ar fi izbucnit în plâns și pe obrajii rozalii i s-ar fi rostogolit lacrimi mari, transparente și sărate. Acum, păli cumplit și chipul îi căpătă o expresie pe care ea nu i-o cunoștea, una virilă, aproape dură.

— De bunicul nu-mi pasă, zise el după o lungă tăcere. Dar Philippe…

— Hubert, ți-ai pierdut mințile?

— Da, mi-e indiferent, și ție la fel. Era foarte bătrân și bolnav. Ce-ar mai fi făcut în tot talmeș-balmeșul ăsta?

— Ia ascultă! protestă doamna Craquant, jignită.

Însă el continuă fără s-o bage în seamă:

— Dar Philippe… Întâi și-întâi, sunteți siguri? N-o fi la fel ca la mine?

— Din nefericire, nu. Suntem siguri.

— Philippe…

Glasul îi tremură și continuă să vorbească răgușit:

— Nu era din lumea noastră. Ceilalți vorbesc tot timpul de cer, dar se gândesc numai la pământ… El venea de la Dumnezeu și acum trebuie să fie foarte fericit.

Își ascunse fața în mâini și rămase mult timp nemișcat. Atunci, se auziră clopotele catedralei. Doamna Péricand atinse brațul fiului ei.

— Plecăm?

El încuviință din cap. Urcară toți în primele două trăsuri. Se duseră la catedrală. Hubert stătea între mama și bunica lui.

Erau amândouă de-o parte și de alta a lui când îngenunche pe scăunelul de rugăciune. Oamenii îl recunoscură. Auzi șușoteli, exclamații înăbușite. Doamna Craquant nu se înșelase; tot orașul era acolo. Toți aveau ocazia să-l vadă pe supraviețuitor, care venea să-i mulțumească Domnului pentru eliberarea lui exact în ziua în care se făceau rugăciuni pentru răposații familiei. În general, oamenilor le părea bine. Un băiat cumsecade ca Hubert scăpat de gloanțele germanilor – asta le satisfăcea simțul dreptății și dorința firească de miracole. Fiecare mamă care nu mai avea vești din luna mai (și erau multe!) simțea cum îi bate inima plină de speranță! Era imposibil să își spună cu ciudă, cum ar fi putut fi tentate să facă: „Unii au prea mult noroc“. Și asta pentru că, din nefericire, bietul Philippe (un preot minunat, se spunea) murise.

Astfel, în pofida solemnității acelui loc, multe femei îi zâmbiră lui Hubert. El nu se uita la ele, încă nu scăpase de stupoarea pe care i-o pricinuiseră cuvintele mamei sale. Moartea lui Philippe îi sfâșia sufletul. Retrăia starea de spirit oribilă pe care o avusese în momentul derutei, înainte de apărarea disperată și zadarnică de la Moulins. „Dacă am fi toți la fel, numai porci și câini, ar mai fi de-nțeles“, își zise el, uitându-se la cei din jur. „Dar de ce sunt trimiși printre noi sfinți ca Philippe? Dacă vin să ne aducă iertarea păcatelor, este ca și cum ai da o perlă pe un sac de pietre.“

Cei din jur, familia, prietenii, îi stârneau un sentiment de rușine și de furie. Îi văzuse pe drum pe cei asemenea lor, își amintea mașinile pline de ofițeri care fugeau cu frumoasele lor geamantane galbene și cu soțiile lor boite, funcționarii care își părăseau posturile, politicienii care, cuprinși de

panică, pierdeau pe drum documente și dosare secrete, tinerele care după ce plânseseră cum se cuvenea în ziua armistițiului se consolau acum cu germanii. „Și când te gândești că toate astea nu se vor ști, că se va țese în jurul lor o conspirație a minciunilor atât de nezdruncinată, încât se va face din asta o altă pagină glorioasă din istoria Franței! Vor căuta zadarnic acte de devotament, de eroism. Dumnezeule mare, ce-am mai văzut! Uși închise la care oamenii băteau degeaba pentru un pahar cu apă și refugiați care jefuiau casele. Peste tot, de sus în jos, dezordine, lașitate, vanitate, ignoranță! Ah, frumoși mai suntem!“

În tot acest timp, participa la slujbă din vârful buzelor, cu inima atât de grea și de împietrită, încât îi provoca o durere fizică. Oftă răgușit de câteva ori, ceea ce o îngrijoră pe mama lui. Se întoarse spre el. Ochii plini de lacrimi îi străluceau prin voalul negru. Murmură:

— Te doare ceva?

— Nu mamă, răspunse el, privind-o cu o răceală pe care și-o reproșă, dar pe care nu reuși s-o alunge.

Își judeca familia cu o amărăciune și o severitate dureroase. Nu-și formula clar reproșurile, ci le avea pe toate în el sub forma unor imagini scurte și violente. Tatăl lui spunând despre republică: „Acest regim corupt…“. În aceeași seară, acasă, dineu de douăzeci și patru de tacâmuri, cu cele mai frumoase fețe de masă, o bunătate de pateu din ficat de gâscă, vinuri rare în onoarea unui fost ministru, care putea să vină iar la putere și de la care domnul Péricand spera să obțină favoruri. (O! Tonul mieros al mamei sale când rostea: „Dragă domnule Președinte…“.) Mașinile încărcate până la refuz cu haine și argintărie, blocate în mulțimea de fugari și

mama lui, arătând spre femeile și copiii care mergeau pe jos, cu câteva haine legate într-o basma, și zicând: „Vedeți ce bun e micul Isus? Gândiți-vă că am fi putut fi în locul acestor nefericiți!“. Ipocriți! Aparențe înșelătoare! Și el ce căuta acolo? Cu inima plină de revoltă și de ură, se prefăcea că se roagă pentru Philippe! Dar Philippe era…

— Dumnezeule! Philippe, fratele meu drag! șopti el

Și, ca și cum aceste cuvinte ar fi avut o putere divină de alinare, inima lui obidită se deschise și lacrimi calde i se rostogoliră repede pe obraji. În cugetul lui se iviră gânduri bune, de iertare. Nu veneau din el, ci din afară, ca și cum vreun prieten i s-ar fi aplecat la ureche și i-ar fi murmurat: „O familie, o rasă care l-au dat pe Philippe nu pot să fie rele. Ești foarte sever, n-ai văzut decât evenimentele exterioare, nu cunoști sufletele. Răul e vizibil, arde, se înfățișează țanțoș tuturor ochilor. Unul singur a numărat sacrificiile, a cântărit sângele vărsat și lacrimile“. Privi placa de marmură pe care erau gravate numele celor morți în războiul… celălalt. Printre ei, membri ai familiei Craquant și ai familiei Péricand, unchi, veri pe care nu-i cunoscuse, copii doar cu puțin mai mari decât el, uciși pe malurile fluviului Somme, în Flandra, la Verdun, uciși de două ori, pentru că muriseră degeaba. Treptat, din tot haosul acela de sentimente contradictorii, se născu o plenitudine ciudată și amară. Dobândise foarte multă experiență. Știa, nu în mod abstract, din lecturi, ci cu inima care bătuse atât de nebunește, cu mâinile care se jupuiseră ajutând la apărarea podului de la Moulins, cu buzele care mângâiaseră o femeie în timp ce germanii își sărbătoreau victoria. Știa ce însemnau cuvintele „pericol“, „curaj“, „teamă“, „dragoste“… Da, dragostea însăși… Se simțea foarte

puternic acum și foarte sigur pe el. Nu va mai vedea niciodată prin ochii celorlalți, iar ce va iubi și va crede de acum înainte va fi hotărât de el însuși, nu inspirat de alții. Își împreună încet mâinile, lăsă capul în jos și în sfârșit se rugă.

Slujba se sfârși. În fața catedralei, se pomeni înconjurat și îmbrățișat, în vreme ce mama lui era felicitată.

— Și și-a păstrat obrajii îmbujorați, ziceau doamnele. După atâtea chinuri, aproape că nu se vede c-a slăbit. Nu s-a schimbat deloc. Drăguțul de Hubert…

27

Corte și însoțitoarea lui ajunseră la Grand Hôtel la ora șapte dimineața. Se clătinau de oboseală. Se uitau drept înainte cu teamă, ca și cum s-ar fi așteptat ca după ce vor intra pe ușile turnante să nimerească într-un univers incoerent, de coșmar, cu refugiați care dorm pe covoarele crem din salonul rezervat curieratului, în care portarul nu i-ar recunoaște și li s-ar refuza o cameră, în care n-ar găsi apă caldă să se spele și bombele ar cădea în hol. Dar, slavă Domnului, regina stațiunilor termale din Franța[4] era neatinsă și lacul ducea o existență zgomotoasă, febrilă, dar în fond cât se poate de normală. Personalul era la locul lui. Directorul susținea că nu aveau de nici unele, totuși cafeaua era delicioasă, băuturile de la bar, frapate, iar robinetele lăsau să curgă în voie apa rece sau fierbinte. La început, existase o oarecare îngrijorare: atitudinea ostilă a Angliei stârnea temerea că se va menține

blocada, care ar fi întrerupt aprovizionarea cu whisky, dar hotelul dispunea de stocuri suficiente. Putea să aștepte.

De la primii pași făcuți pe marmura holului, Corte și însoțitoarea lui simțiră cum renasc: totul era calm, abia dacă se auzea zgomotul înfundat și îndepărtat al ascensoarelor. Prin ferestrele mari, deschise, vedeau pe iarba din parc curcubeul lichid și tremurător desenat de apa din aspersoare. Cei doi au fost recunoscuți și întâmpinați cu solicitudine. Directorul hotelului, unde Corte venea de douăzeci de ani, ridică mâinile la cer și le spuse că totul se sfârșise, că totul se ducea de râpă și că trebuia trezit din nou în populație simțul datoriei și al măreției. Apoi îi informă că se aștepta dintr-un moment în altul sosirea guvernului, că apartamentele erau rezervate din ajun, că ambasadorul Boliviei dormea pe o masă de biliard, dar că pentru Gabriel Corte va aranja el ceva. În fine, aproape același lucru pe care îl spunea la Normandy din Deauville, când aveau loc cursele, căci acolo își făcuse ucenicia ca director adjunct.

Corte își trecu obosit mâna peste chipul istovit.

— Dragă prietene, pune-mi o saltea într-o toaletă, dacă vrei!

În jurul lui, totul se executa discret, fără zgomot, cu decență. Nu mai erau femei care nășteau într-un șanț, nici copii rătăciți, nici poduri care se prăbușeau în jerbe de foc ca niște rachete, distrugând casele vecine, detonându-și încărcătura de melinită prost calculată. Directorul închidea o fereastră ca să nu se simtă curentul, deschidea ușile în fața lui, iar Corte simțea sub picioare covoare groase.

— Aveți toate bagajele? N-ați pierdut nimic? Ce noroc! Au venit aici oameni în pijama, fără o periuță de dinți. Ba chiar a

fost un nefericit pe care l-a dezbrăcat complet o deflagrație. Venea de la Tours gol-pușcă, înfășurat într-o cuvertură și grav rănit.

— Eu era cât pe ce să-mi pierd manuscrisele, zise Corte.

— Dumnezeule, ce nenorocire! Le-ați găsit întregi, nu-i așa? Dar ce nu s-a văzut! Ce nu s-a văzut! Pardon, domnule, scuzați-mă, doamnă, o iau eu înainte. Iată apartamentul pe care vi-l ofer, la etajul al patrulea. Mă veți scuza, nu-i așa?

— A, acum totul mi-e indiferent! murmură Corte.

— Înțeleg, spuse directorul, înclinând capul cu un aer întristat. Un dezastru ca acesta… Sunt elvețian din naștere, dar francez cu sufletul. Înțeleg, repetă el.

Și rămase câteva clipe nemișcat, cu capul în jos, ca la cimitir după ce ai salutat familia și nu îndrăznești să te repezi imediat spre ieșire. Luase atât de des această atitudine de câteva zile încoace, încât fața lui amabilă, durdulie, era cu totul schimbată. Avusese întotdeauna pasul ușor și vocea blândă, așa cum era necesar în profesia lui. Exagerând aceste calități naturale, ajunsese să umble tăcut, ca într-o cameră mortuară, iar când îl întrebă pe Corte dacă dorește să-i fie adus micul dejun, o făcu pe un ton discret și funebru, ca și cum l-ar fi întrebat, arătând trupul neînsuflețit al unui părinte iubit: „Pot să-l sărut pentru ultima oară?“.

— Micul dejun! repetă Corte oftând, revenind cu greu la realitatea cotidiană și la grijile ei mărunte. N-am mâncat de douăzeci și patru de ore, adăugă el cu un zâmbet palid.

Asta era valabil cu o zi în urmă, dar acum nu mai era, pentru că servise o masă îmbelșugată chiar în dimineața aceea, la ora șase. De altfel, nu mințea: mâncase distrat din cauza oboselii extreme și a tulburării pe care i-o provocau

nenorocirile patriei. Acum i se părea că are din nou stomacul gol.

— O, trebuie să vă străduiți, domnule! Nu-mi place să vă văd așa, domnule Corte! Trebuie să vă forțați. Datorați asta omenirii.

Corte făcu un mic semn disperat cu capul, prin care arăta că știe, că nu contestă drepturile pe care le are omenirea asupra lui, dar că în această împrejurare nu i se putea cere mai mult curaj decât celui mai umil cetățean.

— Dragă prietene, nu moare numai Franța, ci și Spiritul, zise el, întorcându-se ca să-și ascundă lacrimile.

— Niciodată cât veți trăi dumneavoastră, domnule Corte! răspunse cu căldură directorul care, de la înfrângere, rostise aceste cuvinte de mai multe ori.

Corte era, în ordinea celebrităților, al paisprezecelea sosit de la Paris după dureroasele evenimente și al cincilea scriitor venit să se refugieze în hotelul lui.

Corte schiță un zâmbet și ceru să i se aducă o cafea fierbinte.

— Clocotită, îl asigură directorul, care ieși după ce dădu prin telefon ordinele necesare.

Florence se retrase la ea și, după ce încuie ușa, se uită consternată în oglindă. Chipul ei, de obicei atât de blând, de bine fardat, de odihnit, era acoperit de sudoare ca de o unsoare lucioasă. Nu mai absorbea pudra și crema, ci le respingea în cocoloașe groase, ca o maioneză tăiată. Avea nările aproape lipite, ochii duși în fundul capului, gura moale și gălbejită. Se întoarse oripilată cu spatele la oglindă.

— Am cincizeci de ani, îi zise cameristei.

Era cum nu se poate mai adevărat, dar rostise aceste cuvinte cu un accent atât de pronunțat de neîncredere și de spaimă, încât Julie le înțelese așa cum trebuia, ca pe o metaforă pentru îmbătrânirea subită.

— După toate prin câte am trecut, înțeleg. Doamna ar trebui să tragă un pui de somn.

— Nu pot… Cum închid ochii, aud bombele, văd iar podul, morții…

— Doamna o să uite.

— A, nu, niciodată! Tu o să poți uita?

— La mine e altfel.

— De ce?

— Doamna are multe lucruri la care să se gândească! răspunse Julie. Să scot rochia verde a doamnei?

— Rochia verde? Cu mutra pe care-o am?

Florence se sprijinise de speteaza scaunului, cu ochii închiși, dar își adună deodată toate energiile risipite ca un șef de armată care, în pofida nevoii de odihnă, constatând lipsa de eficiență a subalternilor, preia comanda și, clătinându-se încă de oboseală, conduce el însuși trupele pe câmpul de luptă.

— Uite ce-ai să faci. Întâi, pregătește-mi baia. Odată cu baia, masca de față numărul 3, cea de la Institutul American. Pe urmă, telefonezi la coafor și întrebi dacă mai lucrează la ei Luigi. Să vină cu manichiurista peste trei sferturi de oră. În fine, pregătește-mi taiorul gri, cu bluza de linou roz.

— Cea care are gulerul așa? întrebă Julie, făcând o mișcare cu degetul ca să arate forma unui decolteu.

Florence șovăi.

— Da... Nu... Da, asta, și pălărioara nouă cu albăstrele. Ah, Julie, credeam că n-o să mai port niciodată pălăria asta! Ai dreptate, nu trebuie să mă mai gândesc la tot ce-a fost, fiindcă altfel înnebunesc... Mă întreb dacă mai au pudra ocru, cea de ultima dată...

— O să vedem... Doamna ar face bine să ia mai multe cutii. O aduceau din Anglia.

— A, știu foarte bine! Vezi tu, Julie, noi nu ne dăm bine seama ce se întâmplă. Sunt evenimente de o importanță incalculabilă, ascultă la mine, incalculabilă... Viața oamenilor va fi schimbată pentru generații întregi de-acum înainte. O să fie foamete iarna asta. Să-mi scoți geanta de piele întoarsă cu fermoar de aur, aceea foarte simplă... Mă întreb cum arată Parisul, mai zise intrând în baie, dar zgomotul apei de la robinetele deschise de Julie îi acoperi cuvintele.

Între timp, în mintea lui Corte stăruiau gânduri mai puțin frivole. Era și el întins în cadă. Primele momente fuseseră pline de o bucurie atât de mare, de o tihnă câmpenească atât de profundă, încât regăsi desfătările din copilărie: plăcerea cu care mânca o bezea glasată plină cu cremă, cu care își băga picioarele în apa rece a unui izvor, cu care strângea la piept o jucărie îndrăgită. Nu mai avea nici dorințe, nici regrete, nici temeri. Își simțea capul gol și ușor. Nu simțea decât că plutește într-un lichid călduț, care îi mângâia, îi gâdila încet pielea, îi spăla praful, transpirația, pătrundea printre degetele de la picioare, aluneca sub șale ca o mamă care ridică un copil adormit. Baia mirosea a săpun cu gudron, a loțiune pentru păr, a colonie și a apă de levănțică. Corte zâmbea, întindea mâinile, își trosnea degetele lungi și palide, savura divina și simpla plăcere de a fi la adăpost de bombe și de a face o baie

răcoritoare într-o zi caniculară. N-ar fi putut să spună în ce clipă s-a simțit străpuns de amărăciune ca de un cuțit care se înfige în miezul unui fruct. Poate atunci când i-a căzut sub ochi valiza cu manuscrise așezată pe un scaun sau când a alunecat săpunul în apă și s-a văzut nevoit să-l ia, făcând un efort care i-a tulburat euforia, dar, la un moment dat, sprâncenele i se încruntară, iar fața, care păruse mai pură, mai netedă ca de obicei, întinerită, își recăpătă aerul sumbru și îngrijorat.

Ce se va alege de el, Gabriel Corte? Încotro se îndrepta lumea? Care va fi spiritul zilei de mâine? Oare oamenii nu se vor mai gândi decât să mănânce și nu va mai exista loc pentru artă sau, ca după fiecare criză, un nou ideal va pune stăpânire pe public? Un nou ideal? Cinic și cu lehamite, își zise: „O nouă lume!“. Dar el, Corte, era prea bătrân ca să se adapteze la gusturi noi. În 1920 își reînnoise deja felul de a scrie. A treia oară ar fi fost imposibil. Gâfâia încercând să țină pasul cu această lume nouă care urma să se nască. Ah! Cine ar fi putut să prevadă ce formă va lua la ieșirea din matricea dură a războiului din 1940, ca dintr-un tipar de fier? Avea să iasă gigantic sau diform (sau și gigantic, și diform) acel univers căruia deja îi observa primele tresăriri? Era teribil să te apleci asupra lui, să-l privești… și să nu înțelegi nimic. Pentru că nu înțelegea nimic. Se gândi la romanul lui, la manuscrisul care scăpase de foc, de bombe și se odihnea acum pe un scaun. Simți o imensă descurajare. Pasiunile pe care le descria, stările lui sufletești, scrupulele, povestea unei generații, a lui, toate astea erau vechi, inutile, perimate. Zise cu deznădejde: „Perimate!“. Și, încă o dată, săpunul îi alunecă în apă ca un pește. Înjură, se ridică, sună furios; apăru servitorul.

— Frecționează-mă, îi ceru Gabriel Corte cu voce tremurătoare.

După ce servitorul îi frecă picioarele cu mănușa aspră și cu apă de colonie, se simți mai bine. În pielea goală, începu să se bărbierească în timp ce servitorul îi pregătea hainele: o cămașă de in, un costum subțire de tweed, o cravată albastră.

— Sunt oameni pe care-i cunoaștem? întrebă Corte.

— Nu știu, domnule. N-am văzut încă persoane importante, dar mi s-a spus că multe mașini au sosit noaptea trecută și au plecat aproape imediat spre Spania. Printre alții, domnul Jules Blanc. Se ducea în Portugalia!

— Jules Blanc?

Corte rămase nemișcat, cu lama briciului plină de săpun în aer. Jules Blanc plecase în Portugalia, fugise! Vestea îl frapă dureros. Ca toți cei care fac în așa fel încât să obțină de la viață maximum de confort și de plăceri, Gabriel Corte beneficia de devotamentul unui om politic. În schimbul unor cine rafinate, al unor recepții strălucite, al unor mici favoruri acordate de Florence, în schimbul câtorva articole oportune, obținea de la Jules Blanc – titularul unui portofoliu în aproape toate combinațiile ministeriale, de două ori Președinte al Consiliului de Miniștri, de patru ori Ministru de Război – nenumărate favoruri. Grație lui Jules Blanc îi fusese comandată seria *Mari iubiri*, despre care se vorbise la radioul de stat iarna trecută. Și tot la radio, Jules Blanc îl însărcinase să țină alocuțiuni patriotice, îndemnuri imperiale, morale, în funcție de împrejurări. Jules Blanc insistase pe lângă directorul unui mare cotidian ca romanul lui Corte să fie plătit cu o sută treizeci de mii de franci în loc de optzeci de mii, cum se stabilise inițial. În fine, îi promisese Legiunea de Onoare în

grad de Comandor. Jules Blanc era o modestă, dar necesară rotiță din mecanismul carierei lui, deoarece nici măcar geniul însuși nu poate să plutească în înaltul cerurilor, ci trebuie să facă manevre pe pământ.

Aflând despre decăderea prietenului său (trebuie să fi fost compromis dacă luase această hotărâre disperată, el, căruia îi plăcea să repete că în politică înfrângerea pregătește victoria), Corte se simți singur și părăsit pe marginea prăpastiei. Încă o dată, cu o intensitate teribilă, avu sentimentul unei lumi diferite, necunoscută lui, o lume în care oamenii vor fi devenit toți în mod miraculos cești, dezinteresați, nutrind cele mai nobile idealuri. Dar mimetismul acela care este o formă a instinctului de conservare pentru plante, animale și oameni îl făcea deja să spună:

— A! A plecat? A trecut epoca acestor petrecăreți, a acestor oameni politici fără valoare...

După un moment de tăcere, adăugă:

— Biata Franță...

Își puse fără grabă șosetele albastre. În picioare, în șosete, cu jartele de mătase neagră și restul corpului gol și de un alb lucios, cu reflexe gălbui de fildeș, făcu câteva exerciții pentru brațe și câteva flexiuni ale trunchiului. Se uită în oglindă cu un aer aprobator.

— Mă simt mult mai bine, zise el adresându-se servitorului, ca și cum ar fi crezut că-i făcea o mare plăcere rostind aceste cuvinte.

După aceea se îmbrăcă. Coborî la bar puțin după ora prânzului. În hol era o oarecare agitație, era clar că se întâmplă ceva, că mari catastrofe din depărtare zguduiau restul universului; fuseseră uitate niște bagaje și îngrămădite

în dezordine pe estrada unde în mod obișnuit se dansa. Se auzeau vorbe răstite dinspre bucătărie. Femei palide și trase la față rătăceau pe culoare în căutarea unei camere, ascensoarele nu mai funcționau. Un bătrân plângea în fața unui recepționer care îi refuza un pat.

— Trebuie să înțelegeți, domnule, că nu e rea voință, dar e imposibil, imposibil! Suntem suprasolicitați, domnule.

— Dar un colț mic de cameră, imploră bietul om. Îi dădusem întâlnire aici soției mele. Ne-am rătăcit în timpul bombardamentului de la Étampes. Mă crede mort. Am șaptezeci de ani, domnule, și ea, șaizeci și opt. Nu ne-am despărțit niciodată.

Scoase portofelul cu o mână tremurătoare.

— O să vă dau o mie de franci, zise el.

Pe chipul lui onest și modest de francez din clasa de mijloc se citea rușinea că trebuie să ofere mită pentru prima dată în viața lui, dar și durerea de a fi nevoit să se despartă de bani. Însă recepționerul refuză banii.

— Dacă vă spun că e imposibil, domnule! Încercați în oraș.

— În oraș? Dar de acolo vin, domnule! Bat la toate ușile de la cinci dimineața. Am fost alungat ca un câine! Nu sunt un fitecine. Sunt profesor de fizică la liceul din Saint-Omer. Am primit Ordinul Palmelor Academice[5].

Dar, observând în sfârșit că recepționerul nu-l mai asculta de mult și-i întorcea spatele, luă de jos o cutie mică de carton pentru pălării pe care o lăsase să-i cadă din mână și în care se găseau probabil bagajele lui, și plecă discret. Recepționerul se agita acum între patru spanioloaice cu fața pudrată și părul negru. Una dintre ele se agăță de brațul lui.

— O dată în viață, treacă-meargă, dar de două ori e prea mult! strigă ea într-o franceză stricată, cu o voce răgușită și puternică. Să trăiești războiul în Spania, să fugi în Franța și să nimerești în asta, e prea mult!

— Dar eu n-am ce să fac, doamnă!

— Să-mi dați o cameră!

— Imposibil, doamnă, imposibil.

Spanioloaica încercă să găsească o replică usturătoare, o injurie, nu reuși, se sufocă o clipă și-i trânti:

— Să știi că nu ești bărbat!

— Eu? izbucni recepționerul, care își pierduse brusc calmul profesional și se înfuriase. Nu terminați odată cu insultele? Întâi de toate, sunteți străină, nu? Țineți-vă gura, că altfel chem poliția! încheie el, cu mai multă demnitate, deschizându-le ușa celor patru persoane care împroșcau cu injurii în castiliană și împingându-le afară.

— Ce zile, domnule, ce nopți! îi zise el lui Corte. A înnebunit lumea, domnule!

Corte găsi o galerie lungă, răcoroasă, umbrită și marele bar liniștit. Orice agitație se oprea în prag. Obloanele închise și ferestrele mari îl protejau de fierbințeala unui soare dogoritor. Aici domnea o aromă puternică de piele, de țigări de foi de calitate și de coniac fin. Barmanul, un italian, vechi amic de-al lui Corte, îi făcu o primire impecabilă, manifestându-și bucuria de a-l revedea și empatia pentru nenorocirile Franței într-un mod nobil, plin de tact, fără să uite de aerul rezervat cerut de evenimente, nici de inferioritatea condiției sale față de cea a lui Corte, astfel că acesta se simți pe loc reconfortat.

— Îmi face plăcere să te revăd, bătrâne, zise el cu recunoștință.

— Domnului i-a fost greu să părăsească Parisul?

— A! răspunse simplu Corte.

Ridică ochii la cer. Joseph, barmanul, făcu un gest pudic și discret cu mâna, ca și cum n-ar fi dorit să-i audă confidențele pentru că nu voia să-i trezească amintiri atât de recente și de neplăcute și, pe tonul cu care doctorul se adresează bolnavului ce se prezintă la el în plină criză („beți întâi asta, pe urmă o să-mi explicați ce vă doare“), murmură respectuos:

— Să vă prepar un martini, nu-i așa?

Cu paharul aburit de gheață așezat în fața lui, între două farfurioare, una cu măsline, cealaltă cu chipsuri, Corte aruncă decorului familiar din jur un zâmbet palid de convalescent, apoi se uită la bărbații care tocmai intraseră, recunoscându-i unul după altul. Sigur că da! Erau toți acolo! Academicianul și fostul ministru, marele industriaș, editorul, directorul de ziar, senatorul, autorul dramatic și cel care semna cu „General X“ articolele acelea atât de documentate, de serioase, de tehnice dintr-o mare revistă pariziană, în care comenta evenimentele militare pe înțelesul maselor, adăugând precizări mereu optimiste, dar cam vagi (zicând, de exemplu: „Viitorul teatru de operații militare va fi în nordul Europei sau în Balcani sau în Ruhr, în aceste trei locuri în același timp ori într-un punct al globului care este imposibil de determinat“). Da, erau toți acolo, perfect sănătoși. Pe Corte îl încercă un scurt moment de uluire. N-ar fi putut să spună de ce, dar i se păruse, preț de douăzeci și patru de ore, că vechiul univers se năruia și că el rămânea singur pe ruine. Acum, când regăsea toate acele figuri celebre de prieteni, de dușmani din motive puțin importante pentru el azi, simțea o nespusă ușurare. Făceau parte din aceeași gașcă, erau împreună! Își dovedeau unul

altuia până la evidență că nimic nu se schimbă, că totul rămâne la fel, că nu asistau la vreun cataclism extraordinar, la sfârșitul lumii, cum se crezuse, ci la o serie de relații pur umane, limitate în timp și spațiu, care nu-i afectau în fond decât pe necunoscuți.

Își împărtășeau gânduri pesimiste, aproape deznădăjduite, dar plini de însuflețire. Unii profitaseră din plin de viață și ajunseseră la vârsta la care își spuneau, privindu-i pe tineri: „Să se descurce!“. Ceilalți treceau repede în revistă, în mintea lor, toate paginile pe care le scriseseră, toate discursurile pe care le rostiseră, să vadă care ar fi putut să le folosească în relația cu noul regim (și deoarece toți deplânseseră mai mult sau mai puțin faptul că Franța pierduse simțul măreției sale, al riscului și nu mai făcea copii, erau liniștiți în această privință!). Însă, oamenii politici, puțin mai îngrijorați pentru că unii erau puternic compromiși, se gândeau la răsturnarea unor alianțe. Dramaturgul și Corte vorbeau între ei despre propriile opere și uitau de lume.

28

Soții Michaud nu mai ajunseseră la Tours. O explozie distrusese calea ferată. Trenul se opri. Refugiații ajunseră iar pe drum, amestecându-se acum cu coloanele germane. Primiră ordin să facă imediat cale-ntoarsă. La Paris, soții Michaud găsiră un oraș pe jumătate pustiu. Se întoarseră acasă pe jos. Lipsiseră cincisprezece zile, dar, ca atunci când ne întoarcem după o călătorie lungă și ne așteptăm să găsim toate lucrurile date peste cap, înaintau pe străzi neatinse și nu

le venea să creadă; toate erau la locul lor, casele cu obloanele trase, ca în ziua în care plecaseră, erau luminate de un soare dogoritor, un val brusc de căldură arsese frunzele platanilor, pe care nu le mătura nimeni, așa că refugiații călcau pe ele cu picioare ostenite. Magazinele de alimente păreau toate închise. Din când în când, această aparență de loc pustiu surprindea; s-ar fi zis că era un oraș curățat de ciumă și, în momentul în care exclamai cu inima strânsă: „Toți au plecat sau au murit!“ dădeai nas în nas cu o femeiușcă frumos îmbrăcată și fardată. Între o măcelărie și o brutărie zăvorâte, soții Michaud zăriră un coafor deschis, unde unei cliente i se făcea un permanent. Acolo se coafa doamna Michaud. Îl strigă pe patron și toți, el, soția, ajutorul lui și clienta, alergară la ușă și exclamară:

— Ați venit pe jos!

Ea le arătă picioarele goale, fusta ruptă, fața plină de sudoare și de praf.

— După cum vedeți! Ce e la mine acasă? întrebă ea îngrijorată.

— Păi totul e în ordine! Chiar azi am trecut prin fața casei, răspunse soția frizerului. Nimeni nu s-a atins de nimic.

— Dar pe fiul meu, Jean-Marie, nu l-ați văzut?

— Cum ai vrea să-l fi văzut, biată femeie? interveni Maurice, arătându-se și el la față. O iei razna!

— Tu mă bagi în mormânt cu calmul tău! îi răspunse ea cu vioiciune. Dar poate portăreasa…

Dădu să se repeadă acasă.

— Nu vă obosiți, doamnă Michaud. N-a sosit nimic, am întrebat-o în trecere și, de altfel, corespondența nu mai vine!

Jeanne încercă să-și ascundă decepția amarnică sub un zâmbet.

— Bun, nu ne-a mai rămas decât să așteptăm, zise ea, dar cu buzele tremurând.

Se așeză mașinal și murmură:

— Și-atunci, ce-i de făcut?

— Dacă aș fi în locul dumneavoastră, zise frizerul, un bărbat scund și gras, cu fața rotundă și blândă, aș începe prin a cere o frecție. Asta v-ar mai limpezi gândurile, și am putea să-l răcorim puțin și pe domul Michaud, timp în care soția mea v-ar pregăti ceva de mâncare.

Făcură întocmai. În vreme ce Jeanne era frecționată pe cap cu ulei de lavandă, fiul frizerului veni în fugă să le spună că se semnase armistițiul. În starea de oboseală și de deznădejde în care se afla, ea abia dacă înțelese importanța veștii; tot așa, la căpătâiul unui muribund, după ce plângem în hohote, nu ne mai rămâne nici o lacrimă pentru ultima lui suflare. Maurice, amintindu-și de războiul din 1914, de luptele, de rănile, de suferințele lui, simți cum un val de amărăciune îi cuprinde inima. Totuși, nu mai avea nimic de zis.

Rămaseră mai bine de-o oră în prăvălie la doamna Josse și ieșiră de-acolo ca să se ducă acasă. Se spunea că pierderile armatei franceze erau relativ neînsemnate, dar numărul prizonierilor atingea două milioane. Poate că și Jean-Marie se afla printre ei! Nu îndrăzneau să spere nimic altceva. Se apropiau de casă și, în pofida asigurărilor date de doamna Josse, nu le venea să creadă că era în picioare și nu prefăcută în scrum ca imobilele în flăcări din Piața Martroi din Orléans, pe unde trecuseră cu o săptămână în urmă. Dar iată că recunoșteau ușa, loja portăresei, cutia de scrisori (goală!),

cheia care îi aștepta și pe portăreasă însăși! Lazăr, întorcându-se într-o zi acasă și găsindu-și surorile cu supa pe foc, trebuie să fi avut același sentiment, un amestec de stupoare și mândrie ascunsă. „Totuși, ne-am întors, suntem aici“, își ziceau ei.

Și Jeanne, numaidecât:

— Dar la ce bun? Dacă fiul meu…

Se uită la Maurice, care îi zâmbea palid, apoi îi zise cu voce tare portăresei:

— Bună ziua, doamnă Nonnain!

Portăreasa era în vârstă și pe jumătate surdă. Soții Michaud ascultară pe cât era posibil și relatarea exodului ei, pentru că doamna Nonnain își urmase fata, care era spălătoreasă, până la Porte d’Italie. Ajunsă acolo, se certase cu ginerele și se întorsese acasă.

— Nu știu ce s-a întâmplat cu mine. O să creadă c-am murit, zise ea mulțumită de sine. O să creadă că le-au căzut deja în mâini economiile mele. Nu c-ar fi rea, dar e iute la mânie, adăugă, vorbind despre fiica ei.

Soții Michaud îi spuseră că sunt obosiți și urcară la ei. Ascensorul nu mergea.

— Ăsta e ultimul necaz, zise Jeanne, râzând, totuși.

În timp ce soțul urca încet scările, ea se avântă de parcă ar fi avut din nou picioarele și suflul din tinerețe. Doamne, și când te gândești cât blestemase scara întunecoasă, apartamentul lipsit de dulapuri, fără baie (încât instalaseră ligheanul mare de făcut baie în bucătărie) și cu calorifere care se stricau regulat când era gerul mai mare afară! Acum îi era redat acel univers închis, intim, unde trăise cincisprezece ani și din care avea amintiri atât de plăcute și de pline de căldură.

Se aplecă peste balustradă și îl văzu pe Maurice jos, foarte departe. Era singură. Se înclină și-și lipi buzele de lemnul ușii, apoi luă cheia și deschise. Era apartamentul ei, refugiul ei. Iată camera lui Jean-Marie, iată bucătăria, iată salonul și canapeaua, unde seara, întorcându-se de la bancă, își întindea picioarele obosite.

Amintirea băncii o făcu brusc să tresară. Nu se mai gândise la ea de opt zile. Când intră și el în apartament, Maurice văzu că era preocupată și că bucuria întoarcerii dispăruse.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el. Jean-Marie?

Ea șovăi puțin.

— Nu, banca.

— Dumnezeule! Am făcut tot ce era omenește posibil și chiar mai mult de-atât ca să ajungem la Tours. Nu ni se poate reproșa nimic.

— Nu ni se va reproșa nimic, zise ea, dacă vor dori să ne păstreze. Eram doar angajată provizoriu de la începutul războiului, iar tu, dragul de tine, n-ai reușit să te-nțelegi niciodată cu ei, așa că dacă vor să scape de noi, ocazia e prea frumoasă.

— Nu m-am gândit la asta.

Ca întotdeauna când n-o contrazicea, ci îi dădea dreptate, ea își schimbă imediat părerea.

— Totuși, n-or fi ultimii ticăloși…

— Ba sunt ultimii ticăloși, zise Maurice încetișor. Ce, nu știi asta? Ne-am încasat porția de îngrijorare. Suntem împreună, suntem la noi acasă. Să nu ne mai gândim la altceva…

Nu vorbiră despre Jean-Marie. Nu puteau să-i rostească numele fără să le dea lacrimile și nu voiau să plângă. Stăruia permanent în ei o dorință fierbinte de a fi fericiți; probabil

pentru că se iubiseră mult, învățaseră să trăiască de pe o zi pe alta, să uite voit ce-i aștepta în ziua următoare.

Nu le era foame. Desfăcură un borcan cu dulceață, o cutie cu biscuiți, iar Jeanne făcu cu foarte mare grijă o cafea, din care mai rămăseseră vreo cincizeci de grame, o moca pură, rezervată până atunci marilor ocazii.

— Dar ce ocazie mai mare vom găsi? întrebă Maurice.

— Nici una de acest fel, sper, răspunse soția lui. Totuși, trebuie să recunoaștem că nu vom mai găsi curând o cafea ca asta, dacă mai durează războiul.

— Aproape că-i dai savoarea păcatului, zise Maurice, inhalând aroma pe care o răspândea cafetiera.

După masa frugală, se așezară la fereastra deschisă. Fiecare avea pe genunchi o carte din care nu citea. În sfârșit, adormiră unul lângă altul, ținându-se de mână.

Trăiră așa câteva zile destul de liniștite. Cum poșta nu venea, știau că nu vor primi nici o veste, fie ea bună sau rea. Nu le rămânea decât să aștepte. La începutul lunii iulie, domnul de Furières se întoarse la Paris. Contele de Furières făcuse un război frumos, cum se zicea după armistițiul din 1919: se expusese eroic câteva luni, apoi se căsătorise cu o tânără foarte bogată. După aceea, nu-i mai arsese chiar atât de mult să-și dea viața, ceea ce era de înțeles! Soția lui avea relații strălucite, dar nu se folosise de ele. Nu mai căutase pericolul, dar nici nu fugise de el. Ajunsese la sfârșitul războiului fără nici o rană, mulțumit de sine, de demnitate în fața dușmanului, plin de încredere în sine și în steaua lui. În 1939, avea o situație mondenă strălucită. Soția se trăgea din familia Salomon-Worms, iar sora lui se căsătorise cu marchizul de Maigle. Era membru al vestitului Jockey Club și

cinele și partidele lui de vânătoare erau celebre. Avea două fiice fermecătoare, cea mare fiind deja logodită. Rămăsese cu mai puțini bani decât în 1920, dar acum se putea lipsi de ei sau și-i putea procura la nevoie. Acceptase postul de director al Băncii Corbin.

Corbin era doar un personaj grosolan. Își începuse cariera într-un mod abject și aproape infam. Se spunea că fusese băiat de serviciu într-o instituție de credit de pe strada Trudaine, dar Corbin avea mari capacități bancare și, în fond, el și contele se înțelegeau cum nu se poate mai bine. Amândoi erau foarte inteligenți și înțelegeau că își sunt utili unul altuia. Asta ducea până la urmă la un fel de prietenie bazată pe un dispreț cordial, ca unele lichioruri aspre și amare care, atunci când sunt amestecate, capătă o savoare plăcută. „E un degenerat ca toți nobilii“, spunea Corbin. „Amărâtul mănâncă cu mâna“, spunea Furières oftând. Ispitindu-l pe Corbin cu primirea în Jockey Club, contele obținea de la el orice își dorea.

În fond, Furières își aranjase foarte confortabil existența. Când izbucnise al doilea mare război al secolului, se simțise aproape ca un copil care a învățat bine la școală, are conștiința împăcată, se joacă acum din tot sufletul și este din nou deranjat de la distracțiile lui. Puțin lipsise să nu strige: „O dată, treacă-meargă, dar de două ori e prea mult! La naiba! Să se mai ducă și alții!“. Cum așa? El își făcuse pe deplin datoria! Pierduse cinci ani din tinerețe, și acum voiau să-i fure și din ani maturității, anii atât de frumoși, de prețioși, în care omul înțelege în sfârșit ce va pierde și de care se grăbește să se bucure.

— Nu, asta e prea de tot! îi zisese cu deznădejde lui Corbin, despărțindu-se de el în ziua mobilizării generale. E scris acolo

sus că n-am să scap.

Era ofițer în rezervă, trebuia să plece. Ar fi putut, desigur, să se aranjeze într-un fel… Dar îl împiedicase să o facă dorința de a continua să se stimeze, dorință foarte puternică la el și care îi permitea să adopte o atitudine ironică și severă față de restul lumii. Plecase. Șoferul, care era din același contingent cu el, zisese:

— Dacă trebuie să mergem, mergem. Dar dacă ei cred c-o să fie ca în 1914, se înșală. (În mintea lui, acel „ei“ se adresa unui areopag mitic de oameni a căror îndeletnicire și pasiune era să-i trimită pe ceilalți la moarte.) Dacă-și închipuie c-o să facem mai mult (își pocnea un dinte cu unghia), mai mult decât e strict necesar, se înșală amarnic, vă spun eu.

Desigur, contele de Furières nu și-ar fi exprimat astfel gândurile, dar ele aveau o oarecare analogie cu cele ale șoferului și reflectau starea de spirit a multor foști luptători. Mulți bărbați plecaseră cuprinși de o ranchiună mocnită sau de o revoltă disperată contra destinului, care le juca de două ori în viață acest renghi atroce.

În urma înfrângerii din iunie, regimentul lui Furières căzuse aproape în întregime în mâinile inamicului. El însuși avusese o singură șansă de scăpare și se folosise de ea. În 1914, s-ar fi sinucis ca să nu supraviețuiască dezastrului. În 1940, preferase să trăiască. Se întorsese la soție, care îl plângea deja, la încântătoarele lui fiice, dintre care cea mare tocmai făcuse o căsătorie foarte frumoasă (luase un tânăr inspector de la Finanțe), și la castelul din Furières. Șoferul avusese mai puțin noroc: fusese internat în lagărul de prizonieri VII A, unde i se dăduse numărul 55.481.

Îndată ce se întoarse, contele luă legătura cu Corbin, rămas în zona liberă, și amândoi se ocupară să adune la un loc serviciile răspândite ale băncii. Contabilitatea era la Cahors, titlurile, la Bayonne, secretariatul fusese dirijat spre Toulouse, dar se rătăcise între Nisa și Perpignan. Nimeni nu știa unde ajunsese portofoliul.

— E haos, harababură, dezordine de nedescris! îi spunea Corbin lui Furières în dimineața primei lor întâlniri.

Trecuse linia de demarcație în timpul nopții. Îl primise pe Furières la el acasă, într-un apartament parizian din care servitorii fugiseră în timpul exodului. Îi bănuia că luaseră cu ei valize nou-nouțe și fracul lui, ceea ce-i sporea și mai mult furia patriotică.

— Mă cunoști! Nu sunt un om sensibil! Dar era cât pe ce să încep să plâng, dragă, să plâng ca un copil când am văzut primul neamț la frontieră, foarte sobru, nu cu aerul ăla degajat al francezului, știi, ca și cum am fi crescut porcii împreună. Nu, serios, s-a prezentat foarte bine ticălosul, atitudine fermă, fără rigiditate, foarte bine... Dar de asta ce zici, ai? Ce zici de toată chestia asta? Frumos le stă ofițerilor!

— Dă-mi voie să-ți spun că nu știu ce li se poate reproșa ofițerilor, răspunse Furières pe un ton tăios. Ce vrei să facem fără arme și cu oameni obosiți, fără tragere de inimă, care nu vor decât să fie lăsați naibii în pace? Dă-ne întâi oameni!

— Da, dar ei spun: „N-am fost bine comandați!“ i-o întoarse Corbin, încântat să-l ofenseze pe Furières. Și între noi fie vorba, bătrâne, am văzut spectacole lamentabile...

— Fără civili, fără panicarzi, fără valul de refugiați care a blocat drumul, poate că ar fi existat o șansă de salvare.

— În privința asta, ai dreptate! Panica a fost îngrozitoare. Oamenii sunt nemaipomeniți. Li se spune de ani întregi: „Războiul total, războiul total!“... Ar fi trebuit să se aștepte la asta. Dar nu! Imediat, panica, dezordinea, fuga... Și, te întreb, pentru ce? Adevărată sminteală! Eu am plecat pentru că băncile au primit ordin să plece. Altfel, înțelegi...

— A fost cumplit la Tours?

— O, cumplit! Dar tot din aceeași cauză: valurile de refugiați. N-am găsit nici o cameră liberă în jur, am fost nevoit să dorm în oraș și, normal, am fost bombardați, incendiați, răspunse Corbin, gândindu-se cu indignare la castelul mic de la țară, unde nu fusese primit pentru că adăpostea niște refugiați belgieni.

Belgienii nu pățiseră nimic, în timp ce Corbin fusese cât pe ce să fie îngropat sub dărâmăturile de la Tours.

— Și toată dezordinea aia! repetă el. Fiecare se gândea numai la el! Cât egoism... Frumoasă idee poți să-ți mai faci despre oameni! Iar angajații noștri au fost mult sub așteptări! Nici unul n-a ajuns la mine la Tours. Au pierdut legătura unii cu alții. Le recomandasem tuturor departamentelor noastre să rămână grupate. Aiurea! Unii sunt în sud, alții, în nord. Nu se poate conta pe nimeni. În astfel de momente de criză, poți totuși să judeci omul, cât e de sprinten, de aprig, de îndrăzneț. O turmă de tăntălăi, ascultă-mă pe mine, o turmă de tăntălăi! S-au gândit numai cum să-și scape pielea, fără să le pese nici de bancă, nici de mine! De-aia, să știi că pe unii o să-i dau afară. De altfel, nu prevăd un flux mare al afacerilor.

Conversația deveni mai tehnică, ceea ce le insuflă sentimentul agreabil al propriei importanțe, oarecum diminuat în urma ultimelor evenimente.

— Un grup german va cumpăra Oțelăriile din Est, zise Corbin. În privința asta, suntem într-o poziție bună. E adevărat că afacerea cu docurile din Rouen…

Se întunecă la față. Furières se pregăti să-și ia rămas-bun. Corbin vru să-l însoțească și, în salonul cu obloanele trase, răsuci comutatorul electric, dar lumina nu se aprinse. Trânti o înjurătură.

— Mi-au tăiat curentul, ticăloșii!

„Ce vulgar e omul ăsta!“ își zise contele.

Îl sfătui:

— Dă un telefon și se rezolvă repede. Telefonul funcționează.

— Dar nu-ți imaginezi în ce hal de dezorganizare e totul la mine, zise Corbin, care se sufoca de furie. Servitorii au șters-o, dragă! Toți, îți spun! Și m-ar mira să nu fi șterpelit argintăria. Soția nu-i aici. Mă simt pierdut în toată harababura asta…

— Doamna Corbin e în zona liberă?

— Da, mormăi Corbin.

El și soția lui avuseseră o scenă neplăcută; în haosul plecării precipitate sau poate cu o intenție răutăcioasă, camerista strecurase în trusa de călătorie a doamnei Corbin o ramă mică, aparținând domnului Corbin, cu fotografia lui Arlette goală. Această goliciune în sine n-ar fi ofensat-o poate pe soția legitimă. Era o persoană cu bun-simț. Dar dansatoarea purta la gât un colier splendid. „Îți garantez că e fals!“ o asigurase domnul Corbin, tare cătrănit. Soția refuza să creadă. Iar Arlette nu mai dădea nici un semn de viață. Aflase totuși că se afla la Bordeaux și că era văzută deseori în compania unor ofițeri germani. Această amintire îi spori domnului Corbin proasta dispoziție. Sună cu toată puterea.

— N-o mai am decât pe dactilografă, o puștoaică pe care am cules-o de la Nisa, zise el. E proastă ca noaptea, dar destul de drăguță. A, tu ești! îi zise el brusc tinerei brunete care tocmai intrase. Mi-au tăiat curentul, vezi ce poți să faci. Telefonează, țipă, descurcă-te, și pe urmă să-mi aduci corespondența.

— Corespondența n-a sosit?

— Nu, e la portăreasă. Dă fuga și adu-mi-o! Te plătesc să nu faci nimic?

— Te părăsesc, mă sperii, spuse Furières.

Corbin surprinse zâmbetul ușor disprețuitor al contelui. Furia îi spori. „Fandosit, escroc“, își zise el.

Apoi răspunse cu voce tare:

— Ce vrei? Mă scot din fire.

Corespondența conținea o scrisoare de la soții Michaud. Se prezentaseră la sediul băncii din Paris, dar nu primiseră indicații precise. Scriseseră la Nisa și scrisoarea îi fusese returnată lui Corbin. Soții Michaud cereau instrucțiuni și bani. În sfârșit, își găsise pe cine să-și verse paraponul. Exclamă:

— Asta e culmea! Îi doare-n cot! Uite unii pe care îi doare-n cot! Tu alergi, faci pe dracu’-n patru, o iei în bot pe toate drumurile Franței, iar domnul și doamna Michaud petrec un concediu plăcut la Paris și mai au și tupeul să ceară bani! O să le scrii, îi zise el dactilografei înspăimântate. O să scrii așa:

Paris, 25 iulie, 1940
Domnului Maurice Michaud
Strada Rousselet nr. 23
Paris, arondismentul VII
Domnule,

În ziua de 11 iunie, v-am dat ordin, ca și doamnei Michaud, să vă prezentați la post în locul unde se retrăsese banca, adică la Tours. Știți foarte bine că în aceste momente decisive fiecare angajat al băncii, îndeosebi dumneata, care ocupai un post de încredere, era asimilat cu un luptător. Știi ce înseamnă în astfel de vremuri să-ți abandonezi postul. Rezultatul lipsei amândurora a fost dezorganizarea completă a serviciilor care v-au fost încredințate – secretariatul și contabilitatea. Dar nu este singurul reproș pe care vi-l fac. După cum am spus, cu ocazia primelor de la 31 decembrie trecut, când ați solicitat ca a dumitale să fie de trei mii de franci, v-a fost semnalat că, în pofida bunăvoinței mele față de dumneata, îmi era imposibil să fac asta, randamentul serviciului dumitale fiind minim în comparație cu cel al predecesorului. În aceste condiții, regretând în același timp că ați așteptat atât de mult să intrați în contact cu direcția, considerăm lipsa de vești din partea dumitale până în această zi drept o demisie, atât a dumitale, cât și a doamnei Michaud. Această demisie, care a venit din partea dumitale și nu a făcut obiectul nici unui preaviz, nu ne obligă să vă plătim vreo indemnizație. Totuși, ținând cont de prezența îndelungată în serviciul nostru, precum și de împrejurările actuale, vă alocăm cu titlu excepțional și benevol o indemnizație corespunzând salariului pe două luni. Veți găsi așadar anexat cecul în valoare de… franci, la ordin, pentru Banca Franței din Paris. Binevoiți a ne confirma primirea documentului prin procedura legală.

Cu sentimente deosebite,

Corbin

Această scrisoare stârni disperarea soților Michaud. Nu aveau nici cinci mii de franci puși deoparte, căci studiile lui Jean-Marie costaseră mult. Cu salariile lor pe două luni și suma aceasta, abia adunau cincisprezece mii de franci și datorau bani perceptorului. Era aproape imposibil să-și găsească alte slujbe în acel moment: locurile de muncă erau rare și prost plătite. Trăiseră dintotdeauna destul de izolați. Nu aveau rude, nici cui să-i ceară ajutor. Erau epuizați de călătorie și îi deprimase teama pentru soarta fiului lor. În decursul unei existențe care nu fusese lipsită de greutăți, când Jean-Marie era mic, doamna Michaud își zisese deseori: „Măcar dacă ar fi la vârsta la care să se descurce singur. Atunci, nimic nu m-ar afecta cu adevărat“. Se știa puternică și sănătoasă, se simțea curajoasă, nu se temea de nimic pentru ea, nici pentru soțul ei, căci gândeau la fel.

Acum, Jean-Marie era bărbat în toată firea. Oriunde ar fi fost, dacă trăia, nu mai avea nevoie de ea. Dar asta n-o consola. Întâi de toate, nu-și putea imagina că până și propriul copil se putea lipsi de ea. Și în același timp înțelegea că ea avea acum nevoie de el. Tot curajul o părăsise. Vedea cât de fragil era Maurice. Se simțea singură, bătrână, bolnavă. Cum vor face să-și găsească de lucru? Cum vor trăi după ce vor cheltui cei cincisprezece mii de franci? Avea câteva mici bijuterii și ținea la ele. Spunea întotdeauna că n-au nici o valoare, dar în sinea ei nu credeau că broșa delicată și încântătoare, împodobită cu perle, că acel inel modest ornat cu un rubin, cadou de la Maurice din tinerețea lor și care îi plăcea atât de mult, nu puteau să fie vândute cu un preț bun. Le propuse unui bijutier din cartier, apoi unei firme mari de pe strada Paix, dar o refuzară: broșa și inelul erau frumos

lucrate, dar valoare aveau doar pietrele. Însă și acestea erau atât de mici, încât nu merita să fie cumpărate. Doamna Michaud se simți fericită în sinea ei la gândul că-și păstra bijuteriile, dar nu putea fugi de realitate: era singurul lor avut. Fapt e că luna iulie trecuse și le diminuase mult rezervele. La început, amândoi se gândiseră să se ducă la Corbin, să-i explice că făcuseră tot posibilul să ajungă la Tours și că, dacă persista în hotărârea lui de a-i concedia, le datora cel puțin indemnizația prevăzută. Dar îl cunoșteau mult prea bine pe Corbin ca să știe că nu vor avea putere să lupte cu el. Nu aveau mijloacele necesare să-i intenteze un proces și Corbin nu era ușor de intimidat. În plus, simțeau o repulsie fără margini la gândul că s-ar fi putut duce să se roage de acel om pe care îl detestau și îl disprețuiau.

— Nu pot s-o fac, Jeanne. Nu-mi cere asta, nu pot s-o fac, zisese Maurice cu vocea lui domoală. Cred că dacă aș ajunge la el, l-aș scuipa în față, și asta n-ar aranja deloc lucrurile.

—Nu, zisese Jeanne zâmbind fără să vrea, dar situația noastră e groaznică, dragul meu. S-ar zice că pășim spre o mare prăpastie și vedem după fiecare pas cum distanța se micșorează fără scăpare. E insuportabil.

— Va trebui totuși s-o suportăm, răspunse el pe un ton liniștit.

Avusese aceeași inflexiune a vocii ca atunci când, rănit fiind în 1916 și chemată la el la spital, îi spusese: „Cred că șansele mele de vindecare sunt de ordinul a 4/10“. Se gândise și adăugase scrupulos: „Mai exact, de 3,5“.

Ea îi puse ușor, cu tandrețe, mâna pe frunte și-și zise cu deznădejde: „Ah, dacă Jean-Marie ar fost aici! Ne-ar fi protejat, poate ne-ar fi salvat. E tânăr, e puternic…“. Și amesteca în mod

straniu nevoia mamei de a proteja și nevoia femeii de a fi protejată. „Unde e bietul meu fiu? Trăiește oare? Suferă? Nu e cu putință, Doamne, să fi murit!“ își zicea ea și-i înghețа inima când se gândea cât de posibil putea fi contrariul. După atâtea zile în care avusese curajul să nu plângă, acum ochii i se umplură de lacrimi. Izbucni revoltată:

— Dar de ce numai noi trebuie să suferim mereu? Numai oamenii ca noi! Oamenii obișnuiți! Clasa de mijloc! Indiferent că vine războiul, că se devalorizează francul, că e șomaj sau criză sau revoluție, ceilalți se descurcă. Noi suntem striviți întotdeauna! De ce? Ce-am făcut? Plătim pentru toate greșelile. Bineînțeles, nimănui nu-i e teamă de noi! Muncitorii se apără, bogații sunt puternici. Noi suntem vacile bune de muls. Să ni se explice de ce! Ce se-ntâmplă? Nu înțeleg. Tu ești bărbat și ar trebui să înțelegi, îi zise ea lui Maurice, furioasă, neștiind pe cine să-și verse necazul pentru dezastrul care se abătea asupra lor. Cine are dreptate? De ce Corbin? De ce Jean-Marie? De ce noi?

— Ce vrei să înțelegi? Nu e nimic de-nțeles, răspunse el, străduindu-se s-o liniștească. Există legi care guvernează lumea și care nu sunt făcute nici pentru, nici împotriva noastră. Când izbucnește furtuna, nu mai ai pică pe nimeni, știi că fulgerul este produsul a două sarcini electrice contrare, iar norii nu te cunosc pe tine. Nu le poți reproșa nimic. Și de altfel ar fi ridicol, n-ar înțelege.

— Dar nu-i același lucru. Aici sunt fenomene pur umane.

— Numai în aparență, Jeanne. Par provocate de cutare sau cutare om, de cutare împrejurare, dar se întâmplă ca în natură: după o perioadă de calm vine furtuna, care are început, punct culminat, sfârșit, după care urmează alte

perioade de calm mai mult sau mai puțin lungi! Spre nenorocirea noastră, ne-am născut într-un secol de furtuni, asta e tot. Se vor liniști.

— Da, zise ea, fără să intre pe acest teren abstract. Dar Corbin? Corbin nu e o forță a naturii, nu?

— E o specie care face rău, ca scorpionii, șerpii sau ciupercile otrăvitoare. În fond, e într-un fel și vina noastră. Am știut întotdeauna cine e Corbin. De ce-am rămas la el? Așa cum nu ne atingem de ciupercile rele, trebuie să ne ferim și de oamenii răi. Au fost multe împrejurări în care, cu puțin curaj și stoicism, am fi putut găsi altă situație. Și adu-ți aminte, când eram tineri, când mi s-a oferit postul acela de pedagog la Sao Paolo, dar n-ai vrut să mă lași să plec…

— Bun, asta e o poveste veche, răspunse ea, ridicând din umeri.

— Nu, ziceam doar…

— Da, ziceai că nu trebuie să purtăm pică celorlalți. Dar chiar tu spui că dacă l-ai întâlni pe Corbin, l-ai scuipa în față.

Continuau să discute nu pentru că sperau sau măcar doreau să se convingă unul pe altul, ci pentru că vorbind uitau puțin de grijile lor cumplite.

— Cui ne-am putea adresa? întrebă în cele din urmă Jeanne.

— Încă n-ai înțeles că pe toți îi doare-n cot de toți?

Ea îl privi mirată.

— Ești un om ciudat, Maurice. I-ai văzut pe cei mai cinici, pe cei mai dezamăgiți și totuși nu ești nefericit, adică nefericit sufletește! Mă înșel?

— Nu.

— Dar ce te consolează pe tine?

— Certitudinea libertății mele interioare, răspunse el după ce se gândi puțin. Acest bun prețios inalterabil, a cărui pierdere sau păstrare depinde numai de mine. Pasiunile împinse la paroxism, ca cele de acum, vor ajunge să se potolească. Tot ce a avut un început va avea un sfârșit. Pe scurt, catastrofele trec și trebuie să încercăm să nu trecem și noi odată cu ele, asta e tot. Prin urmare, întâi să trăim. *Primum vivere*. De azi pe mâine. Să rezistăm, să așteptăm, să sperăm.

Ea îl ascultase fără să spună nimic. Deodată, se ridică și-și luă pălăria lăsată pe șemineu. El o privi uimit.

— Iar eu zic: „Ajută-te și cerul te va ajuta“, spuse ea. Așa că mă duc la Furières. Întotdeauna a fost amabil cu mine și ne va ajuta, măcar ca să-l enerveze pe Corbin.

Jeanne nu se înșelase. Furières o primi și îi promise că ea și soțul ei vor primi, fiecare, o indemnizație de șase salarii, capitalul lor ajungând astfel la vreo șaizeci de mii de franci.

— Vezi, m-am descurcat, cerul m-a ajutat, îi zise Jeanne soțului ei la întoarcere.

— Iar eu am sperat! răspunse el zâmbind. Am avut amândoi dreptate!

Erau foarte mulțumiți de rezultatul acestui demers, dar intuiau că de-acum înainte gândurile lor, eliberate de grijile bănești, cel puțin în privința viitorului imediat, vor fi stăpânite în întregime de teama pentru viața fiului lor.

29

În toamnă, Charles Langelet se întoarse acasă. Porțelanurile nu suferiseră de pe urma călătoriei. Despachetă chiar el lăzile mari, înfiorându-se de bucurie când atingea, sub talaș și hârtia de mătase, conturul neted și răcoros al unei statuete de Sèvres sau al unui vas acoperit chinezesc *famille rose*[6]. Aproape că nu-i venea să creadă că se află acasă, că-și regăsise bogățiile. Ridica uneori capul și privea, prin geamurile care mai purtau încă fâșiile de hârtie lipite, curba încântătoare a Senei.

La amiază, portăreasa urcă la el. Ea îi făcea curat, pentru că Langelet nu-și angajase încă servitori. Evenimentele grave, fericite sau nefericite, nu schimbă sufletul unui om, ci îl conturează mai bine, la fel cum o pală de vânt care ridică brusc frunzele moarte scoate la iveală forma unui copac. Ele scot la lumină ceea ce era lăsat în umbră. Înclină spiritul în direcția în care va crește de atunci înainte. Charlie fusese întotdeauna strâns la pungă. La întoarcerea din exod, se simți avar. Îi făcea o adevărată plăcere să pună bani la ciorap oricând era posibil și își dădu seama de asta pentru că, în plus, devenise cinic. *Înainte*, niciodată nu s-ar fi gândit să se instaleze într-o casă dezorganizată, plină de praf; ar fi dat înapoi la gândul de a merge la restaurant exact în ziua sosirii. Dar acum, după ce trecuse prin atâtea, nimic nu-l mai speria. Când portăreasa îi spuse că oricum nu va putea termina curățenia în aceeași zi, că domnul nu-și dădea seama cât era de muncă, Charlie răspunse cu o voce blândă, dar inflexibilă:

— O să vă descurcați, doamnă Logre. O să faceți treaba puțin mai repede, și gata!

— Repede și bine nu se împacă întotdeauna, domnule!

— De data asta, se vor împăca, s-au dus timpurile ușoare, zise Charlie cu seriozitate. Mă voi întoarce la șase. Sper ca totul să fie terminat până atunci, adăugă el.

Și după ce îi aruncă o privire maiestuoasă portăresei, care nu mai zise nimic, înfuriată la culme, și o privire tandră porțelanurilor sale, plecă. Coborând scara, calculă cât economisea. Nu va mai trebui să-i plătească dejunul doamnei Logre. O vreme, se va ocupa de el două ore pe zi. După ce ar termina de făcut treaba cea mai grea, apartamentul n-ar mai avea nevoie decât de puțină întreținere. Își va căuta cu grijă servitorii, probabil un cuplu. Până atunci, avusese întotdeauna un cuplu, valet și bucătăreasă.

Se duse să ia masa pe chei, la un mic restaurant pe care-l știa. Mâncă destul de bine, ținând cont de împrejurări. De altfel, nu era mâncău, dar bău un vin excelent. Patronul îi spuse la ureche că mai avea pusă deoparte puțină cafea adevărată. Charlie își aprinse o țigară de foi și viața i se păru frumoasă. Adică nu, nu era frumoasă, nu puteai să uiți înfrângerea Franței și faptul că asta adusese atâtea suferințe, atâtea umilințe, dar pentru el, Charlie, era frumoasă, pentru că lua existența așa cum era, nu se tânguia după trecut și nu se temea de viitor.

„Viitorul va fi ce va fi, nu-mi pasă nici cât de ăsta…“, își zise el, scuturând scrumul trabucului. Banii lui erau în America și, cum din fericire erau blocați, asta îi permitea să obțină o scădere a impozitelor sau chiar să nu plătească nimic. Francul va rămâne mult timp devalorizat. Averea lui, în ziua în care va avea acces la ea, va fi automat înzecită. În privința cheltuielilor curente, se îngrijise de mult să aibă bani puși

deoparte. Era interzis să cumperi sau să vinzi aur, și pe piața neagră se ajunsese deja la prețuri astronomice. Se gândea cu mirare la vântul de panică din cauza căruia își propusese să părăsească Franța și să se ducă să trăiască în Portugalia sau în America de Sud. Unii dintre prietenii lui chiar o făcuseră, dar el nu era nici evreu, nici francmason. „Slavă Domnului!“ își spuse, zâmbind disprețuitor. Nu-l interesase niciodată politica și nu vedea de ce nu ar fi fost lăsat în pace, un biet om foarte liniștit, complet inofensiv, care nu făcea rău nimănui și nu iubea pe lumea asta decât frumoasele lui porțelanuri. Își zise mult mai serios că acesta era secretul fericirii sale în mijlocul atâtor emoții. Nu iubea nimic, nimic viu, pe care timpul l-ar altera, pe care moartea l-ar lua. Câtă dreptate avusese să nu se căsătorească, să nu aibă copii! Dumnezeule, toți ceilalți se păcăliseră! Numai el era înțelept.

Dar, revenind la planul nechibzuit de expatriere, îi fusese inspirat de gândul ciudat și aproape nebunesc că în câteva zile lumea va fi schimbată, va deveni un iad, un loc al ororilor. Și iată… Totul rămânea la fel! Își aminti de Biblie și de descrierea pământului înainte de potop… Cum zicea? A, da! Oamenii construiau, se căsătoreau, mâncau și beau… Ei bine, Cartea Sfântă era incompletă! Ar fi trebuit să spună: „Apele potopului s-au retras și oamenii au reînceput să construiască, să se căsătorească, să mănânce și să bea…“. De altfel, oamenii nu aveau mare importanță. Trebuia să fie protejate operele de artă, muzeele, colecțiile. Cel mai cumplit lucru în războiul din Spania era că lăsaseră să piară operele de artă. Dar aici esențialul fusese salvat, cu excepția câtorva castele de pe Loara. Era ceva greu de prevăzut, dar vinul pe care îl băuse era atât de bun, încât simțea o aplecare spre optimism. La

urma urmelor, existau și ruine foarte frumoase. La Chinon, de exemplu; ce putea fi mai admirabil decât sala fără tavan și zidurile de pe vremea eroicei Ioana d'Arc, unde își făceau cuibul păsările, iar într-un colț creștea un cireș sălbatic?

După ce termină de mâncat, avu chef să hoinărească puțin pe străzi, dar i se părură triste. Aproape că nu trecea nici un automobil, domnea o tăcere extraordinară și peste tot fluturau steaguri mari, roșii, cu zvastică. În fața ușii unei lăptării, femeile stăteau la coadă. Era primul război pe care îl vedea. Mulțimea era posomorâtă. Charlie se grăbi să prindă metroul, singurul mijloc de transport posibil, să ajungă la un bar unde se ducea în mod regulat la ora unu sau la ora șapte. Barurile astea rămâneau refugii binecuvântate! Erau foarte scumpe și clientela era formată din oameni bogați, mai în vârstă, pe care nu-i afectaseră nici mobilizarea, nici războiul. Un timp, Charlie rămase singur, dar pe la șase și jumătate sosiră toți, toți clienții obișnuiți ai barului, toți sănătoși, teferi și nevătămați, cu un aer înfloritor, însoțiți de femei fermecătoare, frumos fardate, bine aranjate, cu pălărioare adorabile. Toți exclamară:

— El e, e Charlie! Nu ești prea obosit? Te-ai întors la Paris?

— Parisul e îngrozitor, nu-i așa?

Și aproape imediat, ca și cum ar fi trăit cea mai liniștită, cea mai obișnuită dintre veri, se lansară în genul acela de discuții sprintene și frivole, care atingeau ușor toate subiectele și nu aprofundau nici unul, despre care Charlie spunea: „Treceți peste ele, muritori, nu insistați!". Printre altele, află despre moartea în captivitate a câtorva tineri și zise:

— O, nu se poate! Ca să vezi! Nu știam nimic. E teribil! Bieții băieți!

Soțul uneia dintre doamnele de față era prizonier în Germania.

— Primesc destul de regulat vești de la el, n-o duce rău, dar supărarea, înțelegeți...? Sper să-i pot obține curând eliberarea.

Tot flecărind și ascultând, Charlie își venea din ce în ce mai mult în fire, își recăpăta buna dispoziție, umbrită un moment de spectacolul străzilor pariziene, dar își reveni cu totul abia când zări pălăria unei femei care tocmai intrase. Toate erau bine îmbrăcate, dar cu o oarecare simplitate căutată, care parcă voia să spună: „Înțelegeți că nu mă pot îmbrăca altfel! Întâi, nu sunt bani și apoi, nu e momentul, mi-am terminat vechile rochii...“. Dar femeia care intrase purta cu îndrăzneală, cu mult curaj, cu o bucurie insolentă, o pălărioară încântătoare nou-nouță, abia cu puțin mai mare decât un inel pentru șervet, făcută din două blăni de zibelină, cu o voaletă roșcată peste părul auriu. Când văzu pălăria aceea, Charlie se liniști pe deplin. Era târziu. Voia să treacă iar pe-acasă înainte de cină. Era timpul să plece, dar nu se putea îndura să-și părăsească prietenii. Cineva propuse:

— Ce-ar fi să luăm cina împreună?

— E o idee excelentă, zise Charlie cu căldură.

Apoi propuse micul restaurant unde mâncase atât de bine la prânz, pentru că era ca pisicile care se atașează repede de locurile în care au fost bine tratate.

— Trebuie să luăm iar metroul! Ce pacoste e metroul acesta! Ne otrăvește viața, zise el.

— Eu am reușit să obțin benzină și un permis. Nu mă pot oferi să vă duc pentru că i-am promis lui Nadine c-o aștept

aici, zise femeia cu pălărie nouă.

— Dar cum reușești? Te descurci extraordinar!

— Ei, lasă! zise ea surâzând.

— Atunci, ne întâlnim peste o oră, o oră și un sfert.

— Vrei să trec să te iau?

— Nu, mulțumesc, ești amabilă, dar e la doi pași de mine.

— Ai grijă, e beznă. Sunt foarte stricți în privința asta.

„Într-adevăr, ce întuneric!“ își zise Charlie când ieși din localul călduț și plin de lumini în strada întunecoasă. Ploua, era o seară de toamnă, ca cele care înainte îi plăceau atât de mult la Paris, dar pe atunci orizontul păstra un licăr de flăcări. Acum, totul era învăluit în beznă și atmosfera era sinistră ca pe fundul unui puț.

Din fericire, gura de metrou era aproape. Ajuns acasă, Charlie o văzu pe doamna Logre, care nu terminase încă de făcut curat și mătura cu un aer taciturn și sumbru. Dar salonul era gata. Pe masa Chippendale cu tăblie strălucitoare, Charlie voia să așeze statueta de Sèvres la care ținea cel mai mult și care o reprezenta pe Venus la oglindă. O scoase din ladă, despături hârtia de mătase în care era ambalată, o privi cu tandrețe și o duse spre masă. Atunci, sună cineva la ușă.

— Duceți-vă să vedeți cine e, doamnă Logre.

Doamna Logre ieși, reveni și zise:

— Domnule, am dat de știre că domnul caută pe cineva, și portăreasa de la șase mi-a trimis această persoană care vrea să lucreze.

Văzând că Langelet ezită, adăugă:

— E o persoană foarte bine, care a fost cameristă la doamna contesă Barral du Jeu. Se căsătorise și nu mai voia să

lucreze, dar soțul ei este prizonier și trebuie să-și câștige traiul. Domnul hotărăște!

— Bine, să intre! zise Langelet, așezând statueta pe un gheridon.

Femeia se prezentă foarte bine, cu un aer modest și liniștit, vrând în mod vădit să fie pe plac, dar fără a fi slugarnică. Se vedea imediat că era stilată și servise în case bune. Era puternică. Charlie îi reproșă asta în gând. Îi plăceau cameristele zvelte și puțin uscățive, dar ea părea să aibă treizeci și cinci, patruzeci de ani, o vârstă perfectă pentru o servitoare, vârstă la care nu mai alergi după bărbați, dar încă ai destulă sănătate și forță ca să faci treabă bună. Avea o față mare, umeri lați și era îmbrăcată simplu și decent; rochia, pardesiul și pălăria erau cu siguranță rămase de la vechea patroană.

— Cum te numești? întrebă Charlie, plăcut impresionat.

— Hortense Gaillard, domnule.

— Foarte bine. Vrei să lucrezi?

— Am plecat, domnule, de la doamna contesă Barral du Jeu în urmă cu doi ani. Nu mă gândeam să intru iar în serviciul cuiva, dar soțul meu a fost mobilizat și a căzut prizonier și domnul înțelege, cred, că trebuie să-mi câștig traiul. Fratele meu e șomer și-l întrețin eu, pe el, soția bolnavă și un copil mic.

— Înțeleg. Mă gândeam să angajez soț și soție…

— Știu, domnule, dar poate fac față. Am fost primă cameristă la doamna contesă, dar înainte am servit la mama contesei, unde eram bucătăreasă. Aș putea să mă ocup și de bucătărie, și de menaj.

— Da, e interesant, murmură Charlie, gândindu-se că această combinație era foarte avantajoasă.

În mod firesc, apărea problema servirii la masă. Avea invitați, dar nu intenționa să primească multă lume în acea iarnă.

— Știi să calci bine lenjeria bărbătească? Te previn că sunt exigent în privința asta.

— Eu îi călcam cămășile domnului conte.

— Și în privința bucătăriei... Iau deseori cina la restaurant. Vreau ceva simplu, dar bine făcut.

— Dacă domnul vrea să-mi vadă recomandările...

Le scoase dintr-o geantă din imitație de piele de porc și i le întinse. Citi una, apoi pe cealaltă; erau formulate în termenii cei mai călduroși – muncitoare, perfect stilată, de o cinste scrupuloasă, știe foarte bine să gătească și chiar să facă prăjituri.

— Chiar și prăjituri? E foarte bine. Cred, Hortense, că ne vom înțelege. Ai stat mult la doamna contesă Barral du Jeu?

— Cinci ani, domnule.

— Și această doamnă se află la Paris? Prefer, înțelegi, să primesc informații de la sursă.

— Înțeleg foarte bine, domnule. Doamna contesă e la Paris. Dacă domnul vrea, pot să-i dau numărul de telefon. Auteuil 38.14

— Mulțumesc. Notați-l, vă rog, doamnă Logre! Și în privința plății? Cât vrei să câștigi?

Hortense ceru șase sute de franci. El îi oferi patru sute cincizeci. Hortense se gândi. Ochii ei mici, negri, vioi și pătrunzători îl citiseră foarte bine pe acest domn insolent și

bine hrănit. „Zgârciob, tipicar, dar o să mă descurc“, își zise ea. Și nu prea se găsea de lucru. Zise cu hotărâre:

— Nu pot mai puțin de cinci sute cincizeci. Domnul înțelege, probabil. Aveam ceva economii și le-am cheltuit pe toate în călătoria aia îngrozitoare.

— Ai părăsit Parisul?

— Da, domnule, în timpul exodului. Bombardați și toate cele, fără a mai pune la socoteală că era să murim de foame pe drum. Domnul nu știe cât a fost de rău.

— Ba știu, știu, răspunse Charlie oftând. Am făcut același drum. Triste evenimente! Să zicem, așadar, cinci sute cincizeci. Să știi că ți-i dau pentru că sunt convins că-i meriți. Țin mult la cinste.

— O, domnule! exclamă Hortense pe un ton ușor scandalizat, ca și cum o astfel de afirmație ar fi fost în sine injurioasă, iar Charlie, printr-un zâmbet liniștitor, se grăbi s-o facă să înțeleagă că zicea asta doar de formă, că nu punea nici o clipă la îndoială stricta ei probitate și că, de altfel, nici nu i-ar fi trecut prin gând că ar putea să-l fure.

— Sper că ești îndemânatică și atentă. Am o colecție la care țin. Nu las nimănui grija de a șterge de praf piesele cele mai rare, dar această vitrină de aici, de exemplu, ți-o voi încredința dumitale.

Deoarece părea s-o invite, Hortense aruncă o privire spre lăzile pe jumătate ambalate.

— Domnul are lucruri frumoase. Înainte de a intra în serviciul mamei contesei, am fost în serviciul unui american, domnul Mortimer Shaw. El colecționa obiecte de fildeș.

— Mortimer Shaw? Păi cum! Îl cunosc bine, e un mare negustor de antichități de artă.

— S-a retras din afaceri, domnule.

— Și ai stat mult la el?

— Patru ani. Sunt singurele locuri unde am fost.

Charlie se ridică și zise pe un ton încurajator, conducând-o pe Hortense până la ușă:

— Vii mâine pentru răspunsul definitiv, da? Dacă informațiile pe care le voi primi sunt la fel de bune ca aceste recomandări, lucru de care nu mă îndoiesc deloc, te angajez. O să poți începe curând?

— De luni, dacă vrea domnul.

După ce plecă Hortense, Charlie se grăbi să-și schimbe gulerul, manșetele, să se spele pe mâini. Băuse mult alcool la bar. Se simțea extraordinar de ușor și mulțumit de sine. Nu așteptă ascensorul, care era o mașinărie străveche și înceată, ci coborî pe scară, cu pas vioi, de tânăr. Mergea să se întâlnească cu prieteni agreabili și cu o femeie fermecătoare. Se bucura că îi va duce la micul restaurant pe care îl descoperise.

„Mă întreb dacă mai au din vinul acela bun de la prânz“, își zise el. Poarta mare de la intrare, din panouri de lemn sculptat cu sirene și tritoni (o minune, o piesă de artă clasată de Comisia Monumentelor Istorice din Paris), se deschise și se închise în urma lui cu un geamăt înfundat. Afară, Charlie ajunse într-un întuneric opac, dar fiind în seara aceea vesel și nepăsător ca la douăzeci de ani, nu-i păsă și traversă strada în direcția cheiurilor. Își uitase lanterna. „Dar cunosc fiecare piatră din cartierul meu. N-am decât să merg pe lângă Sena și să traversez Pont-Marie. Nu cred că sunt multe mașini“, își zise el. Și chiar în clipa în care rostea în gând aceste cuvinte, văzu ivindu-se la doi pași de el o mașină care mergea cu mare

viteză, cu farurile vopsite în albastru, conform regulamentului, răspândind o lumină îndoielnică și lugubră. Surprins, făcu un salt înapoi, alunecă, simți că-și pierde echilibrul, bătu aerul cu mâinile și, negăsind nimic de care să se agațe, căzu. Mașina coti brusc și o voce de femeie strigă speriată: „Atenție!“. Era prea târziu.

„Sunt pierdut. O să fiu călcat! Am trecut prin atâtea pericole ca să sfârșesc așa. E prea… E stupid… Și-au bătut joc de mine. Cineva, undeva, îmi joacă această farsă grosolană și îngrozitoare…“ Ca o pasăre speriată de un foc de armă, care zboară din cuib și dispare, trecu și acest ultim gând conștient prin mintea lui Charlie și îl părăsi odată cu viața. Primi o lovitură cumplită în cap. Aripa mașinii îi făcu praf cutia craniană. Sânge și creieri țâșniră cu atâta putere, încât unele picături o stropiră pe femeia de la volan – o femeie frumoasă, care purta pe cap o pălărie nu mai mare decât un inel pentru șervet, făcută din două blăni de zibelină cusute împreună și cu o voaletă roșcată plutind pe un păr auriu. Arlette Corail, care se întorsese de la Bordeaux cu o săptămână în urmă și care privea acum consternată cadavrul, murmură:

— Ce ghinion, uite ce ghinion!

Era o femeie precaută, își luase lanterna. Examină chipul mortului sau cel puțin ce mai rămăsese din el, și îl recunoscu pe Charlie Langelet. „Ah, bietul tip…! Mergeam cu viteză, asta-i sigur, dar nu putea să fie și idiotul ăsta bătrân mai atent! Ce să fac acum?“

Totuși, își aminti că asigurarea, permisul, tot erau în ordine și cunoștea pe cineva influent care avea să aranjeze lucrurile pentru ea. Redevenind senină, dar cu inima bătându-i încă cu putere, se așeză pe treapta mașinii, se odihni un moment,

aprinse o țigară, se pudră cu mâinile tremurânde și se duse să caute ajutor.

Doamna Logre își terminase în sfârșit curățenia în birou și în bibliotecă. Se duse în salon să scoată aspiratorul din priză. Făcu o mișcare și mânerul aspiratorului lovi masa pe care se afla „Venus la oglindă“. Doamna Logre scoase un țipăt: statueta se rostogolise pe parchet. Capul zeiței Venus era bucățele.

Doamna Logre își șterse fruntea cu șorțul, ezită un moment, apoi, lăsând statueta unde era, cu pas ușor, nefiresc pentru o persoană atât de solidă, după ce puse aspiratorul la locul lui, se repezi afară din apartament.

„O să spun că atunci când s-a deschis ușa s-a făcut curent și statueta a căzut. E și vina lui! De ce-a lăsat-o pe marginea mesei? Și n-are decât să zică ce-o vrea, și să mai și crape!“ spuse ea cu ură.

30

Dacă cineva i-ar fi spus lui Jean-Marie că se va afla într-o zi într-un sat izolat, departe de regimentul lui, fără bani, în imposibilitate de a comunica cu ai lui, neștiind dacă erau bine, sănătoși la Paris sau, ca atâția alții, fuseseră îngropați într-o gaură de obuz pe marginea unui drum, dacă i s-ar fi spus mai ales că după ce Franța va fi învinsă, va continua să trăiască și să aibă parte de momente fericite, n-ar fi crezut. Totuși, asta se întâmpla. Chiar deplinătatea dezastrului, chiar ceea ce avea el

ireparabil conținea o salvare, așa cum unele otrăvuri violente furnizează propriul antidot, dar suferințele lui erau iremediabile. Nu putea să facă nimic ca linia Maginot să nu fi fost ocolită sau spartă (nu se știa exact), ca două milioane de soldați să nu fi fost făcuți prizonieri, ca Franța să nu fi fost învinsă. Nu putea să facă să funcționeze poșta, telegraful sau telefonul, nici să facă rost de benzină sau de o mașină ca să ajungă până la gara aflată la o distanță de douăzeci și unu de kilometri, pe unde oricum nu mai treceau trenurile, pentru că linia ferată fusese distrusă. Nu se putea duce pe jos până la Paris, din pricină că fusese grav rănit și abia începea să se ridice din pat. Nu-și putea plăti gazdele, pentru că nu avea bani și nici un mijloc de a-i obține. Totul era peste puterile sale. Trebuia așadar să stea liniștit acolo unde se afla și să aștepte.

Această senzație de dependență totală de lumea exterioară îi aducea un fel de pace. Nici măcar hainele nu erau ale lui: uniforma, ruptă și arsă pe alocuri, nu mai putea fi folosită. Purta o cămașă kaki și pantalonii unuia dintre oamenii de la fermă. Își cumpărase saboți din târg. Între timp, reușise să obțină demobilizarea, traversând linia de demarcație și indicând un domiciliu fals; nu mai risca, așadar, să fie luat prizonier. Locuia tot la fermă, dar de când se vindecase nu mai dormea în patul din bucătărie. I se dăduse o cămăruță deasupra magaziei cu fân. Printr-o fereastră rotundă, vedea o întindere splendidă și liniștită de câmpuri, de ogoare bogate și de păduri. Noaptea, auzea cum alergau șoarecii deasupra lui și uguitul porumbeilor în porumbar.

Această existență izvorâtă din angoasa în fața morții nu este suportabilă decât cu condiția să trăim de la o zi la alta, și

să ne zicem când vine seara: „Încă douăzeci și patru de ore în care nu s-a întâmplat nici o nenorocire, slavă Domnului! Om vedea ce-o fi și mâine“. Toți cei din jurul lui Jean-Marie gândeau așa sau cel puțin se comportau ca și cum ar fi gândit. Se ocupau de animale, de fân, de unt, nu vorbeau niciodată despre ziua de mâine. Se gândeau la anii viitori, plantau pomi care aveau să rodească peste cinci, șase anotimpuri. Îngrășau porcul care urma să fie mâncat peste doi ani, dar nimeni nu lua în calcul viitorul imediat. Când Jean-Marie întreba dacă va fi frumos a doua zi (întrebarea tipică a parizienilor aflați în vacanță), îi răspundeau: „Păi, nu știm! De unde să știm?“. Când îi întreba dacă se vor face fructe, primea răspunsul: „Poate c-o să fie ceva“, spus în vreme ce priveau cu neîncredere perele mici, tari și verzi care creșteau pe crengile tunse în formă de spalier. „Dar nu se poate spune… Nu știm… Om vedea atunci…“ Înțelepciunea și lentoarea acestea veneau dintr-o cunoaștere ereditară a potrivniciilor sorții – înghețul din aprilie, grindina care distruge recoltele numai bune de treierat, seceta din iulie care pârjolește legumele –, dar în același timp făceau ce trebuia făcut zi de zi. Nu erau simpatici, ci doar demni de stimă, își zicea Jean-Marie, care nu prea cunoștea oamenii de la țară: părinții lui erau orășeni de a cincea generație.

Oamenii din acel cătun erau primitori și amabili, bărbaților le plăcea să vorbească, iar fetele erau cochete. După ce te obișnuiau cu ei, descopereai trăsături aspre, severe, chiar accese de răutate care te mirau, dar se explicau, poate, prin obscure reminiscențe atavice, prin pizme și temeri seculare, transmise prin sânge de la o generație la alta. Totodată, erau generoși. Fermiera n-ar fi dat un ou unei vecine și, când

vindea o pasăre, nu lăsa nici un bănuț la preț, dar când Jean-Marie voise să părăsească ferma zicând că nu are bani, că nu vrea să fie întreținut de ei și va încerca să ajungă la Paris pe jos, întreaga familie îl ascultase într-o tăcere consternată și mama spusese cu o demnitate stranie:

— Nu mai vorbiți așa, domnule. Ne jigniți...

— Dar ce să fac, atunci? întrebase Jean-Marie, care se simțea încă foarte slăbit și stătea jos lângă ea, nemișcat, cu capul sprijinit în mâini.

— Nimic. Trebuie așteptat.

— Da, bineînțeles, va funcționa curând poșta, murmură tânărul. Măcar de-ar fi părinții mei la Paris...

— Om vedea atunci, zise fermiera.

Nicăieri nu i-ar fi fost atât de ușor să uite de lume. Fără scrisori, fără ziare, singura legătură cu restul universului era radioul, dar țăranilor li se spusese că germanii le vor lua aparatele, așa că ei le ascunseseră în poduri, în dulapuri sau le îngropaseră pe câmp, împreună cu puștile de vânătoare care nu fuseseră predate la rechiziționare. Ținutul era o zonă ocupată din apropierea liniei de demarcație, dar trupele germane doar o traversau, nu staționau acolo; de altfel, treceau numai prin târgușor și nu urcau niciodată cei doi kilometri anevoioși și plini de pietre ai drumului de coastă. În orașe și în unele departamente, alimentele începeau să lipsească. Aici erau mult mai abundente decât de obicei, deoarece produsele nu puteau fi transportate și erau consumate local. Jean-Marie nu mai mâncase în viața lui atâta unt, carne de pasăre, smântână, piersici. Se însănătoșea văzând cu ochii. Ba chiar începea să se îngrașe, zicea fermiera, și în bunătatea ei față de Jean-Marie se ascundea o dorință

secretă de a-l mulțumi pe bunul Dumnezeu, de a-i oferi o viață salvată în schimbul celei pe care o ținea în mâinile Lui. Așa cum dădea boabe la găini ca să primească în schimb ouă, tot la fel încerca să obțină în schimbul lui Jean-Marie viața băiatului ei. Jean-Marie înțelegea foarte bine asta, dar nu-i știrbea cu nimic recunoștința față de bătrâna femeie care îl îngrijise. Încerca să se facă util, să mestereasc câte ceva prin fermă, să lucreze în grădină.

Femeile îi puneau uneori întrebări despre război, despre războiul acesta; bărbații, niciodată! Toți erau foști luptători, tinerii fuseseră mobilizați. Amintirile lor rămăseseră fixate asupra războiului din 1914. Trecutul avusese deja timp să fie filtrat, decantat, ușurat de zaț, de otrava lui, să devină asimilabil pentru suflete, în timp ce evenimentele recente rămâneau tulburi și amestecate cu venin! De altfel, în adâncul inimii credeau că totul e din vina tinerilor, care erau mai puțin robuști decât ei, aveau mai puțină răbdare și fuseseră răzgâiați la școală. Iar cum Jean-Marie era tânăr, evitau din delicatețe să fie obligați să-l judece, pe el și pe cei din generația lui.

Astfel, toți se străduiau să-l cocoloșească și să-l consoleze pe soldat ca să-și recapete forțele și curajul. Stătea singur aproape în fiecare zi; era perioada muncilor grele la câmp. Bărbații plecau de-acasă odată cu zorile. Femeile se ocupau de îngrijitul animalelor și de spălatul rufelor. Jean-Marie le propunea să-i ajute, dar era trimis la plimbare. „Abia se ține pe picioare și zice că vrea să facă treabă!“ Atunci, ieșea din casă, traversa curtea în care țipau curcanii și cobora până la mica pajiște închisă de o barieră. Caii pășteau. Era acolo o iapă murgă cu reflexe aurii, alături de mânjii ei cafenii, cu coame

negre, scurte și aspre. Își frecau botul de picioarele mamei, care continua să pască, dând răbdătoare din coadă ca să alunge muștele. Uneori, un mânz întorcea capul spre Jean-Marie, care era culcat lângă barieră, îl privea cu ochii lui umezi și negri și necheza vesel. Jean-Marie nu se mai sătura să-i privească. Ar fi vrut să scrie povestea imaginară a acelor căluți fermecători, să zugrăvească ziua aceea de iulie, ținutul, ferma, oamenii, războiul, pe el însuși. Scria cu un ciot de creion prost ascuțit într-un carnețel de școlar pe care îl ținea ascuns la piept. Se grăbea, ceva în el îl îngrijora, bătea la o ușă invizibilă. Scriind, deschidea ușa aceea, dădea avânt acelui ceva care insista să se nască. Apoi, deodată, se descuraja, simțea din nou dezgustul, oboseala. Era nebun. Cum de stătea acolo să scrie povestioare stupide, să se lase răsfățat de fermieră, în timp ce toți camarazii lui erau la închisoare, părinții disperați îl credeau mort, viitorul era atât de nesigur, iar trecutul, atât de negru? Dar, în vreme ce își spunea toate astea, vedea unul dintre mânji alergând vesel, apoi oprindu-se, rostogolindu-se în iarbă, bătând aerul cu copitele, frecându-se de pământ și privindu-l cu ochi care străluceau de tandrețe și maliție. Căuta o metodă prin care să descrie acea privire, căuta curios, nerăbdător, cu o neliniște stranie și încântătoare. Nu o găsea, dar înțelegea ce trebuie să fi simțit căluțul, cât de bună era iarba proaspătă și rontăitoare, cât de insuportabile erau muștele, cât de curat era aerul și cât era de mândru când ridica botul, alerga și zvârlea din picioare. Scria repede câteva rânduri incomplete, stângace, dar asta nu era nimic, nu asta era important, până la urmă avea să reușească el; închidea caietul și rămânea în sfârșit nemișcat, cu palmele întinse, ochii închiși, fericit și ostenit.

Când se întoarse, la ora supei, văzu imediat că se întâmplase ceva în absența lui. Micul argat se dusese în târg după pâine; adusese patru pite rotunde și aurii în formă de coroană, înșirate pe ghidonul bicicletei. Femeile se adunaseră în jurul lui. Zărindu-l pe Jean-Marie, una dintre fete strigă:

— Ei, domnule Michaud, ce bine o să vă pară! Funcționează poșta!

— Nu se poate! zise Jean-Marie. Ești sigur, băiete?

— Sigur. Am văzut poșta deschisă și oameni care citeau scrisori.

— Atunci, urc să le scriu două vorbe alor mei și fug să duc scrisoarea la poștă. Îmi dai bicicleta ta, nu-i așa?

În târgușor, nu numai că puse scrisoarea la poștă, ci cumpără și ziarele care tocmai sosiseră. Ce ciudate păreau toate astea! Semăna cu un naufragiat care se întoarce în țara natală, la civilizație, la societatea semenilor săi. În mica piață, oamenii citeau scrisorile sosite cu poșta de seară. Femeile plângeau. Mulți prizonieri trimiseseră vești despre ei, dar înșiraseră și numele camarazilor uciși. Așa cum fusese rugat de cei de la fermă, întrebă dacă știa cineva unde se află tânărul Benoît.

— A! Dumneata ești soldatul care locuiește acolo? întrebară țărăncile. Nu știm, dar acum că au început să vină scrisorile, vom afla unde sunt bărbații noștri!

Una dintre ele, o bătrână care, ca să vină în târgușor, își pusese o pălărioară neagră și ascuțită, decorată cu un trandafir în creștetul capului, zise plângând:

— O să aflăm numaidecât! Aș fi preferat să nu fi primit hârtia asta blestemată. Al meu era marinar pe nava Bretagne

și a dispărut, zic ei, când au torpilat englezii vasul. Ce nenorocire!

— Nu trebuie să vă pierdeți nădejdea. Dispărut nu înseamnă mort. Poate e prizonier în Anglia.

Dar la toate vorbele de consolare ea răspundea doar dând din cap, iar floarea artificială tremura la fiecare mișcare pe tija de alamă.

— Nu, nu, l-am pierdut pe bietul meu copil! Ce nenorocire…

Jean-Marie porni înapoi spre cătun. Le întâlni pe drum pe Cécile și pe Madeleine, care veniseră în întâmpinarea lui.

— Ai aflat ceva despre fratele nostru? întrebară ele în același timp. Știi ceva de Benoît?

— Nu, dar asta nu înseamnă nimic. Vă închipuiți că sunt și scrisori întârziate!

Mama nu întrebă nimic. Își puse mâna palidă și uscățivă streașină la ochi, îl privi și el făcu „nu“ din cap. Supa era pe masă, bărbații veniră acasă, mâncară cu toții. După ce terminară de mâncat, spălară vasele și măturară, iar Madeleine se duse să culeagă mazăre din grădină. Jean-Marie se ținu după ea. Își spunea că va părăsi curând ferma și că totul căpăta în ochii lui mai multă frumusețe, mai multă pace.

De câteva zile, se făcuse foarte cald; puteai respira ușor abia când venea seara. La ora aceea, era foarte plăcut în grădină. Soarele pârjolise margaretele și garoafele albe care mărgineau grădina de zarzavat, dar trandafirii plantați lângă puț erau plini de flori deschise. Un parfum de zahăr, de mosc, de miere venea dintr-o tufă de trandafiri mici și roșii de lângă stupi. Luna plină avea culoarea chihlimbarului și razele ei erau atât de strălucitoare, încât cerul părea luminat până în

străfundurile sale de o strălucire egală, senină, de un verde delicat și transparent.

— Ce vară frumoasă am avut! zise Madeleine.

Își luase coșul și se îndrepta spre aracii de mazăre.

— Numai opt zile de vreme rea la începutul lunii și, de atunci, nici o ploicică, nici un nor, iar dac-o mai ține tot așa, n-o să mai avem legume anul ăsta... Și se muncește greu pe căldură. Dar n-are importanță, e foarte frumos, ca și cum cerul ar vrea să consoleze biata lume. Dacă vrei să m-ajuți, poftește, adăugă ea.

— Cécile ce face?

— Cécile coase. Își face o rochie frumoasă pe care s-o poarte duminica la biserică.

Degetele ei puternice și pricepute intrau între frunzele verzi și fragede de mazăre, rupeau codițele și aruncau mazărea în coș; culegea uitându-se în jos.

— Și-acum ai să ne părăsești, nu-i așa?

— Trebuie. Voi fi fericit să-mi revăd părinții și trebuie să caut de lucru, dar...

Tăcură amândoi.

— Bineînțeles, nu puteai să rămâi aici toată viața, zise ea, lăsând capul și mai jos. Asta e viața, ne întâlnim, ne despărțim...

— Ne despărțim, repetă el încet.

— Oricum, te-ai înzdrăvenit. Ai prins culoare în obraji...

— Datorită vouă, care m-ați îngrijit așa de bine.

Degetele se opriră pe o frunză.

— Ți-a plăcut la noi?

— Știi foarte bine.

— Atunci, ar trebui să ne trimiți vești, să ne scrii, zise ea.

Și Jean-Marie văzu foarte aproape de el ochii fetei, plini de lacrimi. Dar își întoarse repede capul.

— Bineînțeles că am să scriu, vă promit, răspunse Jean-Marie și atinse timid mâna fetei.

— Da, așa zice toată lumea. Noi însă, aici, după ce o să pleci, Doamne ce de timp o s-avem să ne gândim la tine! Acum e perioada când e mult de lucru, muncim de dimineața până seara… Dar vine toamna, pe urmă iarna și nu mai avem decât de țesălat animalele, iar restul timpului ne ocupăm de casă uitându-ne cum plouă, apoi cum ninge. Uneori mă întreb dacă n-ar fi mai bine să intru slujnică la oraș.

— Nu, Madeleine, nu face asta, promite-mi. Vei fi mai fericită aici.

— Crezi? murmură ea, cu voce șoptită, stranie.

Și, apucând coșul, se îndepărtă de el, iar frunzișul îi ascunse ochii. El smulgea mașinal mazărea.

— Crezi c-am să te pot uita? întrebă el în cele din urmă. Crezi că am amintiri atât de frumoase încât să uit cum a fost aici? Ia gândește-te! Războiul, oroarea, războiul…

— Dar înainte de asta? N-a fost mereu război, nu? Așa că înainte a fost…

— Ce?

Ea nu răspunse.

— Vrei să spui femei, fete?

— Păi, bineînțeles!

— Nimic foarte interesant, draga mea Madeleine.

— Însă pleci…

Și, fără să-și mai poată stăpâni acum lacrimile, le lăsă să curgă pe obrajii mari, zicând cu voce întretăiată:

— Pe mine mă întristează că pleci. N-ar trebui să-ți spun, o să râzi de mine, Cécile, și mai și... Dar nu-mi pasă... Pe mine mă întristează...

— Madeleine...

Ea ridică atunci capul, iar privirile li se întâlniră. Jean-Marie se apropie de ea și o prinse încetișor de talie. Când vru s-o sărute, ea îl respinse și oftă.

— Nu, nu asta vreau... Asta e prea ușor...

— Ce vrei, Madeleine? Să-ți promit că n-am să te uit niciodată? Poți să mă crezi sau nu, dar ăsta e adevărul, n-am să te uit, zise el.

Îi luă mâna și i-o sărută; ea roși de plăcere.

— Madeleine, e adevărat că vrei să te faci călugăriță?

— E adevărat. Voiam înainte, dar acum... Nu că nu l-aș iubi pe bunul Dumnezeu, dar cred că nu sunt făcută pentru asta!

— Bineînțeles că nu! Ești făcută să iubești și să fii fericită.

— Fericită? Nu știu, dar cred că sunt făcută să am un soț și copii, iar, dacă Benoît n-a fost omorât, atunci...

— Benoît? Nu știam...

— Da, am vorbit... Eu nu voiam. Aveam în gând să mă fac călugăriță. Dar, dacă se întoarce... E un băiat bun...

— Nu știam, repetă el.

Ce secretoși erau țăranii ăștia! Discreți, bănuitori, încuiați bine... La fel ca dulapurile lor mari. Trăise mai bine de două luni printre ei și nu bănuise nici o clipă un atașament între Madeleine și tânărul plecat la război, iar acum, când se gândea la asta, își dădea seama că aproape nici nu i se vorbise despre Benoît... Nu vorbeau niciodată despre ceva. Dar gândeau.

Fermiera o strigă pe Madeleine. Tinerii intrară în casă.

Trecură câteva zile. Nici o veste despre Benoît, dar Jean-Marie primi curând o scrisoare de la părinții lui și bani. N-a mai rămas niciodată singur cu Madeleine. Înțelegea foarte bine că erau supravegheați. Își luă rămas-bun de la toată familia strânsă în prag. Era o dimineață ploioasă, prima după multe săptămâni. Un vânt rece bătea dinspre coline. După ce se îndepărtă, fermiera intră în casă. Fetele rămaseră mult timp în prag, ascultând zgomotul pe care îl făcea brișca pe drum.

— În fine, asta e! exclamă Cécile, ca și cum și-ar fi reținut mult timp și cu greu un val de cuvinte furioase. O să mai faci și tu ceva treabă… Că-n ultimul timp, erai cu capul în lună, mă lăsai să fac eu tot…

— Nu cred c-ar trebui să-mi faci reproșuri tocmai tu, care nu făceai nimic altceva decât să coși și să te uiți în oglindă… Eu am muls vacile ieri și nu era rândul meu, i-o întoarse Madeleine furioasă.

— Ce știu eu? Mama te-a pus.

— M-a pus mama, dar știu eu cine s-a dus să-i spună.

— Ei, crezi ce vrei!

— Prefăcuto!

— Dezmățato! Așa soră!

— Și tu, care-i dădeai târcoale? Da'-l durea-n cot de tine!

— Și de tine? A plecat și n-ai să-l mai vezi.

Se priviră o clipă cu ochii scăpărând de furie și, deodată, pe fața tinerei Madeleine se așternu o expresie blândă și mirată.

— O, Cécile, eram ca două surori! Niciodată nu ne-am certat înainte… Lasă, nu merită! Băiatu' nu era nici pentru tine, nici pentru mine!

Își petrecu brațele pe după gâtul lui Cécile, care plângea.

— O să treacă, hai, o să treacă… Șterge-ți ochii. O să vadă mama ta c-ai plâns.

— Ei, mama! Ea știe tot, dar nu spune nimic.

Se despărțiră: una se duse la grajd, cealaltă, în casă. Era luni, ziua când se spălau rufele și abia avură timp să schimbe două vorbe, dar privirile și zâmbetele lor arătau că se împăcaseră. Vântul aducea spre șopron fumul cazanului de fiert rufe. Era una din acele zile ploioase și sumbre, în care se simt, în miezul lunii august, primele răbufniri ale toamnei. Săpunind, storcând, limpezind rufele, Madeleine nu avea timp să se gândească și-și potolea astfel durerea sufletească. Când ridica ochii, vedea cerul cenușiu, copacii bătuți de furtună. Odată, zise:

— S-ar zice că vara s-a sfârșit…

— Nu e nici o pierdere! O vară urâtă, răspunse mama, cu un strop de ranchiună în glas.

Madeleine o privi surprinsă, abia apoi își aminti războiul, exodul, absența lui Benoît, nenorocirea întregii lumi, războiul acela care continua departe și care făcea atâția morți. Își continuă treaba în tăcere.

Seara, după ce închise găinile și traversă curtea în fugă, prin ploaie, văzu un om care se apropia cu pași mari pe drum. Inima începu să-i bată cu putere; își zise că se întorsese Jean-Marie. O bucurie sălbatică puse stăpânire pe ea. O luă la fugă spre bărbat și, la doi pași de el, scoase un strigăt:

— Benoît?

— Păi da, eu sunt, făcu el.

— Dar cum…? O, ce fericită o să fie mama ta! Ai scăpat, Benoît? Ne temeam să nu fii prizonier.

El râse încetișor. Era un tânăr înalt, brunet, cu o față lătăreață și ochi îndrăzneți și albaștri.

— Am fost, dar nu mult.

— Ai evadat?

— Da.

— Cum?

— Păi, cu alți camarazi.

Și, revăzându-l, își regăsi deodată toată timiditatea de țărancă, capacitatea aceea de a suferi și de a iubi în tăcere, pe care Jean-Marie o făcuse s-o piardă. Nu-l mai întrebă nimic, merse lângă el fără să vorbească.

— Și-aici e bine?

— E bine.

— Nimic nou?

— Nu, nimic, răspunse ea.

Și, urcând prima cele trei trepte al bucătăriei, intră în casă și strigă:

— Mamă, vino repede, s-a-ntors Benoît!

31

Iarna de dinainte – prima a războiului – fusese lungă și aspră. Dar ce să mai zici de cea din 1940-1941? Frigul și zăpada începuseră de la sfârșitul lunii noiembrie. Neaua cădea pe casele bombardate, pe podurile în reparații, pe străzile din Paris pe care nu mai treceau automobile, nici autobuze, pe care mergeau femei îmbrăcate în haine de blană și capișoane de lână, iar alte femei dârdâiau de frig la ușa magazinelor. Cădea pe șinele de cale ferată, pe firele de

telegraf care, sub greutatea ei, atârnau până la pământ și se rupeau uneori, pe uniformele verzi ale soldaților germani de la porțile cazărmilor, pe stindardele roșii cu zvastică de pe frontonul monumentelor. În apartamentele reci ca gheața, lăsa să pătrundă o lumină lividă și lugubră, care sporea senzația de frig și de disconfort. În familiile sărace, bătrânii și copiii nu s-au mișcat din pat săptămâni în șir: era singurul loc unde găseau căldura.

În iarna aceea, terasa lui Corte era acoperită cu un strat gros de zăpadă, în care punea șampania la rece. Corte scria lângă focul de lemne, care nu reușea să țină locul căldurii radiatoarelor acum reci. Avea nasul vânăt; aproape că plângea de frig. Cu o mână strângea la piept o buiotă de cauciuc plină cu apă clocotită, iar cu cealaltă scria.

La Crăciun, se făcu și mai frig. Numai pe culoarele metroului te mai dezgheți, iar zăpada cădea întruna, fără greș, domoală și tenace peste copacii de pe bulevardul Delessert, unde familia Péricand se întorsese să locuiască. Aparțineau acelei clase din marea burghezie franceză care preferă să-și vadă copiii fără pâine, fără carne și aer decât fără diplome, așa că nu trebuia cu nici un preț să se întrerupă studiile lui Hubert, deja destul de afectate de evenimentele din vara trecută, nici cele ale lui Bernard, care mergea pe opt ani, uitase tot ce învățase înaintea exodului și pe care mama îl punea să repete: „Pământul este o sferă care nu se sprijină pe nimic“, ca și cum ar fi avut numai șapte ani, nu opt (era dezastruos!).

Fulgii de zăpadă se agățau de voalurile de doliu ale doamnei Péricand când trecea mândră pe lângă coada care se formase în fața magazinului și nu se oprea decât în ușă,

agitând ca un drapel cartea de prioritate eliberată mamelor cu mulți copii.

În ninsoare, Jeanne și Maurice își așteptau rândul, sprijinindu-se unul pe celălalt, ca doi cai obosiți care se pregătesc să o pornească din nou la drum.

Zăpada acoperea mormântul lui Charlie Langelet de la Père Lachaise, precum și cimitirul de mașini de lângă podul Gien – toate autovehiculele bombardate, arse, abandonate în luna iunie și care zăceau pe ambele părți ale drumului, aplecate pe o roată sau culcate pe o parte sau transformate într-o grămadă de fiare îndoite. Câmpurile erau albe, întinse, mute. Zăpada se topea după câteva zile. Țăranii se bucurau. „E frumos să vezi pământul“, ziceau ei. Dar a doua zi neaua cădea din nou și ciorile croncăneau în văzduh. „Sunt multe anul ăsta“, murmurau tinerii gândindu-se la câmpurile de luptă, la orașele bombardate, dar bătrânii răspundeau: „Nu mai multe ca de obicei!“. La țară, nimic nu se schimbase, toți așteptau. Așteptau sfârșitul războiului, sfârșitul blocadei, întoarcerea prizonierilor, sfârșitul iernii.

„N-o să fie primăvară anul ăsta“, spuneau femeile oftând, văzând cum trece februarie, cum vine apoi începutul lunii martie, fără ca vremea să se îmblânzească. Zăpada dispăruse, dar pământul era cenușiu, tare și suna ca fierul. Cartofii înghețau. Animalele nu mai aveau furaje. Ar fi trebuit deja să-și caute hrana afară, dar nu apărea nici un fir de iarbă. În cătunul familiei Sabarie, bătrânii se izolau în spatele ușilor de lemn, care erau bătute în cuie noaptea. Familia se aduna lângă sobă și femeile tricotau pentru prizonieri, fără să vorbească. Madeleine și Cécile croiau cămășuțe și scutece din pânză veche: Madeleine se căsătorise cu Benoît în luna septembrie și

aștepta un copil. Când o pală de vânt scutura prea tare ușa, bătrânele ziceau: „Hei, Doamne, ce viață amărâtă!“.

La ferma vecină, țipa un băiețel născut cu puțin înainte de Crăciun și al cărui tată era prizonier. Mama avea deja trei copii. Era o țărancă înaltă și slabă, rușinoasă, tăcută, rezervată, care nu se plângea niciodată. Era întrebată: „Cum ai să te descurci, Louise, fără bărbat în casă, cu toată munca, nimeni care să te ajute și patru copii?“. Atunci, ea schița un zâmbet, cu toate că ochii îi rămâneau reci și triști, și răspundea: „Trebuie musai...“. Seara, după ce adormeau copiii, venea la familia Sabarie. Se așeza cu lucrul în mână lângă ușă, ca să audă în liniștea nopții vocile copiilor, în caz că o strigau. Când nu se uita nimeni la ea, ridica pe furiș pleoapele și îi privea pe Madeleine și pe tânărul ei soț, fără invidie, fără răutate, dar cu o tristețe mută, apoi cobora repede ochii la lucrul din mână și, după un sfert de oră, se ridica, își lua saboții, zicea încet: „Hai că trebuie să plec. Bună seara și noapte bună domnilor și doamnelor!“ și se ducea acasă. Era o noapte de martie. Nu putea să doarmă. Aproape toate nopțile treceau așa, căutându-și somnul într-un pat rece și gol. Se gândise să-l culce pe cel mare cu ea, dar fusese oprită de un fel de teamă superstițioasă: locul trebuia să rămână liber pentru cel care lipsea.

În noaptea aceea, bătea un vânt puternic, o furtună care trecea peste ținut dinspre munții Morvan. „Iar zăpadă mâine!“ ziceau oamenii. Femeia, în casa mare și tăcută care trosnea din toate încheieturile ca un vapor în derivă, simțea pentru prima dată că nu mai poate să reziste și izbucnea în lacrimi. Nu o făcuse când plecase soțul ei, în 1939, nici când o părăsea după permisiile scurte, nici când aflase că e prizonier, nici

când născuse fără el. Dar ajunsese la capătul puterilor. Atâta muncă... Bebelușul era puternic și o epuiza cu pofta de mâncare și cu țipetele lui... Vaca nu mai dădea aproape deloc lapte din cauza frigului... Găinile nu mai aveau boabe și nu voiau să ouă. Când spăla, trebuia să spargă gheața... Era prea mult... Nu mai putea... Nu o mai ajuta sănătatea... Nici măcar nu mai dorea să trăiască... Și la ce bun să trăiască? Nu avea să-și mai revadă bărbatul, le era prea dor unuia de celălalt, avea să moară în Germania. Ce frig era în patul acela mare! Scoase buiota de gresie pe care o strecurase fierbinte în așternut cu două ore înainte și care nu mai avea acum nici pic de căldură, o puse încet pe pardoseală și, trăgând mâna, atinse o clipă podeaua rece și i se făcu din nou frig până în adâncul sufletului. Izbucni în hohote. Ce i s-ar fi putut spune spre consolare? „Nu ești singura...“ Știa asta foarte bine, dar altele aveau noroc... De exemplu, Madeleine Sabarie... Nu-i dorea răul... Dar era prea mult! Lumea era prea nefericită. Trupul ei slab era rebegit de frig. Degeaba se ghemuise sub cuverturi, sub plapumă, i se părea că frigul o pătrunde până la oase. „O să treacă toate, el o să se întoarcă și războiul o să se sfârșească!“ ziceau oamenii. Nu! Nu! Ea nu mai credea, dura și tot dura... Nici primăvara nu mai voia să vină... Se mai văzuse oare o vreme ca asta în martie? Curând se sfârșea și martie și pământul era tot înghețat, înghețat bocnă, la fel ca ea. Ce urlă vântul! Ce vuiet! Mai mult ca sigur că va smulge țigla de pe casă. Se ridică în capul oaselor, ascultă un moment și, deodată, pe fața udă de lacrimi și schimonosită de durere i se așternu o expresie domolită, neîncrezătoare. Vântul amuțise; stârnit nu se știe cum, plecase nu se știe unde. Rupsese crengile, zguduise acoperișurile în furia lui oarbă. Luase cu el ultimele

urme de zăpadă de pe colină și acum, dintr-un cer întunecat și răvășit de furtună, cădea prima ploaie de primăvară, rece încă, dar șiroitoare, grăbită, croindu-și drum spre rădăcinile încâlcite ale copacilor, până în inima neagră și adâncă a pământului.

1. Cel mai probabil este vorba despre Pierre Mignard (1612-1695), pictor francez, unul dintre cei mai apreciați portretiști de la curtea lui Ludovic al XIV-lea (n.r.).
2. „Nenorocul” în Charles Baudelaire, *Les Fleurs du Mal. Florile Răului*. Ediție alcătuită de Geo Dumitrescu. Introducere și cronologie de Vladimir Streinu. Desene de Charles Baudelaire. București, Editura pentru Literatură Universală, p. 37 (n.r.).
3. „Câțiva norocoși“ (în engl., în orig.) (n.r.).
4. Aluzie la orașul Vichy (n. tr.).
5. Ordin de stat acordat de președintele Franței pentru merite deosebite în domeniul educației (n.r.).
6. Porțelan chinezesc în culori calde, pastelate, pentru care se foloseau mai ales tonuri de roz și purpuriu, foarte popular în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea (n.r.).

DOLCE

1

La familia Angellier, documentele de familie, argintăria și cărțile erau puse sub cheie: germanii intrau în Bussy. Târgușorul avea să fie ocupat de ei pentru a treia oară de la înfrângere. Era duminica Paștelui, la ora liturghiei mari. Cădea o ploaie rece. La intrarea în biserică, un piersic mic și roz, înflorit, își agita jalnic crengile. Germanii mergeau în rânduri de câte opt. Erau în ținută de campanie, cu căști de metal. Chipurile lor aveau mina impersonală și de nepătruns a soldaților sub arme, dar ochii cercetau pe furiș, curioși, fațadele cenușii ale acelei localități în care aveau să se stabilească. Nimeni la ferestre. În fața bisericii auziră sunetul armoniului și un murmur de rugăciuni. Dar un credincios înspăimântat închise domol. Atunci, stărui numai zgomotul cizmelor germane. După trecerea primului detașament, un gradat se apropie călare. Animalul frumos, vânăt-rotat, părea furios că e obligat la un pas atât de lent. Își punea copitele pe pământ cu o precauție mânioasă, se înfiora, necheza și-și scutura capul mândru. Tancuri mari, cenușii, striveau pavajul. Urmau tunurile cu platformele lor mobile și un soldat culcat pe fiecare dintre ele, cu privirea în dreptul afetului. Erau atât de multe, încât un fel de tunet neîntrerupt răsună fără oprire sub bolțile bisericii tot timpul cât dură predica preotului. Femeile oftau în umbră. După ce vuietul metalic al acelui tunet începu să descrească, își făcură apariția motocicliștii, care încadrau automobilul comandantului. În spatele lui, la o

distanță potrivită, camioanele încărcate până la refuz cu pâine neagră, mare, făcură să vibreze vitraliile. Mascota regimentului, un câine-lup slab, tăcut, dresat pentru luptă, îi însoțea pe călăreții care încheiau marșul. Aceștia, fie că formau un grup privilegiat, fie că se aflau foarte departe de comandant, care nu putea să-i vadă, sau din cine știe ce alt motiv neînțeles de francezi, aveau un comportament mai familiar, mai cordial decât ceilalți. Vorbeau între ei și râdeau. Locotenentul care îi comanda se uită zâmbind la piersicul roz, umil, tremurător, bătut de vântul tăios. Rupse o creangă. În jur, vedea numai ferestre închise. Se credea singur. Dar din spatele fiecărui oblon, ochi de bătrână pătrunzători ca săgețile îl pândeau pe soldatul învingător. În fundul camerelor ascunse vederii gemeau voci.

— Am trăit s-o văd și pe-asta…

— Ne rup pomii fructiferi, vai de noi!

O gură știrbă șușoti:

— Se pare că ăștia sunt cei mai răi. Se zice c-au făcut urât înainte să vină aici. Ce amar pe capul nostru! O să ne ia cearșafurile, mi-a zis o femeie, cearșafurile rămase de la mama, imaginați-vă! Vor ce e mai bun!

Locotenentul strigă un ordin. Bărbații păreau toți foarte tineri. Aveau pielea rozalie și părul auriu. Caii lor erau exemplare splendide, grase, bine hrănite, cu niște crupe late și lucitoare. Îi legară în piață, în jurul monumentului în memoria celor căzuți. Soldații rupseră rândurile și se instalară. Târgușorul se umplu de tropăit de cizme, de voci străine, de clinchet de pinteni și de arme. În casele burgheze se ascundea lenjeria frumoasă.

Femeile din familia Angellier – mama și soția lui Gaston Angellier, prizonier în Germania – sfârșeau cu rânduiala. Bătrâna doamnă Angellier, o femeie slabă, palidă, fragilă și uscățivă, închidea chiar ea fiecare volum în bibliotecă, după ce deslușise încet titlul și, cu pioșenie, mângâiase coperta.

— Să văd cărțile fiului meu în mâinile unui german?! murmură ea. Mai bine le dau foc!

— Dar dacă o să ceară cheile de la bibliotecă? se tângui bucătăreasa grasă.

— O să mi le ceară mie, răspunse doamna Angellier și, îndreptându-se de spate, lovi ușor cu palma buzunarul cusut în interiorul fustei din stofă de lână neagră; legătura de chei pe care o purta tot timpul la ea zăngăni. A doua oară n-o să mi le mai ceară, adăugă cu un aer sumbru.

Nora, Lucile Angellier, strânse sub îndrumarea ei bibelourile care împodobeau șemineul. Dorise să lase o scrumieră. Bătrâna doamnă Angellier se opusese la început.

— Dar o să dea scrumul pe covoare, îi atrase atenția Lucile, și doamna Angellier cedă strângând din buze.

Bătrâna avea o figură atât de albă și de străvezie, încât părea să nu aibă mai mult de o picătură de sânge sub piele, părul îi era ca neaua, iar gura, ca lama de cuțit, într-o nuanță de roz veștejit, aproape vinețiu. Un guler înalt, după moda veche, din muselină mov și susținut de balene, acoperea fără să-l ascundă un gât cu oase ascuțite, pe care emoția îl făcea să palpite ca gâtlejul unei șopârle. Când se auzeau lângă fereastră pasul sau vocea unui soldat german, se înfiora toată, din vârful picioarelor mici, încălțate cu botine ascuțite, până la fruntea încununată de pieptănătura nobilă cu cărare pe mijloc.

— Grăbiți-vă, grăbiți-vă, sosesc! zicea ea.

Nu lăsau în încăpere decât strictul necesar: nici o floare, nici o pernă, nici un tablou. În dulapul mare pentru lenjerie fusese băgat sub un teanc de cearșafuri albumul de familie, pentru ca privirile profanatoare ale inamicului să n-o vadă pe sora bunicii Adélaïde în ținută de comuniantă și pe unchiul Jules la șase luni, gol-pușcă pe o pernă. Strânseseră și garnitura de pe șemineu: două vaze Louis-Philippe, care reprezentau papagali din porțelan ținând în cioc o ghirlandă de trandafiri, cadou de nuntă de la o rudă care venea din când în când în vizită și pe care nu îndrăzniseră s-o ofenseze debarasându-se de darul ei – da, chiar și aceste două vaze, despre care Gaston zicea: „Dacă le sparge slujnica lovindu-le cu mătura, îi cresc salariul“. Așadar, și ele erau puse la adăpost. Fuseseră dăruite de mâna unui francez, privite de ochi francezi, atinse de pămătufuri de praf din Franța – nu vor fi pângărite de contactul cu germanii. Și crucifixul! Cel din colțul camerei, de deasupra canapelei! Doamna Angellier îl desprinse chiar ea de pe perete și-l puse la piept, sub broboada de dantelă.

— Cred că asta e tot, zise ea în cele din urmă.

Recapitulă în minte: mobila din salonul mare, strânsă, perdelele, scoase, proviziile, îngrămădite în baraca în care își ținea grădinarul uneltele – vai, bucățile mari de jambon afumat acoperite de cenușă, ulcioarele cu unt topit, cu unt sărat, cu grăsime de porc fină și curată, cârnații mari! – toate bunurile acelea, toate acele comori… Din ziua în care armata engleză se reîmbarcase la Dunkerque, vinul se odihnea îngropat în beci. Pianul era încuiat. Pușca de vânătoare a lui Gaston fusese pusă într-o ascunzătoare de neatins. Totul era în

ordine. Nu mai aveau altceva de făcut decât să aștepte cuceritorul. Palidă și tăcută, cu o mână subțire și tremurătoare, trase pe jumătate obloanele, ca în camera unui mort, și ieși urmată de Lucile.

Lucile era o femeie tânără, blondă, cu ochi negri, foarte frumoasă, dar tăcută, ștearsă, „cu o expresie absentă“, după cum îi reproșa bătrâna doamnă Angellier. Fusese luată în căsătorie pentru familia din care provenea și pentru dotă (era fiica unui latifundiar din regiune), dar tatăl ei speculase în mod nefericit la bursă, își pierduse toată averea, își ipotecase pământurile. Așadar, căsătoria nu era dintre cele mai reușite. În fine, nu avea copii.

Cele două femei intrară în sufragerie: masa era pregătită. Trecuse de ora douăsprezece, dar numai la biserică și la primărie care, din constrângere, funcționau după ora germană; ceasul din fiecare locuință franceză era dat înapoi cu șaizeci de minute, ceea ce se considera a fi o chestiune de onoare. Fiecare franțuzoaică spunea pe un ton disprețuitor: „La noi în casă nu se trăiește după ora germană!“. Asta făcea să rămână când și când, în cursul zilei, mari răgazuri de timp goale, nefolosite, cum era cel din ziua de duminică, greu de suportat, dintre sfârșitul slujbei de la biserică și începutul mesei de prânz. Nimeni nu citea. Bătrâna doamnă Angellier, când vedea o carte în mâna nurorii sale, o privea cu un aer uimit, dezaprobator și exclama: „Ia uite! Citești?“. Avea o voce blândă și distinsă, ușoară ca o adiere de harpă: „Chiar n-ai nimic de făcut?“. Nimeni nu făcea treabă: era duminica Paștelui. Nimeni nu vorbea. Între aceste două femei, fiecare subiect de conversație era ca un tufiș de mărăcini; te apropiai de el cu prudență, căci dacă îl atingeai, riscai să te rănești.

Orice cuvânt pe care îl auzea îi trezea doamnei Angellier amintirea unui deces, a unui proces de familie, a unui vechi reproș de care Lucile nu avea habar. După fiecare frază rostită din vârful buzelor, se oprea și-și privea nora cu un aer ezitant, dureros și surprins, ca și cum și-ar fi zis: „Soțul ei e prizonier la germani și ea poate să respire, să se miște, să vorbească, să râdă? E tare ciudat…“. Abia dacă admitea ca ele două să vorbească despre Gaston. Tonul lui Lucile nu era niciodată ce-ar fi trebuit să fie. Uneori îi părea chiar prea trist (ce, vorbea despre un mort?). De altfel, datoria ei de franțuzoaică, de soție era să suporte curajoasă despărțirea, așa cum ea, doamna Angellier, o suportase pe cea din 1914-1918, aproape imediat după nuntă. Dar când Lucile murmura cuvinte de consolare, mama își zicea cu răutate: „Ah, se vede bine că nu l-a iubit niciodată. Am bănuit asta dintotdeauna. Acum văd bine, sunt sigură… Folosește un ton care nu înșală. E o fire rece și indiferentă. Ei nu-i lipsește nimic, în timp ce fiului meu, bietului meu copil…“. Își imagina lagărul, sârma ghimpată, gardienii, santinelele. Ochii i se umpleau de lacrimi și spunea cu voce răgușită:

— Să nu mai vorbim despre el…

Scotea din geantă o batistă fină, curată, aflată întotdeauna la îndemnă în caz că s-ar fi adus vorba despre Gaston sau despre nenorocirile Franței, și-și ștergea foarte delicat pleoapele cu gestul cu care îndepărtezi o pată de cerneală cu colțul unei sugative.

Astfel așteptau cele două femei, nemișcate și tăcute, lângă șemineul fără foc.

2

Germanii luaseră în stăpânire locuințele și făceau cunoștință cu târgușorul. Ofițerii germani se plimbau singuri sau câte doi, cu capul sus, călcând zgomotos cu cizmele pe pavaj. Soldații se strângeau în grupuri fără altă ocupație decât să bată de la un capăt la altul singura stradă sau să se înghesuie în piață, lângă vechiul crucifix. Când unul se oprea, toți ceilalți îl imitau și șirul lung de uniforme verzi le tăia calea țăranilor. Aceștia își trăgeau atunci șepcile și mai jos pe frunte, le întorceau spatele și, fără afectare, plecau către ogoarele lor pe străduțe șerpuitoare, care se pierdeau în câmp. Polițistul comunal, sub supravegherea a doi subofițeri, lipea afișe pe zidurile principalelor edificii. Afișele erau de toate felurile: unele reprezentau un militar german cu părul blond și un zâmbet larg care îi dezvelea dinții perfecți, înconjurat de copilași francezi pe care îi hrănea cu tartine. Pe afiș se putea citi: „Populație abandonată, ai încredere în soldații Reichului!“. Altele, prin caricaturi sau grafice, ilustrau dominația engleză în lume și tirania detestabilă a evreilor. Dar cele mai multe începeau cu „*Verboten*“ – „interzis“. Era interzis să circuli pe străzi între nouă seara și cinci dimineața, interzis să ai în casă arme de foc, să acorzi „adăpost, sprijin sau ajutor“ unor prizonieri evadați, unor cetățeni ai țărilor inamice Germaniei, unor militari englezi, era interzis să asculți posturi de radio străine, interzis să refuzi bani germani. Și, sub fiecare afiș, se găsea același avertisment scris cu litere negre și subliniat de două ori: „Se pedepsește cu moartea“.

În acest timp, deoarece slujba la biserică se sfârșise, comercianții își deschideau prăvăliile. În primăvara anului 1941, în provincie, mărfurile încă nu lipseau: oamenii aveau stocuri atât de mari de stofă, de încălțăminte și alimente, încât erau cu toții dispuși să le vândă. Germanii nu făceau nazuri: li se pasau toate vechiturile, corsete de damă datând de la celălalt război, botine de la 1900, lenjerie împodobită cu drapele mici și turnulețe Eiffel brodate (inițial destinate englezilor). Orice era bun pentru ei.

Germanii le inspirau teamă locuitorilor din țările ocupate, dar și respect, aversiune și dorința răutăcioasă de a-i trage pe sfoară, de a profita de ei, de a le lua banii.

„Sunt tot ai noștri... pe care ni i-au luat“, își zicea negustoreasa, oferindu-i cu zâmbetul pe buze unui militar din armata invadatoare o jumătate de kilogram de prune uscate viermănoase pe care îi cerea dublu față de cât făceau.

Soldatul examina marfa cu un aer bănuitor și se vedea bine că presimțea înșelăciunea, dar intimidat de expresia indescifrabilă a femeii, tăcea. Regimentul fusese cantonat într-un orășel din nord, devastat și golit de mult de toate bunurile. În această provincie bogată din centrul țării, soldatul găsea lucruri după care să jinduiască. Ochii i se aprindeau de dorință în fața vitrinelor. Îi aminteau de plăcerile vieții civile: de mobilele din lemn gălbui de pin, de costumele cumpărate de-a gata, de jucăriile pentru copii și rochițele roz. Soldații mergeau de la un magazin la altul gravi, visători, zornăindu-și banii în buzunare. În spatele sau deasupra capetelor lor, de la o fereastră la alta, francezii își făceau semne discrete – ridicau ochii la cer, clătinau din cap, zâmbeau, făceau grimase zeflemitoare și sfidătoare – prin care exprimau, rând pe rând,

că în astfel de împrejurări nenorocite trebuie să te rogi Domnului, dar că nici Domnul..., că socoteau de cuviință să rămână liberi, în orice caz, liberi în gândire, dacă nu în fapte sau în cuvinte, că germanii ăia nu erau totuși foarte mintoși, pentru că luau de bune hatârurile care li se făceau în mod forțat, pentru că, la urma urmelor, ei erau stăpânii. „Stăpânii noștri“, ziceau femeile, care se uitau la dușman cu un fel de senzualitate plină de ură (Erau dușmani? Bineînțeles. Dar erau și bărbați, și tineri...). De-asta le plăcea cel mai mult să-i tragă pe sfoară. „Își închipuie că ținem la ei, dar noi o facem pentru permise de trecere, benzină, permise auto“, își ziceau cele care văzuseră deja armata de ocupație la Paris sau în marile orașe de provincie, în vreme ce țărăncile naive lăsau timide ochii în jos când le priveau germanii.

În cafenele, soldații își desfăceau întâi centiroanele, le aruncau pe gheridoanele de marmură, apoi se așezau la masă. La Hôtel des Voyageurs, subofițerii își rezervară încăperea principală pentru popotă. Era o sală lungă și întunecoasă de han de țară. Deasupra oglinzii din fund, două drapele roșii cu zvastică ascundeau partea de sus a ramei vechi și aurite, cu amorași și torțe sculptate. Deși era primăvară, în sobă ardea încă focul; câțiva bărbați își trăseseră scaunele lângă ea și se încălzeau, cu o expresie tâmpă și moleșită pe față. Soba mare, neagră și purpurie, se umplea din când în când de un fum înțepător. Dar germanii nu se temeau de el. Se apropiau și mai mult, își uscau hainele și cizmele, uitându-se gânditori în jur, cu o privire tristă și vag neliniștită care părea să spună: „Am văzut atâtea... Om vedea-o și pe-asta...“.

Erau cei mai în vârstă, cei mai înțelepți. Cei tineri îi făceau cu ochiul chelneriței care, de zece ori pe minut, ridica trapa

beciului, pătrundea în întunericul subteran și revenea la lumina zilei ducând într-o singură mână douăsprezece cutii cu bere și, în cealaltă, o ladă plină cu sticle de vin spumos. („*Sekt!*“ cereau germanii. „Șampanie franțuzească, te rog, don’șoară! *Sekt!*“)

Chelnerița – grasă, rotundă și rozalie – trecea iute printre mese. Soldații îi zâmbeau. Atunci, vrând să le zâmbească și ea pentru că erau tineri, dar temându-se să nu fie rău văzută pentru că erau inamici, își încrunta sprâncenele și strângea cu severitate din buze, fără să poată ascunde gropițele iscate în obraji de marea bucurie interioară. Atâția bărbați, Dumnezeule mare! Atâția bărbați numai pentru ea, căci în celelalte localuri serveau fiicele patronilor, care erau ținute din scurt de părinți, în timp ce ea… Pivind-o, bărbații își țuguiau buzele și îi trimiteau bezele. Reținută însă de un rest de pudoare, ea se prefăcea că nu le aude și răspundea uneori către toți: „Gata, gata, vin! Tare grăbiți mai sunteți!“. Ei îi vorbeau în limba lor și ea zicea cu un aer mândru:

— Ce știu eu ce-ndrugați voi acolo!

Dar, pe măsură ce pe ușile deschise tot intra fără oprire un val nesfârșit de uniforme verzi, se simțea tot mai ametită, mai sfârșită, fără puterea de a se împotrivi, și nu mai reacționa la solicitările înfrigurate decât prin strigăte slabe:

— Nu, nu, ia mai lăsați-mă! Ce sălbatici!

Alți militari loveau bilele pe plușul verde al mesei de biliard. Balustradele scării, pervazurile ferestrelor, spetezele scaunelor, toate erau pline de centiroane, șepci, pistoale și cartușiere.

Între timp, clopotele băteau de vecernie.

3

Cele două doamne Angellier ieșeau din casă ca să se ducă la vecernie. Chiar atunci intră ofițerul german care trebuia să locuiască la ele. Se întâlniră în prag. El își pocni călcâiele și salută. Bătrâna doamnă Angellier păli puțin și, făcând un efort, îi răspunse cu o mișcare din cap. Lucile ridică ochii și preț de o clipă privirea i se întâlni cu cea a ofițerului. O lume de gânduri trecu într-o secundă prin mintea tinerei femei: „Poate că el l-a făcut prizonier pe Gaston! Domne, câți francezi o fi omorât? Câte lacrimi s-or fi vărsat din cauza lui? E drept că dacă războiul ar fi luat o altă întorsătură, Gaston ar fi putut să intre azi ca un stăpân într-o casă germană. Așa e războiul, nu e vina băiatului ăsta“.

Era tânăr, slab, cu mâini frumoase și ochi mari. Lucile îi remarcă frumusețea mâinilor pentru că ofițerul ținea ușa casei deschisă în fața ei. Purta pe deget un inel cu o piatră gravată, închisă la culoare și opacă. O rază de soare se ivi între doi nori, iar din inel țâșni un fulger purpuriu, care ilumină chipul cu piele rozalie, bătută de vânt și catifelată ca un fruct frumos. Avea pomeți înalți, cu un contur precis dar delicat, gura tăioasă și mândră. Fără să vrea, Lucile încetini pasul: nu-și putea lua ochii de la mâna lui mare și fină, cu degete lungi (și-o imagina ținând cu indiferență un revolver mare și negru sau un pistol-mitralieră sau o grenadă, orice armă care aduce moartea), contempla uniforma verde (câți francezi, în nopțile de veghe, pândiseră în umbră, de la marginea unei păduri, apariția unei astfel de uniforme!) și cizmele lucioase… Își aminti de soldații învinși ai armatei franceze, care în fuga lor de cu un an în urmă trecuseră prin târgușor murdari,

epuizați, târându-și prin praf încălțările grele. O, Doamne, ăsta era războiul! Un soldat inamic nu părea niciodată singur – o ființă omenească față în față cu o alta –, ci urmărit, hărțuit din toate părțile de o mulțime uriașă de fantome, cele ale absenților și ale morților. Nu te adresai unui om, ci unei mulțimi invizibile. De aceea, nici una dintre vorbele pe care le rosteai nu era spusă sau ascunsă simplu, aveai întotdeauna senzația stranie că ești numai o gură care vorbește pentru atâtea altele, amuțite.

„Dar el? El ce gândește?“ se întrebă tânăra femeie. „Ce simte când pune piciorul în această locuință, știind că stăpânul casei e absent, făcut prizonier de el sau de camarazii lui? Ne deplânge? Ne urăște? Sau intră aici ca într-un han, gândindu-se numai la pat, întrebându-se dacă e bun, și la servitoare, vrând să știe dacă e tânără?“ Ușa se închisese de mult în urma ofițerului. Lucile își urmase soacra. Intrase în biserică. Îngenunchease la banca ei, dar nu putea să-l uite pe dușman. Era acum singur în casă. Își rezervase biroul lui Gaston, care avea o ieșire separată. Nu lua masa acasă. Nu avea să-l vadă, ci doar să-i audă pașii, vocea, râsul. Din păcate, el putea să râdă! Avea dreptul. Își privi soacra, care stătea nemișcată, cu fața în mâini și pentru prima oară, femeia aceea la care nu ținea îi inspiră milă și o ușoară tandrețe. Se aplecă spre ea și-i zise încetișor:

— Să spunem rugăciunile pentru Gaston, mamă.

Bătrâna încuviință cu o mișcare din cap. Lucile începu să se roage cu o fervoare sinceră, dar treptat gândurile îi fugiră spre un trecut totodată apropiat și îndepărtat, probabil din pricina fracturii temporale pe care o cauzase războiul. Își revedea soțul, bărbatul gras și plictisit, pasionat doar de bani,

de pământuri și de politica locală. Nu-l iubise niciodată. Îl luase de bărbat pentru că așa dorise tatăl ei. Născută și crescută la țară, cunoscuse restul lumii doar din scurtele sejururi la Paris, la o rudă în vârstă. Viața în provinciile din centrul Franței este opulentă și sălbatică. Fiecare trăiește în cochilia lui, pe domeniul lui, aduce grâul în hambar și-și numără paralele. Lungile chiolhanuri și vânătoarea ocupă tot timpul liber. Pentru Lucile, imaginea civilizației era târgușorul, cu casele lui ursuze, apărate de porți mari de închisoare, cu saloanele înțesate de mobilă, permanent reci și închise ca să se economisească lemnele de foc. Când părăsise casa pierdută prin pădure, o cuprinsese o surescitare veselă la gândul că va locui în târgușor, că va avea mașină, că se va duce uneori să ia masa la Vichy... Deși fusese crescută cu severitate și i se inculcase simțul pudorii, adolescenta nu fusese nefericită, căci grădina, treburile casei, biblioteca în care scotocea pe ascuns – o încăpere imensă, umedă, în care cărțile mucegăiau – o distraseră îndeajuns. Se căsătorise. Fusese o soție docilă și rece. Gaston Angellier avea doar douăzeci și cinci de ani când s-au căsătorit, dar avea aerul acela de maturitate precoce pe care i-l dau provincialului existența sedentară, mâncarea grea și foarte bună cu care se ghiftuiește, abuzul de vin, absența oricărei emoții puternice. Este o seriozitate înșelătoare, care afectează numai obiceiurile și gândurile omului, în timp ce sângele cald și plin de vitalitate al tinereții mai clocotește încă în venele lui.

În decursul unei călătorii de afaceri la Dijon, unde fusese student, Gaston Angellier își reîntâlnise o fostă amantă, o modistă de care se despărțise. Se îndrăgostise de ea pentru a doua oară și cu mai multă forță decât pe vremuri. Îi făcuse un

copil. Îi închiriase o căsuță într-un cartier de la periferie și aranjase lucrurile în așa fel încât să-și petreacă jumătate din viață la Dijon. Lucile știa tot, dar tăcea din timiditate, din dispreț sau din indiferență. Apoi, venise războiul…

Și acum, de un an, Gaston era prizonier. Bietul băiat… „Suferă“, își zicea Lucile, în vreme ce mărgelele rozariului îi alunecau între degete. „Ce-i lipsește în mod deosebit? Patul confortabil, mesele bune, amanta…“ Ar fi vrut să-i dea înapoi tot ce pierduse, tot ce-i fusese luat… Da, tot, chiar și pe femeia aceea… După asta, după spontaneitatea și sinceritatea acestui sentiment își dădu seama de golul din inima ei. Nu fusese niciodată cuprinsă nici de dragoste, nici de gheara geloziei. Soțul ei o trata uneori cu asprime. Ea îi ierta infidelitățile, dar el nu uitase niciodată speculațiile financiare nefericite ale socrului. Lucile parcă auzea și acum în urechi cuvintele care, de multe ori, căzuseră mai greu decât o palmă: „Păi, dacă aș fi știut mai devreme că n-are bani…!“.

Lucile lăsa capul în jos. Da, dispăruse orice resentiment! Se gândi la ce trebuia să fi îndurat soțul ei de la înfrângere: ultimele lupte, fuga, capturarea de către germani, marșurile forțate, frigul, foamea, morții din jurul lui și acum lagărul de prizonieri unde fusese aruncat, iar acestea șterseau tot trecutul. „Numai să se întoarcă și va regăsi tot ce-a iubit: odaia lui, papucii îmblăniți, plimbările în grădină în zori, piersicile reci culese de pe spalier și mâncarea bună, focul duduind în cămin, toate plăcerile lui, tot ce nu știu și tot ce ghicesc! Nu voi cere nimic pentru mine. Aș vrea să-l văd fericit. Eu, eu?“

Cum stătea așa, pierdută pe gânduri, rozariul îi căzu din mâini. Atunci observă că erau toți în picioare, că slujba se sfârșea. Afară, germanii umpleau piața. Galoanele de argint

ale uniformelor, ochii albaștri, părul blond, plăcile de metal de la centiroane străluceau toate în bătaia soarelui și dădeau spațiului plin de praf din fața bisericii, închis de ziduri înalte (rămășițele străvechilor ziduri de apărare), o anume veselie, un soi de strălucire, o viață nouă. Soldații își plimbau caii. Mai mulți germani organizaseră „o sufragerie“ în aer liber: scânduri luate de la magazinul dulgherului, care fuseseră pregătite pentru sicrie, compuneau o masă și bănci. Oamenii mâncau și se uitau la localnici plini de o curiozitate amuzată. Se vedea că unsprezece luni de ocupație nu-i blazaseră încă; îi priveau pe francezi cu mirarea veselă din primele zile. Li se păreau hazlii, ciudați și nu se obișnuiseră cu vorbirea lor rapidă. Încercau să ghicească dacă sunt detestați, toleraţi sau iubiți de învinși. Le zâmbeau tinerelor de departe, pe furiș, iar tinerele treceau pe lângă ei, mândre și disprețuitoare – era prima zi! Atunci, germanii își îndreptau atenția spre liota de copii din jur. Toții copiii din târgușor se aflau acolo, fascinați de uniforme, de cai și de cizmele înalte. Degeaba îi chemau mamele, ei nu auzeau. Atingeau pe furiș, cu degetele murdare, pânza groasă a tunicilor. Germanii le făceau semn să se apropie și le puneau în mâini bomboane și monede.

În târg domnea atmosfera obișnuită de pace duminicală; germanii făceau notă discordantă în acel tablou, dar fondul rămânea același, își zicea Lucile. Fuseseră câteva momente de tulburare, câteva femei (mame de prizonieri ca doamna Angellier sau văduve din celălalt război) se întorseseră în grabă acasă, închiseseră ferestrele și trăseseră perdelele să nu-i vadă pe germani. În cămăruțele lor întunecoase, plângeau recitind scrisori vechi, sărutau fotografiile îngălbenite, împodobite cu o panglică neagră și o rozetă

tricoloră... Dar, ca în toate duminicile, cele mai tinere rămâneau în piață să stea de vorbă. Doar nu aveau să piardă din cauza germanilor o după-amiază de sărbătoare, de relaxare. Aveau pălării noi; era duminica Paștelui. Bărbații se uitau la germani pe furiș. Nu se putea ști ce gândeau; figurile țăranilor sunt imposibil de descifrat. Un german se apropie de un grup și ceru un foc; îi dădură. Oamenii îi răspunseră gânditori la salut. Se îndepărtă. Bărbații continuară să vorbească despre prețul vitelor. Ca în fiecare duminică, notarul se ducea la Café des Voyageurs să joace tarot. Unele familii se întorceau de la plimbarea săptămânală la cimitir, aproape o plimbare de plăcere în acel ținut care nu prea cunoștea distracțiile. Se duceau în grupuri și culegeau flori printre morminte. Călugărițele de la orfelinat ieșeau din biserică împreună cu copiii. Își croiau drum printre soldați. Erau netulburate sub bonetele lor în colțuri.

— Stau mult? șușoti perceptorul la urechea grefierului, arătând spre germani.

— Se zice că trei luni, răspunse celălalt pe același ton.

Perceptorul oftă.

— Asta o să urce prețurile.

Și, cu un gest automat, își frecă mâna brăzdată de schija unui obuz în 1915. Apoi vorbiră despre altceva. Clopotele care bătuseră de ieșirea de la vecernie se domoleau; ultimele dangăte subțiri se pierdeau în aerul înserării.

Cele două doamne Angellier străbăteau, la întoarcerea acasă, un drum șerpuitor căruia Lucile îi cunoștea fiecare piatră. Mergeau fără să vorbească, răspunzând prin semne din cap la salutul țăranilor. Doamna Angellier nu era simpatizată în ținut, spre deosebire de Lucile, și asta pentru că

ea era tânără, avea soțul prizonier și nu se arăta mândră. Oamenii veneau uneori să-i ceară sfaturi legate de educația copiilor, de un corsaj nou, sau când voiau să trimită un pachet în Germania. Știau că ofițerul inamic locuia la familia Angellier – aveau cea mai frumoasă casă – și le compătimeau pe cele două femei când vedeau că sunt obligate să suporte și ele legea învingătorilor.

— Frumos v-ați mai pricopsit, șopti croitoreasa, trecând pe lângă ele.

— Să sperăm c-o să plece curând, spuse farmacista.

O bătrânică ce mergea cu pași mărunți în urma unei capre cu blăniță moale și albă se ridică pe vârful picioarelor și-i șopti lui Lucile:

— Se zice că sunt foarte răi și dușmănoși, că le fac numai necazuri bieților oameni.

Capra sări și împunse cu coarnele pelerina lungă și cenușie a unui ofițer german. Acesta se opri, începu să râdă și dădu s-o mângâie. Dar capra fugi, bătrânica, înspăimântată, se făcu nevăzută, iar cele două doamne Angellier închiseră ușa casei în urma lor.

4

Casa era cea mai frumoasă din ținut. Avea o sută de ani. Era o construcție lungă, joasă, din piatră poroasă și galbenă, care căpăta în soare o nuanță caldă de pâine aurie. Ferestrele dinspre stradă (ale încăperilor de oaspeți) erau închise cu grijă, iar obloanele, zăvorâte și protejate cu bare de fier contra hoților. Mica lucarnă a magaziei de unelte (acolo unde

fuseseră ascunse borcanele, ulcioarele, damigenele cu toate articolele de consum interzise) era împrejmuită de un grilaj gros, ale cărui vârfuri înalte și ascuțite, sub formă de crin, erau ca niște țepușe în care nimereau din când în când pisicile străzii. Ușa, vopsită în albastru, avea un zăvor de închisoare și o cheie enormă, care scârțâia tânguitor în liniștea casei. Apartamentul de jos răspândea un miros de aer stătut, un iz rece de casă nelocuită, în pofida prezenței stăpânelor. Ca să nu se decoloreze draperiile și ca să fie protejate mobilele, se făcea economie drastică de aer curat și de lumină. Prin ochiurile colorate de geam ale vestibulului, care arătau ca niște cioburi de sticlă, se cernea o lumină verzuie, nedeslușită, care îneca în umbră scrinurile, coarnele de cerb agățate pe pereți și micile gravuri vechi decolorate de umezeală.

În sufragerie (doar acolo se făcea foc) și în camera lui Lucile, care își permitea uneori să-l aprindă puțin seara, se simțea mirosul dulce ale focului de lemne, o aromă de fum și de scoarță de castan. În fața ușilor de la sufragerie se întindea grădina. În anotimpul acela, avea aerul cel mai trist – perii își întindeau crengile crucificate pe sârme, merii tăiați în formă de cordon erau zgrunțuroși și zbuciumați, plini de crengi cu vârfuri ca niște gheare, iar din vie nu mai rămăseseră decât buturugile goale. Dar nu mai era nevoie decât de câteva zile însorite pentru a se acoperi de flori nu numai micul piersic timpuriu din piața bisericii, ci toți pomii din ținut. De la fereastra ei, în timp ce-și pieptăna părul înainte să se culce, Lucile privea grădina scăldată în lumina lunii. Pe zidul scund, pisicile mieunau tânguitor. În jurul grădinii vedeai cum se întinde tot ținutul, vâlcele pline de păduri adânci, fertile, tainice, de un cenușiu perlat sub razele de lună.

În camera ei mare și goală, Lucile se simțea tulburată în noaptea aceea. Altădată, dormea Gaston cu ea. Se dezbrăca, bombănea, mai mișca mobilele. Era un tovarăș, o ființă omenească. Curând, se făcea un an de când nu mai era nimeni lângă ea. Nici un sunet. Afară, totul ațipise. Trase fără să vrea cu urechea, pândind un semn de viață în camera vecină, unde dormea ofițerul german. Dar nu auzi nimic. Poate nu se întorsese încă, sau pereții groși înăbușeau sunetele, sau poate stătea nemișcat și tăcut, la fel ca ea! După câteva clipe, deslușì un foșnet, un oftat, apoi un șuierat slab și își zise că el stă la fereastră și privește grădina. La ce ar fi putut să se gândească? Nu reușea să-și imagineze. Fără voia ei, își închipuia că nu are gândurile și dorințele firești ale unei ființe obișnuite. Nu reușea să se convingă că germanul ar fi putut contempla grădina în chip cât se poate de inocent, că admira strălucirea bazinului prin care alunecau siluete tăcute și argintii: crapii pentru cina de a doua zi. „Exultă“, își zicea ea. „Își amintește luptele, revede pericolele prin care a trecut. Puțin mai târziu, le va scrie celor de acasă, din Germania, soției sale – nu, n-are cum să fie căsătorit, e prea tânăr! –, mamei, unei logodnice, unei amante. Va scrie: «Locuiesc în casa unor francezi; n-am avut de suferit, Amalia». O cheamă probabil Amalia sau Cunégonde sau Gertrude“, își zise, căutând intenționat nume lipsite de armonie, grotești. „«Pentru că suntem învingători.»“

Acum nu mai auzea nimic. Bărbatul se nu mai mișca, își ținea răsuflarea. „Oac!“ făcu o broască în întuneric. Era ca un oftat grav și molcom, o notă tremurătoare și pură, o bulă de apă care se sparge cu un zgomot cristalin. „Oac, oac…“ Lucile închise ochii pe jumătate. Ce pace tristă și adâncă! Din când în când, ceva se trezea în ea, se revolta, cerea zgomot, mișcare,

lume. Viață, Dumnezeule, viață! Cât va mai dura acest război? Câți ani va trebui să stea așa, în letargia aceea sumbră, cu capul plecat, docilă, strivită ca o vită de furtună? Îi părea rău după zumzetul familiar al radioului, dar îndată ce sosiseră germanii, aparatul fusese ascuns în beci. Se spunea că le luau sau le distrugeau. Zâmbi. „Casele francezilor li se par probabil cam golașe“, își zise ea, amintindu-și tot ce ascunsese doamna Angellier în șifoniere încuiate, ca să le sustragă atenției dușmanului.

La cină, ordonanța ofițerului intrase în sufragerie aducând o mică scrisoare.

> *Locotenentul Bruno von Falk prezintă complimente doamnelor Angellier și le roagă să binevoiască să înmâneze soldatului care aduce această misivă cheia pianului și pe cea a bibliotecii. Locotenentul își dă cuvântul de onoare că nu ia cu el instrumentul și că nu rupe cărțile.*

Dar doamna Angellier nu gustase deloc gluma. Ridicase ochii la cer și mișcase buzele ca și cum ar fi rostit o scurtă rugăciune prin care și-ar fi pus speranța în voința divină. „Forța e mai tare decât dreptatea, nu-i așa?“ îl întrebase ea pe soldat care, neînțelegând franceza, se limitase să zică: „*Ja wohl*“, zâmbind cu toată gura și dând de câteva ori din cap în sus și în jos.

— Spune-i locotenentului von… von, îngână ea cu dispreț, că el e stăpânul.

Desprinse din legătură cele două chei cerute și le aruncă pe masă. Apoi, șopti pe un ton tragic către nora ei:

— Va cânta „Wacht am Rhein“[1]…

— Cred că au alt imn național acum, mamă.

Dar locotenentul nu cântase nimic. În casă domnise în continuare cea mai profundă liniște, apoi ușa mare de la intrare răsunase ca un gong în pacea serii, anunțându-le pe cele două doamne că ofițerul ieșise. Oftaseră ușurate. Lucile gândi: „Acum a plecat de la fereastră. Se plimbă de colo-colo. Cizmele... Sunetul cizmelor... Totul o să treacă. Ocupația o să se sfârșească. O să vină pacea, pacea binecuvântată. Războiul și dezastrul din 1940 vor fi doar o amintire, o pagină din istorie, nume de bătălii și de tratate pe care le vor bălmăji școlarii în licee, dar eu cât voi trăi îmi voi aminti sunetul înăbușit și cadențat al cizmelor pe podea. Și de ce nu se culcă? De ce nu-și pune papuci în camera lui, seara, ca un civil, ca un francez? Bea“. Auzi jetul sifonului și pocnetul stins al unei lămâi presate. Soacra ei ar fi zis: „Uite de ce nu aveam lămâi. Ne iau totul!“. „Acum dă pagina unei cărți. O, gândul ăsta e odios!“ Lucile tresări. Locotenentul deschisese pianul. Tânăra femeie recunoscuse sunetul capacului dat pe spate și scârțâitul taburetului care se rotea. Totuși, nu! Doar n-o să se apuce să cânte în crucea nopții! E adevărat că era ora nouă. În restul universului, oamenii nu se culcau poate atât de devreme...! Da, cânta. Asculta cu fruntea plecată, mușcându-și nervos buzele. Se auzea mai puțin un arpegiu și mai degrabă un fel de suspin, o palpitație de note. Atingea ușor, mângâia clapele, și instrumentul scotea un tril delicat și rapid ca un cântec de pasăre. Apoi se așternu tăcerea.

Lucile rămase mult timp nemișcată, cu pieptănul în mână și părul desfăcut pe umeri. Apoi oftă și își spuse în treacăt: „Păcat!“. (Păcat că tăcerea era atât de adâncă? Păcat că acel tânăr nu mai cânta? Păcat că acolo era el, invadatorul,

dușmanul, și nu altul?) Făcu o mișcare iritată cu mâna, ca și cum ar fi respins niște straturi de aer prea greu, irespirabil. Păcat… Se culcă în patul mare și gol.

5

Madeleine Labarie rămăsese singură acasă. Era așezată în încăperea în care trăise câteva săptămâni Jean-Marie. Tânăra femeie făcea în fiecare zi patul în care dormise el. Asta o irita pe Cécile. „Ia mai lasă-l! Dacă nu se culcă nimeni în el, n-are nevoie de așternut nou, de parcă ai aștepta pe cineva. Sau aștepți pe cineva?“

Madeleine nu răspundea și continua să scuture în fiecare dimineață salteaua mare de puf.

Era fericită că e singură cu micuțul care sugea cu obrazul sprijinit de sânul gol. Când îl mută pe partea cealaltă, avea o porțiune de față umedă, roșie și lucioasă ca o cireașă, cu urma sânului imprimată pe piele. Îl sărută încetișor. Își zise din nou: „Îmi pare bine că e băiat, bărbații suferă mai puțin“. Moțăia privind focul. Nu dormea niciodată destul. Era atât de mult de muncă, încât nu se culcau deloc înainte de zece sau unsprezece și uneori se sculau noaptea să prindă postul de radio englez. Dimineața trebuia să fie în picioare de la cinci ca să țesale animalele. Era plăcut că azi putea să facă o scurtă siestă, cu mâncarea pe foc, cu masa pusă, cu totul în ordine în jurul ei. Lumina, estompată de o primăvară ploioasă, se revărsa din cerul cenușiu peste vegetația tânără. În ogradă, rațele clămpăneau din cioc în ploaie, în timp ce găinile și

curcanii, grămăjoare de pene răvășite, se refugiaseră triste sub șopron. Madeleine auzi câinele lătrând.

„Se și întorc?“ se întrebă ea. Benoît dusese familia în târg.

Cineva traversă curtea, cineva care nu purta saboți, ca Benoît. Or, de fiecare dată când auzea un pas ce nu era al soțului ei sau al altcuiva de la fermă, de fiecare dată când vedea în depărtare o siluetă străină, își zicea imediat cu înfrigurare: „Nu e Jean-Marie, nu poate fi el, sunt nebună. Mai întâi că n-o să se mai întoarcă, apoi, chiar dacă ar veni, ce-ar schimba asta, de vreme ce m-am măritat cu Benoît? Nu aștept pe nimeni, ba chiar mă rog la Dumnezeu ca Jean-Marie să nu se mai întoarcă niciodată, pentru că, treptat, o să mă obișnuiesc cu soțul meu și o să fiu fericită. Nici nu știu ce caut, pe cuvânt de onoare, m-am zăpăcit la minte! Sunt fericită“. Exact în momentul în care își spunea toate astea, inima, cu mai puțină judecată, începea să-i bată atât de tare, încât înăbușea toate zgomotele de afară și nu mai auzea glasul lui Benoît, strigătele copiilor, vântul pe sub ușă, pentru că tumultul sângelui îi lua auzul ca atunci când ne scufundăm sub un val. Preț de câteva clipe, aproape că își pierdea cunoștința. Apoi își venea în fire ca să-l vadă pe poștaș, care aducea un catalog de semințe (și care își pusese în acea zi pantofi noi) sau pe vicontele de Montmort, proprietarul.

— Ei, Madeleine, nu dai binețe? întrebă mirată bătrâna doamnă Labarie.

— Cred că v-am trezit, zise vizitatorul în timp ce ea se scuza cu jumătate de glas și murmura:

— Da, m-ați speriat…

Trezită? Din ce vis?

Simțea și de data asta aceeași emoție, aceeași panică pe care o provoca necunoscutul intrând (sau revenind) în viața ei. Se ridică de pe scaun și se uită uimită spre ușă. Un bărbat? Erau un mers, o tuse ușoară de bărbat, o aromă de țigări fine...! O mână de bărbat, îngrijită și albă, pe clanța ușii, apoi o uniformă germană. Ca întotdeauna când cel care intra nu era Jean-Marie, decepția se dovedi atât de puternică, încât rămase năucită un moment. Nici măcar nu îi trecu prin cap să-și încheie corsajul. Germanul, un tânăr ofițer care nu avea probabil mai mult de douăzeci de ani, aproape fără culoare în obraji, cu genele, părul și mustața abia mijită tot palide, de un blond deschis și lucios, îi privi pieptul descoperit, zâmbi și salută exagerat de ceremonios, aproape insultător. Unii germani știau să dea salutului adresat francezilor (sau poate așa li se părea învinșilor, scârbiți, umiliți, plini de furie) o nuanță de politețe lipsită de naturalețe. Nu mai era curtoazia datorată unui seamăn, ci aceea pe care o manifești față de un cadavru, precum acel: „Prezentați arm'!“ în fața trupului neînsuflețit al condamnatului care tocmai a fost executat.

— Ce doriți, domnule? întrebă în sfârșit Madeleine, încheindu-și repede rochia.

— Doamnă, am fost repartizat să locuiesc la ferma Nonnains, răspunse tânărul, care vorbea foarte bine franceza. Îmi cer scuze că vă deranjez. Vă rog să-mi arătați camera.

— Ni se spusese că vom primi simpli soldați, zise Madeleine cu timiditate.

— Sunt locotenent interpret la Comandatură.

— Veți fi departe de târg și mă tem că nu avem o cameră suficient de bună pentru un ofițer. Aici e fermă și nu veți avea

nici apă curentă, nici lumină, nici altele de care are nevoie un domn.

Tânărul se uită la încăperea mare. Examină pardoseala de un roșu decolorat, aproape roz pe alocuri, soba mare care ocupa tot centrul încăperii, patul frumos dintr-un colț, vârtelnița (fusese coborâtă din pod, unde stătea de la celălalt război, căci toate fetele din ținut începuseră să toarcă lână de când nu se mai găsea de-a gata în magazine). Germanul privi cu atenție fotografiile înrămate de pe perete, diplomele de la concursuri agricole și mica firidă goală, unde se aflaseră cândva statueta unei sfinte și picturile delicate și pe jumătate șterse care o înconjurau ca o friză; în sfârșit, ochii i se îndreptară din nou spre tânăra țărancă cu copilul în brațe. Zâmbi și zise:

— Nu vă faceți griji pentru mine. Mă voi simți foarte bine.

Vocea lui avea un timbru ciudat de dur și de răsunător, care te ducea cu gândul la un obiect metalic. Ochii de un cenușiu de fier, linia tăioasă a feței, nuanța aparte a părului de un blond-pal, neted și luminos ca o cască îi confereau acelui bărbat o înfățișare impresionantă în ochii tinerei femei. Aspectul lui fizic avea ceva perfect, precis, sclipitor care, își zise ea, te făcea să te gândești mai mult la o mașină decât la o ființă omenească. Era fascinată fără să vrea de cizmele lui și de catarama centironului: atât pielea cât și oțelul aruncau fulgere.

— Sper că aveți ordonanță, zise ea. Aici nimeni nu v-ar putea lustrui așa cizmele.

El râse și repetă:

— Nu vă faceți griji pentru mine.

Madeleine își culcase fiul. Printr-o oglindă înclinată de deasupra patului trecu imaginea germanului. Îi văzu privirea și zâmbetul. Își zise cu teamă: „Dacă începe să se țină după mine, ce-o să zică Benoît?“. Tânărul îi displăcea și-i stârnea puțin teama, dar, fără voia ei, era atrasă de o anumită asemănare cu Jean-Marie, nu cu Jean-Marie ca bărbat, ci ca burghez, ca domn. Amândoi erau proaspăt bărbieriți, bine-crescuți, aveau mâinile albe și pielea fină. Înțelese că prezența acelui german va fi pentru Benoît de două ori mai greu de suportat: pentru că era inamic și nu era țăran ca el, dar mai ales pentru că detesta tot ce-i trezea tinerei femei interesul și curiozitatea inspirate de clasa superioară. Ajunsese de la o vreme să-i smulgă din mâini revistele de modă sau să zică, atunci când îi cerea să se bărbierească și să-și schimbe cămașa: „Trebuie să te resemnezi. Ai luat un bărbat de la țară, un țopârlan, stau prost cu educația...“. Și o spunea cu atâta dușmănie, cu o gelozie atât de feroce, încât ghici dincotro bătea vântul și că Cécile nu-și ținuse gura. După părerea ei, nici Cécile nu mai era la fel. Oftă. Multe lucruri se schimbaseră de când izbucnise acel război blestemat...

— Să vă arăt camera, zise ea în cele din urmă.

Dar el refuză. Luă un scaun și se așeză lângă sobă.

— Puțin mai târziu, dacă-mi dați voie. Să facem cunoștință. Cum vă numiți?

— Madeleine Labarie.

— Pe mine mă cheamă Kurt Bonnet (pronunța Bonnett). După cum vedeți, e un nume franțuzesc. Strămoșii mei trebuie să fi fost compatrioți de-ai dumneavoastră, alungați din Franța în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea. Există sânge francez și în Germania și cuvinte franțuzești în limba noastră.

— Da? zise ea cu indiferență.

Ar fi vrut să răspundă: „Există sânge german și în Franța, dar e în pământ din 1914“. Dar nu îndrăzni. Era mai înțelept să tacă. Era un străin, și oricum nu-i ura pe germani. Nu ura pe nimeni, dar vederea acelei uniforme părea să facă din ea, până atunci liberă și mândră, un fel de sclavă plină de șiretenie, de prudență și de teamă, abilă în a-l linguși pe cuceritor, chiar dacă îl scuipa în spatele ușii închise. „Să crape!“ exclama soacra ei, care nu știa să se prefacă, nici să se poarte măgulitor cu învingătorul. I se făcu rușine de ea însăși. Se încruntă, luă o expresie plină de răceală și-și îndepărtă scaunul ca să-l facă pe german să înțeleagă că nu mai dorea să-i vorbească și că nu-i era plăcută prezența lui.

El o privea însă cu plăcere. Ca oamenii foarte tineri, supuși din copilărie unei discipline severe, luase obiceiul să-și întărească ființa intimă prin aroganță și rigiditate exterioară. Credea că un bărbat demn de acest nume trebuie să fie de fier. De altfel, așa se și comportase în război, în Polonia și în Franța, și în timpul ocupației. Dar asculta mult mai puțin de principii decât de impulsivitatea vârstei sale fragede. (Când îl văzuse, Madeleine îi dăduse douăzeci de ani. De fapt avea și mai puțin; împlinise nouăsprezece în timpul campaniei din Franța.) Se arăta binevoitor sau crud în funcție de impresia pe care i-o făceau lucrurile și oamenii. Dacă cineva îi era antipatic, se străduia să-i facă cât mai mult rău cu putință. În timpul retragerii armatei franceze, când primise sarcina să ducă până în Germania turma lamentabilă de prizonieri, în acele zile cumplite în care se primise ordin să îi împuște pe cei epuizați, care nu mai mergeau destul de repede, o făcuse fără remușcări și cu plăcere când era vorba de cei pe care nu putea

să-i sufere. Dar se arătase infinit de bun și de milos față de unii prizonieri care i se păruseră simpatici și câțiva dintre ei îi datorau viața. Cruzimea lui aparținea adolescenței, era iscată de o imaginație prea vie și delicată, căreia nu-i pasă decât de sine, de propriul suflet. Atunci nu te impresionează suferințele altora, nu le vezi, te vezi numai pe tine. Această cruzime avea în ea și o oarecare afectare insuflată de vârstă, precum și de o anume aplecare spre sadism. De exemplu, deși era dur cu oamenii, arăta față de animale cea mai mare grijă. El inspirase Comandaturii din Calais ordinul dat cu câteva luni în urmă. Bonnet observase că în zilele de târg țăranii își aduceau găinile cu capul în jos și picioarele legate. „Din omenie“, era de acum înainte interzis să se mai facă așa. Țăranii nu țineră cont de ordin, ceea ce spori antipatia lui Bonnet față de francezii „barbari și ușuratici“, în timp ce francezii se indignau peste poate citind acest anunț, aflat sub altul, care spunea că drept pedeapsă pentru un act de sabotaj, opt oameni fuseseră executați. În orașele din nord, unde fusese încartiruit, Bonnet nu se împrietenise decât cu gazda lui, pentru că într-o zi, când suferise de gripă, femeia își dăduse osteneala să-i aducă micul dejun la pat. Lui Bonnet îi aminti de mama lui, de anii copilăriei și-i mulțumi cu lacrimi în ochi acelei doamne Lili, o fostă patroană de bordel. Din acel moment, făcuse orice pentru ea, acordându-i permise de tot felul, bonuri de benzină etc., petrecându-și serile cu această bătrână ridicolă – pentru că, zicea el, era singură și în vârstă și se plictisea –, aducându-i de la Paris, unde se ducea cu treburi de serviciu, bijuterii fără valoare pe care le plătea foarte scump. Germanul nu era bogat.

Aceste simpatii izvorau uneori din impresii muzicale, literare sau, ca în acea dimineață de primăvară în care intrase în casa familiei Labarie, picturale: Bonnet era foarte cultivat, înzestrat pentru toate artele. Ferma familiei Labarie, cu atmosfera ei puțin umedă și întunecoasă insuflată de ziua ploioasă, cu nuanța de roz prăfuit a pardoselii, cu mica firidă goală, în care îți puteai imagina statuia Fecioarei îndepărtată în urma ultimei revoluții, cu ramura de merișor sfințit deasupra leagănului și lucirea unui vas de aramă cu jăratic în semiîntuneric, avea ceva care îi amintea lui Bonnet de un interior al școlii flamande. Tânăra femeie așezată pe un scaun scund cu copilul în brațe, cu sânul frumos pe jumătate dezgolit lucind în umbră și figura încântătoare cu obraji rozalii și frunte și bărbie foarte albe merita ea singură un tablou. Privind-o, admirând-o, aproape că i se părea că se află într-un muzeu din München sau din Dresda, singur în fața uneia dintre acele pânze care îi iscau o înflăcărare deopotrivă senzuală și cerebrală, pe care o prefera oricărui alt lucru de pe lume. Acea femeie putea să fie rece și dușmănoasă cu el, dacă voia, nu l-ar mai fi afectat; nici măcar n-ar mai fi băgat de seamă. Nu i-ar mai cere, ei și întregului ei anturaj, decât să-i dăruiască bunuri pur artistice: să nu tulbure acel joc de lumini de capodoperă, acea strălucire a pielii, acea nuanță catifelată a fundalurilor.

Chiar atunci, un orologiu mare bătu ora prânzului. Bonnet râse, aproape de plăcere. Uneori, avusese impresia că aude sunetul grav, profund, puțin dogit, pe care îl scosese mașinăria aceea străveche cu cutie vopsită, pe când privea pânza unui pictor olandez și-și imagina mirosul de heringi proaspeți gătiți de gospodină sau zgomotele străzii întrezărite dincolo de

fereastra cu ochiuri de geam verzui; pe lambriurile lor negre se afla întotdeauna un orologiu vechi asemănător cu acesta.

Totuși, voia s-o facă pe femeie să vorbească; își dorea să-i audă vocea tânără, puțin cântată.

— Locuiți singură aici? Soțul e probabil prizonier!

— Ba nu, răspunse ea cu vioiciune.

Madeleine se temu din nou, gândindu-se că Benoît fusese prizonier și evadase. Crezu că germanul va ghici și-l va aresta pe fugar. „Ce proastă sunt!“ își zise, dar se îmbună din instinct: trebuia să fie amabilă cu învingătorul. Întrebă cu o voce candidă și supusă:

— Rămâneți mult la noi? Se spune că trei luni.

— Nici noi nu știm, explică Bonnet. Asta e viața militarilor: depindem de un ordin, de un capriciu al generalilor sau de soarta războiului. Ne îndreptam spre Iugoslavia, dar acolo totul s-a terminat.

— A? Totul s-a terminat?

— E o chestiune de zile. Oricum, am ajunge acolo după victorie. De aceea, cred că ne vor ține aici toată vara, doar dacă nu ne trimit în Africa sau în Anglia.

— Și… vă place asta? întrebă Madeleine.

Luase înadins un aer naiv, dar cu o ușoară înfiorare de dezgust pe care n-o putuse ascunde, ca și cum ar fi întrebat un canibal: „E adevărat că-ți place carnea de om?“.

— Bărbatul e făcut să fie războinic, așa cum femeia este făcută pentru distracția războinicului, răspunse Bonnet și zâmbi, deoarece i se părea comic să-i citeze frumoasei fermiere franceze din Nietzsche. Soțul, dacă e tânăr, cred că gândește la fel.

Madeleine nu răspunse. În fond, știa prea puțin din ce gândea Benoît, își zise ea, deși crescuseră împreună. Benoît era taciturn și parcă purta o triplă armură de pudoare: masculină, țărănească și franceză. Nu știa nici ce ura, nici ce iubea, ci doar că era în stare să iubească și să urască.

„Dumnezeule, de nu i-ar cădea pe german!“ își zise ea.

Madeleine îl asculta vorbind, dar abia dacă răspundea, trăgând cu urechea la sunetele de pe drum. Trăsurile treceau, clopotele bisericilor anunțau rugăciunea de seară; se auzeau unul după altul, întâi cel de la capela mică de la Montmort, ușor ca un clopoțel de argint, apoi sunetul mai grav care venea dinspre târg, pe urmă un clopot mic și grăbit de la Sainte-Marie care se auzea numai pe timp urât, când vântul sufla din vârful colinelor.

— Trebuie să sosească și familia mea, murmură Madeleine.

Și mai puse pe masă o cană mare dintr-o faianță ca smântâna plină cu flori de nu-mă-uita.

— Cred că nu veți mânca aici? întrebă ea deodată.

El o liniști.

— Nu, nu, am aranjat să iau masa în târg. O să vă cer numai cafea cu lapte dimineața.

— Asta e ușor, domnule.

Era o expresie specifică ținutului; se rostea zâmbind și pe un ton lingușitor. De altfel, nu însemna nimic, era doar o formulă de politețe care nu păcălea pe nimeni, nu voia să spună că vei fi servit. Era doar un răspuns politicos și, dacă această promisiune nu se realiza, exista altă formulă gata pregătită, rostită de data asta pe un ton de regret și de scuză: „Ei, nu faci întotdeauna ce vrei!“. Dar germanul era încântat.

— Ce amabilă e toată lumea aici, zise el cu naivitate.

— Credeți, domnule?

— Și-mi aduceți cafeaua la pat, sper?

— Asta se face numai pentru bolnavi, răspunse Madeleine cu un aer ironic.

El vru s-o prindă de mâini; ea le retrase brusc.

— A venit soțul meu.

Încă nu, dar urma să sosească foarte curând. Recunoștea pasul iepei pe drum. Ieși în curte. Ploua. Pe poarta mare intră străvechea trăsură cu patru roți care nu mai fusese folosită de la celălalt război și care înlocuia acum automobilul ce nu putea fi folosit. Benoît ținea hățurile. Femeile stăteau sub umbrelele ude. Madeleine alergă spre soțul ei și-l prinse de gât.

— E un nemțălău înăuntru, îi șopti ea la ureche.

— O să stea la noi?

— Da!

— La naiba!

— Lasă, nu sunt oameni răi dacă știi cum să-i iei. Și plătesc bine! zise Cécile.

Benoît deshămă iapa și o duse la grajd. Cécile, intimidată de german dar conștientă că e în avantaj, pentru că purta rochia de duminică, pălărie și ciorapi frumoși de mătase, intră făloasă în casă.

6

Regimentul trecu pe sub ferestrele lui Lucile. Soldații cântau. Aveau voci admirabile, dar acel cor grav, amenințător și trist, care părea mai degrabă religios decât războinic, o miră pe franțuzoaică.

„Astea erau rugăciunile lor?“ întrebau femeile.

Soldații se întorceau de la manevre. Era atât de devreme, încât întreg târgul dormea încă. Femeile, trezite brusc din somn, se aplecau la ferestre și râdeau. Ce dimineață frumoasă și plină de prospețime! Cocoșii își făceau auzite cântecele, răgușite de noaptea rece. Aerul liniștit avea reflexe trandafirii și argintii. Lumina aceea pură strălucea pe fețele fericite ale bărbaților care defilau. (Cum să nu fii fericit într-o primăvară atât de frumoasă?) Femeile îi urmăreau îndelung cu privirea pe bărbații aceia înalți, bine făcuți, cu chipuri dure și voci armonioase. Oamenii începeau să-i recunoască pe unii soldații. Nu mai formau masa anonimă din primele zile, mareea de uniforme verzi fără vreo trăsătură distinctă, ca valurile mării, care nu au propria fizionomie, ci se confundă cu cele de dinainte și de după. Acum, acești soldați aveau toți nume. „Uite-l pe blondușul care locuiește la meșterul de saboți și căruia camarazii îi zic Willy“, spuneau locuitorii. „Celălalt e roșcovanul care comandă omlete din opt ouă și bea optsprezece pahare de coniac unul după altul fără să se îmbete și fără să-i fie rău. Tinerelul care stă atât de țeapăn e interpretul. Taie și spânzură la Comandatură. Și uite-l și pe germanul de la familia Angellier!“

Așa cum altădată li se dăduseră fermierilor numele domeniilor pe care trăiau, astfel încât poștașul, care se trăgea din arendașii stabiliți pe vremuri pe pământurile familiei Montmort, se numea acum Auguste de Montmort, și germanii primeau într-un fel starea civilă a celor care îi găzduiau. Se spunea: „Fritz de Durand, Ewald de la Forge, Bruno des Angellier“.

Acesta din urmă se afla în fruntea detașamentului său de cavalerie. Animalele, bine hrănite și focoase, care făceau volte și priveau mulțimea cu ochi nerăbdători și mândri, stârneau admirația oamenilor.

— Mami, ai văzut? strigau copiii.

Calul locotenentului era de un maro auriu cu luciri de satin. Amândoi păreau receptivi la urale, la strigătele de admirație ale femeilor. Splendidul animal își arcuia gâtul și își scutura cu furie zăbala. Ofițerul schița un zâmbet și, uneori, plesnetul lui domol din buze strunea animalul mai bine decât cravașa. La fereastră, o tânără exclamă:

— Călărește totuși bine, nemțălăul!

Locotenentul duse mâna înmănușată la șapcă și salută cu un aer grav.

În spatele tinerei, cineva șopti imediat:

— Știi bine că nu le place să li se spună așa. Ești nebună?

— Ei, ce! Am uitat! se apără tânăra, roșie ca focul.

În piață, detașamentul se împrăștie. Bărbații se întoarseră la locuințele lor, făcând mult zgomot cu cizmele și pintenii. Soarele strălucea, fierbinte acum, aproape ca vara. Prin curți, soldații se spălau; torsurile lor goale, rozalii, erau oțelite de aerul tare și ude de transpirație. Un soldat fixase o oglinjoară pe un trunchi de copac și se bărbierea. Altul își cufunda capul

și brațele goale într-o găleata mare cu apă rece. Un soldat îi strigă unei tinere:

— Frumoasă zi, doamnă!

— Ia uite, vorbiți franceza?

— Puțin.

Se priveau, își zâmbeau. Femeile se apropiau de puțuri și lăsau să se desfășoare lanțurile lungi care scârțâiau. Când găleata ieșea la lumină, plină cu o apă tremurătoare, rece ca gheața, în care cerul se oglindea albastru-închis, se găsea întotdeauna un soldat care să se repeadă să ia povara din mâinile femeii. Unii făceau asta ca să arate că, deși germani, erau politicoși, alții, dintr-o bunăvoință înnăscută, iar alții pentru că ziua frumoasă, un fel de bunăstare fizică insuflată de aerul tare, oboseala sănătoasă și așteptarea odihnei le dădeau o stare de exaltare, de forță interioară în care omul se simte cu atât mai cumsecade față de cei slabi cu cât s-ar arăta cu ușurință rău față de cei puternici. (Era probabil același spirit care îi împinge pe masculii animalelor să se bată între ei primăvara și să muște ușor pământul, să se joace sau să țopăie prin praf în fața femelelor.) Un soldat însoți o femeie până la casa unde locuia. Ducea cu gravitate pentru ea două sticle de vin alb pe care le scosese din puț. Era foarte tânăr, cu ochi albaștri, un nas cârn și brațe mari și puternice.

— Frumos asta, frumos asta, doamnă…, zicea el uitându-se la picioarele femeii.

— Sst! Soțul meu…

— Ah, soț, *böse*… Rău! exclamă el și se prefăcu pe dată că-i e foarte frică.

În spatele ușii închise, soțul asculta și, fiind foarte sigur de soția lui, nu era cuprins de furie, ci simțea un fel de mândrie.

„Ia uite, avem femei frumoase!“ își zice el. Iar vinișorul alb de dimineață îi părea încă și mai bun.

Câțiva soldați intrară în prăvălia meșterului de saboți. Era un veteran mutilat în război, care lucra la bancul lui. În aer stăruia un miros vegetal și pătrunzător de lemn proaspăt; butuci de brad care tocmai fuseseră tăiați încă plângeau cu lacrimi de rășină. Pe o etajeră erau rânduiți saboți sculptați, împodobiți cu himere, șerpi, capete de taur. O pereche era lucrată în formă de rât de porc. Unul dintre germani îi privi cu admirație.

— Lucrare splendidă, zise el.

Meșterul de saboți, bolnăvicios și taciturn, nu răspunse. Dar soția lui, care punea masa, nu putu să se abțină să întrebe curioasă:

— Cu ce vă ocupați în Germania?

Soldatul nu înțelese imediat, dar spuse în cele din urmă că era lăcătuș. Soția meșterului se gândi și apoi șopti la urechea soțului:

— Ar trebui să-i arăți cheia bufetului, care s-a rupt. Poate o repară…

— Lasă, făcu soțul încruntându-se.

— Puneți masa? continuă soldatul.

Arătă spre pâinea albă dintr-o farfurie cu flori și adăugă:

— Pâine franțuzească… ușor… Nu în stomac… nimic…

Voia să spună că pâinea aceea nu i se părea hrănitoare, nu rămânea prea mult în corp, dar francezii nu puteau să creadă că există cineva atât de nebun încât să nu recunoască excelența când era vorba de mâncarea lor și mai ales de pâinile acelea rotunde și aurii, de pâinile acelea mari în formă de coroană, care aveau să fie înlocuite curând, li se spunea, cu

un amestec de tărâțe și făină de calitate inferioară. Dar nu puteau să creadă asta. Luară vorbele germanului drept un compliment și se simțiră măguliți. Meșterul de saboți își îmbună grimasa urâcioasă. Se așeză la masă împreună cu familia. Germanii stăteau deoparte, pe taburete.

— Și vă place ținutul? întrebă soția meșterului de saboți.

— O, da, frumos…

— Și la voi e la fel ca aici? îl întrebă ea pe celălalt soldat.

El se înfioră; se vedea că acum caută cu ardoare cuvinte ca să descrie propriul ținut, plantațiile de hamei sau pădurile adânci. Dar nu găsea nimic. Se mulțumi să depărteze brațele.

— Mare… Pământ bun…

Ezită și oftă:

— Departe…

— Ești însurat?

El făcu semn că nu.

Dar meșterul de saboți îi zise soției:

— Nu-i nevoie să stai de vorbă cu ei.

Femeii i se făcu rușine. Își văzu de treabă în tăcere, turnând cafeaua, tăind tartinele pentru copii. De afară se auzea o zarvă veselă. Râsetele, zornăitul de arme, pașii și vocile soldaților formau un vacarm care emana bucurie. Nu se știe de ce, dar oamenii își simțeau inima ușoară. Poate datorită vremii frumoase? Cerul albastru, ireal de albastru, părea să se încline cu blândețe la orizont și să mângâie pământul. Găinile stăteau ghemuite în praf și își agitau din când în când penele cu un cotcodăcit somnoros. Fire de paie, puf, polen fin zburau prin aer. Era anotimpul cuibăritului.

Târgușorul fusese golit de bărbați de atât de multă vreme, încât cei de-acum, invadatorii, păreau la locul lor acolo.

Simțeau asta și se așezau comod la soare. Văzându-i, mamele prizonierilor sau ai soldaților uciși în război chemau în șoaptă peste capetele lor blestemul divin, dar tinerele îi priveau cu băgare de seamă.

7

Într-o sală de clasă a școlii private, doamnele din târgușor și câteva mari fermiere de prin împrejurimi se adunaseră la ședința lunară pentru „Pachetul prizonierului“. Comunitatea luase în grijă tinerii de la orfelinat, care locuiau în regiune înainte să înceapă ostilitățile și fuseseră făcuți prizonieri. Președinta acestei organizații caritabile era vicontesa de Montmort. Femeie timidă și urâtă, suferea de fiecare dată când trebuia să ia cuvântul în public. Se bâlbâia, îi transpirau mâinile, îi tremurau picioarele, în fine, avea trac de parcă ar fi fost o regină. Dar considera că are o datorie și că sarcina ei firească e să le lumineze pe burghezele și pe țărăncile acelea, să le arate calea, să trezească în sufletul lor sentimentele frumoase.

— Înțelegi, Amaury, îi explica ea soțului, nu pot să cred că e o diferență esențială între ele și mine. Chiar dacă m-au dezamăgit (dac-ai ști ce grosolane, ce meschine sunt!), mă încăpățânez să caut în ele o lumină. Da, adăugă, ridicând spre el ochii care i se umpleau de lacrimi – plângea ușor –, da, Domnul nostru n-ar fi murit pentru aceste suflete dacă n-ar fi existat în ele ceva… Dar ignoranța, dragule, ignoranța lor e înspăimântătoare! De aceea, la începutul fiecărei ședințe, le țin o scurtă cuvântare ca să înțeleagă de ce sunt pedepsite și

poți să râzi, Amaury, dar am văzut uneori pe obrajii lor groși o străfulgerare de înțelegere. Îmi pare rău, încheie gânditoare contesa, că nu mi-au urmat vocația. Mi-ar fi plăcut să convertesc la creștinism un ținut din deșert, să fiu mâna dreaptă a vreunui misionar în savană sau într-o pădure virgină. În fine, să nu ne mai gândim la asta! Unde am fost trimiși de Dumnezeu, acolo e misiunea noastră.

Se afla în picioare, pe o mică estradă, în sala de clasă de unde fuseseră scoase în grabă băncile; vreo douăsprezece eleve alese dintre cele mai merituoase primiseră încuviințarea să vină să asculte cuvintele vicontesei. Fetele râcâiau podeaua cu saboții și se uitau în jur cu ochii lor mari și calmi, „ca niște vaci“, își zise vicontesa, cu oarecare iritare. Și hotărî să li se adreseze în mod special lor.

— Dragele mele eleve, zise ea, sunteți înainte de vreme întristate de durerile Patriei…

Una dintre fetițe asculta cu atâta atenție, încât căzu de pe taburetul pe care stătea. Celelalte unsprezece își înăbușiră hohotele de râs cu șorțul. Vicontesa încruntă din sprâncene și continuă cu voce mai puternică:

— Vă jucați așa cum fac copiii de vârsta voastră. Păreți nepăsătoare, dar inima voastră e plină de mâhnire. Vă rugați dimineața și seara Dumnezeului Atotputernic, să-i fie milă de nenorocirile prin care trece scumpa noastră Franță!

Se întrerupse și adresă un salut foarte scurt institutoarei de la învățământul laic, care tocmai intrase. Era o femeie care nu se ducea la biserică și își înmormântase soțul cu o ceremonie civilă. Elevele adăugau chiar că nu fusese botezată, ceea ce părea mai degrabă absurd decât scandalos, ca și cum s-ar fi spus despre o ființă omenească oarecare că se născuse cu o

coadă de pește. Purtarea acestei persoane fiind ireproșabilă, vicontesa o ura cu atât mai mult, „căci“, îi explica ea vicontelui, „dacă ar fi băut sau ar fi avut amanți, asta s-ar fi putut explica prin lipsa credinței, dar gândește-te, Amaury, la confuzia care poate apărea în mintea poporului când vede virtutea practicată de oameni care nu gândesc corect!“. Prezența institutoarei era cât se poate de neplăcută pentru vicontesă și în voce i se simți puțin din căldura pasionată pe care ne-o stârnește în inimă vederea unui dușman, astfel încât continuă pe un ton deosebit de convingător:

— Dar rugăciunile, lacrimile nu sunt de-ajuns. N-o spun numai pentru voi; o spun și pentru mamele voastre. Trebuie să practicăm milostenia, or, ce văd? Nimeni nu face asta; nimeni nu uită de el pentru ceilalți. Nu bani vă cer; banii, din păcate, nu mai înseamnă acum mare lucru, zise vicontesa oftând, amintindu-și că plătise opt sute cincizeci de franci pe pantofii pe care îi avea în picioare. (Din fericire, vicontele era primarul comunei, astfel că ea avea pantofi buni când dorea). Nu, nu e vorba de bani, ci de merindele care se găsesc din belșug în ținutul nostru și pe care aș vrea să le pun în pachetele prizonierilor noștri. Fiecare dintre voi se gândește la al ei, la soțul, la fiul, la fratele, la tatăl care e captiv, și pentru ei nimic nu e greu; îi trimite unt, ciocolată, zahăr și tutun… Dar cei care n-au familie? Ah, doamnelor, gândiți-vă, gândiți-vă la soarta acelor nefericiți care nu primesc niciodată pachete, nici scrisori! Ia să vedem, ce puteți să faceți pentru ei? Accept toate donațiile, le centralizez, și le adresez Crucii Roșii, care le repartizează în diferite lagăre de prizonieri. Vă ascult, doamnelor!

Urmă un moment de tăcere. Fermierele se uitau la doamnele din târg, iar acestea, strângând din buze, se uitau la țărănci.

— Uite, încep eu, zise vicontesa cu blândețe. Care e ideea mea? Am putea, la următorul pachet, să adăugăm câteva rânduri scrise de una dintre aceste copile. O scrisoare în care, în cuvinte simple și emoționante, să-și deschidă inima și să-și exprime sentimentele dureroase și patriotice. Gândiți-vă, continuă vicontesa cu o voce răsunătoare, gândiți-vă la bucuria bietului om abandonat când va citi acele rânduri în care palpită într-un fel sufletul țării și care îi vor aminti de bărbații, femeile, copiii, copacii, casele din mica și scumpa lui patrie, aceea care, cum spune poetul, ne face s-o iubim mai mult pe cea mare. Și lăsați totul să pornească din inimă, copii! Nu căutați efecte stilistice. Talentul epistolar să stea deoparte și să vorbească inima. Ah, inima! Nimic frumos, nimic mare nu se face fără ea! zise vicontesa închizând pe jumătate ochii. Puteți să puneți în scrisoarea voastră o modestă floare de câmp, o părăluță, o ciuboțica-cucului... Nu cred că este interzis. Vă place ideea asta? întrebă vicontesa, aplecând ușor capul într-o parte, cu un zâmbet grațios. Gata, gata, am vorbit destul. V-a venit rândul.

Soția notarului, o femeie cu o umbră de mustață și trăsături aspre, zise pe un ton dezagreabil:

— Nu că n-am vrea să-i răsfățăm pe dragii noștri prizonieri... Dar ce putem face noi, nefericiții locuitori ai târgușorului? N-avem de nici unele. Nu avem domenii întinse ca dumneavoastră, doamnă vicontesă, nici fermele frumoase ale celor de la țară. Cu mare greutate ne hrănim pe noi înșine. Fiica mea, care tocmai a născut, nu poate să găsească laptele

de care are nevoie copilul ei. Ouăle se vând cu doi franci bucata și nu se găsesc.

— Adică vreți să spuneți că noi, astelalte, vindem pe piața neagră? întrebă Cécile Labarie, care era și ea în sală.

Când era furioasă, își umfla gâtul ca un curcan și se făcea roșie-violacee la față.

— Nu vreau să spun asta, dar…

— Doamnelor, doamnelor! murmură vicontesa, care își zise descurajată: „Hotărât lucru, nu se poate face nimic, sunt suflete josnice. Ce zic? Suflete? Sunt burți înzestrate cu darul vorbirii“.

— Păcat că aud asta, continuă Cécile, ridicând din umeri. Păcat că văd case care au tot ce vor și țipă că n-au de nici unele. Haideți, toată lumea știe că orășencele au de toate. Auziți bine! De toate! Credeți că nu se știe cine fură toată carnea? Se strâng tichetele de pe domenii. Se știe. O sută bucata de carne. Cine are bani, bineînțeles, nu duce lipsă de nimic, dar lumea săracă…

— Noi trebuia să facem rost de carne, doamnă, răspunse pe un ton impunător soția notarului, care se gândea cu teamă că fusese văzută cu două zile în urmă când scosese un jigou de la măcelar (al doilea de la începutul săptămânii). Noi nu tăiem porci! Nu avem în bucătării jamboane, bucăți de slănină și cârnați care se usucă și care mai bine sunt lăsați să se strice decât să fie dați nefericiților de la oraș.

— Doamnelor, doamnelor! imploră vicontesa. Gândiți-vă la Franța, înnobilați-vă inimile! Stăpâniți-vă! Lăsați deoparte disensiunile neplăcute. Gândiți-vă la situația noastră! Suntem ruinați, învinși… Avem o singură consolare: dragul nostru mareșal… Și vorbiți aici de ouă, de lapte și de porci! Ce

importanță are mâncarea? Vai, doamnelor, ce vulgare sunt toate astea! Avem noi alte motive de tristețe. În fond, despre ce este vorba? De puțină întrajutorare, de puțină toleranță. Să fim unite cum erau soldații noștri din celălalt război, cum sunt, nu mă îndoiesc, dragii noștri prizonieri în lagărele lor, în spatele sârmelor ghimpate…

Era ciudat. Până atunci, abia dacă fusese ascultată. Îndemnurile ei erau ca predicile preotului, pe care le auzeau fără să le înțeleagă. Dar imaginea unui lagăr din Germania, cu oameni închiși între garduri de sârmă ghimpată, le emoționă. Toate femeile acelea puternice și greoaie aveau pe cineva iubit într-un astfel de lagăr. Munceau pentru el, economiseau pentru el, puneau bani deoparte pentru întoarcerea lui, pentru ca el să spună: „Ai făcut bine treburile, nevastă“. Fiecare îl revăzu în minte pe bărbatul absent, pe unul singur, pe al ei. Fiecare își imagina în felul ei locul unde era captiv; una se gândea la păduri de brad, alta, la o cameră rece, alta, la ziduri de fortăreață, dar toate își închipuiau kilometri de sârmă ghimpată care îi izola pe bărbați și-i despărțea de lume. Burghezele și țărăncile își simțiră ochii umplându-se de lacrimi.

— O să vă aduc ceva, zise una dintre ele.

— O să găsesc și eu te miri ce de adus, spuse alta, oftând.

— O să văd ce pot să fac, promise soția notarului.

Doamna de Montmort se grăbea să noteze donațiile. Fiecare se ridica de la locul ei, se apropia de președintă și-i șoptea ceva la ureche, pentru că acum erau impresionate până în adâncul inimii, erau înduioșate, voiau din tot sufletul să dăruiască nu numai fiilor și soților lor, ci și necunoscuților, copiilor orfani. Numai că se fereau de vecine. Nu doreau să

pară mai bogate decât sunt. Se temeau de denunțuri, iar casele își ascundeau bunurile una de alta. Mama și fiica se spionau și se denunțau reciproc; femeile închideau ușa bucătăriei când venea ora mesei, pentru ca mirosul să nu trădeze slănina care sfârâia pe sobă, nici felia de carne interzisă, nici prăjitura făcută din făină prohibită. Doamna de Montmort scria:

„Doamna Bracelet, fermieră de la Roches, doi cârnați cruzi, un borcan de miere, un borcan de tocătură de porc… Doamna Joseph, de pe domeniul Rouet, două bibilici la borcan, unt sărat, ciocolată, cafea, zahăr…“

— Contez pe dumneavoastră, nu-i așa, doamnelor? mai spuse vicontesa.

Dar țărăncile o priviră mirate; nimeni nu se răzgândea. Își luară rămas-bun: îi întinseră vicontesei câte o mână roșie, crăpată de frigul iernii, de îngrijitul vitelor, de spălatul rufelor și de fiecare dată vicontesa trebuia să facă un mic efort ca să strângă mâna aceea al cărei contact îi era dezagreabil. Dar își înăbușea acest sentiment care se opunea milosteniei creștine și, dintr-un impuls de martiră, se străduia să sărute copiii care își însoțeau mamele; erau prea grași și rozalii la față, îmbuibați și mânjiți ca niște purcelușii.

În fine, nu mai rămase nimeni în sală. Institutoarea scosese fetițele. Fermierele plecaseră. Vicontesa oftă nu de oboseală, ci de dezgust. Ce urâtă și trivială era omenirea! Câtă osteneală trebuia să-ți dai ca să faci să palpite un licăr de iubire în sufletele acelea triste!

— Ptiu! exclamă ea cu glas tare.

Dar, așa cum îi recomanda duhovnicul, îi oferea Domnului ostenelile și truda acelei zile.

8

— Și ce cred francezii, domnule, despre rezultatul războiului? întrebă Bonnet.

Femeile se priviră cu o expresie scandalizată. Asta nu se făcea. Nu vorbeai cu un german despre război, nici despre acesta, nici despre celălalt, nici despre mareșalul Pétain[2], nici despre Mers-el-Kébir[3], nici despre despărțirea Franței în două, nici despre trupele de ocupație, nici despre nimic care conta. O singură atitudine era acceptată: să simuleze indiferență plină de răceală, tonul pe care Benoît răspunse ridicând paharul plin cu vin roșu:

— Îi doare-n cot, domnule.

Era seara. Amurgul pur și rece anunța îngheț noaptea, dar a doua zi avea să fie probabil o vreme splendidă. Bonnet își petrecuse toată ziua în târg. Se întorsese să se culce și, înainte să urce în camera lui, din condescendență, bunătate înnăscută, grija de a fi bine văzut sau dorința de a se încălzi un moment lângă foc, zăbovise în încăperea de jos. După cină, Benoît era singur la masă; femeile, deja în picioare, rânduiau prin încăpere sau spălau vasele. Curios, germanul se uită cu atenție la patul mare, inutil.

— Nu doarme nimeni aici, nu-i așa? Nu folosește la nimic? Ce ciudat!

— Folosește uneori, răspunse Madeleine, care se gândea la Jean-Marie.

Credea că nimeni nu va ghici, dar Benoît se încruntă: fiecare aluzie la aventura de vara trecută îi străpungea inima cu viteza și precizia unei săgeți, dar asta era treaba lui… numai a lui. Cu o privire, o făcu pe Cécile să-și înghită micul rânjet și-i răspunse germanului cât se poate de politicos:

— Eventual, ar putea să folosească, nu se știe niciodată. De exemplu, dacă vi s-ar întâmpla o nenorocire (nu c-aș dori-o…). Pe astfel de paturi noi culcăm morții.

Bonnet îl privi amuzat, cu acel strop de milă disprețuitoare pe care o simțim când vedem o fiară sălbatică scrâșnind din dinți într-o cușcă. „Noroc că bărbatul“, își zise el, „prins cu munca, nu va sta prea mult pe aici… și femeile sunt mai accesibile“. Zâmbi și răspunse:

— În vreme de război, nimeni nu speră să moară într-un pat.

Între timp, Madeleine ieșise în grădină și acum se întorcea cu flori de pus pe șemineu. Erau primele flori de liliac, de un alb ca de zăpadă, iar vârfurile verzui erau pline de muguri mici, strânși și închiși încă, iar mai jos desfăcuți în buchețele parfumate. Bonnet își băgă nasul palid în buchet.

— E divin… Și ce frumos aranjați florile!

O secundă, rămaseră în picioare, unul lângă altul, fără să vorbească. Benoît își zicea că nevasta lui, Madeleine a lui, părea întotdeauna în largul ei când era vorba de vreo treabă de „doamnă“ – când alegea florile, își pilea unghiile, își aranja părul într-un fel care nu semăna cu al femeilor de pe la ei, când vorbea unui străin, când ținea în mână o carte… „Nu trebuia să fi luat o fată de la orfelinat, nu se știe de unde vine“,

își spuse încă o dată cu durere, iar, când își zicea: „Nu se știe de unde vine“, nu-și imagina, nu se temea că s-ar fi tras din părinți alcoolici sau hoți, ci din acel neam de burghezi care o făcea să spună oftând: „Ah, ce plictiseală e la țară!“ sau: „Eu aș vrea lucruri frumoase…“, ceea ce o lega, credea el, printr-o complicitate confuză, de un necunoscut, de un dușman, de oricine, numai să fie „domn“, să poarte lenjerie fină și să aibă mâinile curate.

Se sculă brusc de pe scaun și ieși. Era ora la care trebuia să fie închise animalele. Rămase mult timp în umbra și în aerul călduț ale grajdului. O vacă fătase cu o zi în urmă. Își lingea cu tandrețe vițelușul cu cap mare și picioare subțiri și tremurătoare. O alta răsufla încetișor în colțul ei. Îi ascultă respirația profundă și calmă. De unde se afla, vedea ușa casei deschisă; în prag apăru o umbră. Cineva era îngrijorat de absența lui, îl căuta. Mama lui sau Madeleine? Mama, fără îndoială… Din păcate, doar mama… Nu se va mișca de-acolo până când germanul nu se va retrage în camera lui. Îl va vedea aprinzând lampa. Bineînțeles, pe el nu-l costa nimic curentul electric. Într-adevăr, după câteva clipe, o lumină străluci la fereastră. În același moment, umbra care pândea se desprinse de pragul ușii și alergă ușoară până la el. Simți cum îi crește inima, ca și cum o mână invizibilă i-ar fi luat de pe piept o povară care îl strivea de multă vreme.

— Ești aici, Benoît?

— Da, sunt aici.

— Ce faci? Mi-a fost frică.

— Frică? De ce? Ești nebună.

— Nu știu. Vino…

— Stai. Așteaptă puțin.

O trase la el. Ea se zbătu, prefăcându-se că râde, dar el simțea, după un fel de rigiditate a întregului corp, că nu are chef de râs, că nu e deloc nostim, că nu-i place să fie răsturnată în fân și pe paiele proaspete, că nu-l iubește... Nu! Nu-l iubea... Nu simțea nici o plăcere cu el. Atunci o întrebă încet, cu voce înăbușită:

— Chiar nu-ți place?

— Ba da, îmi place... Dar nu aici, nu așa, Benoît! Mi-e rușine.

— De cine? De vacile care se uită la tine? întrebă el pe un ton dur. Bine, pleacă!

Ea îi răspunse pe tonul acela de reproș întristat care îl făcea să-i vină să plângă și s-o omoare în același timp.

— Cum vorbești! S-ar zice că mă urăști. Pentru ce? Cécile a...

El îi puse mâna la gură. Ea i-o dădu brusc la o parte și continuă:

— Ea îți bagă prostii în cap?

— Nimeni nu-mi bagă prostii în cap. Eu nu văd cu ochii altora. Știu numai că atunci când mă apropii de tine spui mereu: „Așteaptă. Altă dată. Nu în noaptea asta, m-a obosit copilul“. Pe cine aștepți? se răsti el deodată. Pentru cine te păstrezi? Ai? Ai?

— Dă-mi drumul! strigă ea, în timp ce el o strângea de brațe și de șolduri. Lasă-mă! Mă doare!

El o îmbrânci din nou cu atâta forță, încât ea se lovi cu fruntea de ușa joasă. Se priviră un moment fără să vorbească. El luă o greblă și începu să răscolească fânul.

— Greșești, zise în cele din urmă Madeleine.

Și, cu voce tandră, murmură:

— Benoît… Bietul meu Benoît… Greșești făcându-ți fel de fel de gânduri… Sunt soția ta. Dacă îți par rece uneori, înseamnă că m-a obosit copilul. Asta-i tot.

— Să ieșim de-aici, zise el brusc. Să mergem la culcare.

Traversară încăperea mare de jos, pustie și întunecoasă. Afară era încă lumină, dar numai pe cer și în vârful copacilor. Restul, pământul, casa, pajiștile, totul era cufundat într-un întuneric răcoros. Se dezbrăcară și urcară în pat. În noaptea aceea, Benoît nu încercă să facă dragoste cu ea. Rămaseră întinși, nemișcați, fără să doarmă, ascultând deasupra capului răsuflarea germanului, trosnetele patului în care dormea. Madeleine căută în întuneric mâna soțului și i-o strânse cu putere.

— Benoît?

— Ei?

— Benoît, mi-a venit acum în gând… Trebuie să-ți ascunzi pușca. Ai citit afișele din târg?

— Da, răspunse el pe un ton ironic. *Verboten. Verboten*. Moartea. Doar atâta știu să spună indivizii ăștia.

— Unde o s-o ascundem?

— Dă-i pace. E bine acolo unde e.

— Benoît, nu te încăpățâna! Nu e de glumă. Știi câți au împușcat pentru că n-au predat armele la Comandatură?

— Și ai vrea să mă duc și să le dau pușca mea? Numai fricoșii fac asta! Nu mi-e frică de ei. Știi cum am evadat vara trecută, nu? Am omorât doi. Nici n-au piuit! Și-aș mai lichida și alții! zise el cu mânie, arătându-i în întuneric pumnul unui german invizibil.

— Nu-ți zic s-o predai, ci s-o ascunzi, s-o îngropi… Sunt destule ascunzători.

— Asta nu se poate.

— De ce?

— Trebuie s-o am la îndemână. Crezi c-am să las vulpile și alte spurcăciuni să se apropie de noi? Mișună sus, în parcul castelului. Vicontelui îi e prea frică. Face pe el. N-ar fi în stare să omoare pe nimeni. Și-a dus pușca la Comandatură, ba i-a mai luat și cu politețuri… „Vă rog, domnilor, îmi faceți onoarea…“ Noroc că eu și prietenii mei îi vizităm noaptea parcul. Altfel, ținutul ar fi ruinat.

— Nu aud împușcăturile?

— Ce vorbești! E ceva mare, o pădure.

— Te duci des? întrebă Madeleine curioasă. Nu știam.

— Sunt multe lucruri pe care nu le știi, fată… Ne ducem acolo după roșii și sfeclă roșie, fructe, tot ce nu vrea să vândă. Vicontele…

Tăcu, rămase o clipă pe gânduri, apoi adăugă:

— Vicontele e unul dintre cei mai răi…

Din tată-n fiu, cei din familia Labarie erau arendași pe pământurile familiei Montmort. Din tată-n fiu, se urau. Cei din familia Labarie spuneau despre cei din familia Montmort că sunt răi cu săracii, mândri, prefăcuți, iar familia Montmort își acuza arendașii că sunt „îndărătnici“. Asta trebuia rostit aproape în șoaptă, dând din umeri și ridicând ochii la cer, o formulă care însemna mult mai mult decât credeau chiar cei din familia Montmort. Se referea la un mod de a concepe sărăcia, bogăția, pacea, războiul, libertatea, proprietatea, care nu era în sine mai puțin rațional decât cel al familiei Montmort, dar care era opus concepției lor cum e focul de apă. Acum, se adăugau alte reproșuri. Pentru viconte, Benoît era un soldat din 1940 și indisciplina soldaților, lipsa lor de

patriotism, „îndărătnicia“ erau cele care provocaseră înfrângerea, gândea el, în timp ce Benoît vedea în Montmort pe unul dintre acei ofițeri fercheși, cu ghetre galbene, care o șterseseră spre frontiera spaniolă, așezați confortabil în mașina lor, cu soțiile și valizele, în zilele din iunie. Apoi era și „colaborarea“…

— Le linge cizmele nemților, zise cu tristețe Benoît.

— Ai grijă, îi atrase Madeleine atenția. Spui prea mult ce gândești. Și nu fi necinstit cu germanul de sus…

— Dacă vine să-ți dea târcoale, atunci…

— Ești nebun?

— Am ochi și văd.

— Acum o să fii gelos și pe-ăsta! exclamă Madeleine.

Dar își regretă imediat vorbele: nu trebuia să dea un corp, un nume închipuirilor gelosului. Dar la urma urmelor de ce să nu spună ce știau amândoi? Benoît răspunse:

— Pentru mine, amândoi înseamnă același lucru.

Acea rasă de bărbați tot timpul bărbieriți, ferchezuiți, cu replica promptă și sprintenă, la care se uită fetele… fără să vrea… pentru că se simt măgulite că sunt alese, căutate de „domni“… Asta voia să spună, gândi Madeleine. Dacă ar ști! Dacă ar bănui că îl iubise pe Jean-Marie din prima clipă, de cum îl zărise, obosit, plin de noroi, în uniforma plină de sânge, culcat pe targă! Îl iubise. Da. În întunericul, în taina inimii, își repetase de mii și mii de ori: „L-am iubit. Da. Încă îl iubesc. N-am ce face“.

La primul cântat al cocoșului răgușit care anunța zorii se sculară amândoi fără să fi dormit. Ea se duse să încălzească cafeaua, el, să țesăle animalele.

9

Lucile Angellier se așezase la umbra cireșilor cu o carte și lucrul de mână. Era singurul colț din grădină unde fuseseră lăsați să crească pomii și plantele fără să se ia în calcul roadele pe care le-ar fi putut da, căci cireșii aveau puține fructe. De-acum, era anotimpul florilor. Pe cerul de un albastru pur și statornic, albastrul de Sèvres, somptuos și strălucitor, al obiectelor prețioase de porțelan, pluteau crengile ce păreau acoperite de zăpadă. Adierea care le agita era încă rece în acea zi de mai. Petalele se apărau molcom, se strângeau cu un fel de grație zgribulită, întorcându-și spre pământ inima cu pistiluri aurii. Soarele trecea prin unele flori și dezvăluia o împletitură de vinișoare delicate în albul petalelor, care adăugau fragilității, imaterialității florii ceva viu, aproape uman în sensul în care „uman“ înseamnă slăbiciune și totodată rezistență. Se înțelegea cum vântul poate să scuture acele creații fermecătoare fără să le distrugă, fără măcar să le „șifoneze“. Se lăsau legănate ca în vis. Păreau gata să cadă, dar erau bine prinse de crengile lor subțiri, lucioase și tari, care aveau în ele ceva metalic, ca trunchiul însuși, zvelt, neted, frumos crescut, cu reflexe gri și purpurii. Pe lângă grădină trecea o stradă îngustă, o uliță de țară pe care se ridicau case mici. Acolo își instalaseră germanii depozitul de praf de pușcă. O santinelă se plimba sub afișul roșu pe care scria cu litere mari:

„VERBOTEN“

Apoi, mai jos, cu litere mici, în franceză:

„Apropierea de acest local este interzisă și se pedepsește cu moartea.“

Soldații își țesălau caii, fluierau încetișor, iar caii rodeau mlădițele verzi ale copacilor tineri. Peste tot, în grădinile care mărgineau strada, bărbații munceau cu un aer calm. În cămașă, în pantaloni de catifea, cu o pălărie de pai pe cap, săpau, curățau copacii de omizi, stropeau, semănau, plantau. Uneori, un militar german deschidea poarta uneia dintre aceste mici grădini și venea să ceară foc pentru pipă sau un ou proaspăt sau un pahar de bere. Grădinarul îi dădea ce dorea, se uita gânditor în urma lui și apoi își relua lucrul dând din umeri, probabil răspunzând astfel unui noian de gânduri atât de numeroase, de adânci, de grave și de stranii, încât nu găsea cuvinte să le exprime.

Lucile făcea un punct la o broderie, apoi se oprea. Florile de cireș de deasupra ei atrăgeau viespile și albinele; veneau, plecau, zburau de colo-colo, intrau în calicii și beau cu lăcomie, cu capul în jos și corpul fremătând de o voioșie spasmodică, în timp ce, parcă râzând de acele lucrătoare agile, un bondar mare și auriu se legăna pe aripa vântului ca într-un hamac, abia mișcându-se și umplând aerul cu zbârnâitul lui pașnic.

Din locul în care ședea, Lucile putea să-l vadă la o fereastră pe ofițerul german care locuia la ele. De câteva zile, ținea la el câinele-lup al regimentului. Stătea în camera lui Gaston Angellier, pe biroul Louis XIV. Scutura scrumul pipei într-o ceașcă albastră, în care bătrâna doamnă Angellier îi turna altădată ceaiul fiului ei. Lovea distrat cu talpa ornamentele de

bronz aurit de pe picioarele biroului. Câinele își pusese botul pe gamba germanului. Lătra și trăgea de lanț. Atunci, ofițerul îi spunea în franceză și suficient de tare ca să-l audă și Lucile (în grădina liniștită, toate sunetele pluteau o vreme bună, purtate parcă de aerul calm):

— Nu, Bubi, n-ai să mergi la plimbare! O să mănânci toate salatele doamnelor și ele o să se supere. Vor zice să suntem soldați grosolani și prost-crescuți. Trebuie să stăm aici, Bubi, și să admirăm această grădină frumoasă.

„Ce copil!“ își zise Lucile. Nu-și putu reține zâmbetul. Ofițerul continuă:

— Păcat, nu-i așa, Bubi? Cred că ți-ar plăcea să sapi cu botul în pământ. Dacă ar fi un copil în casă, ar fi mers... Ne-ar face semn să venim. Ne-am înțeles întotdeauna bine cu copiii, dar aici nu sunt decât două doamne foarte serioase, foarte tăcute și... E mai bine să stăm unde suntem, Bubi!

Mai așteptă un moment și, văzând că Lucile tace, păru dezamăgit. Se aplecă mai mult la fereastră, salută cu un gest larg și întrebă ceremonios:

— Mi-ați putea permite, doamnă, să culeg câteva căpșuni din grădina dumneavoastră?

— Simțiți-vă ca acasă, răspunse Lucile cu o vioiciune ironică.

Ofițerul salută din nou.

— Nu mi-aș fi permis să vă cer asta pentru mine, vă asigur, dar acestui câine îi plac la nebunie căpșunile. De altfel, vreau să vă aduc la cunoștință că este un câine francez. A fost găsit într-un sat abandonat din Normandia, în timpul luptei, și luat de camarazii mei. N-aveți cum să nu-i dați câteva căpșuni din grădină unui compatriot.

„Suntem idioți“, își zise Lucile. Dar zise:

— Veniți cu câinele și culegeți ce doriți.

— Mulțumesc, doamnă! răspunse cu entuziasm ofițerul și sări imediat pe fereastră, cu câinele în urma lui.

Se apropiară amândoi de Lucile. Germanul zâmbi.

— Sunt foarte indiscret, doamnă, nu vă supărați, dar această grădină, acești cireși, toate astea seamănă cu un colț de rai pentru un soldat.

— Ați petrecut iarna în Franța? întrebă Lucile.

— Da. În nord, cantonați din cauza vremii rele în cazarmă și în cafenea. Locuiam la o tânără foarte săracă, care se căsătorise de curând, iar soțul îi căzuse prizonier după două săptămâni. Când mă întâlnea pe culoar, începea să plângă, iar eu mă simțeam ca un criminal. Dar nu era vina mea... Și aș fi putut să-i spun că și eu sunt căsătorit și despărțit de soția mea din cauza războiului.

— Sunteți căsătorit?

— Da. Vă miră? Patru ani căsătorit, patru ani soldat.

— Sunteți foarte tânăr.

— Am douăzeci și patru de ani, doamnă.

Tăcură. Lucile se apucă din nou să brodeze. Ofițerul, cu un genunchi pe pământ, începu să culeagă căpșuni. Le punea în căușul palmei, de unde Bubi le lua cu botul lui umed și negru.

— Locuiți singură aici cu mama dumneavoastră?

— E mama soțului meu. El e prizonier. Puteți să cereți o farfurie de la bucătărie pentru căpșunile pe care le luați.

— A, foarte bine! Mulțumesc, doamnă!

Ofițerul se întoarse după câteva clipe cu o farfurie mare, albastră, și continuă culesul. Apoi o servi pe Lucile, care luă câteva căpșuni și-i spuse să le mănânce pe celelalte. Bărbatul

stătea în picioare în fața ei, cu spatele sprijinit de trunchiul unui cireș.

— Aveți o casă frumoasă, doamnă.

Cerul se acoperise de un abur ușor și casa, scăldată în lumina estompată, căpătase o nuanță de ocru care bătea în roz și amintea de culoarea unor coji de ou. Când era mică, Lucile le numea ouă maronii și i se păreau mai gustoase decât celelalte, albe ca neaua, pe care le ouau majoritatea găinilor. Această amintire o făcu să zâmbească. Privi casa, cu acoperișul din țiglă albăstrie, cele șaisprezece ferestre cu obloanele întredeschise prudent, ca soarele primăvăratic să nu decoloreze tapiseriile, cu clopotul mare, ruginit, care nu mai suna, în față, și cu marchiza de sticlă în care se reflecta cerul. Întrebă:

— Vi se pare frumoasă?

— S-ar zice că e locuința unui personaj de Balzac. Probabil a fost construită de un notar bogat de provincie care s-a retras la țară. Mi-l imaginez și noaptea, în camera în care stau, numărând fișicurile de ludovici de aur. Era liber-cugetător, dar soția lui mergea dimineața la prima mesă, cea pentru care aud cum bate clopotul când mă întorc de la manevrele de noapte. Femeia era probabil rozalie la față, blondă și purta un șal mare de cașmir.

— O s-o întreb pe soacra mea cine a construit casa asta, zise Lucile. Părinții soțului meu erau proprietari de terenuri agricole, dar în secolul al XIX-lea trebuie să fi fost notari, medici și, înainte, țărani. Știu că în urmă cu o sută cincizeci de ani aici se afla ferma lor.

— O s-o întrebați? Nu știți? Nu vă interesează, doamnă?

— Nu știu, dar despre casa în care m-am născut aș putea să vă spun când a fost construită și de cine. Nu m-am născut aici. Aici doar locuiesc.

— Și unde v-ați născut?

— Nu foarte departe, dar în altă provincie. O casă în pădure... Unde copacii cresc atât de aproape de salon, încât vara, umbra lor verde scaldă totul ca într-un acvariu.

— Și la mine sunt păduri, zise ofițerul. Păduri mari, foarte mari. Vânăm toată ziua. Un acvariu, aveți dreptate, adăugă el, după ce se gândi puțin. Oglinzile din salon sunt toate verzi și umbrite și tulburi ca apa. Avem și iazuri pe care vânăm rațe sălbatice.

— Veți primi curând o permisie să vă duceți acasă? întrebă Lucile.

Un fulger de bucurie ilumină fața ofițerului.

— Doamnă, plec peste zece zile, luni, opt. De la începutul războiului, n-am avut decât o permisie scurtă de Crăciun, mai puțin de-o săptămână. Ah, doamnă, cum așteptăm aceste permisii! Cum numărăm zilele! Cum sperăm! Și-apoi ajungem acasă și vedem că nu mai vorbim aceeași limbă.

— Uneori, murmură Lucile.

— Întotdeauna.

— Vă trăiesc părinții?

— Da. În acest moment, mama e probabil așezată ca dumneavoastră în grădină, cu o carte sau un lucru de mână.

— Și soția?

— Soția, răspunse el, mă așteaptă sau, mai degrabă, așteaptă pe cineva care a plecat pentru prima dată acum patru ani și care nu se va întoarce niciodată... exact același. Absența e un fenomen foarte ciudat!

— Da, oftă Lucile.

Și se gândi la Gaston Angellier. Există femei care așteaptă același bărbat și altele care așteaptă un bărbat diferit de cel care a plecat, însă toate sunt dezamăgite, își zise ea. Se strădui să și-l închipuie pe Gaston, despărțit de ea de un an, așa cum trebuia să fi devenit, suferind, măcinat de regrete (tânjea după soție sau după modista din Dijon?). Era nedreaptă; umilința înfrângerii, pierderea atâtor bunuri îl făceau probabil să sufere. Brusc, vederea germanului (nu, nu a germanului însuși, ci a uniformei sale, de un verde aparte, de migdală, bătând în gri, a tunicii, a luciului cizmelor) îi deveni insuportabilă. Pretextă că are o treabă oarecare și intră în casă. Din camera ei, îl vedea cum se plimbă pe aleea îngustă, printre perii mari care își întindeau în aer brațele pline de flori. Ce zi plăcută! Lumina slăbea puțin câte puțin și crengile cireșilor se făceau albăstrii și ușoare ca niște pămătufuri pline de pudră. Câinele mergea cuminte lângă ofițer și uneori își lipea vârful botului de mâna tânărului. El îl mângâia încetișor de câteva ori. Avea capul descoperit. Părul, de un blond metalic, strălucea în soare. Lucile văzu că privește casa.

„E inteligent și bine-crescut“, își zise ea. „Dar îmi pare bine că pleacă peste câteva zile. Biata mea soacră suferă foarte mult când îl vede instalat în camera fiului ei. Ființele pasionale sunt simple; îl urăște și cu asta, basta. Fericiți cei care pot să iubească și să urască fără să se prefacă, fără ocolișuri, fără nuanțe! Până una-alta, iată-mă închisă în camera mea în această zi frumoasă pentru că acest domn are chef să se plimbe. Ce prostie!“

Închise fereastra și, aruncându-se pe pat, deschise cartea să-și continue lectura. Citi așa până veni vremea mesei de

seară, dar ațipi pe carte, obosită de căldură și de strălucirea zilei. Când intră în sufragerie, își găsi soacra deja așezată pe locul obișnuit, în fața scaunului gol ocupat altădată de Gaston. Era atât de palidă, de țeapănă, cu ochii umflați de plâns, încât Lucile întrebă speriată:

— S-a întâmplat ceva?

— Mă întreb..., răspunse doamna Angellier, apăsându-și mâinile una de alta cu atâta violență, încât Lucile îi văzu unghiile albindu-se, mă întreb de ce te-ai căsătorit cu Gaston?

Nu există nimic mai constant la o ființă omenească decât modul în care își exprimă furia. Cel al doamnei Angellier era de obicei echivoc și subtil, ca un șuierat de viperă. Lucile nu mai fusese supusă niciodată unui atac atât de dur și de subit. Simți mai mult mâhnire decât indignare. Înțelese deodată cât de mult suferea soacra ei. Își aminti de pisica neagră, mereu miorlăită, ipocrită și mângâietoare, care te frământa perfidă cu ghearele în timp ce torcea. O singură dată sărise la ochii bucătăresei; fusese cât pe ce s-o orbească. Asta se întâmplase în ziua în care îi fuseseră înecați pisoiașii nou-născuți, după care dispăruse.

— Ce-am făcut? întrebă Lucile încet.

— Cum ai putut, aici, în casa lui, sub ferestrele lui, când e absent, prizonier, poate bolnav, maltratat de brutele acelea, cum ai putut să-i zâmbești unui german, să-i vorbești cu familiaritate unui german? E de neconceput!

— Mi-a cerut voie să coboare în grădină să culeagă căpșuni. Nu puteam să zic nu. Uiți că, din păcate, în clipa de față, el e stăpân... Și-a păstrat reflexele de om bine educat, dar ar putea să ia ce-i place, să intre unde vrea și chiar să ne dea afară din casă. Își pune mănuși albe ca să-și exercite dreptul

de cuceritor. Nu pot să fiu supărată pe el. Consider că are dreptate. Aici nu e un câmp de luptă. Putem să păstrăm în adâncul sufletului orice sentiment dorim, dar, măcar de ochii lumii, de ce să nu fim politicoși și binevoitori? Situația asta are ceva inuman. De ce s-o exagerăm? Nu e... Nu e rațional, mamă! izbucni Lucile cu o violență care o surprinse și pe ea.

— Rațional! exclamă doamna Angellier. Dar, biată fată, cuvântul acesta e destul să dovedească că nu-ți iubești soțul, că nu l-ai iubit niciodată și că nu-l regreți! Crezi că eu gândesc rațional? Nu pot să-l văd în față pe ofițerul ăsta! Îmi vine să-i scot ochii! Aș vrea să-l văd mort. Nu e nici drept, nici uman, nici creștinește, dar sunt mamă, sufăr fără fiul meu, îi urăsc pe cei care mi l-au luat, iar tu, dacă ai fi fost o soție adevărată, n-ai fi putut să suporți prezența lui lângă tine. N-ar fi trebuit să-ți fie teamă să pari vulgară, prost-crescută, ridicolă. Te-ai fi sculat și, cu sau fără scuză, ai fi plecat de lângă el. Doamne! Uniforma, cizmele, părul blond, vocea și aerul lui de sănătate, de fericire, în timp ce nefericitul meu fiu...

Se întrerupse și începu să plângă.

— Hai, mamă...

Dar furia doamnei Angellier se înteți.

— Mă întreb de ce te-ai căsătorit cu el! izbucni ea din nou. Pentru bani, probabil, pentru proprietăți, dar atunci...

— Nu-i adevărat! Știi foarte bine că nu-i adevărat! M-am măritat pentru că eram o gâsculiță, pentru că tata mi-a zis: „E un băiat de treabă. Te va face fericită“. Nu-mi imaginam că voi fi înșelată chiar imediat după nuntă cu o modistă din Dijon!

— Dar ce tot spui...? Ce mai e și povestea asta?

— E povestea căsniciei mele, răspunse cu amărăciune Lucile. În acest moment, se află la Dijon o femeie care

tricotează un pulover pentru Gaston, îi face prăjituri, îi trimite pachete și probabil îi scrie: „Tare mă plictisesc singură, noaptea, în patul nostru mare, bietul meu iubițel“.

— O femeie care-l iubește, murmură doamna Angellier și buzele ei căpătară nuanța hortensiei veștede și se făcură subțiri și tăioase ca ața.

„În clipa asta, m-ar alunga bucuroasă ca s-o pună în locul meu pe modistă“, își zise Lucile. Apoi, cu perfidia care n-o părăsește nici pe cea mai bună dintre femei, insinuă:

— E adevărat că această ființă îi e foarte scumpă… Foarte scumpă… Se vede clar după cotoarele carnetului de cecuri. L-am găsit în biroul lui după ce-a plecat.

— Îl costă bani? izbucni doamna Angellier îngrozită.

— Da, dar mi-e indiferent.

Urmă un moment lung de tăcere. Se auzeau sunetele obișnuite ale serii: radioul vecinilor, care difuza o înșiruire de note monotone, tânguitoare și stridente, ca o melodie arăbească sau ca un țârâit de greieri – BBC-ul de la Londra bruiat de posturile inamicilor –, undeva în noapte susurul misterios al unui izvor pierdut în câmpie și orăcăitul insistent, însetat al broaștelor râioase care implorau ploaia. În sufragerie, lustra străveche de aramă, frecată și lustruită de generații întregi până își pierduse strălucirea de aur roz și căpătase culoarea alburie și palidă a lunii din primul pătrar, lumina masa și pe cele două femei. Lucile era tristă și acum îi părea rău.

Își zicea: „Ce mi-a venit? Ar fi trebuit să-i ascult reproșurile și să tac. Acum se va chinui și mai mult. Va dori să-și scuze fiul, să ne împace… Doamne, ce enervant!“.

Masa se sfârși fără ca doamna Angellier să mai deschidă gura. După cină, se mutară în salon, unde bucătăreasa anunță vizita vicontesei de Montmort. Evident, această doamnă frecventa numai burghezele din sat. Nu le invita la ea, așa cum nu le invita nici pe fermiere, dar când avea nevoie de un favor, venea să-l ceară la domiciliu cu o simplitate, o ingenuitate, o insolență naivă care dovedeau că e cu adevărat nobilă! Sosea ca vecină, îmbrăcată ca o cameristă, pe cap cu o pălărioară roșie cu pene de fazan, care cunoscuse și vremuri mult mai bune. Burghezilor nici nu le trecea prin cap că această ținută modestă marca, mai mult decât ar fi făcut-o semeția sau purtările ceremonioase, disprețul profund pe care li-l purta, semnalând că nu era necesară o toaleta mai pretențioasă decât cea pe care ar fi purtat-o dacă, în trecere fiind, ar fi intrat într-o fermă să ceară un pahar cu lapte. Dezarmați, burghezii își ziceau: „Nu e mândră“. Dar asta nu-i împiedica s-o primească cu o infatuare extraordinară, la fel de inconștientă ca pretinsa modestie a contesei.

Doamna de Montmort intră în salonul familiei Angellier cu pași mari. Le salută cordial pe cele două femei și nu se scuză că venise la o oră așa de târzie. Luă cartea lui Lucile și citi cu glas tare titlul: *Cunoașterea Estului*, de Claudel.

— Dar e foarte bine! îi zise ea zâmbind încurajator, ca și cum ar fi felicitat o fetiță de la școala privată că, fără să fie obligată, citea istoria Franței. Vă plac cărțile serioase, e foarte bine!

Se aplecă să ia ghemul de lână al bătrânei doamne Angellier, pe care aceasta îl lăsase să cadă pe podea.

„Vedeți“, părea să spună vicontesa, „am fost crescută să respect oamenii în vârstă. Originea, educația, averea lor nu

contează pentru mine; văd la ei doar părul alb“.

Între timp, doamna Angellier, cu o mișcare rigidă a capului, abia descleștându-și buzele, îi indică un fotoliu vicontesei și, dacă se poate spune așa, totul în ea striga pe mutește: „Dacă cumva crezi c-am să mă arăt măgulită de vizita ta, te înșeli. E posibil ca bunicul bunicului meu să fi fost fermierul viconților de Montmort, dar asta e istorie și nimeni n-o știe, pe când toată lumea cunoaște numărul de hectare pe care defunctul tău socru, care avea nevoie de bani, le-a cedat răposatului meu soț. De altfel, soțul tău a aranjat în așa fel încât să se întoarcă de la război, în timp ce fiul meu e prizonier. Ar trebui să respecți în mine mama copleșită de durere“. Dar răspunse la întrebările vicontesei că era sănătoasă și că primise în ultima vreme vești de la fiul ei.

— Nu sperați? dori să știe vicontesa, vrând să întrebe, de fapt, dacă sperau să-l vadă curând.

Doamna Angellier scutură din cap și ridică ochii la cer.

— Ce trist! exclamă vicontesa. Trecem prin mari suferințe, adăugă ea.

Vorbea la plural în virtutea acelui soi de pudoare care ne face să simulăm față de ceilalți suferințe asemănătoare cu ale lor. (Dar egoismul ne deformează atât de naiv cele mai bune intenții, încât îi zicem cu toată inocența unui tuberculos în ultimul stagiu: „Te compătimesc, știu ce înseamnă asta, am un guturai de care nu pot să scap de trei săptămâni“.)

— Mari suferințe, doamnă, murmură doamna Angellier cu răceală și melancolie. După cum ați auzit, nu suntem singure, adăugă ea, arătând spre camera vecină și zâmbind cu amărăciune. Unul dintre acei domni… Și dumneavoastră găzduiți, probabil? făcu ea, deși știa din zvonuri că, grație

relațiilor personale ale vicontelui, castelul fusese văduvit de prezența germanilor.

Vicontesa nu răspunse, ci zise pe un ton indignat:

— N-o să ghiciți niciodată ce-au avut tupeul să ceară! Acces la lac, pentru pescuit și înot. Eu, care-mi petreceam cele mai frumoase ore pe apă, pot să-mi iau adio de la el toată vara.

— Nu vor să vă mai lase acolo? E cam exagerat, totuși! izbucni doamna Angellier, ușor consolată de umilința suferită de vicontesă.

— Nu, nu, o asigură aceasta din urmă. Dimpotrivă, s-au purtat cât se poate de corect. Mi-au zis: „Ne veți indica la ce oră ne putem duce acolo ca să nu vă deranjăm“. Dar mă vedeți pomenindu-mă față în față cu unul dintre domnii aceia în ținută estivală? Știți că se dezbracă de cămașă și când se așază la masă? Ocupă școala privată și iau masa în curte, dezbrăcați până la brâu și cu picioarele goale, doar cu un fel de slip! Suntem obligați să ținem obloanele trase în clasa celor mari, care dă exact spre curte, ca să nu vadă elevele… ce nu trebuie să vadă. Pe căldura asta, vă închipuiți cât e de plăcut!

Oftă; situația era foarte dificilă. La începutul războiului, se arătase patriotă înfocată și antigermană nu pentru că i-ar fi urât pe germani mai mult decât pe ceilalți străini (simțea față de toți aceeași aversiune, aceeași neîncredere, același dispreț), dar în patriotismul și în germanofobia ei, ca, de altfel, în antisemitism și mai târziu în devoțiunea față de Pétain, exista ceva teatral care o făcea să vibreze. În 1939, ținuse la școala privată, în fața unui auditoriu format din călugărițe ospitaliere, doamne din târgușor și fermiere bogate, o serie de conferințe de popularizare având ca subiect psihologia hitleristă, în care îi zugrăvea pe toți germanii, fără excepție, ca

fiind nebuni, sadici și criminali. Imediat după dezastrul înfrângerii, perseverase în această atitudine, deoarece ar fi trebuit să aibă o suplețe și o agilitate a minții care îi lipseau ca să se schimbe atât de repede. În perioada aceea, bătuse chiar ea la mașină și distribuise la țară câteva zeci de exemplare ale celebrelor predici ale Sfintei Odile, care profețea pentru sfârșitul anului 1941 exterminarea germanilor. Dar timpul trecuse, anul se terminase, germanii erau tot acolo și, în plus, fiind numit primarul satului, vicontele devenise un personaj oficial, obligat să urmeze orientarea guvernului; or, acesta din urmă înclina din zi în zi mai mult spre așa-numita „politica de colaborare“. Astfel, doamna de Montmort se vedea zilnic constrânsă s-o lase mai moale când vorbea despre evenimente. Își aminti și de data asta că nu trebuia să dea dovadă de sentimente rele față de învingător și zise tolerantă (nu poruncește Isus să-ți iubești dușmanii?):

— De altfel, îi înțeleg că preferă o ținută sumară după manevrele obositoare. La urma urmelor, sunt și ei oameni.

Dar doamna Angellier refuza să-i cânte în strună.

— Sunt ființe rele, care ne urăsc. Au zis că n-o să fie fericiți decât atunci când o să-i vadă pe francezi mâncând iarbă.

— E îngrozitor! zise vicontesa sincer indignată.

Și deoarece, la urma urmelor, politica de colaborare exista doar de câteva luni, în vreme ce germanofobia era veche de aproape un secol, doamna de Montmort reluă instinctiv limbajul de altădată:

— Biata noastră țară… Prădată, oprimată, pierdută… Și câte drame! Uitați, familia fierarului: trei fii, unul ucis, altul prizonier, al treilea dispărut la Mers-el-Kébir… La familia Bérard de la Montagne, zise ea, rostind, după obiceiul locului,

numele fermierilor urmat de cel al domeniului pe care locuiau, de când e soțul prizonier, biata femeie și-a pierdut mințile de oboseală și singurătate. Nu au rămas să cultive pământul decât bunicul și o fetiță de treisprezece ani. La familia Clément, mama a murit de prea multă muncă; cei patru micuți au fost luați de vecini. Drame peste drame… Biata Franță!

Doamna Angellier, cu buzele ei palide strânse, tricota și dădea afirmativ din cap. Totuși, ea și vicontesa lăsară curând deoparte nenorocirile altora ca să vorbească despre propriile necazuri; o făceau pe un ton pasionat și plin de vioiciune, care contrasta cu cel de început, domol, emfatic, ceremonios, pe care îl folosiseră ca să vorbească despre năpasta altora. Ca un școlar ce expune cu gravitate, respect și plictiseală episodul morții lui Hipolit, care nu-l impresionează cu nimic, dar vocea lui capătă ca prin miracol convingere și căldură când se întrerupe ca să i se plângă învățătorului că i-a șterpelit cineva bilele.

— Este rușinos, rușinos! zise doamna Angellier. Plătesc 27 de franci livra de unt. Totul se vinde pe piața neagră. Și cei de la oraș trebuie să trăiască, e de la sine înțeles, dar…

— A, nu mai spuneți! Mă întreb la ce preț s-or fi vânzând la Paris produsele alimentare… Nu e nici o problemă pentru cei care au bani, dar mai sunt și oameni săraci, atrase atenția, cu o atitudine exemplară, vicontesa, savurând plăcerea de a fi bună și arătând că nu-i uită pe oamenii amărâți, plăcere căreia i se adăuga satisfacția că ea nu va fi niciodată compătimită grație marii sale averi. Nu ne gândim îndeajuns la săraci, adăugă.

Dar toate astea erau doar flecăreli. Venise timpul să ajungă la scopul vizitei: dorea să facă rost de grâu pentru păsări. Avea orătănii renumite în tot ținutul. În 1940, tot grâul trebuia predat. În principiu, era interzis să îl dai la găini, dar „interdicția“ nu presupunea „imposibilitatea de a o încălca“, ci doar „dificultatea de a o face“. Era o chestiune de tact, noroc și bani. Vicontesa scrisese un mic articol care fusese publicat în ziarul local, o gazetă conservatoare la care colabora și preotul. Articolul era intitulat „Totul pentru mareșal!“. Începea astfel: „Să ne spunem, să ne repetăm, sub acoperișuri de paie și la priveghi, la focurile care ard sub cenușă: un francez demn de acest nume nu dă găinilor sale nici un bob de grâu, porcului, nici măcar un cartof, cruță ovăzul și secara, orzul și rapița și, după ce a cules toate aceste bogății, roade ale muncii sale stropite cu sudoare, le va înmănunchea într-o jerbă legată cu o panglică tricoloră, simbol al patriotismului său, și le va duce la picioarele Venerabilului Bătrân care ne-a înapoiat speranța“. Dar, dintre toate aceste gospodării în care, după spusele vicontesei, nu trebuia să mai rămână un singur bob de grâu, lipsea, firește, a ei, căci aceea era mândria ei și făcea obiectul celei mai tandre îngrijiri. Avea exemplare rare de păsări care obținuseră premii la marile concursuri agricole, în Franța și în străinătate. Vicontesa deținea cele mai frumoase domenii din ținut, dar nu îndrăznea să se adreseze țăranilor pentru o tranzacție atât de delicată. Nu trebuia ca proletarii să aibă vreun avantaj asupra ei; ar fi făcut-o să plătească scump orice complicitate de acest gen, în timp ce cu doamna Angellier era cu totul altceva, cu ea se putea ajunge la o înțelegere. Doamna Angellier oftă din rărunchi și zise:

— Aș putea… Unu-doi saci… Și dumneavoastră, doamnă, prin domnul primar, n-ați putea să ne ajutați să ni se dea niscaiva cărbuni? În principiu, nu avem dreptul, dar…

Lucile le lăsă singure și se apropie de fereastră. Obloanele nu erau trase încă. Salonul dădea spre piață. Era acolo o bancă așezată în umbră, în fața monumentului ridicat în memoria celor căzuți. Totul părea să doarmă. Era o noapte splendidă de primăvară, iar cerul era spuzit cu stele argintii. Se vedeau lucind slab în noapte acoperișurile caselor vecine: fierăria, unde un bătrân își plângea cei trei fii pierduți, dugheana cizmarului ucis în război, căruia o biată femeie și un copil de șaisprezece ani îi țineau locul cum se pricepeau mai bine. Dacă ar fi tras cu urechea, dinspre fiecare dintre acele case joase, întunecoase, liniștite ar fi trebuit să se audă o tânguire, își zicea Lucile. Dar… ce era asta? În întuneric, se auzeau un râs, un foșnet de fuste. Apoi o voce de bărbat, o voce străină întrebă:

— Cum în franceză asta? Sărutare? Da? O, ce bună e!

Mai departe rătăceau umbre. Se vedea vag albul unui corsaj, un nod în părul desfăcut, străfulgerarea unei cizme și a unui centiron. Santinela se plimba fără oprire prin fața acelui „lokal“ de care era interzis să te apropii, altfel te aștepta moartea, dar camarazii lui se bucurau de timpul liber și de noaptea frumoasă. Doi soldați cântau în mijlocul unui grup de tinere:

„Trink’mal noch ein Tröpfchen!
Ach! Suzanna…“[4]

Fetele fredonau apoi în surdină.

În momentul în care doamna Angellier și vicontesa tăcură, se auziră ultimele note ale cântecului.

— Cine poate să cânte la ora asta?

— Niște femei împreună cu soldați germani.

— Ce oroare! exclamă vicontesa.

Și făcu un gest de spaimă și de dezgust.

— Aș vrea tare mult să știu cine sunt nerușinatele! Le voi spune preotului.

Se aplecă și scrută cu insistență întunericul.

— Nu le văd. N-ar îndrăzni să facă asta ziua în amiaza mare. Ah, doamnelor, asta e mai rău decât orice! Gândiți-vă, frații, soții lor sunt în închisoare și ele se destrăbălează cu germanii! Oare ce-au unele femei în trupul lor? izbucni vicontesa.

Indignarea ei avea mai multe cauze: patriotismul ofensat, simțul cuviinței, îndoieli în privința eficacității rolului ei social. Ținea conferințe în fiecare sâmbătă seara despre „adevărata tânără creștină“. Înființase o bibliotecă rurală și, uneori, chema tinerii din ținut la ea să vadă filme instructive și educative, cum ar fi *O zi la mănăstirea Solesmes* sau *De la omidă la fluture*. Și toate astea pentru ce? Ca să se ofere lumii o imagine îngrozitoare, degradantă a femeii franceze? În fine, era vorba și de căldura unui temperament pe care unele imagini îl tulburau, fără să poată spera că va fi cât de cât ostoit de viconte, foarte puțin atras de femei în general și de a lui în special.

— E scandalos! exclamă ea.

— E trist, zise Lucile, gândindu-se la toate acele fete a căror tinerețe trecea în van: bărbații erau absenți, prizonieri sau morți. Inamicul le lua locul. Era o josnicie, firește, dar nimeni

nu va ști asta mâine. Va fi unul dintre acele lucruri pe care posteritatea le ignoră sau de la care își întoarce privire din pudoare.

Doamna Angellier sună. Bucătăreasa veni să închidă obloanele și ferestrele și totul se întoarse în întuneric: cântecele, sunetul sărutărilor, licărul blând al stelelor, pasul cuceritorului pe pavaj și oftatul broaștei însetate, care cerea zadarnic apă cerului.

10

Germanul se întâlnise o dată sau de două ori cu Lucile în vestibulul pe jumătate învăluit în întuneric. Când își lua pălăria de grădină agățată de un corn de cerb, făcea să sune un talger de aramă care împodobea peretele exact sub cuier. Germanul părea să pândească acest sunet ușor în liniștea casei. Deschidea ușa și venea s-o ajute pe Lucile. Îi ducea coșul, foarfecele de grădină, cartea, lucrul de mână și șezlongul până în grădină, dar ea nu-i mai vorbea. Se limita să-i mulțumească cu un semn din cap și un zâmbet forțat. Avea impresia că simte ațintită asupra ei privirea bătrânei doamne Angellier, aflată la pândă în spatele jaluzelelor. Germanul înțelese; nu se mai arătă. Pleca aproape în fiecare noapte la manevre împreună cu regimentul. Se întorcea abia la patru după-amiaza și se închidea cu câinele în camera lui. Seara, traversând satul, Lucile îl zărea uneori singur într-o cafenea, cu o carte în mână și un pahar cu bere în față. Evita să-l salute și întorcea capul, încruntându-se. Ea număra zilele. „Va pleca luni“, își zicea. „Până se întoarce el, poate că

regimentul va părăsi târgușorul. Oricum, a înțeles că n-am să-i mai adresez nici un cuvânt.“

În fiecare dimineață, întreba bucătăreasa:

— Germanul mai e aici, Marthe?

— Da, nu pare un om rău, răspundea bucătăreasa. A întrebat dacă nu i-ar face plăcere doamnei să aibă fructe. I-ar da bucuros, ăstora nu le lipsește nimic, zău așa! Au lăzi de portocale. Sunt foarte răcoritoare, adăuga ea cu un sentiment în care se amesteca bunăvoința față de ofițerul care îi oferea fructe și se arăta întotdeauna, cum zicea ea: „foarte drăguț, foarte amabil, de-acesta n-ai a te teme“, și răbufniri de furie când își închipuia fructele acelea de care erau lipsiți francezii.

Acest ultim gând se dovedi probabil mai puternic, căci încheie prin a spune cu dezgust:

— Ce neam de oameni ticăloși, totuși! Eu iau de la ofițer tot ce pot: pâinea, zahărul, prăjiturile pe care le primește de-acasă (și sunt făcute cu făină bună, vă asigur, doamnă!) și tutunul, pe care îl trimit prizonierului meu.

— O, nu trebuie, Marthe!

Dar bătrâna bucătăreasă ridică din umeri.

— Dacă ne ia tot, măcar atât…

Într-o seară, în momentul în care Lucile ieșea din sufragerie, Marthe deschise ușa bucătăriei și o strigă:

— Veniți puțin, doamnă? Vrea să vă vadă cineva.

Lucile intră cu teama de a fi surprinsă de doamna Angellier, căreia nu-i plăcea să vadă o persoană străină în acea încăpere, nici în cea cu provizii. Și asta nu pentru că ar fi bănuit-o în mod serios pe Lucile că șterpelea dulcețuri, deși inspecta în mod ostentativ dulapurile în prezența ei, ci mai curând pentru că o încerca pudoarea agasată a unui artist

deranjat în atelierul lui sau al unei mondene în fața măsuței cu farduri: bucătăria era un domeniu sacru care îi aparținea ei, numai ei. Marthe era acolo de douăzeci și șapte de ani. De douăzeci și șapte de ani, doamna Angellier se îngrijea constant s-o facă pe Marthe să nu uite niciodată că nu se afla la ea acasă, ci la alții, că putea să fie forțată în orice clipă să-și părăsească pămătufurile de șters praful, cratițele, mașina de gătit, la fel cum credinciosul, conform ritualurilor religiei creștine, trebuie să-și amintească permanent că bunurile din această lume îi sunt acordate doar temporar și-i pot fi luate înapoi de pe azi pe mâine, dintr-un capriciu al Creatorului.

Marthe închise ușa în urma lui Lucile și-i spuse pe un ton liniștitor:

— Doamna e la rugăciune.

Bucătăria era o încăpere largă ca o sală de bal, cu două ferestre mari deschise spre grădină. La masă stătea un bărbat. Lucile văzu o știucă splendidă, cu corpul argintiu străbătut de ultimele tresăriri de agonie; era aruncată pe mușamaua mesei între o pâine mare și aurie și o sticlă de vin pe jumătate goală. Atunci, bărbatul ridică capul; Lucile îl recunoscu pe Benoît Labarie.

— De unde ai luat asta, Benoît?

— Din iazul domnului de Montmort.

— Într-una din zilele astea o să te prindă.

Bărbatul nu răspunse. Ridică de urechi peștele enorm, care respira slab și-și legăna coada translucidă.

— E un cadou? întrebă Marthe, bucătăreasa, care era rudă cu cei din familia Labarie.

— Dacă vreți.

— Dă-mi-l, Benoît. Știe doamna că iar au micșorat rația de carne? Asta o să-nsemne moartea și sfârșitul lumii, adăugă ea, dând din umeri și luând un jambon mare, care atârna de grindă. Benoît, profită că doamna nu-i aici ca să-i spui ce te aduce la doamna Gaston.

— Doamnă, stă la noi un neamț care-i dă târcoale nevestimii, zise Benoît. Interpretul de la Comandatură, un tinerel de nouăsprezece ani. Nu mai pot să suport asta!

— Ce pot să fac eu?

— Unul dintre camarazii lui locuiește aici…

— Nu vorbesc niciodată cu el.

— Nu-mi spuneți asta! răspunse Benoît, ridicând ochii spre ea.

Se apropie de mașina de gătit, îndoi brusc și apoi îndreptă la loc între degete vătraiul; era extraordinar de puternic.

— Ați fost văzută vorbind cu el în grădină zilele trecute, râzând cu el și mâncând căpșuni. Nu vă fac niciun reproș, asta vă privește, dar am venit să vă implor. Să-i bage mințile în cap camaradului lui și să se mute în altă parte!

„Ce oameni!“ își zicea în tot acest timp Lucile. „Au ochi care văd prin ziduri!“

În același moment, izbucni o furtună care amenința de mai multe ore să înceapă și se auziră, după un singur tunet scurt și solemn șuvoaie rapide și reci. Cerul se întunecă. Toate luminile se stinseră, așa cum se întâmpla de cele mai multe ori în zilele când bătea cu putere vântul, iar Marthe zise cu un aer mulțumit:

— Acum, doamna n-o să poată pleca de la biserică!

Profită de ocazie să-i aducă lui Benoît o ceașcă cu cafea caldă. Fulgerele luminau bucătăria; pe geamuri șiroia o apă

lucitoare care, în lumina aceea de culoarea sulfului, părea verde. Ușa se deschise și ofițerul german, alungat din cameră de furtună, intră și ceru două lumânări.

— Sunteți aici, doamnă? adăugă el, recunoscând-o pe Lucile. Îmi cer scuze, nu v-am văzut în întunericul acesta.

— Nu avem lumânări, îi răspunse Marthe pe un ton urâcios. De când ați venit, nu mai sunt lumânări în Franța.

Nu-i convenea să-l vadă pe ofițer în bucătăria ei; în celelalte încăperi era suportabil, dar acolo, între sobă și dulapul cu provizii, i se părea scandalos și aproape un sacrilegiu: viola însăși inima casei.

— Dați-mi măcar un chibrit, imploră ofițerul, luând voit un aer tânguitor ca s-o dezarmeze pe bucătăreasă.

Dar ea scutură din cap și răspunse:

— N-avem nici chibrituri.

Lucile începu să râdă.

— N-o ascultați. Uitați chibriturile în spatele dumneavoastră, pe sobă. Și vreau să vă spun că e aici cineva care vrea să vă vorbească. Are a se plânge de un soldat german.

— Serios? Ascult, răspunse prompt ofițerul. Ținem mult ca soldații Reichswehrului[5] să se poarte foarte corect cu localnicii.

Benoît tăcea. Atunci, vorbi Marthe:

— Se ține după nevasta lui, zise bucătăreasa pe un ton din care nu puteai ghici dacă e cuprinsă de o indignare plină de pudoare sau de regretul că nu mai avea vârsta la care să se expună la astfel de primejdii.

— Să știi, băiete, că-ți faci o idee exagerată despre puterea șefilor din armata germană. Desigur, pot să-l pedepsesc pe

flăcău dacă nu-i dă pace soției dumitale, dar dacă o găsește pe gustul lui…

— Nu glumiți! bombăni Benoît, făcând un pas spre ofițer.

— Poftim?

— Nu glumiți, vă spun! N-aveam nevoie de acești ticăloși de…

Lucile scoase un țipăt de spaimă și de avertisment, iar Marthe îl lovi cu cotul pe Benoît; ghicea că vrea să rostească cuvântul interzis, „nemțălăi“, pe care germanii îl pedepseau cu închisoarea. Benoît își înghiți vorba cu greu.

— N-aveam nevoie de voi lângă femeile noastre!

— Dar, prietene, înainte trebuia să vă apărați femeile, zise domol ofițerul.

Roșise puternic și fața îi căpătase o mină semeață și dezagreabilă. Lucile interveni:

— Vă rog! zise ea încet, acest bărbat e gelos. Suferă. Nu-l împingeți la capătul răbdării.

— Cum îl cheamă pe acel militar?

— Bonnet.

— Interpretul de la Comandatură? Nu e sub autoritatea mea. Are același grad ca mine. Nu pot să fac nimic.

— Nici amical?

Ofițerul ridică din umeri.

— Imposibil. O să vă explic de ce.

Vocea lui Benoît, calmă și aspră, îl întrerupse.

— Nu e nevoie să explicați! Unui soldat, unui amărât i se pot impune interdicții. *Verboten*, cum ziceți pe limba voastră. Dar de ce să fie tulburate plăcerile domnilor ofițeri? În toate armatele din lume e la fel.

— Nu-i voi spune nimic pentru că asta ar însemna să-l întărât și să-ți fac un rău, răspunse germanul și, întorcându-i spatele lui Benoît, se apropie de masă.

— Fă-mi o cafea, buna mea Marthe, plec peste o oră.

— Iar la manevre? Trei nopți la rând, bombăni Marthe, care nu reușea să-și pună la punct sentimentele față de dușman. Odată spunea cu satisfacție, văzând regimentul cum se întoarce spre dimineață: „Ce cald le e, ce obosiți sunt... Ah, ce bine-mi pare!“, altădată, uitând că erau germani, zicea cu un fel de milă maternă: „Totuși, bieții oamenii, asta nu e viață...“.

Din motive neștiute, în seara aceea se dovedi biruitor valul de tandrețe feminină.

— Să vă fac totuși o cafea. Așezați-vă acolo. Beți și dumneavoastră, doamnă.

— Nu..., începu Lucile.

Între timp, Benoît dispăruse. Sărise fără zgomot pe fereastră.

— O, vă rog! murmură germanul. N-am să vă mai deranjez mult. Plec poimâine și se zvonește că regimentul va fi trimis în Africa la întoarcerea mea. Nu ne vom mai vedea niciodată și-mi va face plăcere să mă gândesc că nu mă urâți.

— Nu vă urăsc, dar...

— Știu. Să nu insistăm. Țineți-mi companie...

Între timp, Marthe, care avea pe buze un zâmbet totodată înduioșat, complice și scandalizat, ca atunci când dai pe ascuns o tartină unor copii pedepsiți, aranja masa. Pe o cârpă curată, puse două boluri mari de ceramică cu flori, cafetiera fierbinte și o lampă veche cu petrol, pe care o scosese dintr-un dulap, plină și aprinsă. Flacăra galbenă lumina blând pereții

acoperiți cu cratițe și oale de aramă, la care ofițerul se uita cu multă curiozitate.

— Ce este ăsta, doamnă?

— Ăsta e un vas cu jăratic pentru încălzit patul.

— Și ăsta?

— Cu el coceam gofrele. Are aproape o sută de ani. Nu-l mai folosim.

Marthe aduse o zaharniță monumentală, care semăna cu o urnă funerară, cu picioarele ei de bronz și capacul sculptat, și dulceață într-un pahar gravat.

— Deci, poimâine la ora asta veți bea o ceașcă de cafea cu soția? zise Lucile.

— Sper. Îi voi vorbi despre dumneavoastră. Îi voi descrie casa.

— Nu cunoaște Franța?

— Nu, doamnă.

Lucile ar fi vrut să știe dacă dușmanului îi plăcea Franța, dar un fel de mândrie pudică îi reținu cuvintele pe buze. Își băură mai departe cafeaua, în tăcere și fără să se privească.

Apoi, germanul vorbi despre țara lui, despre marile bulevarde din Berlin, iarna, pe zăpadă, despre vântul aspru și rece care bate prin câmpiile din Europa Centrală, despre lacurile adânci, despre pădurile de brazi și despre carierele de nisip.

Marthe ardea de nerăbdare să ia parte la conversație.

— O să țină mult războiul ăsta? întrebă ea.

— Nu știu, răspunse ofițerul zâmbind și ridicând ușor din umeri.

— Dar ce gândiți? întrebă și Lucile.

— Doamnă, sunt militar. Militarii nu gândesc. Mi se spune să mă duc acolo, mă duc. Să lupt, lupt. Să-mi dau viața, îmi dau viața. Dacă gândești, lupta devine mai grea și moartea, mai cumplită.

— Dar entuziasmul…

— Doamnă, iertați-mă, ăsta e un cuvânt femeiesc. Un bărbat își face datoria chiar fără entuziasm. De altfel, după asta se cunoaște că e un bărbat adevărat.

— Poate.

Se auzea răpăitul stins al ploii în grădină. Ultimele picături cădeau încet din liliac. Bazinul care se umplea cu apă scotea un murmur leneș. Ușa de la intrare se deschise.

— Fugiți, a venit doamna! exclamă Marthe dintr-o răsuflare, înspăimântată.

Și-i împinse afară pe ofițer și pe Lucile.

— Treceți prin grădină! Ce-o să mă mai certe, Sfântă Fecioară!

Se grăbi să verse restul de cafea în chiuvetă, să ascundă bolurile și să stingă lampa.

— Fugiți repede, vă spun! Noroc că e întuneric!

Se pomeniră amândoi afară. Ofițerul râdea. Lucile tremura puțin. Ascunși în umbră, o văzură pe doamna Angellier traversând casa, în urma lui Marthe, care ducea o lumină, apoi toate obloanele fură închise și grilajul de fier fixat. Auziră scârțâitul balamalelor, un zgomot de lanțuri ruginite și sunetul funebru al ușilor mari în vreme ce erau zăvorâte. Germanul remarcă:

— S-ar zice că e o închisoare. Cum o să intrați în casă, doamnă?

— Pe ușița oficiului. Marthe trebuie s-o fi lăsat deschisă. Dumneavoastră?

— O să sar zidul.

Și, într-adevăr, îl sări cu ușurință și zise încetișor:

— *Gute Nacht. Schlafen Sie wohl.*[6]

— *Gute Nacht*, răspunse ea.

Accentul tinerei femei îl făcu să râdă pe ofițer. Ea îi ascultă un moment în umbră râsul care se îndepărta. O pală de vânt îi scutură în păr crengile ude ale liliacului. Se simțea ușoară și bucuroasă. Fugi în casă.

11

Doamna Angellier își vizita lunar domeniile. Alegea o duminică astfel încât să-și găsească „lumea“ acasă, ceea ce îi exaspera pe arendași. Ascundeau în grabă, de cum se ivea, cafeaua, zahărul și rachiul de drojdie de la sfârșitul dejunului. Doamna Angellier era de modă veche, considera că mâncarea acelor oameni e luată din ceea ce ar fi trebuit să-i revină ei. Le făcea reproșuri aspre celor care luau de la măcelar carne de calitatea întâi. Avea în târg „poliția“ ei, cum zicea, și nu ținea arendași ale căror soții sau fiice cumpărau prea des ciorapi de mătase, parfumuri, pudră sau romane. Și doamna de Montmort își guverna lumea după principii asemănătoare, dar, fiind aristocrată și mai atașată de valorile spirituale decât burghezia hrăpăreață și materialistă din care provenea doamna Angellier, era interesată mai ales de latura religioasă

a problemei. Se informa dacă toți copiii au fost botezați, dacă merg la împărtășanie de două ori pe an, dacă femeile se duc la liturghie (în privința bărbaților, își punea cenușă în cap, erau prea greu de convins). De aceea, dintre familiile care își împărțeau ținutul, Montmort și Angellier, prima le era oamenilor cea mai nesuferită.

Doamna Angellier o porni la drum din zorii mohorâți ai zilei. Furtuna din ajun schimbase vremea; cădeau averse de ploaie rece. Automobilul nu mai mergea, pentru că nu avea nici permis de circulație, nici benzină, dar doamna Angellier scosese la lumină dintr-un șopron, unde se odihnea de treizeci de ani, un fel de trăsură deschisă, care dacă era trasă de doi cai puternici putea să țină la drum. Toată casa era trează ca s-o vadă plecând pe bătrâna doamnă. În ultimul minut (și cu mare regret), îi încredință cheile nurorii sale. Își deschise umbrela; ploua și mai tare.

— Doamna ar face mai bine să aștepte până mâine, zise bucătăreasa.

— Musai să mă ocup de toate, dacă stăpânul e prizonierul acestor domni, răspunse doamna Angellier pe un ton sarcastic, foarte tare, probabil ca să le stârnească remușcări celor doi soldați germani care tocmai treceau pe acolo.

Le aruncă o privire cam ca cea despre care vorbește Chateaubriand când amintește de tatăl lui, zicând că: „Pupila scânteietoare părea să se desprindă și să-i lovească pe oameni ca un glonț“.

Dar soldații, care nu înțelegeau franceza, probabil că au luat privirea drept un omagiu adresat taliei lor frumoase, prestanței, perfectei lor ținute militare, pentru că zâmbiră cu

o plăcere timidă. Dezgustată, doamna Angellier închise ochii. Trăsura porni. O rafală de vânt scutură ușile.

Puțin mai târziu, în cursul dimineții, Lucile se duse la croitoreasă, o tânără care, se zvonea, se destrăbăla cu germanii. Îi duse un bucată de pânză subțire din care voia să-și facă un capot. Croitoreasa dădu din cap și zise:

— Sunteți norocoasă că mai aveți mătase ca asta. Noi nu mai avem nimic.

Părea să n-o spună cu invidie, ci cu respect, ca și cum i-ar fi recunoscut burgheziei nu un drept de proprietate, ci un fel de șiretenie înnăscută care îi permitea să fie servită înaintea celorlalți, așa cum cel ce locuiește la câmpie zice despre muntean: „Ăsta nu se rătăcește în veci! Bate Alpii de mic!“. Ba chiar considera probabil că Lucile, prin naștere, printr-un dar atavic, era mai potrivită decât ea să încalce legile, să ocolească regulamentele, deoarece zise, făcând cu ochiul și zâmbind:

— Se vede că vă descurcați. E foarte bine.

În acel moment, Lucile zări pe pat centironul desfăcut al unui militar german. Privirile celor două femei se întâlniră. Cea a croitoresei căpătă o expresie vicleană, vigilentă și necruțătoare. Semăna cu o pisică atunci când vrea cineva să-i ia din gheare păsarea pe care are de gând s-o omoare: ridică botul și miaună arogant, ca și cum ar zice: „Ei, ce să zic! Nu e la mine bucățica bună?“.

— Cum poți să faci asta? murmură Lucile.

Croitoreasa nu știu ce atitudine să ia. Avea o expresie insolentă, nedumerită și ascunsă totodată. Dar deodată lăsă capul în jos și zise:

— Și ce dacă? German sau francez, prieten sau dușman, mai întâi de toate e bărbat, iar eu sunt femeie. Se poartă

frumos cu mine, e tandru, atent… E un băiat de la oraș, e îngrijit, nu cum sunt cei de-aici. Are o piele frumoasă, dinți albi. Când sărută, are răsuflarea plăcută, nu miroase a alcool ca bărbații de pe la noi. Mie mi-ajunge asta. Nu caut altceva. Au unii grijă să ne complice destul viața cu războaie și toate celelalte necazuri. Între un bărbat și o femeie lucrurile merg cu totul altfel. Chiar englez sau negru, dacă ar fi fost pe gustul meu, aș fi pus mâna pe el, de-aș fi putut. Vă dezgust? Bineînțeles, dumneavoastră sunteți bogată, aveți plăceri pe care eu nu le am…

— Plăceri! o întrerupse Lucile cu o amărăciune involuntară, întrebându-se ce-și putea imagina croitoreasa că era plăcut într-o existență ca a familiei Angellier: probabil faptul că-ți vizitezi proprietățile și îți investești banii.

— Sunteți educată. Întâlniți tot felul de oameni. Noi nu știm nimic altceva decât muncă și iar muncă. Dacă n-ar fi iubirea, n-am avea decât să ne aruncăm pe loc în puț. Și când spun iubire, să nu credeți că mă gândesc numai la chestia aia. Uitați, zilele trecute, germanul acesta a fost la Moulins și mi-a cumpărat o poșetă din imitație de piele de crocodil. Altădată, mi-a adus flori, un buchet din oraș, ca pentru o doamnă. Nu e mare lucru, știind că la țară nu ducem lipsă de flori, dar e o atenție, îți face plăcere. Până acum, pentru mine, bărbații erau numai pentru chestia aia. Dar pentru ăsta, nu știu cum să vă spun, aș face orice pentru el, l-aș urma peste tot. Iar el mă iubește… O, cunosc bine bărbații și știu că toți mint! Așa că, înțelegeți, când mi se spune: „German, german, e german!“ puțin îmi pasă. Sunt oameni ca noi.

— Da, biata mea fată, când spui „german“, toată lumea știe foarte bine că e doar un bărbat nici mai bun, nici mai rău

decât toți ceilalți, dar lucrul teribil care se subînțelege e că a ucis francezi, că-i țin pe-ai noștri prizonieri, că ne înfometează…

— Credeți că nu mă gândesc niciodată la asta? Uneori, stau culcată lângă el și-mi zic: „Poate că totuși tatăl lui l-a omorât pe-al meu“. După cum știți, tata a murit în celălalt război… Mă gândesc la asta, dar pe urmă, în fond, nu-mi pasă. De-o parte suntem eu și cu el, de cealaltă, oamenii. Pe oameni îi doare-n cot de noi. Ne bombardează și ne fac să suferim, și ne ucid mai rău decât pe iepuri. Ei bine, nouă nu ne pasă de ei. Înțelegeți? Dacă ar trebui să facem totul pentru ceilalți, am fi mai rău decât animalele. Oamenii de-aici spun că sunt o cățea. Nu! Câinii merg în haită și mușcă dacă li se spune să muște. Eu și Willy…

Se întrerupse și oftă.

— Îl iubesc, zise ea.

— Dar regimentul va pleca.

— Știu foarte bine, doamnă. Însă, după război, Willy a spus că mă duce la el.

— Și-l crezi?

— Da, îl cred, răspunse ea sfidător.

— Ești nebună, zise Lucile. O să te uite îndată ce-o să plece. Ai frați prizonieri; când se întorc… Ascultă ce-ți spun, ai grijă, e foarte periculos ce faci! Periculos și rău.

— Când se întorc…

Se priviră în tăcere. În încăperea închisă și plină de mobile grele de țară, Lucile simțea o mireasmă grea și secretă, care îi provoca o tulburare ciudată.

Plecând, întâlni pe scară țânci murdari la gură. Coborau treptele câte patru odată.

— Unde fugiți așa? întrebă Lucile.

— Ne ducem să ne jucăm în grădină la Perrin.

Perrin era o familie bogată din târgușor, care fugise în 1940 cuprinsă de o frică teribilă, lăsându-și casa neîncuiată, cu toate ușile larg deschise, argintăria în sertare, rochiile în șifoniere. Germanii o jefuiseră. Grădina mare, abandonată, prădată, călcată în picioare, semăna cu o junglă.

— Vă dau voie germanii să intrați acolo?

Copiii nu răspunseră și fugiră râzând.

Lucile se întoarse acasă prin ploaie. Văzu grădina familiei Perrin; printre crengi, în pofida ploii reci, fluturau încolo și-ncoace șorțulețele albastre și roz ale copiilor din sat. Din când în când, se vedea lucind un obraz murdar, pe care curgea ploaia și care, cu apa șiroind pe el, strălucea ca o piersică. Copiii smulgeau florile de cireș și de liliac, se alergau pe gazon. În vârful unui cedru se cocoțase un băiețel cu pantaloni scurți și roșii; era aplecat și fluiera ca o mierlă.

Puștii dădeau lovitura de grație la ceea ce mai rămăsese din grădina atât de ordonată altădată, atât de iubită, unde familia Perrin nu mai venea să se așeze în amurg pe scaune de fier, bărbații în haine negre și femeile în rochii lungi și foșnitoare, ca să privească împreună cum se coc căpșunile și pepenii. Un băiat mic de tot, cu șorțuleț roz, mergea pe gardul de fier, ținându-se în echilibru între vârfurile ascuțite.

— O să cazi, nefericitule! zise Lucile.

El o privi fără să răspundă. Tânăra femeie îi invidie deodată pe acei copii, care se distrau fără să le pese de vreme, de război, de nenorociri. I se părea că, în sânul unui popor de sclavi, numai ei erau liberi, numai ei se bucurau de „adevărata libertate“.

Tânăra femeie păși fără tragere de inimă spre casa mohorâtă, tăcută, biciuită de ploaie.

12

Lucile rămase surprinsă când îl văzu pe poștaș ieșind de la ea; primea puține scrisori. Pe masa din anticameră găsi o carte poștală care îi era adresată.

Doamnă, vă mai amintiți cuplul în vârstă pe care l-ați găzduit în iunie trecut? Ne-am gândit deseori la dumneavoastră, doamnă, la primirea pe care ne-ați făcut-o, la acel popas în casa dumneavoastră în cursul unei călătorii blestemate. Ne-ar părea bine să primim vești de la dumneavoastră. Soțul s-a întors teafăr și nevătămat de la război? Noi am avut marea fericire de a ne regăsi fiul. Cu cele mai alese sentimente,

Jeanne și Maurice Michaud
Strada Source nr. 12, Paris (XVI)

Aceste rânduri o bucurară pe Lucile. Oameni cumsecade… Erau mai fericiți decât ea… Se iubeau, înfruntaseră și trecuseră împreună prin toate pericolele… Ascunse cartea poștală în sertatul ei cu scrisori și se duse în sufragerie. Hotărât lucru, era o zi bună, în pofida ploii care nu se mai oprea. Pe masă era un singur tacâm. Se bucură din nou de absența doamnei Angellier: putea să citească în timp ce mânca. Mâncă foarte repede, apoi se apropie de fereastră și se uită la ploaie. Era o „rămășiță de furtună“, cum spunea

bucătăreasa. Vremea se schimbase în patruzeci și opt de ore de la cea mai însorită primăvară la un anotimp nedefinit, sever, straniu, în care se amestecau ultima zăpadă și primele flori: merii își pierduseră într-o noapte mănunchiurile de petale, trandafirii erau negri și înghețați, vântul spărsese ghivecele în care creșteau mușcatele și sângele-voinicului.

— O să se distrugă tot! N-o să mai avem fructe, se tânguia Marthe în timp ce strângea masa. Fac foc în sufragerie, adăugă ea. E un frig insuportabil. Germanul mi-a cerut să-i fac foc, dar coșul căminului n-a fost curățat și-o să-l umple de fum. Să-i fie de bine! I-am zis, nu vrea s-audă, crede că e rea-voință, ca și cum, după tot ce ne-a luat, nu i-am mai da două-trei buturugi… Auzi cum tușește! Sfântă Fecioară! Rău e s-ajungi să-i servești pe nemțălăi! Vin, vin! zise ea pornită.

Lucile o auzi deschizând ușa și răspunzându-i germanului, care vorbea pe un ton iritat.

— Păi nu v-am spus!? Cu vântul care bate afară, un coș care n-a fost curățat aduce tot fumul înăuntru.

— Dar de ce n-a fost curățat, *mein Gott*[7]? strigă germanul exasperat.

— De ce? De ce? Habar n-am. Nu sunt eu stăpână aici. Credeți că războiul cu care ați venit te lasă să faci ce vrei?

— Buna mea femeie, dacă tu crezi c-o să mă las afumat ca un iepure aici, te înșeli! Unde sunt doamnele? N-au decât să mă instaleze în salon, dacă nu-mi pot da o cameră în care să se poată locui. Fă foc în salon.

— E imposibil, domnule, îmi pare rău, zise Lucile, care se apropiase. În casele noastre de provincie, salonul este o încăpere de ceremonie, unde nu se stă. Șemineul e fals, după cum puteți constata.

— Ce? Monumentul ăsta de marmură albă cu amorași sculptați care își încălzesc degetele?

— N-a folosit niciodată la făcut focul, îl asigură Lucile zâmbind. Dar vă invit în sufragerie, dacă vreți. Acolo e foc în sobă. Într-adevăr, încăperea dumneavoastră este într-o stare tristă, adăugă ea văzând fumul care ieșea din cămin.

— Ah, doamnă, era să mor asfixiat! Meseria de militar este fără doar și poate plină de pericole! Dar n-aș vrea pentru nimic în lume să vă deranjez. Există în târg cafenele în care se joacă biliard, pline de praf, unde plutesc nori de cretă… Soacra dumneavoastră…

— Lipsește toată ziua.

— A! Atunci, vă mulțumesc mult, doamnă! N-am să vă deranjez. Am o treabă urgentă de terminat, zise el, arătând către o hartă și niște planuri.

Se așeză la masa debarasată. Lucile se instală într-un fotoliu lângă foc. Își ținea mâinile întinse spre căldură și, din când în când, le freca distrată. „Am gesturi de bătrână, gesturi și viață de bătrână“, își zise ea cu tristețe.

Își lăsă mâinile să-i cadă pe genunchi. Ridicând fruntea, văzu că ofițerul lăsase deoparte hărțile, se apropiase de fereastră și, dând deoparte perdeaua, privea perii răstigniți pe cerul cenușiu.

— Ce loc trist, murmură el.

— Ce vă pasă? zise ea. Mâine îl părăsiți.

— Nu, nu-l părăsesc, răspunse el.

— A! Credeam…

— Toate permisiile au fost suspendate.

— Zău? De ce?

El ridică ușor din umeri.

— Nu știm. Suspendate și gata. Asta e viața de militar.

Tinerei femei i se făcu milă de el. Se bucurase foarte mult de această permisie.

— E foarte supărător, dar e doar o amânare, zise Lucile cu compasiune.

— De trei luni, de șase luni, de-o viață… Mă mâhnește mai mult pentru mama. E în vârstă și fragilă. O bătrânică cu părul alb, pălărie de grădină, pe care ar dărâma-o și o adiere… Mă așteaptă mâine seară și va primi numai o telegramă.

— Sunteți singurul ei fiu?

— Am avut trei frați. Unul a murit în campania din Polonia, altul, acum un an, exact când am intrat în Franța. Al treilea este în Africa.

— E foarte trist și pentru soție…

— O, soția mea! Soția mea se va consola. Ne-am căsătorit foarte tineri; eram aproape copii. Ce părere aveți de aceste căsătorii făcute după cincisprezece zile de camaraderie, de vagabondaj pe lacuri?

— Nu știu! Nu așa se fac căsătoriile în Franța.

— Nu mai este totuși ca altădată, când tinerii se luau după două întâlniri acasă la niște prieteni de familie, ca în Balzac?

— Poate nu așa, dar nu e o diferență chiar atât de mare, cel puțin în provincie…

— Mama îmi spunea să nu mă căsătoresc cu Edith. Dar eram îndrăgostit. *Ach, Liebe*…[8] Ar fi trebuit să putem crește și îmbătrâni împreună… Dar vin despărțirea, războiul, încercările și te pomenești legat de o copilă care are tot optsprezece ani, în timp ce tu…

Ridică brațele, apoi le lăsă să cadă.

— Uneori, doisprezece și alteori, o sută de ani…

— O, exagerați!

— Ba nu, militarul rămâne pueril în unele privințe, iar în altele e atât de bătrân, atât de bătrân... Nu mai are vârstă. E contemporan cu cele mai vechi lucruri de pe pământ, cu asasinarea lui Abel de către Cain, cu ospețele de canibali, cu Epoca de Piatră... În fine, să nu mai vorbim despre lucrurile astea. Iată-mă închis aici, în locul ăsta ca un mormânt... Ba nu...! Un mormânt într-un cimitir de țară, plin de flori, de păsări și de umbre fermecătoare, dar tot un mormânt... Cum puteți să trăiți aici tot anul?

— Înainte de război, mai ieșeam uneori...

— Însă pun prinsoare că nu călătoreați niciodată! Nu cunoașteți nici Italia, nici Europa Centrală... Abia dacă știți Parisul... Gândiți-vă la tot ce ne lipsește... muzeele, teatrele, marile concerte... Ah, cel mai mult regret concertele! Iar aici am doar un instrument nefericit la care nici măcar nu îndrăznesc să cânt de teamă să nu ofensez legitimele sensibilități franceze, zise el cu ranchiună.

— Dar cântați tot ce doriți, domnule... Uitați, sunteți trist, nici eu nu sunt veselă...! Așezați-vă la pian și cântați. Vom uita vremea de afară, absența, toate necazurile...

— Chiar vreți? Nu, am de lucru, zise el privind hărțile. Lasă! O să luați o carte, o să vă așezați lângă mine și o să ascultați! Nu cânt bine decât atunci când am public. Sunt foarte... Cum ziceți în Franța? Cabotin? Asta e?

— Da, cabotin. Felicitările mele pentru cunoștințele de limbă franceză!

Ofițerul se așează la pian. Soba încălzea și duduia domol, răspândind un miros plăcut de fum și de castane coapte. Picături mari de ploaie se rostogoleau pe geamuri ca niște

lacrimi. Casa era tăcută și pustie. Bucătăreasa plecase la vecernie.

„Ar fi trebuit să mă duc și eu, dar asta e!“ își zise Lucile. „Plouă prea tare.“ Se uita cum alergau pe clape mâinile delicate și albe. Inelul cu piatră roșie de pe deget îl jena pe cel care cânta. Îl scoase și i-l întinse mașinal lui Lucile. Ea îl luă și îl ținu un moment în palme, călduț încă de la contactul cu pielea lui. Îl ridică în lumina palidă și cenușie care intra pe fereastră. În transparența pietrei se distingeau două litere gotice și o dată. Se gândi la o amintire sentimentală. Ba nu! Data era 1775 sau 1795, nu se zărea foarte bine, dar era probabil o bijuterie de familie. Îl așeză încet pe masă. Își zise că probabil tot așa cânta și seara, lângă soție... Cum o chema? Edith? Ce bine cânta! Recunoștea unele bucăți. Întrebă cu timiditate:

— Bach, nu-i așa? Mozart?

— Sunteți muziciană?

— Nu, nu! Nu mă pricep deloc. Cântam puțin înainte de căsătorie, dar am uitat. Îmi place muzica. Aveți mult talent, domnule!

El o privi și zise grav, cu o tristețe care o surprinse:

— Da, cred că am talent.

Execută pe claviatură o serie de arpegii ușoare și săltărețe.

— Acum, ascultați asta!

Cânta și zicea încet:

— Iată cum e pe timp de pace, iată râsul tinerelor, sunetele vesele ale primăverii, apariția primelor rândunele care se întorc din țările calde... E într-un oraș din Germania, în martie, când zăpada abia începe să se topească. Iată susurul de izvor pe care îl face neaua topită când curge de-a lungul

străzilor vechi. Și-acum, pacea s-a sfârșit… Tobele, camioanele, pașii soldaților… Auziți? Auziți? Tropotul lent, înăbușit, inexorabil… Oameni în marș… Soldatul e pierdut printre ei… În locul acesta trebuie să fie un cor, un fel de cânt religios care nu s-a terminat încă. Acum, ascultați! Bătălia… Muzica e gravă, profundă, cumplită.

— O, ce frumos e! zise încetișor Lucile. Cât e de frumos!

— Soldatul moare și în clipa morții aude din nou corul acela, care nu mai vine dinspre pământ, ci este al cetelor divine… Ca acesta, ascultați… Trebuie să fie o muzică suavă și răsunătoare totodată. Auziți trompetele cerești? Auziți cum sună aceste trâmbițe care fac zidurile să se prăbușească? Dar totul se îndepărtează, slăbește în intensitate, piere, dispare… Soldatul a murit.

— Dumneavoastră ați scris asta? E creația dumneavoastră?

— Da! Voiam să devin muzician. Acum, s-a sfârșit!

— De ce? Doar războiul…

— Muzica este o amantă exigentă. N-o poți părăsi preț de patru ani. Când te întorci la ea, a fugit. La ce vă gândiți? întrebă el, văzând că Lucile îl privește fix.

— Cred… că individul n-ar trebui să fie sacrificat în felul ăsta. Mă refer la noi toți. Ni s-a luat prea mult! Iubirea, familia… E prea mult!

— Asta e, doamnă, problema principală a timpului nostru, fie că vorbim de individ sau de comunitate, pentru că, nu-i așa, războiul este opera comună prin excelență. Noi, germanii, credem în spiritul comunitar în sensul în care se spune că albinele au simțul stupului. Lui îi datorăm totul: sevă, strălucire, parfumuri, iubiri… Dar astea sunt considerații

foarte austere. Ascultați! O să vă cânt o sonată de Scarlatti. O cunoașteți?

— Nu. Cred că nu!

Și își zicea: „Individ sau comunitate?... Ei, Dumnezeule! Nu e ceva nou, n-au inventat ei asta. Cei două milioane de morți ai noștri din celălalt război au fost sacrificați tot «în spiritul stupului»! Au murit... Și după douăzeci și cinci de ani... Ce înșelătorie! Ce îngâmfare!... Există reguli care trasează destinul stupilor și al popoarelor, asta e tot! Probabil că și spiritul poporului este guvernat tot de legi pe care nu le știm sau de capricii de care n-aveam habar. Biata lume, atât de frumoasă și așa de absurdă! Ce e sigur e că peste cinci, zece sau douăzeci de ani, problema asta, cea a timpului nostru, după cum crede el, nu va mai exista, va fi înlocuită de altele... În timp ce muzica, răpăitul ploii în geam, trosnetele lugubre ale cedrului în grădina din față, ora aceasta atât de plăcută, de stranie, în mijlocul războiului, asta, asta, va rămâne așa... E eternă...“.

Germanul se opri brusc din cântat și întrebă privind-o:

— Plângeți?

Ea își șterse repede ochii plini de lacrimi.

— Îmi cer scuze. Muzica este indiscretă. Poate a mea vă amintește... de o persoană absentă?

Ea murmură fără să vrea:

— Nu, de nimeni! Tocmai asta-i... nimeni...

Tăcură. Bărbatul lăsă capacul pianului în jos.

— Doamnă, mă voi întoarce după război. Dați-mi voie să mă întorc. Toate certurile noastre între Franța și Germania vor fi vechi... uitate... cel puțin pentru cincisprezece ani. Voi suna într-o seară la ușă. O să-mi deschideți și n-o să mă

recunoașteți, pentru că o să fiu în haine civile. Atunci voi spune: „Eu sunt… ofițerul german… Vă amintiți? Acum e pace, fericire, libertate“. Vă răpesc. Plecăm împreună. Vă duc să vizitați multe țări. Eu, firește, o să fiu un compozitor celebru, dumneavoastră o să fiți la fel de frumoasă ca acum…

— Și soția dumneavoastră, și soțul meu, ce facem cu ei? întrebă ea forțându-se să râdă.

El fluieră încetișor.

— Cine știe unde vor fi? Dar noi? Însă, doamnă, vorbesc foarte serios! Mă voi întoarce.

— Mai cântați, zise ea după un scurt moment de tăcere.

— Nu. Destul! Prea multă muzică *ist gefährlich*… periculos. Acum, fiți o doamnă cu maniere și invitați-mă să iau ceaiul.

— Nu există ceai în Franța, *mein Herr*[9]. Vă ofer vin de Frontignan și biscuiți. Vă place?

— Da, da! Dar, vă rog, nu chemați servitoarea. Dați-mi voie să vă ajut să așezați masa. Spuneți-mi unde sunt fețele de masă. În sertarul acesta? Dați-mi voie să aleg. Știți bine că noi, germanii, nu avem deloc tact. Aș vrea-o pe cea roz… Nu!… Pe cea albă brodată cu floricele. Brodată de dumneavoastră?

— Sigur că da!

— Pentru restul, vă las să faceți cum știți.

— Ce bine! zise ea râzând. Unde vă e câinele? Nu-l mai văd.

— A plecat în permisie: e al regimentului, al tuturor camarazilor mei. Unul dintre ei, Bonnet, interpretul, cel de care avea a se plânge prietenul dumneavoastră de la țară, l-a luat cu el. Au plecat acum trei zile la München, dar noile dispoziții îi vor aduce înapoi.

— Apropo de Bonnet. Ați vorbit cu el?

— Doamnă, prietenul meu Bonnet e un om complicat. Dacă până acum a fost pentru el o distracție nevinovată, dacă soțul îl exasperează, e în stare să pună mai multă pasiune, *Schadenfreude*, înțelegeți? Ba chiar poate să se îndrăgostească de-a binelea, iar dacă femeia nu e serioasă...

— Nici nu poate fi vorba de asta! răspunse Lucile.

— Îl iubește pe bădăranul acela?

— Fără îndoială. De altfel, să nu credeți că dacă unele fete de-aici se lasă îmbrățișate de soldați, sunt toate la fel. Madeleine Labarie este o femeie cinstită și o bună franțuzoaică.

— Am înțeles, spuse ofițerul plecând capul.

O ajută pe Lucile să tragă masa mică lângă fereastră. Ea așează paharele de cristal vechi cu fațete groase, carafa cu dop din argint aurit, farfurioarele pictate. Erau de pe vremea primului imperiu și reprezentau scene militare: Napoleon trecând în revistă trupele, husari cu găitane aurii instalându-și tabăra într-o poiană, o paradă pe Champ-de-Mars. Germanul admiră culorile proaspete și desenele naive.

— Ce uniforme frumoase! Și ce mult mi-ar plăcea să am și eu un dolman brodat cu fir de aur ca husarii!

— Luați prăjituri, *mein Herr*! Sunt făcute în casă.

Germanul ridică privirea spre ea și zâmbi.

— Doamnă, ați auzit de cicloanele din mările Sudului? Iau forma (dacă am înțeles bine ce-am citit) unui soi de cerc, cu marginile formate din furtuni și centrul nemișcat, astfel încât o pasăre sau un fluture care s-ar găsi în mijlocul urgiei n-ar suferi deloc; nici măcar nu i-ar fi atinse aripile, în timp ce o urgie de nedescris s-ar dezlănțui în jurul lui. Priviți această

casă! Priviți-ne cum stăm și bem, desfătându-ne cu Frontignan și biscuiți, și gândiți-vă ce se petrece în lume!

— Prefer să nu mă gândesc, răspunse cu tristețe Lucile.

Totuși, simțea în suflet un fel de căldură pe care n-o mai simțise vreodată. Mișcările îi părerau mai ușoare, mai abile decât de obicei și-și auzea vocea ca și cum ar fi fost a unei străine. Era mai joasă, mai profundă și mai tremurătoare. Nu și-o recunoștea. Lucrul cel mai plăcut era izolarea aceea în mijlocul casei ostile și tihna aceea ciudată: nu va veni nimeni; nu vor fi nici scrisori, nici vizite, nici telefon. Chiar și orologiul, pe care uitase să-l întoarcă de dimineață (bătrâna doamnă Angellier va spune: „Bineînțeles, când nu sunt aici, totul se duce de râpă!“), orologiul, de ale cărui sunete grave și melancolice se temea, amuțise. În fine, furtuna defectase din nou centrala electrică; ținutul era lipsit preț de câteva ore de lumină și de radio. Radioul amuțit… Ce odihnitor…! Era imposibil să cedezi ispitei. Nu se mai puteau căuta Parisul, Londra, Berlinul, Bostonul pe cadranul neluminat. Nu se mai auzeau acele voci blestemate, funebre, ale unor oameni imposibil de văzut, care vorbeau despre nave scufundate, avioane explodate, orașe distruse, care aminteau numărul morților, anunțau deznodământul unor masacre… Preafericită uitare… Până seara, nimic, ore domoale, o prezență omenească, un vin ușor și parfumat, muzică, lungi momente de tăcere, fericirea…

13

O lună mai târziu, într-o după-amiază ploioasă, la fel ca cea pe care germanul și Lucile o petrecuseră împreună, Marthe anunță că doamnele Angellier au o vizită. În salon intrară trei persoane acoperite cu voal, purtând mantouri negre și pălării de doliu. Voalurile cădeau din creștetul capului aproape până la pământ, le izolau într-un fel de colivie lugubră și impenetrabilă. Doamnele Angellier nu prea primeau vizite. De emoție, bucătăreasa uitase să ia umbrelele vizitatoarelor. Fiecare ținea una în mână și lăsa să se scurgă pe ea, întredeschisă ca un caliciu, ultimele picături de ploaie care le șiroiau de pe voaluri, la fel cum bocitoarelor le curg lacrimile în urnele de piatră de pe mormintele eroilor. Doamna Angellier se uită o clipă mirată la siluetele acelea negre. Apoi exclamă surprinsă:

— Doamnele Perrin!

Familia Perrin (proprietara frumosului domeniu jefuit de germani) era „cea mai selectă din ținut“. Doamna Angellier avea față de cei ce purtau acest nume un sentiment asemănător cu cel pe care îl au unele față de altele persoanele din familii regale: certitudinea calmă că sunt între oameni de același sânge, cu aceleași valori, pe care îi pot despărți, desigur, divergențe trecătoare, dar care rămân uniți, în pofida războaielor sau a capriciilor miniștrilor, printr-o legătură indisolubilă, astfel că nu se poate nărui un tron în Spania fără ca tronul din Suedia să tremure în același timp. Când, în urma fugii unui notar din Moulins, familia Perrin pierduse nouă

sute de mii de franci, familia Angellier se înfiorase toată. Când doamna Angellier luase pe o nimica toată un pământ care „din toate timpurile“ aparținuse familiei Montmort, familia Perrin se bucurase. Acest atașament de clasă nu se putea compara cu respectul rece pe care li-l inspira burghezilor familia Montmort.

Cu un respect plin de afecțiune, doamna Angellier, care se ridicase ușor de pe fotoliu când o văzuse venind, o pofti pe doamna Perrin să ia loc. Nu simțea fiorul acela dezagreabil din clipele când intra în casă doamna de Montmort. Știa că doamna Perrin nu avea vreo problemă cu șemineul fals, mirosul de pivniță, obloanele pe jumătate trase, husele de pe mobilă, tapetul oliv cu frunze argintii de palmier. Totul era corect; le va oferi puțin mai târziu vizitatoarelor o carafă cu oranjadă și biscuiți pudrați. Doamna Perrin nu va fi șocată de meschinăria acestei gustări. Din contră, va vedea în ea o nouă dovadă a bogăției familiei Angellier, căci, cu cât ești mai bogat, cu atât ești mai avar. Va recunoaște în ea propria-i preocupare de a face economie și acea aplecare spre ascetism care e în natura burgheziei franceze și adaugă plăcerilor ei secrete și rușinoase o amărăciune tonică.

Doamna Perrin povesti despre moartea eroică a fiului ei ucis în Normandia în timpul avansului Germanei. Obținuse permisiunea să meargă la mormântul lui. Se plânse îndelung de prețul acestei călătorii și doamna Angellier îi dădu dreptate. Iubirea maternă și banii erau două lucruri diferite. Familia Perrin locuia acum la Lyon.

— Sărăcia e mare la oraș. Am văzut vânzându-se corbi și cu cincisprezece franci bucata. Unele mame le dau copiilor lor

supă de ciori. Și să nu credeți că vorbesc de muncitori! Nu, doamnă! E vorba de oameni ca mine și ca dumneavoastră!

Doamna Angellier oftă îndurerată; își imagina persoane cu care avea relații, familia ei, împărțind un corb la masă. Ideea avea ceva grotesc, infamant (pe când, dacă ar fi fost vorba de muncitori, ar fi zis doar „bieții amărâți“ și atâta tot).

— Dar cel puțin sunteți libere! Nu aveți germani în casă, în vreme ce noi găzduim unul. Un ofițer! Da, doamnă, în această casă, în spatele acestui zid, zise ea, arătând spre tapetul oliv cu frunze argintii de palmier.

— Știam, răspunde doamna Perrin cu oarecare stânjeneală. Am aflat de la soția notarului, care a trecut recent linia. Chiar în legătură cu asta am venit la dumneavoastră.

Toate privirile se îndreptară involuntar spre Lucile.

— Explicați-mi, doamnelor, zise cu răceală doamna Angellier.

— Mi s-a spus că acest ofițer se poartă cât se poate de corect.

— Într-adevăr.

— Și chiar a fost văzut de câteva ori vorbindu-vă cu multă politețe.

— Nu vorbește cu mine, zise doamna Angellier cu semeție. N-aș suporta. Recunosc că nu e o atitudine foarte rezonabilă (apăsă pe acest cuvânt), după cum mi s-a atras atenția, dar sunt mamă de prizonier și, în această calitate, nimeni nu m-ar putea face, nici pentru tot aurul din lume, să-l consider pe unul dintre acești domni altceva decât un dușman de moarte. Dar unele persoane sunt mai… cum să zic…? Mai suple în gândire, mai realiste poate… Și nora mea îndeosebi…

— Într-adevăr, îi răspund când mi se adresează, zise Lucile.

— Dar aveți dreptate, de o mie de ori dreptate! exclamă doamna Perrin. Draga mea, în dumneata îmi pun toate speranțele. Este vorba despre biata noastră casă! E complet distrusă, nu-i așa?

— Am văzut numai grădina… prin poarta de fier…

— Draga mea copilă, n-ai putea să vorbești să ni se înapoieze unele obiecte care se aflau acolo și la care ținem în mod deosebit?

— Eu, doamnă? Dar…

— Nu refuza! Ar trebui să vă duceți la domnii aceia și să interveniți în favoarea noastră. Firește, poate că totul e distrus, ars, dar nu pot să cred că vandalismul a fost împins până într-acolo încât să fie imposibil să găsim portrete, scrisori de familie sau mobile care nu au decât o valoare sentimentală…

— Doamnă, adresați-vă chiar dumneavoastră germanilor care stau în casă și…

— Niciodată! i-o tăie doamna Perrin, îndreptându-și semeață spatele. Nu voi trece în veci pragul casei mele cât va fi acolo dușmanul! E o chestiune de demnitate și de simțăminte… Mi-au ucis fiul, care tocmai intrase la Politehnică între primii șase… Până mâine, voi ocupa o cameră împreună cu fiicele mele la Hôtel des Voyageurs. Dacă poți face în așa fel încă să scoți de acolo unele obiecte de pe lista de care ți-o voi da, îți voi fi veșnic recunoscătoare. Dacă aș ajunge față în față cu un german (mă știu!), aș fi în stare să cânt „Marseilleza“ și să mă las deportată în Prusia, zise doamna Perrin cu voce tunătoare. N-ar fi o dezonoare, nici pe departe, dar am două fiice! Trebuie să mă păstrez pentru familie. De aceea, te implor, dragă Lucile, să faci ce poți pentru mine.

— Asta este lista, zise a doua fiică a doamnei Perrin.

O desfăcu și citi:

„Un lighean și o cană mare de apă din porțelan, cu monograma noastră și un model cu fluturi, un coș de salată, serviciul de ceai alb cu auriu (28 de piese, zaharnița nu mai avea capac), două poze înrămate ale bunicului:

— pe genunchii doicii;

— pe patul de moarte.

Coarnele de cerb aflate în anticameră, amintire de la unchiul Adolphe, farfuria de terci a mamei-mari (porțelan și argint aurit), proteza dentară de schimb a lui tata, pe care a uitat-o la toaletă, canapeaua din salon, neagră cu roz. În fine, în sertarul din stânga al biroului, a cărui cheie o am aici, prima pagină scrisă de fratele meu, scrisorile tatei către mama din timpul curei pe care o făcea tata la Vittel în 1924 (aceste scrisori sunt legate cu o panglicuță roz), toate fotografiile noastre“.

Citea într-o liniște funebră. Doamna Perrin plângea încetișor sub voal.

— E greu, e tare greu să vezi cum îți sunt smulse aceste lucruri la care țineai atât de mult… Te rog, draga mea Lucile, fă tot ce trebuie făcut. Fii convingătoare, abilă…

Lucile se uită la soacra ei.

— Acest… acest militar n-a venit încă acasă, zise doamna Angellier descleștându-și cu greu buzele. N-ai să dai ochii cu el în seara asta, Lucile, e prea târziu, dar vei putea să i te adresezi mâine dimineață și să-i ceri sprijinul.

— Am înțeles. O voi face.

Doamna Perrin o trase pe Lucile spre ea cu mâinile înmănușate.

— Mulțumesc, mulțumesc, dragă copilă! Și acum, o să ne retragem.

— Nu înainte să serviți ceva, spuse doamna Angellier.

— O, doamnelor, nu vrem să vă deranjăm!

— Nu vorbiți prostii…

Și se stârni un murmur domol și afabil în jurul carafei cu oranjadă și a biscuiților, pe care tocmai le adusese Marthe. Puțin mai înseninate, doamnele vorbiră despre război. Se temeau de victoria germanilor, dar n-o doreau nici pe cea a englezilor. În fond, voiau ca toată lumea să fie învinsă. Acuzau de toate relele apetența pentru plăceri care pusese stăpânire pe popor. Apoi, discuția se întoarse la problemele fiecăreia dintre ele. Doamna Perrin și doamna Angellier vorbiră despre bolile lor. Doamna Perrin povesti îndelung ultima criză de reumatism, doamna Angellier o ascultă cu nerăbdare și, îndată ce doamna Perrin se opri să-și tragă sufletul, zise: „Ca și mine…“. Apoi îi descrise criza ei de reumatism.

Fiicele doamnei Perrin își mâncau discret biscuiții. Afară ploua.

14

A doua zi dimineață, ploaia se oprise. Soarele lumina un pământ călduț, umed și fericit. Lucile, care nu putuse să doarmă, se așezase pe o bancă în grădină și pândea apariția germanului. Când îl văzu că iese din casă, se duse la el și îi spuse ce dorea. Amândoi se simțeau spionați de bătrâna doamnă Angellier și de bucătăreasă, fără a mai pune la

socoteală câteva vecine care, din spatele obloanelor închise, se uitau la cuplul care stătea în picioare pe o alee.

— Dacă binevoiți să mă însoțiți la locuința acestor doamne, zise germanul, voi ordona să fie căutate de față cu dumneavoastră obiectele pe care le cer. Dar mai mulți camarazi au fost cazați în această casă abandonată de proprietarii ei și cred că au pus-o la grea încercare. Să mergem să vedem…

Traversară târgușorul unul lângă altul și aproape fără să vorbească.

Lucile văzu fluturând la o fereastră de la Hôtel des Voyageurs voalul negru al doamnei Perrin. Toți îi priveau pe Lucile și pe însoțitorul ei cu un aer curios, dar complice și vag aprobator. Probabil știau că-i va smulge inamicului o fărâmă din cuceririle sale (sub forma unei proteze dentare, a unui serviciu de porțelan și a altor obiecte cu valoare menajeră sau sentimentală). O bătrână se apropie totuși de Lucile și-i spuse încet:

— E bine ce faci… E perfect! Ție cel puțin nu ți-e frică de ei…

Ofițerul zâmbi.

— Vă văd ca pe Iudita mergând să-l înfrunte pe Holofern în cortul lui. Sper că n-aveți intenții atât de rele ca această doamnă! Am ajuns. Vă rog să intrați, doamnă!

Deschise poarta grea de fier și în vârful ei sună un clopoțel tânguitor, care îi anunța cândva familiei Perrin sosirea vizitatorilor. Într-un an, grădina ajunsese să arate așa de neîngrijit, că ar fi întristat pe oricine ar fi văzut-o într-o zi mai frumoasă. Dar era o dimineață de mai după furtună. Iarba sclipea, aleile erau năpădite de margarete, albăstrele, de tot

felul de flori ude și sălbatice care străluceau în soare. Arbuștii crescuseră la întâmplare și tufe proaspete de liliac atinseră în trecere fața tinerei femei. Casa era ocupată de vreo zece soldați tineri și de toți copiii din târgușor, care petreceau zile încântătoare în vestibul (era întunecos, ca al familiei Angellier, cu un iz de mucegai, oglinzi verzui și trofee de vânătoare pe pereți). Lucile le recunoscu pe cele două fetițe ale rotarului, așezate pe genunchii unui soldat blond și râzând cu gura până la urechi. Băiețelul dulgherului se juca de-a calul pe spatele altui soldat. Patru țânci, între doi și șase ani, copiii din flori ai croitoresei, culcați pe parchet, împleteau coronițe din nu-mă-uita și din micile panseluțe albe și parfumate care mărgineau altădată atât de cuminți răzoarele de flori.

Soldații săriră în picioare și încremeniră în poziție de drepți, cu bărbia ridicată și corpul atât de încordat, încât li se vedeau venele de la gât tremurând ușor.

Ofițerul îi zise lui Lucile:

— Vă rog să fiți bună și să-mi dați lista. Căutăm împreună.

O citi și zâmbi.

— Să începem cu canapeaua. Trebuie să fie în salon. Presupun că salonul e aici?

Deschise o ușă și intrară într-o încăpere foarte mare, plină de mobile, unele răsturnate, altele rupte. Tablourile erau înșirate pe podea, de-a lungul pereților, iar unele fuseseră sparte cu cizma. Pe jos zăceau bucăți de ziare, paie (rămase probabil în urma fugii din iunie 1940) și țigări de foi pe jumătate fumate pe care le lăsase acolo invadatorul. Pe un soclu rămăsese un buldog împăiat, încoronat cu flori veștejite și cu botul rupt în două.

— Ce spectacol! exclamă Lucile întristată.

Cu toate astea, era ceva comic la acea încăpere, mai ales în figura plouată a soldaților și a ofițerului. Acesta surprinse privirea de reproș a tinerei femei și zise prompt:

— Părinții mei aveau o vilă pe malul Rinului. Soldații francezi au ocupat-o în timpul celuilalt război. Au distrus rarele și prețioasele instrumente muzicale care se păstrau în familia mea de două sute de ani și au făcut bucățele cărți care-i aparținuseră lui Goethe.

Lucile nu-și putu reține zâmbetul. Ofițerul se apăra pe un ton aspru și ofensat, ca un băiețel acuzat de o faptă rea, care răspundea cu indignare: „Dar, doamnă, nu eu am început, ceilalți…“.

Simțea o plăcere pur feminină, un fel de desfătare senzuală când vedea aerul acela copilăresc pe o față care era, la urma urmelor, a unui dușman de moarte, a unui războinic neînfricat. „Nu trebuie să uităm că suntem în mâinile lui“, își zise ea. „Suntem fără apărare. Viața și bunurile noastre sunt neatinse numai pentru că așa vrea el.“ Și i se făcu aproape teamă de sentimentele ce i se trezeau în suflet și care semănau cu ceea ce ar fi putut să simtă mângâind un animal sălbatic, o senzație aspră și foarte plăcută, un amestec de înduioșare și de spaimă.

Lucile vru să continue să se joace așa, se încruntă și zise:

— Ar trebui să vă fie rușine! Aceste case părăsite se aflau sub protecția armatei germane, a onoarei sale!

El asculta lovind ușor cu o nuia dosul cizmelor. Se întoarse spre soldați și-i mustră cu asprime. Lucile înțelese că le ordona să facă curat în casă, să repare ce fusese stricat, să spele podelele și mobila. Când vorbea în germană, mai ales pe tonul acesta de șef, vocea lui căpăta o sonoritate metalică și

tunătoare care oferea auzului femeii o plăcere asemănătoare cu aceea a unui sărut puțin brutal, care se termină cu o mușcătură. Își duse încetișor mâinile la obrajii fierbinți și-și zise: „Oprește-te! Abate-ți gândurile de la el, ai apucat pe-un drum primejdios…“.

Lucile făcu câțiva pași spre ușă.

— Nu stau aici. Mă duc acasă. Aveți lista. Puneți-i pe soldați să caute obiectele cerute.

El ajunse dintr-o săritură lângă ea.

— Vă implor, nu plecați supărată…! Totul se va repara pe cât posibil, vă dau cuvântul meu. Ascultați! Să-i lăsăm să caute. Vor încărca totul într-o roabă și vor duce toate obiectele la picioarele acelor doamne Perrin, sub ordinele dumneavoastră. Vă voi însoți ca să le prezint scuzele mele. Nu pot să fac mai mult. Între timp, haideți să mergem în grădină. O să ne plimbăm puțin și-o să vă culeg flori frumoase.

— Nu! Mă întorc acasă!

— Nu se poate! Le-ați promis acelor doamne să le înapoiați bunurile. Trebuie să supravegheați executarea ordinelor dumneavoastră, zise el prinzând-o de braț.

Ieșiseră din casă. Mergeau pe aleea mărginită de liliacul înflorit. Mii și mii de albine, bondari și viespi zburau în jurul lor, intrând în flori, sugând polenul și venind apoi să se așeze pe brațele și în părul tinerei femei; Lucile era puțin speriată și râdea nervos.

— Să ieșim de-aici. Nimeresc din pericol în pericol.

— Să mergem mai departe.

În fundul grădinii, îi găsiră din nou pe copiii din sat. Unii se jucau în mijlocul răzoarelor, printre tufele călcate în picioare, smulse. Alții, cățărați în peri, rupeau crăcile.

— Pui de barbari! zise Lucile. N-o să fie fructe anul ăsta.

— Da, dar florile sunt atât de frumoase!

Germanul întinse brațele spre copii, care le aruncară crengi pline de flori cu petale delicate.

— Luați-le, doamnă, vor arăta splendid într-o vază pe masă.

— N-aș îndrăzni în veci să trec pe drum cu crengi de pomi fructiferi, protestă Lucile râzând. Ia stați voi, ștrengarilor! Să vedeți cum o să pună polițistul mâna pe voi!

— N-are cum, răspunse o fetiță cu șorțuleț negru.

Mușca dintr-o tartină și se cățăra într-un copac de care se prindea cu picioarele pline de praf.

— N-are cum… Nemță… germanii n-o să-l lase să intre.

Peluza, care nu mai fusese cosită de două veri, era presărată cu gălbenele. Ofițerul se așeză pe iarbă și aruncă la pământ pelerina de un verde-pal bătând în gri, culoarea migdalei. Copiii veniseră după ei. Fetița cu șorțuleț negru culegea ciuboțica-cucului; aduna florile în buchete mari de un galben delicat și-și vâra năsucul în ele dar, aruncând în jur priviri malițioase și inocente totodată, nu-și lua ochii de la oamenii mari. Se uita la Lucile cu mare curiozitate, dar și cu un oarece aer critic: o privire ca de la femeie la femeie. „Pare să-i fie teamă“, își zicea ea. „Mă întreb de ce. Ofițerul nu e om rău. Îl știu bine. Îmi dă bănuți și data trecută mi-a adus mingea care se oprise între crengile cedrului înalt. Ce frumos e ofițerul ăsta! E mai frumos decât tata și decât toți băieții de la noi. Doamna are o rochie tare drăguță!“

Se apropie tiptil și atinse cu degetul murdar un volan al rochiei subțiri, simple, de muselină gri, împodobită doar cu gulerul mic și manșetele plisate de linou. Trase de stofă destul

de tare și Lucile se întoarse brusc. Fetița sări în spate, dar Lucile o privea cu ochi mari și speriați, ca și cum n-ar fi recunoscut-o. Fetița văzu că doamna era foarte palidă și îi tremurau buzele. Hotărât lucru, îi era teamă să fie singură cu neamțul. Ca și cum avea să-i facă vreun rău! Ofițerul îi vorbea foarte frumos. Dar, uite, îi strângea mâna atât de tare, încât nici gând să scape. Fetița își zise în treacăt că băieții, fie ei mici sau mari, sunt toți la fel! Le place să le necăjească pe fete și să le sperie. Se întinse în iarba înaltă, din care nu se mai vedea. Se simțea mică de tot și invizibilă, iar firele de iarbă o gâdilau pe gât, pe picioare, pe pleoape… Era tare plăcut!

Germanul și doamna vorbeau încet. Și el era acum alb ca varul. Din când în când, îi auzea vocea stridentă dar reținută, ca și cum ar fi vrut să strige sau să plângă, dar nu îndrăznea. Cuvintele lui nu aveau nici un sens pentru fetiță. Înțelese vag că vorbea despre soția lui și despre soțul doamnei. Îl auzi repetând de mai multe ori: „Dacă măcar ați fi fericită… Știu cum trăiți… Știu că sunteți singură, că soțul vă neglija… I-am întrebat pe oamenii de-aici“. Fericită? Așadar, doamna nu era fericită că avea rochii frumoase și o casă mare? În orice caz, nu voia să fie compătimită, ci doar să plece. Îi cerea insistent s-o lase și să tacă. Zău că nu-i mai era teamă! Lui îi era acum frică și, cu toate că avea cizme mari și un aer mândru, părea foarte intimidat. În clipa aceea, o buburuză se așeză pe mâna fetiței. O privi un moment. Îi venea s-o strivească, dar știa că e o gâză care-ți aduce ghinion dacă o omori. Așa că suflă numai peste ea, întâi încet, ca să-i ridice aripile fine, transparente și frumos desenate, apoi din toate puterile, încât gângania trebuia să se fi simțit ca un naufragiat pe o plută în mijlocul mării furtunoase. Buburuza își luă zborul.

— Vi s-a așezat pe braț, doamnă! strigă fetița.

Ofițerul și doamna își îndreptară iar ochii spre ea și o priviră fără s-o vadă. Ofițerul făcu totuși un gest agasat cu mâna, ca și cum ar fi alungat o muscă. „N-o să plec“, își zise sfidătoare fetița. „Întâi și-ntâi, ce fac aici? Un domn și o doamnă n-au decât să stea în salon.“ Răutăcioasă, trase cu urechea. Ce tot spuneau? „Niciodată n-am să vă uit“, zicea cu glas șoptit și răgușit ofițerul.

Un nor mare acoperea jumătate de cer. Florile, culorile proaspete și strălucitoare ale peluzei, totul parcă se stingea. Doamna smulgea floricele mov de trifoi și le mărunțea.

— E imposibil, zise ea, și lacrimile îi tremurau în glas.

Fetița se întrebă ce era imposibil.

— Și eu m-am gândit… Recunosc, nu vorbesc de iubire… Dar aș fi vrut un prieten ca dumneavoastră… N-am avut niciodată un prieten. N-am pe nimeni! Dar e imposibil.

— Din cauza oamenilor? întrebă ofițerul cu un dispreț suveran.

Ea îl privi mândră.

— Oamenii? Dacă față de mine m-aș simți nevinovată… Dar nu! Nu poate să existe nimic între noi.

— Ba sunt multe lucruri pe care nu le veți uita niciodată: ziua cu furtună, pianul, dimineața aceea, plimbările noastre în pădure…

— Ah, n-ar fi trebuit!

— Dar s-a întâmplat! Acum e prea târziu… Nu mai puteți face nimic! Toate astea s-au petrecut deja…

Fetița își sprijini fața de brațele îndoite și nu mai auzi decât un murmur îndepărtat, ca bâzâitul unei albine. Norul acela mare și străfulgerările soarelui fierbinte anunțau ploaia. Dacă

începea deodată să plouă, ce-ar fi făcut doamna și ofițerul? Ar fi fost hazliu să-i vadă alergând prin ploaie, ea, cu pălăria de pai, și el, cu pelerina verde și frumoasă! Dar ar fi putut să se ascundă în grădină. Dacă ar vrea să vină cu ea, le-ar arăta o alee printre carpeni, unde nu-i putea vedea nimeni. „Uite și amiaza!“ își zise ea, auzind clopotul care vestea rugăciunea de la prânz. „O să se ducă la masă? Ce mănâncă bogații ăștia? Brânză proaspătă ca noi? Pâine? Cartofi? Bomboane? Dacă le-aș cere bomboane?“ Se apropia deja de ei și voia să-i tragă de mânecă și să le ceară bomboane – micuța Rose era o fată îndrăzneață –, când văzu că se ridicaseră brusc și rămăseseră în picioare, tremurând. Da, domnul și doamna tremurau, ca ea când se cățăra în cireșul școlii și, cu gura plină de cireșe, auzea vocea învățătoarei, care striga: „Rose, hoață mică, coboară imediat!“. Dar ei n-o vedeau pe învățătoare, ci un soldat în poziție de drepți, care vorbea foarte repede în limba lui de neînțeles. Cuvintele sunau în gura lui ca un torent într-o albie plină de prundiș.

Ofițerul se îndepărtă de doamna palidă și abătută.

— Ce s-a întâmplat? Ce zice? murmură ea.

Ofițerul părea la fel de năucit ca ea; asculta fără să înțeleagă. În fine, un zâmbet îi ilumină fața palidă.

— Spune că au găsit tot, dar proteza dentară a bătrânului domn e ruptă, deoarece s-au jucat copiii cu ea: au vrut s-o bage în gura buldogului împăiat.

Ofițerul și doamna păreau să se desprindă treptat dintr-un fel de ritual și să revină cu picioarele pe pământ. Lăsară privirea în jos, spre micuța Rose și de data asta o văzură. Ofițerul o trase de ureche.

— Ce-ați făcut, neastâmpăraților?

Dar vocea îi era nesigură și în râsul doamnei răzbătea un fel de ecou, ca un tumult de suspine înăbușite. Râdea la fel ca oamenii cărora le-a fost foarte frică și, râzând, nu pot încă să uite că au scăpat de un pericol de moarte. Micuța Rose, foarte supărată, încerca zadarnic să fugă. „Proteza... da... bineînțeles... Am vrut să vedem dacă buldogul arată ca și cum ar vrea să muște cu dinții ăia albi și nou-nouți...“ Dar se temea de mânia ofițerului (văzut de aproape, părea foarte înalt și înspăimântător), așa că preferă să zică smiorcăindu-se:

— Nu, n-am făcut nimic... Nici n-am văzut proteza voastră.

De altfel, copiii apăreau din toate părțile. Glasurile lor tinere și ascuțite se confundau. Doamna imploră:

— Nu! Nu! Tăceți! Nu-i nimic! E deja grozav că s-a găsit restul.

O oră mai târziu, din grădina familiei Perrin ieșiră o trupă de țânci cu șorțulețe murdare, doi soldați germani care împingeau o roabă în care se găseau cești de porțelan într-un coș, o canapea cu picioarele în sus, trei întregi și unul rupt, un album învelit în pluș, colivia unui canar, pe care germanii o luaseră drept coșul de salată cerut de proprietari, și multe alte obiecte. În fine, la urmă veneau Lucile și ofițerul. Traversară întreg târgușorul sub ochii curioși ai femeilor, care băgau de seamă că nu-și vorbeau, nici măcar nu se priveau, și că erau livizi. Ofițerul părea rece și rezervat. Femeile șușoteau.

— I-a spus probabil de la obraz că e o rușine să aduci o casă în halul ăsta. Uite-l că turbează! Nu sunt obișnuiți să-i înfrunți. Și ea are dreptate! Nu suntem câini! E curajoasă tânăra doamnă Angellier, nu-i e teamă, ziceau femeile.

Dintre ele, una care păzea o capră (bătrânica aceea care le spusese doamnelor Angellier când se întorceau de la vecernie

în duminica Paștelui: „Germanii ăștia sunt tot ce poate fi mai rău“), o femeie mărunțică și blajină, cu părul alb și ochii albaștri, șopti trecând pe lângă Lucile:

— Așa, doamnă! Arătați-le că nu ne e frică! Prizonierul o să fie mândru de dumneavoastră, adăugă ea.

Apoi începu să plângă, dar nu fiindcă ar fi avut pe cineva prizonier, căci trecuse demult vârsta la care ar fi putut avea un soț sau un fiu în armată, ci pentru că prejudecățile supraviețuiesc pasiunilor și ea era patrioată și sentimentală.

15

Când se aflau față în față, bătrâna doamna Angellier și germanul făceau amândoi un gest instinctiv de retragere, care din partea ofițerului ar fi putut fi considerat semn de politețe, născut din dorința de a n-o deranja pe stăpâna casei cu prezența lui, dar care semăna mai curând cu saltul într-o parte al unui cal pur-sânge când vede o viperă la picioarele lui, în timp ce doamna Angellier nici măcar nu-și dădea osteneala să-și rețină fiorul care o străbătea și rămânea țeapănă, țintuită de spaima pe care o poate pricinui numai contactul cu un animal periculos și scârbos. Dar totul dura doar o clipă: buna educație are tocmai darul de a corecta reflexele naturii omenești. Ofițerul își îndrepta și mai mult spatele, trăsăturile lui căpătau o rigiditate, o seriozitate de automat, înclina capul și pocnea din călcâie. („Oh, salutul ăsta de prusac!“ murmura doamna Angellier fără să se gândească

deloc că, din partea unui om născut în Germania orientală, trebuia să se aștepte mai mult la un astfel de salut decât la sărutatul mâinii din partea unui arab sau la strângerea de mână a unui englez.) Doamna Angellier își împreuna mâinile pe burtă, cu un gest ca de călugăriță care veghează un mort și se ridică să salute un membru al familiei bănuit de anticlericalism, ceea ce făcea să-i treacă pe chip câteva umbre succesive: respect aparent („Sunteți stăpânul“), dezaprobare („Dar lumea te cunoaște, necredincios ce ești!“), supunere („Să renunțăm la aversiunea noastră în numele Domnului“) și, în fine, un fulger de bucurie feroce („O să vezi tu, amice, o să arzi în Iad în vreme ce eu mă voi odihni la pieptul lui Isus“). Acest ultim gând era de altfel înlocuit în mintea doamnei Angellier de dorința pe care o rostea în sinea ei de fiecare dată când zărea un membru al armatei de ocupație: „Sper să ajungă curând pe fundul Canalului Mânecii“. Asta pentru că în acea perioadă se aștepta o încercare de a invada Anglia, rostită în fiecare zi. Doamna Angellier își lua dorințele drept realitate, crezând chiar că îl vede pe german înecat, livid, umflat, aruncat de valuri, iar asta îi permitea să-și recapete figura omenească, să lase să i se ivească pe buze un zâmbet palid, ca ultima rază a unui astru care se stinge, iar când interlocutorul o întreba de sănătate, răspundea: „Mulțumesc. Sunt cât de bine e posibil“. Apăsa lugubru pe ultimele cuvinte, ceea ce însemna: „Cât de bine o permite starea dezastruoasă a Franței“.

Lucile pășea în spatele doamnei Angellier. În zilele acelea, tânăra era mai rece decât de obicei, mai distrată și mai îndărătnică. Înclina tăcută capul când trecea pe lângă german, care nu zicea nici el nimic dar, crezând că nu e văzut, se uita

lung după ea. Doamna Angellier părea să aibă ochi la spate căci îl surprindea mereu. Fără să întoarcă deloc capul, murmura furioasă către Lucile: „Nu-i da atenție. E tot aici“. Nu respira liber decât după ce se închidea ușa în urma lor. Atunci îi arunca nurorii sale o privire ucigașă și-i zicea tăios: „Azi nu te-ai pieptănat ca de obicei…“. Sau: „Ți-ai pus rochia nouă? Nu-ți stă bine cu ea!“.

Și totuși, în pofida urii pe care o simțea din când în când față de Lucile, doar pentru că ea era acolo și fiul ei, nu, în pofida a tot ce ar fi putut să ghicească, să presimtă, nu credea că e posibil să se înfiripe un sentiment tandru între nora ei și neamț. La urma urmelor, judecăm lumea după inima noastră. Avarul vede oamenii mânați de interes, iar desfrânatul, de obsesia dorințelor trupești. Pentru doamna Angellier, un german nu era un bărbat, ci o personificare a cruzimii, a perversității și a urii. Ar fi fost imposibil, absurd, ca alții să judece altfel. Nu și-o putea închipui pe Lucile îndrăgostită de un neamț, după cum nu-și putea imagina acuplarea dintre o femeie și un animal fabulos, cum ar fi licornul, dragonul sau balaurul. Nici germanul nu-i părea îndrăgostit de Lucile; doamna Angellier îi refuza ofițerului orice sentiment omenesc. Credea că prin privirile lui vrea să insulte și mai mult acea locuință franceză pe care o profanase deja, că simte o plăcere sălbatică să le vadă la cheremul lui pe mama și pe soția unui prizonier francez. Mai mult decât orice, o irita ceea ce ea numea „indiferența“ lui Lucile: „Încearcă noi pieptănături, îmbracă rochii noi! Chiar nu înțelege că germanul va crede că face asta pentru el? Ce lipsă de demnitate!“. Ar fi vrut să acopere fața nurorii ei cu o mască și s-o îmbrace cu un sac. Suferea că o vede frumoasă și

sănătoasă. Inima îi sângera: „Și, în timpul ăsta, fiul meu, fiul meu…“.

Într-o zi, avu totuși un moment de bucurie când îl întâlniră pe german în vestibul și văzură că e foarte palid și are brațul legat ostentativ de gât, după doamna Angellier. Se declară scandalizată când o auzi pe Lucile întrebând repede, aproape fără să vrea:

— Ce-ați pățit, *mein Herr*?

— Am căzut de pe cal. Un animal nărăvaș, pe care am încălecat pentru prima dată.

— Nu arătați deloc bine, zise Lucile, uitându-se la fața palidă a germanului. Mergeți să vă întindeți în pat.

— O, nu! E doar o zgârietură și de altfel…

Îi făcu semn să asculte regimentul care trecea pe sub ferestre.

— Manevre…

— Cum? Iar?

— Suntem în război, răspunse el.

Schiță un zâmbet și, după un salut scurt, plecă.

— Ce faci? izbucni cu răutate doamna Angellier.

Lucile dăduse perdeaua într-o parte și urmărea cu privirea soldații care se îndepărtau.

— Chiar îți lipsește de tot simțul decenței? Germanii trebuie să defileze prin fața ferestrelor și a obloanelor închise… Ca în 1870…

— Da, când intră pentru prima oară într-un oraș, dar din moment ce trec pe străzile noastre aproape zi de zi, am fi condamnați la un întuneric veșnic dacă am respecta întocmai tradițiile, răspunse Lucile agasată.

Era o seară furtunoasă. O lumină galbenă scălda toate figurile înălțate, toate gurile deschise din care ieșea un cântec cadențat, fredonat încet, parcă reținut, parcă înăbușit și care urma să izbucnească curând într-un cor sumbru și splendid. Oamenii din ținut ziceau:

— Au cântece surprinzătoare, antrenante, ai zice că sunt rugăciuni!

Spre apus, un fulger roșu brăzdă cerul, dând parcă o nuanță sângerie capetelor cu căști strânse cu o curelușă sub bărbie, uniformelor verzi și ofițerului călare aflat la comanda regimentului. Chiar și doamna Angellier era impresionată. Murmură:

— Dacă-ar putea să fie o prevestire…

Manevrele se terminară la miezul nopții. Lucile auzi poarta mare de la intrare deschizându-se și închizându-se. Recunoscu pașii ofițerului pe dalele din vestibul. Oftă. Nu putea să doarmă. Altă noapte chinuitoare! Acum, toate deveniseră la fel; insomnie zbuciumată și coșmaruri incoerente… La ora șase, era în picioare. Dar asta nu rezolva nimic. Făcea doar zilele mai lungi, mai pustii.

Bucătăreasa le aduse la cunoștință doamnelor Angellier că ofițerul se întorsese bolnav, că venise maiorul să-l viziteze, îl găsise cu febră și-i ordonase să stea în casă. La prânz, doi soldați germani se prezentară cu un prânz pe care rănitul îl refuză. Se închisese în camera lui. Nu stătea în pat. Putea fi auzit cum se plimbă prin încăpere și tropăitul monoton o irita atât de mult pe doamna Angellier, încât, contrar obiceiului, se retrase în camera ei imediat după dejun, deși în mod obișnuit până la patru făcea socoteli sau tricota în sufragerie, vara lângă fereastră, iarna lângă foc. Abia după ora patru urca la

etajul al doilea, unde își avea camera și unde nu ajungea niciun zgomot. Atunci, Lucile respira în voie până auzea din nou un pas ușor coborând scara, rătăcind prin casă la întâmplare, pare-se, apoi pierzându-se în adâncul etajului al doilea. Se întrebase uneori ce făcea soacra ei acolo, în umbră, pentru că închidea obloanele și ferestrele și nu aprindea lumina. Așadar, nu citea. De altfel, nu citea niciodată. Poate continua să tricoteze în întuneric! Făcea fulare pentru prizonieri, fâșii lungi și înguste pe care le lucra fără să se uite, cu o siguranță de orb. Se ruga? Dormea? Cobora la ora șapte, fără niciun fir de păr deranjat, dreaptă și tăcută în rochia ei neagră.

În ziua aceea și în următoarele, Lucile o auzi încuind ușa de la camera ei, apoi nimic; casa părea moartă. Numai pașii cadențați ai germanului rupeau tăcerea. Dar nu ajungeau până la urechile bătrânei doamne Angellier, la adăpost în spatele zidurilor groase, al draperiilor care înăbușeau sunetele. Era o încăpere mare și întunecoasă, plină de mobile. Doamna Angellier începea prin a o face și mai întunecoasă, închizând obloanele și trăgând perdelele, apoi se așeza într-un fotoliu mare cu tapițerie verde. Pe urmă își încrucișa mâinile subțiri pe genunchi. Închidea ochii. Uneori, pe obraji i se rostogoleau două-trei lacrimi strălucitoare, acele lacrimi ale bătrâneții care par să cadă cu regret, ca și cum vârsta ar fi recunoscut în sfârșit inutilitatea, vanitatea oricărui bocet. Le ștergea cu o mișcare aproape înverșunată. Își îndrepta spatele și-și vorbea încet. „Vino, nu ești obosit? Iar ai alergat după masă, cu stomacul plin. Ești leoarcă de nădușeală. Hai, vino, Gaston, așază-te pe taburetul tău! Aici, lângă mami. Vino, o să te pun să citești. Dar te poți odihni un moment, poți să-ți pui

capul pe genunchii mamei“, zicea ea domol, tandru, mângâind bucle imaginare.

Nu era delir sau început de nebunie – luciditatea și conștiința de sine nu-i fuseseră niciodată mai neclintite –, ci un fel de teatru voit, singurul care îi aducea o oarecare ușurare, ca cea pe care ne-o pot da vinul sau morfina. Recrea trecutul în întuneric, în tăcere. Scotea la lumină momente pe care le crezuse chiar ea uitate pentru totdeauna; dezgropa comori. Își reamintea o vorbă de-a fiului, o intonație a vocii, un gest al mânuțelor dolofane de bebeluș care, pentru o secundă, chiar anulau timpul. Nu era imaginație, ci realitatea însăși îi era înapoiată prin ceea ce avea nepieritor, deoarece nimic nu putea să împiedice toate acestea să fi avut loc. Absența, chiar moartea, nu erau în stare să șteargă trecutul. Un șorțuleț roz pe care îl purtase fiul ei, mișcarea cu care îi întinsese plângând mâna urzicată, toate astea existaseră și era în puterea ei, cât mai trăia, să existe din nou. Nu era nevoie decât de singurătate, de umbră și, în jurul ei, de acele mobile, de acele obiecte care îl cunoscuseră pe fiul ei. Își diversifica halucinațiile după cum dorea. Nu se mulțumea numai cu trecutul, ci lua în calcul și viitorul. Schimba prezentul după cum voia. Mințea și se înșela singură, dar minciunile erau plăsmuiri care-i aparțineau, le îndrăgea. Momente scurte, era fericită, o fericire ale cărei limite nu mai erau impuse de realitate. Totul era posibil, totul îi era la îndemână. Întâi, războiul se sfârșise. Acesta era punctul de pornire al visului, trambulina de pe care se lansa spre o bucurie fără margini. Războiul se sfârșise… Era o zi ca oricare alta… De ce nu ziua de mâine? Nu va ști nimic până în ultimul moment; nu mai citea ziarele, nu mai asculta radioul. Vestea va bubui ca

tunetul. Într-o dimineață, coborând la bucătărie, o va vedea pe Marthe făcând ochii mari de uimire: „Cum, doamna nu știe?“. Așa aflase despre capitularea regelui belgienilor, cucerirea Parisului, sosirea germanilor, armistițiu... Atunci, de ce nu și pacea? De ce nu: „Doamnă, se pare că s-a sfârșit! Se pare că au încetat luptele, că nu mai e război, că prizonierii vor veni acasă!“. Victoria englezilor sau a germanilor, n-avea importanță! Îi păsa numai de fiul ei. Albă la față, cu buzele tremurătoare și ochii închiși, zugrăvea tabloul în mintea ei, cu abundența de detalii pe care o regăsim în picturile nebunilor. Vedea fiecare rid fin de pe fața lui Gaston, pieptănătura, îmbrăcămintea, șnururile de la bocancii de soldat; îi auzea fiecare inflexiune a vocii. Întinse mâna șoptind: „Ei bine, intră! Nu-ți mai recunoști casa?“.

Lucile n-ar apărea în aceste prime momente, în care fiul ar fi numai al ei. Nu ar exagera cu sărutările și cu lacrimile. Ar cere să i se pregătească o masă bună, baia și imediat după aceea i-ar spune: „Să știi că m-am ocupat cu mare grijă de afacerile tale. Domeniul acela pe care ți-l doreai, lângă Étang-Neû, l-am luat, e al tău. Am cumpărat și pășunea lui Montmort, învecinată cu a noastră, pe care vicontele nu voia s-o dea pentru nimic în lume. Dar am așteptat momentul favorabil. Am obținut ce doream. Ești mulțumit? Ți-am pus la loc sigur aurul, argintăria, bijuteriile de familie. Am făcut totul, am înfruntat totul singură. Dacă ar fi trebuit să mă bazez pe soția ta... Nu sunt eu singura ta prietenă? Nu sunt singura care te înțelege? Dar du-te, fiule! Du-te la soția ta! Nu te aștepta la mare lucru de la ea. E o ființă rece și îndărătnică. Dar, împreună, vom ști s-o facem să se plece, căci singură nu puteam când se refugia în lungile ei tăceri. Tu ai însă dreptul

s-o întrebi la ce se gândește. Tu ești stăpânul, poți să ceri un răspuns. Hai, du-te la ea! Ia de la ea tot ce-ți aparține: frumusețea, tinerețea ei… Mi s-a spus că la Dijon… Nu trebuie, drăguțule! O amantă costă mult. Dar această absență îndelungată te va fi făcut să iubești mai mult vechea noastră casă…“.

— Oh, ce zile bune și liniștite vom petrece împreună! murmură doamna Angellier.

Se ridicase și mergea încet prin cameră. Ținea o mână imaginară; se sprijinea de un umăr imaginar.

— Vino, să coborâm! Am pregătit o gustare în sufragerie. Ai slăbit, fiule. Vino, trebuie să te refaci.

Deschise mașinal ușa și coborî scara. Da, așa va ieși seara din camera ei. Se va duce să-i surprindă pe copii. Îl va găsi pe Gaston într-un fotoliu lângă fereastră și pe soție alături de el, citindu-i. Era datoria, rolul ei să-l păstreze, să-l țină lângă ea. Când fusese în convalescență după febra tifoidă, Lucile îi citise ziarele. Vocea îi era blândă și plăcută auzului și ea însăși o ascultase uneori cu plăcere. O voce blândă și joasă… Dar n-o auzea? Haide, visa! Împinsese visul dincolo de limitele permise. Își recăpătă seriozitatea, făcu doi-trei pași, intră în sufragerie și îl văzu în fotoliul așezat lângă fereastră, cu mâna bolnavă pe brațul lui, cu pipa în gură, cu picioarele pe taburetul unde se așeza Gaston când era copil, îl văzu în uniforma lui verde pe invadator, pe inamic, pe german, iar Lucile, lângă el, citea cu glas tare dintr-o carte.

Urmă un moment de tăcere. Se ridicară amândoi. Lucile scăpă din mână volumul, care căzu pe podea. Ofițerul se repezi să-l ia de jos, îl puse pe masă și murmură:

— Doamnă, nora dumneavoastră a binevoit să-mi îngăduie să-i țin de urât un moment.

Bătrâna, foarte palidă, înclină capul.

— Sunteți stăpân aici.

— Și, pentru că am primit de la Paris un pachet cu cărți noi, mi-am permis…

— Sunteți stăpân aici, repetă doamna Angellier.

Se întoarse și ieși. Lucile o auzi spunându-i bucătăresei:

— Jeanne, n-am să mai cobor. Să-mi aduci masa în camera mea.

— Azi, doamnă?

— Azi, mâine, cât timp vor fi acești domni aici.

După ce se îndepărtă și nu i se mai auziră pașii în casă, germanul șopti:

— O să fie un adevărat paradis.

16

Vicontesa de Montmort suferea de insomnie. Avea spirit cosmic; toate marile probleme ale momentului găseau ecou în sufletul ei. Când se gândea la viitorul rasei albe, la relațiile franco-germane, la pericolul francmason și la comunism, îi fugea somnul. Șuvoaie reci îi străbăteau tot corpul. Se scula din pat. Ieșea în parc, după ce-și punea pe umeri o blană veche, roasă de molii. Nu ținea la toaletă, poate pentru că-și pierduse speranța de a mai corecta cu vreo rochie frumoasă o îmbinare de trăsături destul de nefericită – un nas lung și roșu, aproape diform, o piele plină de coșuri –, poate dintr-un orgoliu înnăscut, care o făcea să creadă în valoarea ei

nemaivăzută și să nu-și imagineze că e posibil să rămână ascunsă în ochii semenilor, nici măcar sub o pălărie deformată sau sub un mantou de lână tricotată (verde închis sau galben-verzui), pe care bucătăreasa ei l-ar fi respins îngrozită sau, în fine, poate din dispreț față de evenimentele de zi cu zi. „Ce importanță are asta, dragule?“ îi zicea ea cu blândețe soțului, când acesta îi reproșa că vine la masă cu pantofi desperecheați. Totuși, cobora brusc de pe înălțimile ei când trebuia să-i pună la treabă pe servitori sau să păzească proprietățile.

Când avea insomnii, se plimba prin parc recitând versuri sau dădea o tură pe la cotețul de păsări și inspecta cele trei zăvoare. Arunca o privire la vaci. De când cu războiul, nu mai creșteau flori pe peluze, căci vitele își petreceau noaptea acolo și, în lumina blândă a lunii, vicontesa străbătea grădina de zarzavat și număra tulpinile de porumb. Cineva fura. Înainte de război, cultura de porumb era aproape necunoscută în această regiune bogată, unde păsările erau hrănite cu grâu sau ovăz. Acum, agenții însărcinați cu rechiziționarea scotoceau podurile în căutarea sacilor cu grâu și femeile nu mai aveau boabe de dat la găini. Oamenii ceruseră plante de la castel, dar familia Montmort păstra întâi pentru ei, apoi pentru toți prietenii și toate cunoștințele lor din ținut. Țăranii se supărau. „Vă oferim un preț bun“, ziceau ei. De fapt, n-ar fi plătit nimic, dar nu asta era problema. În fond, o simțeau în mod nedeslușit; ghiceau că se lovesc de un fel de francmasonerie, o solidaritate de clasă care făcea ca ei și banii lor să vină abia după plăcerea de a-i îndatora pe baronul de Montrefaut sau pe contesa de Pignepoule. Neputând să cumpere, țăranii își luau singuri. Castelul nu mai avea paznici;

erau prizonieri și nu fuseseră înlocuiți, iar ținutul ducea lipsă de bărbați. Și nu se puteau găsi nici muncitori și materiale pentru consolidarea zidurilor care se dărâmau din zi în zi. Țăranii intrau prin spărturi, făceau braconaj, pescuiau în iaz, luau găini, lăstari de roșii sau coceni de porumb, în fine, se serveau după cum pofteau. Situația domnului de Montmort era delicată. Era primar și nu voia să și-i pună în cap pe cei pe care îi administra. Pe de altă parte, era atașat în mod firesc de proprietățile lui. Ar fi luat totuși hotărârea să închidă ochii dacă n-ar fi fost soția lui, care din principiu refuza orice compromis, orice slăbiciune.

— Cauți numai pacea, îi zicea ea cu lehamite soțului. Până și Isus Hristos a spus: „N-am venit să aduc pacea, ci paloșul“.

— Tu nu ești Isus Hristos, răspundea Amaury posac.

În familia lor, se stabilise de mult că vicontesa avea suflet de apostol și că vederile ei erau profetice. Amaury tindea să își însușească judecățile vicontesei, căci ea deținea averea familiei și ținea strânse băierile pungii. Așadar, o susținea cu fidelitate și ducea un război înverșunat împotriva braconierilor, a celor care furau din grădină, a institutoarei, care nu mergea la biserică, și a poștașului, bănuit că susținea „frontul popular“ în ciuda faptului că afișa cu ostentație, pe ușa cabinei telefonice, o fotografie a mareșalului Pétain.

Vicontesa se plimba așadar prin parc într-o noapte frumoasă de iunie și recita versuri pe care dorea să le audă rostite de Ziua Mamei de protejatele ei de la școala particulară. Ar fi dorit să compună ea însăși unele, dar era înzestrată pentru proză (în timp ce scria, afluxul de idei era atât de mare, încât adesea trebuia să pună tocul jos și să-și bage mâinile în apă rece ca să facă să coboare sângele care i

se urcase la cap), și mai puțin pentru versuri. Prin urmare, hotărî să înlocuiască poemul pe care ar fi dorit să-l compună spre slava Mamei franceze cu o invocație în proză. „O, mamă!“ va spune o elevă din clasele mici, îmbrăcată în alb, ținând în mână un buchet de flori de câmp. „O, mamă! Ce bine e să-ți văd chipul blând aplecat peste pătuțul meu, în timp ce afară bântuie furtuna! Cerul e negru peste lume, dar vor apărea zorii strălucitori. Zâmbește, o, mamă iubitoare! Privește, copilul tău îl urmează pe Mareșal, care ține de mână pacea și fericirea. Intră împreună cu mine în hora veselă a copiilor și a tuturor mamelor din Franța, jucată în jurul venerabilului Bătrân care ne redă speranța!“

Doamna de Montmort rosti cu voce tare aceste cuvinte, ce răsunară în parcul tăcut. Când îi venea inspirația, nu mai era stăpână pe ea. Se plimba de colo-colo cu pași mari. Apoi se trânti pe mușchiul umed și, strângându-și blana pe umerii slabi, medită îndelung. Meditația căpăta repede la vicontesă forma unor revendicări pasionate. De ce, înzestrată cum era, nu era înconjurată nici de admirație, nici de iubire? De ce fusese luată de soție pentru bani? De ce nu era simpatizată? Când trecea prin târgușor, copiii se ascundeau și rânjeau în spatele ei. Știa că i se spune „nebuna“. Era foarte dureros să fie detestată, după toată osteneala pe care și-o dăduse pentru țărani… Biblioteca (dar acele cărți alese cu dragoste, lecturi frumoase care înălțau sufletul, le lăsau reci, căci fetele cereau romane de Maurice Dekobra, ce generație!), filmele educative (nici filmele nu prea aveau succes!), o petrecere în parc în fiecare an, cu un spectacol pregătit de copiii de la școala particulară, dar îi ajunseseră la urechi critici acerbe. Erau supărați pe ea pentru că, în cazul în care vremea nu le

permitea să se hârjonească la umbra copacilor, le pregătea scaune în garaj! Ce-ar fi vrut oamenii ăștia? Doar nu era să-i primească în castel? Ei ar fi fost primii stânjeniți. Ah, spiritul nou, spiritul deplorabil care se răspândea în Franța! Numai ea știa să-l recunoască și să-i dea un nume. Poporul devenea bolșevic. Crezuse că înfrângerea îi va fi salvare, îl va abate de pe drumul periculos pe care o apucase, îl va forța să-și respecte din nou conducătorii... Dar, nu! Era mai rău ca niciodată.

Uneori, ea, patrioată înfocată, ajungea să se felicite pentru prezența dușmanului, își zise, ascultând pasul santinelelor germane pe drumul care mergea pe lângă parc. Cutreierau ținutul toată noaptea, în echipe de câte patru. Se auzeau în același timp clopotul de la biserică, sunet plăcut și intim, care legăna oamenii în visele lor, și tropăitul cizmelor, zornăitul armelor, ca într-o curte de închisoare. Da, vicontesa de Montmort ajunsese să se întrebe dacă nu trebuia să-i mulțumească bunului Dumnezeu că le permisese germanilor să intre în Franța. Nu că i-ar fi iubit, Dumnezeule mare! Nu putea să-i sufere, dar, fără ei... cine știe? Degeaba îi spusese Amaury: „Oamenii de-aici, comuniști? Păi, sunt mai bogați decât tine...“. Nu era vorba numai de bani sau de proprietăți, ci mai ales de pasiune. O simțea confuz, fără să poată să o explice. Poate că aveau doar o idee vagă despre ceea ce e cu adevărat comunismul, dar le trezea dorința de egalitate, pe care faptul că dețineau bani și terenuri o amplifica, în loc s-o satisfacă pe deplin. Pentru că le făcea rău, după cum ziceau ei, să aibă multe vite, să aibă bani de școală pentru fii și de ciorapi de mătase pentru fiice și, cu toate astea, să se simtă inferiori familiei Montmort. Țăranii considerau că nu li se

acordă destulă stimă, mai ales de când vicontele devenise primar. Bătrânul țăran dinaintea lui tutuia pe toată lumea, era avar, grosolan, aspru, jignea oamenii... Dar i se trecea cu vederea! Toți îi reproșau vicontelui de Montmort că se arată mândru și asta nu se iartă... Oare țăranii credeau că s-ar ridica în picioare când i-ar vedea că intră în sala primăriei, că i-ar însoți până la ușă, sau ce? Nu suportau nici un semn de superioritate, nici din naștere, nici a averii. Orice s-ar fi zis, nemții erau oameni de valoare. Un popor disciplinat, docil, își zise doamna de Montmort, în timp ce asculta aproape cu plăcere pașii cadențați care se îndepărtau și vocea răgușită strigând: „*Achtung*“[10] în depărtare... Trebuie să fi fost plăcut să ai terenuri mari în Germania, în timp ce aici...

Vicontesa era frământată de griji. Între timp, se făcea târziu și trebuia să intre în casă. Deodată, văzu – i se păru că vede – o umbră care se mișca pe lângă zid, se lăsa în jos, dispărea către grădina de zarzavat. În sfârșit, avea să-l prindă pe unul dintre hoții de porumb. Tresări de plăcere. Nu simți nici un moment teamă, iar asta era caracteristic pentru ea. Amaury se temea de agresiuni, vicontesa, nu... Pericolul trezea în ea pofta de vânătoare. Urmări umbra care se ascundea după trunchiurile copacilor; înainte, căutase pe la baza zidului și găsise o pereche de saboți ascunși sub mușchi. Hoțul umbla în pâslari, ca să facă mai puțin zgomot. Vicontesa se suci în așa fel încât, atunci când el ieși din grădina de zarzavat, ajunse chiar în fața ei. Hoțul dădu imediat să fugă, dar ea îi strigă cu voce disprețuitoare:

— Saboții tăi sunt la mine, prietene! Jandarmii vor ști să descopere ai cui sunt.

Atunci bărbatul se opri, se întoarse către ea și vicontesa îl recunoscu pe Benoît Sabarie. Rămaseră tăcuți unul în fața celuilalt.

— Frumos! zise vicontesa, cu un glas care tremura de ură.

Îl detesta. Dintre toți țăranii, el era cel mai insolent, cel mai nervos. Pentru fân, vite, demarcații, pentru te miri ce și mai nimic, castelul și ferma duceau o luptă de gherilă permanentă. Vicontesa zise cu indignare:

— Ei bine, băiete, acum știu cine e hoțul! Îl voi anunța pe primar. O să te căiești!

— Auziți, eu vă tutuiesc? Luați-vă plantele! zise Benoît, aruncându-le pe jos, unde se împrăștiară în lumina lunii. Nu vrem noi să plătim? Credeți că nu avem destui bani? De când vă tot cerem să ne faceți o favoare... Ce v-ar costa? Dar nu! Preferați să ne vedeți crăpând!

— Hoțule, hoțule, hoțule! striga în acest timp vicontesa, cu o voce foarte ascuțită. Primarul...

— Eh, nu mai pot eu de primar! N-aveți decât să-l aduceți încoace! O să i-o spun în față.

— Îndrăznești să-mi vorbești pe tonul ăsta?

— Oamenii s-au săturat de voi, dacă vreți să știți! Aveți de toate și nu dați nimic! Lemnele voastre, fructele voastre, peștele vostru, vânatul vostru, găinile voastre nu le-ați vinde, nu le-ați da nici pe bani, nici pe aur. Domnul primar ține discursuri sforăitoare despre întrajutorare și altele. Vezi să nu! Castelul vostru e plin din pivniță până-n pod, se știe, s-a văzut. Vă cere cineva pomană? Asta vă și supără! De pomană ați da, pentru că v-ar plăcea mult să-i umiliți pe săraci, dar când vine omul să vă ceară o favoare, de la egal la egal, să plătească și să ia, ioc! De ce n-ați vrut să-mi vindeți plantele?

— Mă privește! Cred că sunt la mine acasă, insolentule!

— Porumbul ăsta nu era pentru mine, jur! Mai bine mor decât să cer ceva de la oameni de felul vostru. Era pentru Louise, care are soțul prizonier, ca s-o ajut, pentru că eu îi ajut pe alții!

— Furând?

— Dar ce altceva ați vrea să facem? Sunteți prea răi și prea avari. Ce altceva ați vrea să facem? repetă el furios. Nu vin numai eu să mă servesc de-aici. Tot ce refuzați fără motiv, din pură răutate, se ia. Și nu s-a terminat. Stați să vină toamna! Domnul primar o să vâneze cu nemții…

— Nu-i adevărat! E o minciună! Niciodată n-a vânat împreună cu nemții.

Vicontesa bătea din picior, furioasă la culme. Iar calomnia asta stupidă! Germanii îi invitaseră pe amândoi, e adevărat, la una dintre partidele lor de vânătoare iarna trecută. Refuzaseră, dar nu putuseră să nu ia parte la masa de la finalul zilei. Vrând-nevrând, erau obligați să respecte politica guvernului. Și, la urma urmelor, acei ofițeri germani erau oameni bine-crescuți! Nu limba, legile, obiceiurile sau principiile despart sau unesc ființele, ci felul identic în care țin cuțitul și furculița!

Benoît continuă:

— La toamnă o să vâneze alături de nemți, dar eu o să vin iar în parcul vostru și n-o să mă jenez nici la iepuri, nici la vulpi. Puteți să puneți administratorul, paznicii și câinii pe urmele mele! N-o să fie mai șireți decât Benoît Sabarie! Au tot alergat după mine toată iarna fără să mă prindă!

— N-o să mă duc nici la administrator, nici la paznici, ci la nemți. De ăștia te temi, nu? Faci pe grozavul, dar când vezi o

uniformă germană, o lași mai moale!

— Să știți că eu am luptat cu nemțălăii în Belgia și pe Somme! Nu ca soțul dumitale! El unde a făcut războiul? În birouri, unde freca lumea la cap!

— Ce om vulgar!

— A stat la Chalon-sur-Saône din septembrie până în ziua în care au venit germanii. Și-atunci a șters-o. Ăsta a fost războiul lui!

— Ești… Ești abominabil! Pleacă sau strig! Pleacă sau strig după ajutor!

— Așa, chemați-i pe nemțălăi! Vă pare cum nu se poate mai bine că sunt aici, nu? Fac poliție, vă păzesc proprietățile. Rugați-vă la Dumnezeu să stea mult, pentru că în ziua în care o să plece…

Nu-și sfârși vorbele. Îi smulse deodată saboții, încălțările incriminatoare pe care ea le ținea în mână, îi puse în picioare, sări peste zid și dispăru. Aproape imediat, se auziră pașii germanilor care se apropiau.

„O, sper că l-au prins! Sper că l-au ucis“, își zicea vicontesa alergând spre castel. „Ce om! Ce nație de om! Ce oameni josnici! Ăsta e bolșevismul, ăsta e, Dumnezeule mare! Ce-a devenit poporul! Pe timpul lui tata, un braconier prins în pădure plângea și cerea iertare. Firește, era iertat. Tata, care era bunătatea întruchipată, urla, tuna și fulgera, pe urmă îi dădea un pahar cu vin în bucătărie… Am văzut asta de nu știu câte ori în copilărie! Dar țăranul era sărac atunci. De când are bani, s-ar zice că i s-au trezit toate instinctele rele. Auzi, «Castelul plin din pivniță până-n pod»“, repetă ea furioasă. „Ei, da! Și la el? Sunt mai bogați ca noi. Ce vor? Îi macină invidia, sentimentele josnice. Acest Sabarie e un om periculos.

S-a lăudat că vine să vâneze la noi! Înseamnă că și-a păstrat pușca! E în stare de orice. Dacă face o faptă necugetată, dacă omoară un german, întregul ținut va răspunde pentru atentat și în primul rând primarul! Oamenii ca el ne aduc toate nenorocirile de pe lume. E o datorie să-l denunți. O să-l fac pe Amaury să înțeleagă asta și... dacă e nevoie, am să mă duc chiar eu la Comandatură. Cutreieră pădurea noaptea, încâlcând cu insolență regulamentele, are o armă de foc, s-a zis cu el!“

Se repezi în dormitor, îl trezi pe Amaury, îi povesti tot ce se întâmplase și adăugă:

— Uite unde-am ajuns! Sunt sfidată, furată, insultată chiar în casa mea! Bine, toate astea sunt nimic! Pot oare să mă ofenseze pe mine injuriile unui țăran? Dar acest om e periculos. E gata de orice. Sunt sigură că dacă nu aveam prezența de spirit să tac, dacă i-aș fi strigat pe germanii care treceau pe drum, ar fi fost în stare să sară cu pumnii la ei sau chiar...

Scoase un țipăt și păli.

— Avea un cuțit în mână. Am văzut cum îi lucea lama, sunt sigură! Îți imaginezi ce s-ar fi întâmplat pe urmă? Asasinarea unui german, noaptea, în parcul nostru? Du-te să dovedești că n-ai niciun amestec! Amaury, datoria ta se înțelege de la sine. Trebuie să acționezi. Acest om are arme în casă, pentru că s-a lăudat că a vânat toată iarna în parc. Arme! Deși germanii au spus de nu știu câte ori că nu vor mai tolera asta! Dacă le ține în casă, înseamnă că se pregătește pentru ceva rău, cu siguranță un atentat! Îți dai seama?

În orașul vecin, fusese ucis un soldat german și notabilitățile (în primul rând primarul) fuseseră întemnițate

până la descoperirea făptașului. Într-un mic sat, la unsprezece kilometri de-acolo, un puști beat, de șaisprezece ani, lovise cu pumnul o santinelă care voia să-l aresteze fiindcă circula după ora permisă. Băiatul fusese împușcat, dar nu numai atât! La urma urmelor, dacă ar fi respectat regulamentul, nu s-ar fi întâmplat nimic, dar primarul, considerat răspunzător pentru oamenii din sat, abia scăpase să nu fie omorât și el.

— Un briceag, bombăni Amaury.

Dar ea nu asculta.

— Încep să cred, zise Amaury, îmbrăcându-se cu mâini tremurătoare (era aproape ora opt), că n-ar fi trebuit să accept acest post.

— Sper c-ai să te duci să faci plângere la jandarmerie!

— La jandarmerie? Ești nebună! Se vor ridica toți împotriva noastră. Știi că pentru oamenii ăștia a lua ceea ce ți se refuză pe bani lichizi nu înseamnă furt. E o farsă bună. Ne vor face viața imposibilă. Nu, mă duc imediat la Comandatură. Le voi cere să țină povestea asta secretă, ceea ce vor face cu siguranță, pentru că sunt discreți și vor înțelege situația. Se vor duce să scotocească la familia Sabarie, vor găsi cu siguranță o armă și…

— Ești sigur că vor găsi?

— Oamenii ăștia se cred foarte vicleni, dar le cunosc eu ascunzătorile… Se laudă la cârciumă, după ce beau. Podul, beciul sau cotețul porcilor. Benoît o să fie arestat. O să le cer germanilor să promită că nu va fi aspru pedepsit. O să se aleagă cu câteva luni de închisoare. O să scăpăm de el în timpul ăsta și pe urmă îți garantez c-o să stea cuminte. Germanii sunt înțeleși să-i domolească. Dar oare ce au? izbucni deodată vicontele, care în acel moment era în cămașă

și pânza îi cădea peste pulpele goale. Ce-au în cap? De ce nu pot să stea liniștiți? Ce li se cere? Să tacă, să stea locului. Dar ei, nu! Cârtesc, cârcotesc, se dau zmei! Poți să-mi spui ce câștigă? Am fost învinși, nu-i așa? Păi să stăm cu capul la cutie! Zici că o fac intenționat, ca să mă calce pe nervi. Am reușit, după multe eforturi, să mă pun bine cu germanii. Gândește-te că nu găzduim niciunul la castel. E o mare favoare. Iar ținutul... Mă rog, fac ce pot pentru el... Nu mai am somn... Germanii se poartă corect cu toți. Salută femeile, mângâie copiii. Plătesc cu banii jos. Ei bine, nu! Tot nu e destul! Dar ce-ar vrea? Să ne dea înapoi Alsacia și Lorena? Să se transforme în republică sub președinția lui Léon Blum[11]? Ce? Ce?

— Nu te enerva, Amaury. Uite, eu sunt calmă. Fă-ți datoria fără să speri vreo răsplată, decât din ceruri. Crede-mă, Dumnezeu știe ce-i în inimile noastre.

— Știu, știu, dar mi-e greu, răspunse vicontele oftând cu amărăciune.

Și, fără să mai stea la masă (i se pusese un nod în gât și era convins că n-ar putea să înghită nimic, după cum îi zise soției sale), plecă și, în cel mai mare secret, ceru audiență la Comandatură.

17

Armata germană ceruse rechiziționarea cailor: o iapă valora atunci vreo șaizeci-șaptezeci de mii de franci. Germanii plăteau (promiteau să plătească) jumătate din sumă. Se

apropia vremea muncilor agricole și țăranii îl întrebau cu amărăciune pe primar cum se vor descurca.

— Cu mâinile, nu? Să știți că dacă nu suntem lăsați să muncim, orașele o să crape de foame.

— Dar, prieteni, eu nu pot să fac nimic! se tânguia primarul.

Țăranii, chiar dacă știau că nu putea să facă într-adevăr nimic, tot aveau pică pe el. „Vicontele o să se descurce, o să se înțeleagă cu ei, n-o să se atingă de afurisiții lui de cai!“ Totul mergea prost. Cu o zi înainte, începuse să bată un vânt de furtună. Grădinile bălteau de ploaie. Grindina distrusese ogoarele. De dimineață, Bruno plecă de la casa familiei Angellier călare ca să meargă în orașul vecin, unde trebuia să aibă loc rechiziționarea. Văzu un peisaj devastat, bântuit de ploaia torențială. Teii mari de pe promenadă erau scuturați violent, gemeau și trosneau ca niște catarge. Totuși, Bruno se simțea vesel în timp ce galopa pe drum; aerul rece, tare și curat i-l amintea pe cel din Prusia Orientală. Ah! Când va revedea câmpiile, iarba palidă, bălțile, extraordinara frumusețe a cerului primăvara… primăvara târzie din ținuturile din nord… cerul de chihlimbar, norii de sidef, trestii, pâlcuri rare de mesteceni…? Când va vâna din nou bâtlani și fluierari? Întâlni pe drum cai și călăreți, porniți din toate satele, din toate târgușoarele, de pe toate domeniile din regiune, pentru a se duce la oraș. „Animale frumoase, dar prost îngrijite“, își zise el. Francezii – de altfel, toți civilii – nu se pricepeau deloc la cai.

Se opri o clipă ca să-i lase să treacă. Șerpuiau pe drum în grupuri mici. Bruno cântărea animalele cu o privire atentă; căuta unele potrivite pentru război. Cele mai multe vor fi

trimise în Germania pentru muncile agricole, dar altele vor cunoaște șarjele furioase din nisipurile Africii sau de pe plantațiile de hamei din Kent. Numai Dumnezeu știa încotro va bate de-acum vântul războiului. Bruno își aminti nechezatul cailor speriați din orașul Rouen în flăcări. Ploua. Țăranii mergeau cu capul în jos, ridicându-l puțin când îl vedeau pe călărețul nemișcat, cu pelerina verde pe umeri. Un moment, privirile li se întâlneau. „Ce începți sunt, ce neîndemânatici!“ își zicea Bruno. Vor ajunge cu o întârziere de două ore. Când se va putea așeza la masă? Va trebui să se ocupe întâi de cai. „Da, haideți, haideți odată!“ murmură el lovindu-și nerăbdător cizmele cu cravașa, abținându-se să strige cât îl ținea gura ordine ca la manevre. Prin fața lui treceau bătrâni, copii și chiar câteva femei; cei din același sat mergeau împreună. Apoi urma un gol. Spațiul și tăcerea erau umplute atunci numai de rafalele de vânt. Profitând de o astfel de pauză, Bruno își mână calul în galop înspre oraș. În spatele lui se formă la loc șirul domol. Țăranii nu vorbeau. Tinerii fuseseră luați. Fuseseră luate pâinea, grâul, făina și cartofii dulci. Fuseseră luate benzina și automobilele… Acum, și caii! Mâine ce le mai luau? Unii dintre ei erau pe drum de la miezul nopții. Mergeau cu capul în pământ, aduși de spate, cu chipul împietrit. Degeaba îi spuseseră primarului că se terminase, că n-o să mai facă nimic, știau foarte bine că muncile agricole trebuie duse la bun sfârșit și recolta, îngrijită. Trebuia să mănânce. „Și eram atât de fericiți!“ își ziceau ei. Germanii… o turmă de animale… Totuși, ce e drept, e drept… Era război… Totuși, o să mai dureze mult, Dumnezeule? O să mai dureze mult? murmurau țăranii, privind cerul înnegurat.

Pe sub ferestrele lui Lucile trecuseră toată ziua cai și oameni. Își astupa urechile ca să nu-i mai audă. Nu voia să știe nimic. Se săturase de viziunile războiului, de imaginile acelea sumbre! O tulburau, îi sfâșiau inima. N-o lăsau să fie fericită. Fericită, Dumnezeule mare! „Ei bine, da, războiul, prizonierii, văduvele, mizeria, foamea, ocupația!“ își zicea ea. „Și ce dacă? Nu fac nimic rău. Îmi e prietenul cel mai respectuos, avem cărțile, muzica, lungile noastre conversații, plimbările prin pădure… Ideea războiului, a acelei nenorociri universale, face ca toate astea să pară vinovate. Dar el nu e mai vinovat decât mine de război! Nu e vina noastră. Să fim lăsați în pace… Să fim lăsați!“ Se speria uneori și chiar se mira când simțea în inima ei o astfel de revoltă – împotriva soțului, a soacrei, a gurii satului, a acelui „spirit de stup“ despre care vorbea Bruno. Un roi zumzăitor, vătămător, care se supunea unor scopuri necunoscute… Îl ura… „N-au decât să se ducă unde vor. Eu o să fac ce-mi place. Vreau să fiu liberă. Îmi doresc nu atât libertatea exterioară, aceea de a călători, de a părăsi această casă (deși ar fi o fericire inimaginabilă!), cât libertatea interioară, să-mi aleg singură direcția, să mă țin de ea, să nu urmez roiul. Urăsc așa-zisul spirit comunitar cu care ni se împuie capul. Germanii, francezii, gaulliștii se înțeleg toți într-o privință: trebuie să trăiești, să gândești, să iubești împreună cu ceilalți, în funcție de un stat, de o țară, de un partid. Doamne Dumnezeule, dar eu nu vreau! Sunt o biată femeie inutilă. Nu știu nimic, dar vreau să fiu liberă! Devenim sclavi. Războiul ne trimite ici sau colo, ne ia bunăstarea, ne smulge pâinea de la gură. Să mi se lase măcar dreptul să-mi judec singură destinul, să râd de el, să-l înfrunt, să scap de mâna lui dacă pot. Un sclav? Mai bine asta decât un câine care se crede

liber când merge în spatele stăpânului. Nici măcar nu sunt conștienți de sclavia lor“, își mai zise ea, ascultând zgomotul pe care îl făceau oamenii și caii. „Și eu voi semăna cu ei dacă mila, solidaritatea, «spiritul de stup» mă vor obliga să resping fericirea.“ Ce plăcută era, Doamne, prietenia dintre ea și german, ce plăcut era secretul, o lume ascunsă înăuntrul casei ostile! Se simțea atunci o ființă omenească mândră și liberă. Nu le permitea semenilor să-i încalce domeniul. „Nimeni! Asta nu privește pe nimeni! Să se bată, să se urască! Ce dacă tatăl meu și al lui au luptat pe vremuri unul împotriva celuilalt? Ce dacă l-a făcut cu mâna lui prizonier pe soțul meu (gând obsedant pentru nefericita mea soacră)? Ce dacă? Eu și cu el suntem prieteni.“ Prieteni? Traversă vestibulul întunecos, se apropie de oglinda de pe comodă, aflată într-o ramă de lemn negru. Își privi ochii întunecați și gura tremurătoare. Zâmbi. „Prieteni? Mă iubește“, șopti ea. Își apropie buzele de oglindă și sărută încetișor imaginea. „Sigur că da, te iubește. Nu-i datorezi nimic soțului care te-a înșelat, te-a neglijat. E prizonier, soțul tău e prizonier și lași un german să se apropie de tine, să ia locul celui absent? Ei bine, da! Și ce dacă? Pe absent, pe prizonier, pe soț nu l-am iubit niciodată. Să moară! Să dispară! Ei, haide, gândește-te“, continuă ea, cu fruntea sprijinită de oglindă, imaginându-și că vorbea într-adevăr unei părți din sine necunoscute până atunci, invizibile, pe care o zărea pentru prima oară, o femeie cu ochi căprui, gură mică și tremurătoare, o flacără în obraji, o femeie care era ea și nu era chiar ea. „Ia să ne gândim… rațiunea… glasul rațiunii… Ești o franțuzoaică rațională… Unde te-ar duce asta? E militar, e căsătorit, va pleca, cu ce te-alegi? Ei bine, chiar dacă n-ar fi decât o clipă de fericire, nici măcar de fericire, ci

de plăcere… Știi măcar ce e aia?“ Se uita fascinată la imaginea ei din oglindă, iar asta îi făcea plăcere și o înspăimânta în același timp.

Auzi pașii bucătăresei în cămara cu provizii de lângă vestibul. Făcu o mișcare speriată și o porni prin casă fără vreo țintă anume. Ce casă imensă și pustie, Dumnezeule! Soacra, după cum promisese, nu mai ieșea din camera ei, mânca sus. Dar i se părea c-o vede chiar și când nu era acolo. Casa era imaginea ei, partea cea mai adevărată din ființa sa, așa cum partea cea mai adevărată din Lucile era tânăra îndrăgostită, îndrăzneață, veselă, deznădăjduită, care îi zâmbea adineauri în oglinda cu ramă neagră… (Dispăruse, lăsase în urmă doar o fantomă fără viață, pe acea Lucile Angellier care rătăcea prin camere lipindu-și fața de geamuri, punând mașinal la locul lor obiectele urâte și inutile care împodobeau șemineurile.) Ce vreme! Aerul era apăsător, cerul, plumburiu. Teii înfloriți erau scuturați de rafale de vânt rece. „O cameră, o casă numai a mea, o cameră perfectă, aproape goală, o lampă frumoasă…“, își zicea Lucile. „Dacă aș închide obloanele aici, dacă aș aprinde lumina ca să nu văd vremea de afară? Jeanne ar veni să mă întrebe dacă nu sunt bolnavă. Mi-ar anunța soacra, care ar cere să se stingă toate becurile și ar trage perdelele, pentru că electricitatea e scumpă. Nu pot să cânt la pian: ar fi o ofensă adusă celui absent. M-aș duce în pădure, chiar dacă plouă, dar ar afla toată lumea și ar zice că a înnebunit Lucile. Aici, la noi, asta ar fi de-ajuns ca să închizi o femeie la casa de nebuni.“ Râse amintindu-și de o tânără despre care i se spusese că părinții o închiseseră într-o casă de sănătate pentru că ieșea în nopțile cu lună și alerga până la iaz. „Împreună cu un băiat, s-ar mai înțelege! Ar fi o faptă urâtă, firește… Dar, singură?

Înseamnă că era nebună!“ Iazul noaptea… Iazul pe o ploaie torențială. O, oriunde, departe de-aici!… În altă parte… Caii aceia, oamenii aduși de spate și resemnați trecând prin ploaia torențială! Se îndepărtă hotărâtă de fereastră. Degeaba își zisese: „Nu există nimic comun între ei și mine“, simțea că există totuși o legătură invizibilă.

Intră în camera lui Bruno. Cu inima bătându-i nebunește, se strecurase seara la el de mai multe ori. Stătea în pat îmbrăcat, citea sau scria, iar auriul metalic al părului lucea în lumina lămpii. Într-un colț, erau aruncate pe un fotoliu centironul greu, cu placa pe care erau gravate cuvintele *Gott mit uns*[12], un pistol negru, o cască plată și o pelerină amplă, de un verde ca migdala. El lua pelerina și o punea pe genunchii tinerei femei, pentru că, de săptămâna trecută, de când se țineau lanț furtunile, nopțile erau reci. Erau singuri – se credeau singuri – în casa mare și adormită. Nici o mărturisire, nici o sărutare, tăcere… Apoi, discuții înfierbântate și pasionate, în care vorbeau despre țările lor, despre familiile lor, despre muzică, despre cărți… Fericirea stranie pe care o simțeau… Graba de a descoperi fiecare inima celuilalt, o grabă de iubit care este deja o formă de dăruire, prima, dăruirea sufletului înainte de cea a trupului. „Cunoaște-mă, privește-mă. Așa sunt. Uite cum am trăit, uite ce-am iubit. Și tu? Și tu, iubitul meu?“ Dar, până atunci, nici o vorbă de iubire. La ce bun? Sunt inutile când vocea răgușește, când gurile tremură, când se lasă tăcerile lungi… Încetișor, Lucile atinse cărțile de pe masă, cărți germane cu pagini cu scriere gotică, ciudată și respingătoare. Germani, germani… „Un francez nu m-ar fi lăsat să plec fără alt gest de iubire decât acela de a-mi săruta mâinile și rochia…“

Lucile zâmbi și dădu ușor din umeri. Știa că nu e vorba, din partea lui, nici de timiditate, nici de răceală, ci de acea răbdare germană profundă și aspră ce seamănă cu răbdarea fiarei sălbatice, care așteaptă momentul potrivit, când prada subjugată se lasă singură prinsă. „La război“, zisese Bruno, „se întâmpla să petrecem nopți întregi în ambuscadă în pădurea din Moeuvre. Așteptarea este atunci erotică…“. Ea râsese de vorbele lui. Acum i se păreau mai puțin hazlii. Oare ce altceva făcea ea azi? Aștepta. Îl aștepta. Rătăcea prin camerele fără viață. Încă două-trei ore. Apoi masa de seară, singură. Pe urmă sunetul cheii în broască: soacra își încuia ușa. Apoi Jeanne traversa grădina cu lanterna ca să încuie poarta de fier. După aceea din nou așteptarea febrilă, ciudată… și în sfârșit nechezatul calului în stradă, un clinchet de arme, ordine date rândașului, care se îndepărta cu animalul. Clinchet de pinteni în prag… Apoi noaptea, noapte furtunoasă, cu vântul rece și violent prin tei și bubuitul îndepărtat al tunetului. Ea îi va spune în sfârșit – o, nu era ipocrită, îi va spune într-o franceză cât se poate de clară! – că prada râvnită era a lui. „Și mâine? Mâine?“ murmură ea. Un zâmbet malițios, îndrăzneț, voluptuos o transfigură brusc, așa cum răsfrângerea unei flăcări luminează și schimbă un chip. Luminate de un incendiu, trăsăturile cele mai blânde capătă un aer diabolic care atrage și stârnește teama. Ieși încet din cameră.

18

Cineva bătea la ușa bucătăriei, bătăi ușoare și timide înăbușite de sunetul ploii. Copii care vor să se adăpostească de

furtună, se gândi bucătăreasa. Se uită și o văzu pe Madeleine Sabarie în picioare, în prag, ținând în mâini umbrela de pe care șiroia apa. Jeanne o privi o clipă foarte mirată; oamenii de pe domenii nu veneau în oraș decât duminica la biserică.

— Ce-ai pățit? Intră repede! Sunteți bine acasă?

— Nu. S-a întâmplat o mare nenorocire. Aș vrea să vorbesc imediat cu doamna, răspunse Madeleine încet.

— Doamne Isuse! O nenorocire! Vrei să vorbești cu doamna Angellier sau cu doamna Lucile?

— Cu doamna Lucile. Dar chemați-o încet... Să n-audă germanul ăla blestemat că sunt aici.

— Ofițerul? A plecat la rechiziția de cai. Așază-te lângă foc, ești udă. Mă duc să-o aduc pe doamna.

Lucile mânca singură. Alături, pe masă, avea o carte deschisă. „Biata de ea“, își zise Jeanne, într-o clipă de luciditate fulgerătoare. „Ce viață are... Una fără soț de doi ani... Cealaltă... Ce nenorocire a putut să se întâmple? Iar nemții, asta-i sigur!“

Îi spuse lui Lucile că e așteptată.

— Madeleine Sabarie, doamnă. I s-a întâmplat o mare nenorocire... N-ar vrea să fie văzută.

— Să vină aici! Neamțul... Locotenentul von Falk n-a venit?

— Nu, doamnă. I-aș fi auzit calul. O voi anunța pe doamna.

— Da. Du-te.

Lucile aștepta și inima îi bătea cu putere. Madeleine Sabarie, lividă, cu răsuflarea tăiată, intră în încăpere. Pudoarea și prudența țărănească luptau cu emoția care o tulbura. Strânse mâna lui Lucile, murmură după cum era obiceiul: „Vă deranjez?“ și: „Sunteți bine?“ apoi zise încet de tot, pentru că nu se face să plângi în public decât dacă ești la

căpătâiul unui mort, în rest, trebuie să te abții, să le ascunzi semenilor tăi o durere, ca de altfel și o plăcere prea mare:

— Ah, doamnă Lucile! Ce să fac? Am alergat să vă cer sfatul, pentru că suntem pierduți. Nemții au venit azi-dimineață să-l aresteze pe Benoît.

— A! exclamă Lucile. Dar de ce?

— Au zis c-ar avea o pușcă ascunsă. Ca toată lumea, vă închipuiți… Dar n-au mai venit la nimeni, numai la noi. Benoît le-a zis să caute. Au căutat și au găsit. Era îngropată în fân, în vechiul grajd de vaci. Neamțul nostru, cel pe care-l găzduim la noi, interpretul, era în sufragerie când au venit oamenii de la Comandatură cu pușca și i-au spus bărbatului meu să se ducă cu ei. „O clipă“, a zis el. „Pușca nu-i a mea. E a unui vecin care a ascuns-o aici, ca pe urmă să mă denunțe. Dați-mi-o și-am să vă dovedesc.“ Vorbea atât de firesc, încât oamenii n-au avut nicio bănuială. Benoît al meu ia arma, se preface c-o cercetează și brusc… Ah, doamnă Lucile, cele două împușcături au răsunat aproape în același timp! Cu un glonț l-a omorât pe Bonnet și cu celălalt pe Bubi, un câine-lup mare, care era cu Bonnet…

— Știu, știu, murmură Lucile.

— Apoi, sare pe fereastră și dispare, nemții după el… Dar cunoaște mai bine împrejurimile decât ei, vă închipuiți! Nu l-au găsit. Din fericire, ploua atât de tare, că nu vedeai la doi pași. Bonnet e în patul meu, unde l-au transportat! Dacă-l găsesc pe Benoît, o să-l împuște. L-ar fi putut împușca numai pentru arma ascunsă, dar s-ar mai fi putut trage speranță… Însă acum, se știe ce-l așteaptă, nu-i așa?

— De ce l-a omorât pe Bonnet?

— El ne-a denunțat, sunt sigură, doamnă Lucile. Locuia la noi. O fi găsit pușca. Nemții ăștia sunt toți niște trădători! Și ăsta… Îmi făcea curte, înțelegeți… Bărbatul meu știa! Poate c-a vrut să-l pedepsească, poate-și zicea: „Uita-așa, n-o să-i mai dea târcoale nevesti-mii când nu sunt acasă“. Poate… Îi ura, doamnă Lucile. Dorea mult să omoare unul.

— L-au căutat probabil toată ziua. Ești sigură că încă nu l-au găsit?

— Sigură, răspunse Madeleine după o clipă de tăcere.

— L-ai văzut?

— Da. E o chestiune de viață și de moarte, doamnă Lucile. N-o să spuneți nimic, nu-i așa?

— O, Madeleine!

— S-a ascuns la vecina noastră, Louise, nevasta prizonierului.

— O să răscolească tot ținutul, o să caute peste tot…

— Din fericire, azi e rechiziționarea cailor și toți gradații sunt plecați. Soldații așteaptă ordine. Mâine o să înceapă să caute. Dar, doamnă Lucile, sunt destule ascunzători pe domenii. Au trecut deja pe sub nasul lor prizonieri evadați. Louise l-ar ascunde, dar are copii și copiii se joacă cu nemții, sunt guralivi și prea mici ca să înțeleagă. Louise mi-a zis: „Știu ce risc. O fac din toată inima pentru bărbatul tău, așa cum ai fi făcut și tu pentru al meu, dar dacă tot îl ajutăm, e mai bine să găsim altă casă unde să poată fi ținut până apare ocazia să plece de-aici“. Acum, toate drumurile o să fie supravegheate, vă închipuiți! Dar nemții n-o să stea aici o veșnicie. Ar fi nevoie de o casă mare unde nu sunt copii.

— Aici? întrebă Lucile, privind-o în ochi.

— Da, aici, m-am gândit…

— Știi că la noi locuiește un ofițer german?

— Sunt peste tot. Ofițerul nu iese probabil din camera lui. Și mi s-a spus… iertați-mă, doamnă Lucile, mi s-a spus că e îndrăgostit de dumneavoastră și că faceți ce vreți din el. Nu vreau să vă supăr! Sunt și ei bărbați ca toți ceilalți, bineînțeles, se plictisesc. Așa că i-ați putea zice: „Nu vreau ca soldații dumitale să-mi facă deranj aici. Știi bine că n-am ascuns pe nimeni. Mi-ar fi prea frică…“. Chestii cum pot să zică femeile. Și apoi, în casa asta atât de mare, de goală, e ușor să găsești un colțișor, o ascunzătoare. În fine, e o șansă de salvare. E singura! Îmi veți spune că dacă veți fi descoperită riscați închisoarea… Poate chiar moartea… Cu brutele astea, e posibil orice. Dar dacă nu ne ajutăm noi francezii între noi, cine să ne ajute? Louise are copii și ei nu i-a fost frică. Dumneavoastră sunteți singură.

— Nu mi-e frică, zise tărăgănat Lucile.

Se gândea; la ea sau în altă parte, pericolul pentru Benoît ar fi fost același. „Pentru ea? Pentru mine? Viața mea? Pentru ceea ce fac“, își zise ea cu oarecare deznădejde. Chiar nu avea nici o importanță. Își aminti deodată de zilele din iunie 1940 (doi ani, trecuseră exact doi ani). Nici atunci, în larma aceea, cu tot pericolul, nu se gândise la ea. Se lăsase purtată ca de curenții rapizi ai unui fluviu. Murmură:

— E soacra mea aici, dar nu mai iese din camera ei. Nu va vedea nimic. Mai e și Jeanne.

— O, doamnă, Jeanne e rudă cu noi! E verișoară cu bărbatul meu. Nu e niciun pericol din partea ei. Ai încredere în cei din familie. Dar unde să se ascundă?

— M-am gândit la camera albastră, de lângă pod, fosta cameră de joacă a copiilor, care are un fel de firidă… Dar, biata

mea Madeleine, nu trebuie să-ți faci iluzii. O să-l găsească aici ca și în altă parte, dacă soarta ne e potrivnică, iar dacă Dumnezeu vrea, n-o să-l prindă. La urma urmelor, s-au comis în Franța atentate contra soldaților germani și vinovații n-au fost prinși niciodată. Trebuie să-l ascundem cât mai bine. Și… să sperăm, nu-i așa?

— Da, doamnă, să sperăm…, zise Madeleine, în timp ce lacrimile, pe care nu și le mai putea stăvili, îi curgeau încet pe obraji.

Lucile o prinse de umeri și o îmbrățișă.

— Du-te și adu-l. Treci prin pădurea Maie. Încă plouă. N-o să fie nimeni afară. Ferește-te de toți, de francezi ca și de germani, ascultă-mă. O să te aștept la portița grădinii. O s-o anunț pe Jeanne.

— Mulțumesc, doamnă! bâigui Madeleine.

— Hai, repede! Grăbește-te.

Madeleine deschise fără zgomot ușa și se strecură în grădina pustie, udă, în care plângeau copacii. După o oră, Lucile îl băga pe Benoît pe portița vopsită în verde care dădea spre pădurea Maie. Furtuna încetase, dar vântul bătea cu furie.

19

Din camera sa, bătrâna doamnă Angellier auzi polițistul strigând în piața primăriei:

Înștiințare
Ordinul de la Comandatură

La fiecare fereastră apăreau fețe îngrijorate. „Ce-or mai fi inventat?“ se întrebau oamenii cu teamă și ură. Teama oamenilor de germani era atât de mare încât, nici când auzeau că așa-numita Comandatură prescria, prin vocea polițistului, distrugerea șobolanilor sau vaccinarea obligatorie a copiilor, nu reușeau să se liniștească decât mult după ce se stinsese ultimul răpăit de tobă și după ce persoane instruite precum farmacistul, notarul sau șeful jandarmilor le repetau ceea ce auziseră cu urechile lor. Întrebau neliniștiți:

— Asta e tot? E chiar tot? Nu ne mai iau nimic?

Apoi, liniștindu-se treptat, ziceau:

— A, bun, bun! Atunci e bine! Dar mă întreb de ce se bagă ei…

Și puțin lipsea să nu adauge:

— Sunt șobolanii și copiii noștri! Cu ce drept vor să-i distrugă pe unii și să-i vaccineze pe ceilalți? Ce-i privește pe ei?

Germanii care se aflau în piață comentau ordinele.

— Toți sănătoși acum, francezii și germanii…

Cu un aer prefăcut de supunere („O, zâmbetele acelea de sclavi!“ își zicea doamna Angellier), țăranii se grăbeau să încuviințeze:

— Sigur că da… E foarte bine… E în interesul tuturor… Se-nțelege.

Și întorcându-se acasă, fiecare arunca șoricioaica în foc, apoi se grăbea să ajungă la medic să-i ceară să nu-i vaccineze copilul „pentru că abia s-a sculat după oreion“, „pentru că e cam slăbit din pricina mâncării proaste“. Alții ziceau direct: „Am prefera să mai avem unu-doi bolnavi, dacă asta i-ar face pe nemțălăi să plece!“. Germanii rămași singuri în piață se

uitau în jur cu bunăvoință și își ziceau că, puțin câte puțin, se topea gheața între ei și învinși.

Totuși, în ziua aceea nici un german nu zâmbea, nici unul nu le vorbea localnicilor. Stăteau în picioare, drepți, puțin palizi și cu privirea dură și fixă. Polițistul, vizibil bucuros de importanța cuvintelor pe care urma să le rostească de altfel, era un bărbat frumos din Sud, întotdeauna fericit să atragă atenția femeilor, făcu un ultim răpăit de tobă. Își strecură sub braț cele două bețe și, cu grația și priceperea unui prestidigitator, cu o voce frumoasă și virilă care răsuna în tăcere, citi:

„Un membru al armatei germane a fost victima unui atentat: un ofițer al Wehrmachtului a fost asasinat cu lașitate de numitul SABARIE Benoît, domiciliat..., comuna Bussy.

Criminalul a reușit să fugă. Orice persoană în stare să-l adăpostească, să-l ajute sau să-i acorde protecție sau care, cunoscând locul în care s-a refugiat, nu va anunța Comandatura în patruzeci și opt de ore, va suporta aceeași pedeapsă ca asasinul, și anume:

VA FI ÎMPUȘCATĂ IMEDIAT“

Doamna Angellier întredeschisese fereastra. După ce se îndepărtă polițistul, se aplecă să se uite în piață. Oamenii șușoteau uluiți. În sfârșit! Cu o zi înainte, toți vorbeau numai de rechiziția cailor, iar noua nenorocire, adăugată peste cealaltă, trezea neîncredere în mințile lor încete de țărani: „Benoît! Benoît să fi făcut asta? Nu se poate!“. Secretul fusese bine păstrat: locuitorii târgușorului nu știau ce se întâmpla la țară, pe domeniile acelea întinse și păzite cu îndârjire. Germanii erau mai bine informați. Se înțelegea acum motivul larmei aceleia, al semnalelor de fluier în noapte, al interdicției

de a ieși din casă după ora opt impuse în ajun. „Probabil duceau cadavrul și nu voiau să-l vadă nimeni.“ Prin cafenele, germanii vorbeau încet între ei. Și ei erau cuprinși de un sentiment de irealitate și oroare. De trei luni, trăiau împreună cu francezii, se amestecaseră cu ei. Nu le făcuseră nici un rău, Reușiseră în cele din urmă, prin respect și purtare corectă, să stabilească relații omenești între invadatori și învinși! Și iată că acum fapta unui nebun anula totul. De altfel, cel mai mult nu-i afecta crima în sine, ci solidaritatea, complicitatea pe care o simțeau în jurul lor (pentru ca un om să nu poată fi găsit de un regiment întreg trimis pe urmele lui, trebuia ca întreg ținutul să îl ajute, să îl adăpostească, să îi dea să mănânce, doar dacă nu cumva se ascunsese în pădure – dar o răscoliseră toată noaptea! – sau, încă mai plauzibil, părăsise regiunea, dar asta, din nou, nu se putea face decât cu ajutorul activ sau pasiv al oamenilor). „Atunci, eu“, își zicea fiecare soldat, „eu, care sunt primit în casă, mi se zâmbește, mi se face loc la masă, mi se dă voie să iau copiii pe genunchi, pot să fiu ucis mâine de un francez fără să se găsească vreo voce care să mă deplângă și toți îl vor acoperi cum vor putea mai bine pe asasin!“. Țăranii aceia liniștiți, cu expresii imposibil de descifrat, femeile care ieri le zâmbeau, le vorbeau și care azi, când treceau prin fața lor, se uitau jenate în altă parte, erau cu toții niște dușmani! Abia dacă le venea să creadă ce se întâmpla. Erau totuși oameni atât de cumsecade… Lacombe, meșterul de saboți, le oferise săptămâna trecută o sticlă de vin alb unor germani pentru că fiica lui obținuse diploma de studii și nu știa cum să-și exprime altfel bucuria; Georges, dulgherul, care luptase în celălalt război, zisese: „Repede pacea și fiecare la casa lui! Asta e tot ce vrem noi“. Tinerele

mereu gata să râdă, să cânte, să se lase sărutate pe ascuns… „Să fim oare acum și pentru totdeauna dușmani?“

Între timp, francezii își ziceau: „Willy ăla, care a cerut voie să-mi sărute copila, zicând că are și el una de aceeași vârstă în Bavaria, Fritz, care m-a ajutat să-mi îngrijesc bărbatul bolnav, Edwald, care găsește că Franța e o țară foarte frumoasă, și celălalt care s-a descoperit în fața portretului tatălui meu ucis în 1915, dacă ar primi mâine ordin, m-ar aresta, m-ar ucide cu mâna lor și fără remușcări?… Războiul… Da, știm bine ce e războiul. Dar ocupația e într-un fel mai cumplită, pentru că te obișnuiești cu oamenii; îți zici că, la urma urmelor, sunt și ei ca toți ceilalți, dar nu-i deloc adevărat. Suntem două specii diferite, care nu se pot împăca vreodată, inamice pe viață“, își spuneau francezii.

Doamna Angellier îi cunoștea atât de bine pe acei țărani, încât avea impresia că le citește gândurile pe chip. Rânji. Ea nu se lăsase înșelată. Ea nu se lăsase cumpărată! Căci toți erau de vânzare în târgușorul Bussy, la fel ca în restul Franței. Germanii ofereau bani unora (de pildă, negustorilor de vin care cereau o sută de franci membrilor Wehrmachtului pe o sticlă de Chablis alb, țăranilor care își dădeau ouăle cu cinci franci bucata), iar celorlalți (tinerelor, femeilor), plăcere… Nimeni nu se mai plictisea de când veniseră germanii. Aveau în sfârșit cu cine să vorbească. Dumnezeule, până și nora ei!… Miji ochii și întinse în fața pleoapelor lăsate o mână lungă, albă și subțire, de parcă ar fi refuzat să vadă un corp gol. Da! Germanii își închipuiau că astfel cumpără toleranță și uitare. Și reușeau. Cu amărăciune, doamna Angellier trecu în revistă toate notabilitățile târgușorului. Toate cedaseră, toate se lăsaseră seduse: familia Montmort… îi primea pe germani; se

zicea că organizau o petrecere în parcul vicontelui, pe iaz. Doamna Montmort zicea în stânga și-n dreapta că e indignată, că va închide ferestrele ca să nu audă muzica, nici artificiile dintre copaci. Dar când locotenentul von Falk și Bonnet, interpretul, se duseseră la ea ca să-i ceară scaune, cupe, fețe de masă, petrecuseră înăuntru aproape două ore. Doamna Angellier știa asta de la bucătăreasă, care aflase de la administrator. De altfel, acești nobili erau pe jumătate străini, dacă îi luai mai la bani mărunți. Oare în venele lor nu curgea sânge bavarez, prusac (ce oroare!) sau renan? Familiile nobile se înrudeau între ele fără să țină seama de frontiere, dar dacă te gândeai mai bine, nici marii burghezi nu făceau mai multe parale. Se rosteau pe șoptite numele celor care făceau negustorie cu nemții (și aceleași nume erau de-a dreptul strigate seară de seară la radioul englez): familia Maltête din Lyon, Péricand la Paris, banca Corbin și alții... Doamna Angellier ajunsese să fie singura din mediul ei încă înverșunată, de neclintit ca o fortăreață, singura fortăreață care rămânea în picioare în Franța, din păcate, dar pe care nimic nu avea să o poată doborî, pentru că bastioanele ei nu erau făcute din piatră, nici din carne, nici din sânge, ci din substanțele cele mai imateriale și mai invincibile totodată: iubirea și ura.

Mergea repede și fără zgomot prin încăpere. Murmura: „Nu slujește la nimic să închizi ochii. Lucile e gata să cadă în brațele acestui german“. Și ce putea să facă ea? Bărbații au arme, știu să lupte. Ea nu putea decât să spioneze, să privească, să asculte, să pândească în tăcerea nopții sunetul unui pas, un oftat, pentru ca cel puțin asta să nu fie nici iertat, nici uitat, pentru ca la întoarcerea lui Gaston... Avu o tresărire

de voioșie feroce. Doamne, cât o mai ura pe Lucile! Când totul dormea în sfârșit în casă, bătrâna doamnă făcea ceea ce numea „rondul ei“. Atunci nu-i scăpa nimic. Număra în scrumiere chiștoacele cu urme de ruj. Ridica o batistă mototolită și parfumată, o floare aruncată, o carte deschisă. Auzea adesea pianul sau vocea foarte joasă și foarte blândă a germanului care fredona sau indica o frază muzicală. Pianul… Cum era posibil să-ți placă muzica? Fiecare notă o călca pe nervii surescitați și-i stârnea un geamăt. Prefera lungile lor discuții, al căror ecou slab îl percepea dacă se apleca afară pe geam, exact deasupra ferestrei biroului, pe care o țineau deschisă în acele nopți frumoase de vară. Prefera chiar și tăcerile care se lăsau între ei sau râsul tinerei femei. (Să râzi! Când ai un soț prizonier!… Nerușinată muierușcă, suflet josnic!) Orice era mai bun decât muzica, pentru că numai muzica anulează diferențele de limbă sau de obiceiuri între două ființe și face să vibreze în sufletul lor ceva indestructibil. De câteva ori, doamna Angellier se apropiase de camera germanului. Îi ascultase răsuflarea, tusea ușoară de fumător. Traversase vestibulul unde atârna, sub capul de cerb împăiat, pelerina mare a ofițerului și strecurase în buzunar câteva fire de iarbă-neagră, despre care se spunea că aduce ghinion. Ea nu credea, dar nu se știe niciodată…

De două zile, atmosfera din casă părea mai amenințătoare. Pianul amuțise. Doamna Angellier le auzise pe Lucile și pe bucătăreasă vorbind îndelung pe șoptite. („Și asta mă trădează?“) Începură să bată clopotele. („Ah, e înmormântarea ofițerului ucis!“) Iată soldați înarmați, iată sicriul, iată coroanele de flori roșii… Biserica fusese rechiziționată. Francezii nu aveau voie să intre. Se auzea un cor admirabil

intonând un cântec religios; venea dinspre capela Fecioarei. Copiii care învățau catehismul spărseseră iarna trecută un ochi de geam care nu mai fusese înlocuit. Cântul răzbătea prin mica și străvechea fereastră deschisă în spatele altarului Fecioarei și adumbrită de teiul mare din piață. Ce vesel cântau păsărelele! Din când în când, ciripitul lor ascuțit aproape acoperea imnul germanilor. Doamna nu știa numele și nici vârsta celui care murise. Comandatura spusese doar că era „un soldat al Wehrmachtului“. Era de-ajuns. Probabil era tânăr. Toți erau foarte tineri. „Ei bine, s-a zis cu tine! Ce vrei? E război. Mama lui va înțelege și ea asta“, murmură doamna Angellier, jucând-se dintr-un reflex nervos cu colierul de doliu, colierul de jais și abanos pe care și-l pusese la moartea soțului.

Rămase nemișcată până seara, țintuită parcă locului, urmărindu-i cu privirea pe toți cei care traversau strada. Seara… nici un zgomot. „Nu se aude trosnind ușor treapta a treia a scării, care mă anunță că Lucile a ieșit din camera ei și coboară în grădină; ușile, complice, nu scârțâie, dar treapta aia veche mă anunță“, își zise doamna Angellier. „Nu, nu se aude nimic. Sunt deja împreună? Au amânat pentru mai târziu?“

Noaptea trecu. O curiozitate mistuitoare puse stăpânire pe doamna Angellier. Se strecură afară din cameră. Își lipi urechea de ușa sufrageriei. Nimic. Din camera germanului nu se auzea nici un sunet. Ar fi putut crede că nu venise încă dacă n-ar fi auzit mai devreme în cursul serii un pas de bărbat în casă. Nu se putea înșela. O prezență masculină care nu era a fiului ei o ofensa. Inspiră mirosul de tutun străin pălind și ducându-și mâinile la frunte, ca o femeie căreia i se va face rău. Unde era neamțul ăla? Mai aproape de ea ca de obicei,

pentru că fumul pătrundea prin fereastra deschisă. Vizita casa? Își închipui că avea să plece în curând, că știa asta, că alegea dintre mobile: partea lui de pradă. Prusacii, în 1870, nu furau și ei pendulele? Probabil că nici cei de azi nu se schimbaseră foarte mult. Își închipuia mâini pângăritoare care scotoceau prin pod, prin cămara cu provizii și prin beci! La urma urmelor, pentru beci tremura cel mai mult doamna Angellier. Nu bea niciodată vin. Își amintea că luase o gură de șampanie la prima comuniune a lui Gaston și la nunta lui. Dar vinul făcea parte într-un fel din moștenire și, în această calitate, era sacru, ca tot ce e destinat să dureze după moartea noastră. Acel Château-d'Yquem, acel... Le primise de la soțul ei ca să le lase moștenire fiului. Cele mai bune sticle fuseseră îngropate în nisip, dar neamțul ăla... Cine știe?... Îndrumat poate de Lucile?... Hai să vedem... Iată beciul, ușa ferecată ca la intrarea într-o fortăreață. Iată ascunzătoarea pe care numai ea o cunoștea după un semn în formă de cruce pe perete. Nu, și aici totul părea neatins. Totuși inima doamnei Angellier bătea cu violență. Lucile coborâse în beci cu câteva clipe în urmă, pentru că parfumul ei stăruia încă în aer. Luându-se după parfum, doamna Angellier urcă, traversă bucătăria, apoi sufrageria și, pe scară, o întâlni în sfârșit pe Lucile, care cobora cu o farfurie, un pahar și o sticlă goală în mână, în care se aflaseră mâncare și vin. Iată de ce se ducea în beci și în cămara cu provizii, unde doamna Angellier crezuse că aude pași!

— Un mic supeu de îndrăgostiți? întrebă doamna Angellier cu o voce joasă șfichiuitoare, ca o curea de bici.

— Te implor, taci! Dacă ai ști...

— Cu un german! Sub acoperișul meu! În casa soțului tău, nefericito…

— Dar taci odată! Germanul n-a venit, nu-i așa? Va fi aici dintr-un minut în altul. Lasă-mă să trec și să pun totul la loc. Între timp, dumneata urcă, deschide ușa vechii camere cu jucării și uită-te cine e acolo… Apoi, după ce-o să vezi, te aștept în sufragerie. O să-mi spui ce vrei să faci. Am greșit, am greșit rău de tot făcând asta fără să-ți spun, pentru că nu aveam dreptul să-ți pun viața în pericol.

— L-ai ascuns în casa mea pe acel țăran… acuzat de o crimă?

Chiar atunci se auzi regimentului care trecea, vocile răgușite ale germanilor care strigau ordine și aproape imediat pasul ofițerului pe treptele pridvorului, imposibil de confundat cu al unui francez din cauza tropăitului cizmelor, a pintenilor, dar mai ales pentru că mersul acela nu putea fi decât al unui învingător, mândru de sine, pășind apăsat pe pavajul inamic, călcând vesel în picioare pământul cucerit.

Doamna Angellier deschise ușa de la camera ei, îi făcu loc să intre lui Lucile, o urmă și răsuci cheia în broască. Luă farfuria și paharul din mâinile tinerei femei, le spălă la toaleta ei, le șterse cu grijă și așeză bine sticla, după ce se uită la etichetă. Vin obișnuit? Da, foarte bine! „Ar putea foarte bine să fie împușcată“, își zise Lucile, „pentru că a ascuns la ea un om care a omorât un german, dar n-ar sacrifica pentru el o sticlă de vin bun. Noroc că era întuneric în beci și am luat din întâmplare o sticlă de vin de trei franci“. Tăcea, așteptând cu mare curiozitate primele vorbe ale doamnei Angellier. N-ar fi putut să-i mai ascundă mult o prezență străină: bătrâna părea că străpunge zidurile cu privirea.

— Ai crezut c-o să-l dau pe omul ăsta pe mâna Comandaturii? întrebă în cele din urmă doamna Angellier.

Cu nările strânse, tremurătoare și ochii strălucind, părea fericită, exaltată, puțin nebună, ca o actriță bătrână care a regăsit rolul în care strălucise pe vremuri și ale cărui intonații, gesturi i-au devenit la fel de familiare ca o a doua natură.

— E de mult aici?

— De trei zile.

— De ce nu mi-ai spus nimic?

Lucile nu răspunse.

— Ești nebună, de l-ai ascuns în camera albastră? Trebuie să stea aici. Cum oricum mi se aduce masa sus, nu riști să fii surprinsă: scuza există deja. O să doarmă pe sofa, în cabinetul de toaletă.

— Mamă, gândește-te bine! Dacă îl găsesc în casa dumitale, riscul e cumplit. Dar pot să iau totul asupra mea, să spun că am făcut-o fără știrea dumitale, ceea ce este și adevărat, pe când în camera asta…

Doamna Angellier ridică din umeri.

— Povestește-mi exact cum s-a întâmplat, îi ceru ea cu o vioiciune pe care Lucile n-o mai văzuse de mult la ea. Nu știu nimic în afară de anunțul polițistului. Pe cine a omorât? Un singur neamț? N-a rănit și alții? E măcar un gradat, un ofițer superior?

„Ce în largul ei se simte, cum *răspunde* imediat la toate apelurile la crimă, la sânge…“, își zise Lucile. „Mamele și îndrăgostitele, femele feroce! Eu, care nu sunt nici mamă, nici îndrăgostită (Bruno? Nu… Nu trebuie să mă gândesc la Bruno în acest moment, nu trebuie…), nu pot să abordez povestea asta la fel. Sunt mai detașată, mai rece, mai calmă, mai

civilizată, continui să cred asta. Și apoi, nu-mi pot băga în cap că toți trei riscăm cu adevărat să ne pierdem viața… Pare ceva excesiv, melodramatic, și totuși Bonnet a murit… ucis de acest țăran pe care unii îl vor considera criminal și alții erou… Și eu? Trebuie să iau o poziție. Am luat deja una, fără să vreau. Și mă credeam liberă…“

— O să-l întrebi chiar dumneata pe Labarie, mamă, răspunse ea. Mă duc să-l aduc aici. Să nu-l lași să fumeze; locotenentul ar putea să simtă în casă un miros de tutun care nu e a lui. Cred că ăsta e singurul pericol. Nu vor căuta prin casă. Ei nu cred că ar avea cineva curajul să-l ascundă chiar în târgușor. O să facă percheziții la ferme. Dar putem fi denunțate.

— Francezii nu se vând unii pe alții, i-o tăie cu mândrie bătrâna. Ai uitat asta, draga mea, de când îi cunoști pe germani.

Lucile își aminti o confidență a locotenentului Falk: „La Comandatură, chiar în ziua sosirii noastre, ne aștepta un pachet de scrisori anonime. Oamenii se acuzau reciproc de propagandă engleză și gaullistă, de acaparare de alimente, de spionaj. Dacă trebuia să ținem cont de ele, ar fi ajuns oameni la închisoare din tot ținutul! Am ordonat să fie aruncate toate în foc. Oamenii nu fac prea multe parale, iar înfrângerea trezește ce au mai urât în ei. La noi era la fel“. Dar Lucile nu zise nimic și-și lăsă soacra febrilă, voioasă, întinerită cu douăzeci de ani, să pregătească sofaua din cabinetul de toaletă. Cu salteaua și perna ei și cu cearșafurile cele mai fine, îi făcea cu mare dragoste patul lui Benoît Sabarie.

20

Germanii luaseră din timp toate măsurile pentru organizarea unei petreceri la castelul Montmort, în noaptea de 21 spre 22 iunie. Aniversau intrarea regimentului în Paris, dar nici un francez nu cunoștea motivul exact pentru care fusese aleasă această zi și nu alta: șefii transmiseseră ordinul se menajeze orgoliul național al francezilor. Popoarele își cunosc foarte bine propriile defecte, chiar mai bine decât observatorul cel mai răuvoitor. Într-o discuție amicală pe care Bruno von Falk o avusese de curând cu un tânăr francez, acesta din urmă spusese:

— Uităm totul foarte repede, și slăbiciunea, și forța noastră! Am uitat după 1918 că suntem învingători, și asta ne-a pierdut. Vom uita și după 1940 că am fost înfrânți, ceea ce poate ne va salva!

— În cazul nostru, al germanilor, defectul național și totodată calitatea cea mai mare este lipsa de tact, adică lipsa de imaginație. Nu suntem în stare să ne punem în locul celuilalt. Îl jignim gratuit. Ne facem urâți, dar asta ne și permite să ne arătăm inflexibili și să nu avem slăbiciuni.

Cum germanii se temeau de această lipsă de tact, își păzeau cu mare atenție toate vorbele când discutau cu localnicii, ceea ce îi făcea pe aceștia să-i considere ipocriți. Bruno îi răspunsese evaziv chiar și lui Lucile, care îl întrebase: „Cu ce ocazie această serată?“. Îi explicase că, la ei, obișnuiau să se adune în jurul datei de 24 iunie, când era noaptea cea mai scurtă din an, dar că pe 24 fuseseră stabilite manevre importante, așa că grăbiseră evenimentul.

Totul era pregătit. Mesele aveau să fie întinse în parc. Localnicii fuseseră rugați să le împrumute pentru câteva ore fețele de masă cele mai frumoase. Cu respect, cu foarte mare grijă, soldații conduși chiar de Bruno aleseseră din teancurile de lenjerie ca din damasc, scoase din șifonierele adânci. Cu ochii la cer – ca și cum s-ar fi așteptat, își zicea cu maliție Bruno, s-o vadă coborând de sus pe Sfânta Geneviève în persoană, ca să-i trăsnească pe germanii sacrilegi, vinovați că băgau mâna în comorile de pânză fină cu ajururi și monograme brodate cu flori și păsări ale familiei –, burghezele stăteau de pază și numărau în fața lor șervetele de pânză. „Aveam patru duzini: patruzeci și opt, domnule locotenent și nu mai găsesc decât patruzeci și șapte.“ „Dați-mi voie să număr cu dumneavoastră, doamnă. Sunt sigur că nu vi s-a luat nimic, ați greșit din cauza emoției, doamnă. Iată-l pe al patruzeci și optulea șervet căzut la picioarele dumneavoastră. Dați-mi voie să-l iau de jos și să vi-l dau.“ „A, da, văd, scuzați-mă, domnule!“ „Știți“, mai zicea burgheza, cu cel mai acid zâmbet, „când deranjezi toate astea, lucrurile dispar dacă nu ești atent“. Totuși, găsise un mod să le îmbuneze. Saluta frumos și le zicea: „Normal, nu avem dreptul să vă cerem asta. Înțelegeți că nu face parte din contribuțiile de război…“.

Ba chiar insinua că, dacă ar fi știut generalul… „E foarte sever. Ar putea să ne mustre, pentru că ne purtăm cu o lipsă de jenă reprobabilă… Dar ne plictisim tare mult. Am vrea să facem o petrecere frumoasă. Ăsta e un serviciu pe care vi-l cerem, doamnă. Sunteți liberă să refuzați.“ Cuvinte magice! Figura cea mai încruntată se lumina de un simulacru de zâmbet (un soare de iarnă palid și cu dinți, își zicea Bruno, peste una dintre vechile lor case îndestulate și ramolite).

— Dar, domnule, de ce să nu vă facem o plăcere? O să aveți grijă de fețele de masă pe care le-am primit ca zestre?

— Vă jur, doamnă, că le veți primi înapoi spălate, călcate, intacte…

— Nu! Nu! Înapoiați-mi-le așa cum sunt! Mulțumesc! Să mi le spălați! Dar, domnule, noi nu le dăm la spălătorie! Menajera spală totul sub ochii noștri! Folosim leșie fină…

În acest caz, nu mai aveai decât să zâmbești cu blândețe și să răspunzi:

— La fel ca mama…

— Serios? La fel face și mama dumneavoastră? Ce straniu… Poate aveți nevoie și de șervete de masă?

— Doamnă, n-aș îndrăzni să vi le cer.

— Vă pun două, trei, hai, patru duzini. Vreți și tacâmuri?

Germanii ieșeau cu brațele încărcate de pânzeturi noi și parfumate, cu buzunarele pline de cuțite pentru desert, câteva boluri străvechi de punci, o cafetieră Napoleon cu toartă împodobită cu frunze, purtate în mâini ca pe Sfântul Sacrament. Toate astea ajungeau în bucătăria castelului, în așteptarea petrecerii.

Tinerele îi întrebau râzând pe soldați:

— Și o să dansați fără femei?

— O să fim obligați, domnișoară. E război.

Muzicanții cântau în seră. La intrarea în parc, germanii înălțaseră coloane și stâlpi acoperiți cu ghirlande de care atârnau drapele – cel al regimentului care luptase în Polonia, în Belgia, în Franța și traversase învingător trei capitale, apoi stindardul cu zvastică, vopsit, zicea Lucile în șoaptă, cu tot sângele din Europa. Da, din nefericire, al întregii Europe, inclusiv al Germaniei, cel mai nobil sânge, cel mai tânăr, cel

mai fierbinte, cel care e primul vărsat în lupte, iar cu ce mai rămâne pe urmă trebuie să însuflețești lumea. De aceea perioada de după război este atât de grea...

De la Chalon-sur-Saône, de la Moulins, de la Nevers, de la Paris și de la Épernay, camioanele militare soseau în fiecare zi cu lăzi de șampanie. Dacă nu erau femei, aveau să fie vin, muzică și focuri de artificii pe iaz.

— O să ne ducem să vedem și noi, ziseseră tinerele franțuzoaice. Să ne scutească cu interdicția de circulație în noaptea aia! Auziți? Dacă voi vă distrați, măcar să ne amuzăm și noi un pic. O să stăm pe drumul de lângă parc și-o să ne uităm cum dansați.

Râdeau și probau pălării cu fundițe, pălării de dantelă cu boruri laterale argintii, măști, pălării cu flori din hârtie. Cărei serbări îi fuseseră oare destinate? Toate erau puțin șifonate, puțin îngălbenite, fuseseră deja purtate sau făceau parte dintr-un stoc pus la adăpost la Cannes sau la Deauville de vreun patron de local de noapte care, înainte de septembrie 1939, se gândea la viitoarele sezoane estivale.

— Ce caraghioase o să fiți cu ele! ziceau femeile.

Soldații mergeau țanțoși, scălâmbăindu-se.

Șampanie, muzică, dans, puțină plăcere... cât să uite preț de o clipă de război și de timpul care trecea. Nu erau îngrijorați decât de o posibilă furtună în acea seară. Dar nopțile erau foarte senine. Și iată deodată nenorocirea asta! Un camarad ucis, căzut fără glorie, lovit mișelește de un țăran beat. Se gândiseră să contramandeze sărbătoarea. Dar nu! Aici domnea spiritul războinic. Acela care admite tacit că, după ce-ai murit, camarazii pot dispune de cămașa și de cizmele tale și pot să joace toată noaptea cărți, în timp ce tu vei odihni într-

un colț al cortului... Asta dacă ți s-au găsit rămășițele pământești! Dar este și spiritul care acceptă moartea aproapelui ca pe ceva firesc, parte din soarta soldatului, și refuză să-i sacrifice fie și cea mai măruntă distracție. De altfel, gradații erau obligați să se gândească înainte de orice la inferiorii cărora trebuia să le alunge cât mai repede gândurile demoralizatoare despre viitoarele pericole, despre fragilitatea vieții! Nu! Bonnet murise fără să sufere prea mult. Îi făcuseră o înmormântare frumoasă. Nici chiar el n-ar fi vrut ca moartea lui să aducă dezamăgire în sufletul camarazilor. Petrecerea va avea loc în ziua stabilită.

Bruno se lăsa cuprins de euforia aceea copilărească, deopotrivă nebunească și aproape disperată, care pune stăpânire pe soldați în clipa în care se declară o încetare temporară a ostilităților și când speră ca o distracție oarecare să alunge monotonia zilnică. Nu voia să se gândească la Bonnet, nici să-și imagineze ce se șoptea în casele cenușii, reci, inamice, cu obloanele trase. Îi venea să zică, precum un copil căruia i se promite că va fi dus la circ și pe urmă părinții vor să-l țină acasă sub pretextul că s-a îmbolnăvit o rudă bătrână și plictisitoare: „Dar asta n-are nici o legătură! Astea sunt treburile voastre. Cu ce mă privesc ele pe mine?“. Îl privea asta pe el, Bruno von Falk? El nu era doar soldat al Reichului. Nu era mânat numai de interesele regimentului și ale patriei. Era cel mai uman dintre oameni. Își zise că și el căuta, ca toate ființele, fericirea, libertatea să-și dezvolte capacitățile și că (precum toate ființele, din păcate, în vremurile acelea), această dorință legitimă era constant sugrumată de o rațiune de stat care se numea „război“, „siguranță publică“ sau „necesitate de a menține prestigiul armatei victorioase“. Într-o

oarecare măsură, la fel se întâmplă cu copiii principilor, care nu există decât pentru a duce la îndeplinire scopurile regilor, tații lor. Simțea și în el această regalitate, această răsfrângere asupra propriei persoane a măreției puterii germane când trecea pe străzile din Bussy, când traversa călare un sat, când își zornăia pintenii în pragul unei case franceze. Dar francezii n-ar fi putut să înțeleagă că nu era nici orgolios, nici arogant, ci în mod sincer sfios și speriat de dimensiunile sarcinii sale.

Dar azi chiar nu voia să mai știe de asta. Prefera să-și îndrepte gândurile spre bal sau să viseze la lucruri irealizabile, de exemplu, la o Lucile foarte aproape de el, la o Lucile care ar putea să-l însoțească la petrecere… „Delirez“, își zise el zâmbind. „Ei, și ce? Am sufletul liber.“ Și desena în minte o rochie pentru Lucile, nu una după moda vremii, ci una asemenea unei gravuri romantice; o rochie albă cu volane mari de muselină, evazată ca o corolă, astfel ca atunci când dansa cu ea, ținând-o în brațe, să simtă din când în când în jurul picioarelor biciul de spumă al dantelelor ei. Păli și-și mușcă buzele. Era atât de frumoasă! Femeia aceea lângă el, într-o astfel de noapte, în parcul vicontelui Montmort, cu muzica și focurile de artificii din depărtare… Mai ales o femeie care ar fi înțeles, care i-ar fi împărtășit fiorul aproape mistic al sufletului, născut din singurătate, din întuneric și din conștiința acelei mulțimi confuze și teribile – regimentul, soldații din depărtare – și, mai departe încă, armata suferind și luptând, dar și armata victorioasă încartiruită în orașe.

„Cu această femeie, aș avea geniu“, își zise el. Muncise mult. Trăia într-o veșnică exaltare creatoare, nebun după muzică, cum îi plăcea să zică râzând. Da, cu această femeie și cu puțină libertate, cu puțină pace, ar fi putut să facă lucruri

mari. „E păcat, e păcat“, își zise el oftând. „Azi-mâine va sosi ordinul de plecare și vor urma iar războiul, alți oameni, alte țări, o oboseală fizică atât de mare, încât nu voi reuși niciodată să-mi duc la capăt viața de soldat. Și ea cere să fie primită… Iar în prag se înghesuie fraze muzicale, acorduri minunate, disonanțe subtile… creaturi înaripate și sălbatice pe care le sperie larma armelor. E păcat. Oare lui Bonnet îi plăcea și altceva în afară de lupte? Nu știu. Nu cunoaștem niciodată pe de-a-ntregul o ființă. Dar dacă… Așa e… Dacă el, care a murit la nouăsprezece ani, s-a realizat mai mult decât mine, care trăiesc încă?“

Se opri în fața locuinței familiei Angellier. Ajunsese acasă. În trei luni, căpătase obiceiul să considere ale lui ușa cu ferecături, broasca de închisoare, anticamera cu mirosul ei de beci și grădina din spate, grădina scăldată de lumina lunii și pădurea din depărtare. Era o seară de iunie de o blândețe divină; trandafirii se deschideau, dar parfumul lor era mai slab decât cel de fân și de căpșuni care plutea în ținut din ajun, pentru că era perioada marilor munci agricole. Locotenentul întâlnise pe drum care pline cu fân proaspăt, trase de boi, din lipsa cailor. Admirase în tăcere mersul tărăgănat al boilor care trăgeau maiestuoși după ei poverile înmiresmate. Țăranii întorceau capul în altă parte când trecea pe lângă ei; văzuse bine asta, dar… Se simțea din nou binedispus, voios. Se duse la bucătărie și ceru de mâncare. Bucătăreasa îl servi cu o grabă neobișnuită, dar fără să răspundă la glumele lui.

— Unde e doamna? întrebă el în cele din urmă.

— Aici sunt, răspunse Lucile.

Intrase fără să facă zgomot în timp ce el termina de mâncat o felie de jambon crud pe o bucată groasă de pâine proaspătă. Ridică ochii spre ea:

— Ce palidă sunteți! zise el cu un aer tandru și îngrijorat.

— Palidă? Nu. Dar a fost foarte cald toată ziua.

— Unde e doamna mamă? întrebă el zâmbind. Să facem o plimbare afară. Veniți după mine în grădină.

Puțin mai târziu, în timp ce mergeau încet pe aleea mare, printre pomii fructiferi, o zări. Se apropia cu capul în jos. La câțiva pași de el ezită, apoi, ca de obicei, îndată ce teiul mare îi ascunse de ochii tuturor, veni lângă el și-l prinse de braț. Făcură câțiva pași în tăcere.

— S-au cosit fânețele, zise el într-un târziu.

Trase cu ochii închiși mireasma în piept. Luna avea culoarea mierii pe un cer tulbure, lăptos, pe care treceau nori subțiri. Era încă lumină.

— Va fi vreme frumoasă mâine, la petrecerea noastră.

— Mâine e? Nu știam…

Se întrerupse.

— De ce nu? întrebă el încruntându-se.

— Nimic, credeam…

Germanul lovea nervos florile cu cravașa din mână.

— Ce zic oamenii?

— Despre ce?

— Știți foarte bine. Despre crimă.

— Nu știu. N-am dat ochii cu nimeni.

— Dar dumneata ce crezi?

— Că e ceva cumplit, evident.

— Cumplit și de neînțeles. În fine, ce le-am făcut noi lor ca oameni? Îi jenăm uneori, dar nu e vina noastră, nu facem

decât să executăm ordinele; suntem soldați. Și sunt conștient că regimentul a făcut tot ce putea ca să se poarte corect, omenește… Nu-i așa?

— Sigur, răspunse Lucile.

— Firește, alteia nu i-aș spune asta… Ne-am înțeles să nu ne lăsăm înduioșați de soarta unui camarad ucis. E împotriva spiritului militar, care cere să ne considerăm un întreg. Pot să piară soldații, numai regimentul să supraviețuiască! De aceea nu amânăm petrecerea de mâine, continuă el. Dumitale, Lucile, pot să-ți spun. Îmi sângerează inima când mă gândesc la acel băiat de nouăsprezece ani asasinat. Era rudă de departe cu mine. Familiile noastre se cunoșteau… Și apoi, mai e un lucru stupid, dar care mă revoltă. De ce a omorât câinele, mascota noastră, pe bietul nostru Bubi? Dac-o să dau vreodată de omul ăsta, o să-mi facă plăcere să-l omor cu mâinile mele.

— Probabil că asta și-a spus și el multă vreme! zise Lucile aproape șoptit. Dacă pun mâna pe unul dintre germanii ăștia sau dacă nu, măcar pe unul dintre câinii lor, ce plăcere!

Se priviră consternați. Cuvintele fuseseră rostite aproape fără voie. Numai tăcerea le acutizase.

Bruno se strădui să vorbească pe un ton lipsit de gravitate:

— E vechea poveste: *es ist die alte Geschichte*. Învingătorul nu înțelege de ce e întâmpinat cu supărare. După 1918, v-ați străduit zadarnic să ne convingeți că avem un caracter rău pentru că nu putem uita de flota scufundată, de coloniile pierdute, de imperiul distrus. Dar cum să compari resentimentul unui mare popor cu oarba tresărire de ură a unui țăran?

Lucile culese câteva fire de rezeda, le mirosi, le mototoli în mână.

— N-a fost găsit? întrebă ea.

— Nu. Acum e departe. Nici unul dintre acești oameni de treabă nu va fi îndrăznit să-l ascundă. Știu prea bine ce riscă și țin la viața lor, nu-i așa? Aproape la fel ca la gologani…

Germanul schiță un zâmbet și se uită roată la toate acele case joase, pântecoase, tainice, adormite în lumina amurgului și care parcă împresurau într-o strânsoare grădina. Se vedea că și le imagina pline de bătrâne guralive și sentimentale, de burgheze prudente, tipicare, rapace și, dincolo de ele, la țară, de țărani ca niște animale. Și, de fapt, cumva acesta era adevărul, o parte de adevăr. Persista însă partea aceea de umbră, de întuneric, de mister, imposibil de descris și pe care, își zise deodată Lucile amintindu-și o lectură de școlăriță, „nici cel mai mare tiran n-o va avea în puterea lui vreodată“.

— Să mergem mai departe, zise el.

Aleea era mărginită de crini; mugurii lungi și lucioși pocniseră la ultimele raze de soare și acum florile mândre, drepte, parfumate, se deschideau în vântul serii. De trei luni de când se cunoșteau, Lucile și germanul făcuseră multe plimbări împreună, dar niciodată pe o vreme atât de frumoasă, atât de potrivită pentru iubire. În același gând, încercară să uite tot ce nu erau ei. „Asta nu ne privește, nu e vina noastră. În inima fiecărui bărbat și a fiecărei femei stăruie un fel de Eden unde nu există nici moarte, nici război, unde fiarele sălbatice și căprioarele se joacă în pace. Nu vrem decât să regăsim paradisul acela și să închidem ochii la ceea ce nu este el. Suntem un bărbat și o femeie. Ne iubim.“

Își spuneau că rațiunea, chiar inima, puteau să-i facă dușmani, dar că exista o învoială a simțurilor pe care nimic n-ar putea s-o rupă, o complicitate tăcută care leagă printr-o

dorință comună bărbatul îndrăgostit de femeia care consimte. La umbra unui cireș încărcat de fructe, lângă micul bazin de unde venea tânguirea răgușită a broaștelor, el vru s-o posede. O luă în brațe cu o brutalitate pe care nu și-o mai putea stăpâni, îi rupse hainele, îi strivi sânii. Ea scoase un țipăt: „Niciodată, nu! Nu! Niciodată!“. Niciodată nu va fi a lui. Îi era teamă de el. Nu-i mai dorea mângâierile. Nu era destul de depravată (prea tânără poate!) ca însăși această teamă să stârnească voluptatea. Iubirea, pe care o primise cu atâta bunăvoință încât refuzase să se creadă vinovată, îi părea deodată ca un delir rușinos. Mințea; o trăda. Asta se putea numi iubire? Atunci? Numai o oră de plăcere?... Dar nici plăcerea nu mai era în stare s-o simtă. Nu-i făceau dușmani nici rațiunea, nici inima, ci acel tumult obscur al sângelui pe care contaseră ca să-i unească, dar asupra căruia nu aveau nici o putere. El o atingea cu mâini frumoase și fine, dar ea nu simțea acele mâini, a căror mângâiere o dorise atât de mult, în vreme ce răceala paftalei de centiron care îi apăsa pieptul o îngheța până în adâncul ființei. El îi murmura cuvinte în germană. Străin! Străin! Dușman, în pofida a toate și pentru totdeauna, dușman cu uniforma lui verde, cu frumosul lui păr blond care nu era de-aici și cu gura încrezătoare. Brusc, germanul o respinse chiar el.

— N-o să te am cu forța. Nu sunt un soldățoi beat... Pleacă!

Dar cordonul de muselină al rochiei se agățase de nasturii de metal ai ofițerului. Bărbatul îl desfăcu încet, cu mâini tremurătoare. În tot acest timp, ea se uita cu îngrijorare spre casă. Se aprindeau primele becuri. Oare bătrâna doamna Angellier își va aminti că trebuia să tragă bine perdelele duble astfel încât umbra fugarului să nu se ivească la geam? Trebuia

ca oamenii să se ferească bine de tot de amurgurile acelea frumoase de iunie! Dezvăluiau secretele camerelor deschise, rămase fără apărare, în care ar pătrunde orice privire. Dar nu se fereau de nimic. Postul de radio englez se auzea clar din casa vecină. Carul care trecea pe drum era încărcat cu marfă de contrabandă. În fiecare locuință erau ascunse arme. Cu capul în jos, Bruno ținea între mâinile lungi capetele cordonului unduitor. Nu îndrăznea să se miște, nici să vorbească. În sfârșit, zise cu tristețe:

— Credeam…

Se opri, ezită, continuă:

— Că aveați pentru mine… puțină tandrețe…

— Și eu credeam.

— Și nu-i așa?

— Nu. E imposibil.

Lucile se îndepărtă și se opri la câțiva pași de el. Se priviră o clipă. Răsună sfâșietor o trompetă: ora stingerii. Soldații germani treceau printre grupurile din piață. „Hai, la culcare!“ ziceau ei fără asprime. Femeile protestau și râdeau. Al doilea sunet de trompetă. Locuitorii intrară în case. Germanii domneau singuri. Zgomotul rondului lor monoton avea să tulbure somnul până la ziuă.

— Stingerea, zise Lucile cu o voce albă. Trebuie să intru în casă. Trebuie să închid toate ferestrele. Ieri mi s-a spus la Comandatură că luminile din salon nu sunt destul de bine acoperite.

— Cât timp sunt eu aici, nu aveți de ce să vă îngrijorați. Nu vă va deranja nimeni.

Ea nu răspunse și îi întinse mâna, pe care el o sărută, apoi se îndreptă spre casă. Mult după miezul nopții, el se plimba

încă în grădină. Lucile auzea apelurile scurte și monotone ale santinelelor pe stradă și, sub ferestrele ei, pasul lui lent și măsurat de temnicer. Uneori își spunea: „Mă iubește, pândește, așteaptă“.

Deodată, într-un elan brusc de sinceritate, își zise: „Păcat, era o noapte frumoasă... făcută pentru dragoste... Nu trebuia lăsată să se piardă. Restul n-are importanță“. Dar nu făcu nici o mișcare să se ridice din pat ca să se apropie de fereastră. Se simțea – legată, captivă – solidară cu țara aceea prizonieră care ofta încetișor de îngrijorare și visa; lăsă să treacă noaptea zadarnică.

21

Încă de la începutul după-amiezii, târgușorul căpătase un aer vesel. Soldații împodobiseră stâlpii din piață cu frunze și flori și pe balconul primăriei pluteau, sub stindardul cu zvastică, fâșii lungi de hârtie roșie și neagră ce purtau inscripții cu caractere gotice. Vremea era splendidă. O adiere răcoroasă agita drapelele și panglicile. Doi soldați tineri și rumeni la față trăgeau o șaretă plină de trandafiri.

— E pentru mese? întrebau femeile curioase.

— Da, răspundeau soldații cu mândrie.

Unul alese un boboc abia deschis și îl oferi cu un salut până în pământ unei tinere care roși toată.

— O să fie o petrecere frumoasă.

— *Wir hoffen so*[13]. Ne-am străduit mult, răspunseră soldații.

Bucătarii lucrau în aer liber, făceau pateurile și prăjiturile frumos ornate pentru supeu. Se adăpostiseră de praf sub teii înalți din jurul bisericii. Bucătarul-șef, în uniformă dar cu bonetă înaltă și un șorț de un alb orbitor care îi proteja tunica, finisa o prăjitură. O decora cu arabescuri din cremă și fructe confiate. Aerul se umpluse de mirosul de zahăr. Copiii țipau de bucurie. Bucătarul-șef, care nu-și mai încăpea în piele de mândrie, dar nu voia să lase să se vadă, se încrunta și le spunea cu severitate copiilor: „Hai, dați-vă mai încolo! Poate omul să lucreze cu voi?“. Femeile se prefăcuseră întâi indiferente față de prăjitură: „Vorbă să fie! O să facă o prăjitură grosolană… N-au făina care trebuie…“. Treptat, începuseră să se apropie, timid la început, apoi cu îndrăzneală, iar în cele din urmă cu insolență, ca femeile care își dau cu părerea.

— Hei, domnule, în partea asta nu-i destul de ornată! Domnule, vă trebuie anghelică!

Până la urmă, se hotărâră să colaboreze la realizarea prăjiturii. Dându-i la o parte pe copiii încântați, se puseră pe treabă în jurul mesei împreună cu germanii. Una toca migdalele, cealaltă pisa zahărul.

— E pentru ofițeri? Sau le dați și soldaților? întrebară ele.

— Toată lumea, toată lumea.

Ele rânjiră.

— Fără noi!

Bucătarul-șef ridică talerele de faianță pe care se afla prăjitura enormă și, cu un mic salut, o prezentă mulțimii, care râse și aplaudă. Așezară cu foarte mare grijă prăjitura pe o

scândură mare purtată de doi soldați (unul în față, altul în spate) și luă și ea drumul castelului. În tot acest timp, soseau din toate părțile ofițerii din regimentele cantonate în vecinătate și care fuseseră invitați la festivitate. Pelerinele lungi și verzi pluteau în spatele lor. Comercianții îi așteptau zâmbitori în prag. Scoseseră de dimineață din beciuri ultimele stocuri: germanii cumpărau tot ce găseau și plăteau scump. Un ofițer puse mâna pe ultimele sticle de lichior de plante, altul luă lenjerie de damă pe o mie două sute de franci. Soldații veneau la vitrine și se uitau cu un aer înduioșat la bărbițe roz și albastre. În fine, unul dintre ei nu se mai putu abține și, îndată ce se îndepărtară ofițerii, o strigă pe vânzătoare și arătă spre un trusou de nou-născut. Era un soldat foarte tânăr, cu ochi albaștri.

— Băiat? Fată? întrebă vânzătoarea.

— Nu știu, răspunse el cu naivitate. Mi-a scris soția. S-a întâmplat în ultima permisie, acum o lună.

Toți din jurul lui izbucniră în râs. Soldatul roși, dar părea foarte mulțumit. Îl convinseră să cumpere o jucărioară pentru sugari și o rochiță. Traversă triumfător strada.

Orchestra repeta în piață și, lângă cercul din tobe, trompete și fluiere, se formase alt cerc în jurul vagmistrului. Francezii se uitau cu gura căscată și ochii sclipind de speranță și dădeau din cap cu un aer cordial și melancolic, zicându-și: „Știm ce înseamnă când aștepți vești din țară… Toți am trecut prin asta“. În acest timp, un tânăr german cu o talie de colos, cu coapse enorme și un fund mare, pe care pantalonii strâmți de călărie, întinși ca o mănușă, păreau gata să se crape, intra pentru a treia oară în Hôtel des Voyageurs și cerea să consulte

barometrul. Barometrul arăta tot vreme frumoasă. Germanul, radiind de mulțumire, zise:

— Nici o teamă. Nu e furtună diseară. *Gott mit uns*.

— Da, da, răspunse slujnica dând din cap.

Această mulțumire copilărească i se transmise și patronului (care era anglofil) și consumatorilor. Toți se ridicară și se apropiară de barometru: „Nici o teamă! Nimic. Bun asta, petrecere frumoasă!“ ziceau ei, vorbind stâlcit franceza ca să se facă mai bine înțeleși, iar germanul îi bătea pe toți pe spate, zâmbind cu toată gura și repetând:

— *Gott mit uns.*

— Bineînțeles, bineînțeles, goț miuns și-așa, la măsea, frițule! murmurau ei în spatele lui cu simpatie. Știm cum e. Și-a „udat“ de ieri serbarea... Un flăcău arătos... Și de ce s-ar necăji? La urma urmelor, sunt și ei oameni!

După ce îi înveseli prin înfățișare și vorbe și goli una după alte trei sticle de bere, germanul, radios, se retrase. Pe măsură ce trecea ziua, toți locuitorii începeau să se simtă bine, încântați ca și cum ar fi participat și ei la petrecere. În bucătării, tinerele spălau visătoare paharele și tot timpul se aplecau la fereastră ca să-i vadă pe germani urcând în grupuri spre castel.

— L-ai văzut pe sublocotenentul care stă la preot? Ce frumos e și ce bine bărbierit! Uite-l pe noul interpret de la Comandatură! Câți ani crezi că are? Eu zic că n-are mai mult de douăzeci de ani! Toți sunt foarte tineri. O, iată-l și pe locotenentul de la doamnele Angellier! Aș face adevărate nebunii pentru tânărul ăsta! Se vede că e bine crescut. Ce cal frumos! Ce cai frumoși au, Dumnezeule! oftau fetele.

Și atunci se auzea glasul urâcios al vreunei bătrâne ațipite lângă sobă:

— Normal, dacă sunt ai noștri!

Bătrâna scuipa în cenușă, bombănind ocări pe care tinerele nu le auzeau. Erau nerăbdătoare să termine cu vasele și să se ducă să-i vadă pe germani la castel. Un drum mărginit de salcâmi, de tei și de plopi frumoși cu frunziș tremurător, fremătând fără încetare, trecea pe lângă parc. Printre crengi se zăreau lacul, peluza unde fuseseră pregătite mesele și, pe o înălțime, castelul, cu ușile și ferestrele deschise, unde avea să cânte orchestra regimentului. La ora opt, tot ținutul era acolo. Tinerele își luaseră după ele părinții. Femeile tinere nu voiseră să-și lase copiii acasă, așa că unii dormeau în brațele mamelor, alții alergau și țipau în timp ce se jucau cu pietrele; alții, dând într-o parte crengile moi ale salcâmilor, priveau cu mare curiozitate spectacolul: muzicanții germani instalați pe terasă, ofițerii germani culcați pe iarbă sau plimbându-se agale printre copaci, mesele acoperite cu pânze albe ca neaua, cu argintăria care strălucea în băia ultimelor raze de soare și, în spatele fiecărui scaun, un soldat nemișcat ca la paradă – ordonanțele care trebuiau să servească. În fine, orchestra cântă o melodie nespus de veselă și distractivă. Ofițerii se așezară. Înainte, însă, cel care stătea în fruntea mesei („locul de onoare… un general“, șopteau francezii) și toți ofițerii în poziție de drepți scoaseră un strigăt puternic ridicând paharul: „*Heil Hitler!*“. Ecoul stărui îndelung; vibră în aer cu o sonoritate metalică, sălbatică și pură. Apoi se auzi hărmălaia discuțiilor, clinchetul tacâmurilor și cântul păsărilor întârziate.

Francezii încercau să recunoască de departe figurile cunoscute. Lângă generalul cu părul alb, trăsături fine și nas lung și coroiat fuseseră așezați ofițerii de la Comandatură.

— Uite, ăla pe care-l vezi în stânga mi-a luat trăsura, măgaru'! Blondul ăla mic și rumen la față de lângă el e drăguț, vorbește bine franceza. Unde e germanul de la Angellier? Îl cheamă Bruno... Un nume frumos... Păcat, curând o să se facă noapte; n-o să se mai vadă nimic... Frițul de la meșterul de saboți mi-a zis că o să lumineze cu făclii! O, mamă, ce frumos ar fi! Stăm până atunci. Ce zic castelanii despre asta? N-o să poată să doarmă la noapte! Cine o să mănânce ce rămâne? Zi, mamă! Domnu' primar? Ia taci, tăntălăule, n-o să rămână nimic, că sunt fomiști!

Umbra se întindea treptat pe peluză; se vedeau strălucind încă, dar mai estompat, decorațiile din aur ale uniformelor, părul blond al germanilor, alămurile muzicanților de pe terasă. Toată lumina zilei, părăsind pământul, păru să se refugieze preț de o clipă în cer; nori trandafirii în formă de cochilie înconjurară luna plină, care avea o culoare stranie, de un verde foarte palid, ca un șerbet de fistic, și de o transparență tăioasă de gheață: se oglindea în lac. Aerul era plin de miresme îmbătătoare de iarbă, de fân proaspăt și de fructe de pădure. Orchestra cânta. Deodată, se aprinseră torțele; erau ținute de soldați și luminau masa în dezordine și paharele goale, căci ofițerii se înghesuiau în jurul lacului, cântau și râdeau. Se auzea sunetul dopurilor de la sticlele de șampanie care săreau cu un pocnet răsunător și vesel.

— Ah, ticăloșii! ziceau francezii, dar fără prea multă ranchiună, pentru că orice veselie e contagioasă și

dezarmează pornirile de ură. Când te gândești că ne beau vinul!

De altfel, germanilor părea să le placă atât de mult șampania aceea (și o plăteau foarte scump!), încât francezii erau vag măguliți de bunul lor gust.

— Se distrează. Noroc că nu e mereu război. Stai liniștit, o să dea iar cu nasul de el... Zic că anul ăsta o să se termine. Ar fi o nenorocire să câștige ei, dar n-ai ce-i face, să se termine odată... E sărăcie mare în orașe... Și să ne dea înapoi prizonierii!

Tinerele cântau pe drum ținându-se de talie, în timp ce orchestra interpreta o melodie veselă și plăcută. Tobele și alămurile dădeau melodiilor – de vals, de operetă – o sonoritate strălucitoare, un aer triumfător, vesel, eroic și voios în același timp, care făcea inimile să bată cu putere. Și, uneori, un suflu jos, prelung și puternic se ridica brusc printre notele zglobii, ca ecoul unei furtuni îndepărtate.

Când se lăsă de tot noaptea, răsunară corurile. Grupuri de militari se armonizau de pe terasă și din parc, de pe malurile lacului și de pe lac, pe care alunecau bărci împodobite cu flori. Francezii ascultau, fermecați fără să vrea. Era aproape miezul nopții și nimeni nu se gândea să-și părăsească locul din iarba înaltă, dintre crengi.

Torțele și focurile bengaleze luminau copacii. Vocile acelea admirabile umpleau noaptea. Deodată se lăsă o tăcere adâncă. Francezii îi văzură pe germani alergând ca niște umbre pe fundalul flăcărilor verzi și al clarului de lună.

— Urmează focul de artificii! Sigur e focul de artificii! Știu. Mi-au zis mie frații, strigă un copil.

Vocea lui ascuțită traversă lacul. Mama îl dojeni.

— Taci! Nu trebuie să le zici friți sau nemțălăi. Niciodată! Nu le place. Taci și uită-te.

Dar nu se mai vedea nimic, doar o vânzoleală de umbre agitate. Din înaltul terasei, cineva strigă ceva ce nu se auzi; un urlet lung și jos răspunse ca un bubuit de tunet.

— Ce strigă? Ai auzit? Trebuie să fie „*Heil Hitler, Heil Göring! Heil* al Treilea Reich!“, cam așa ceva. Nu se mai aude nimic. Nu mai zic nimic. Ia uite, pleacă muzicanții! Să fi primit vreo veste? Să fi debarcat în Anglia? Eu cred că le-a fost frig afară și-o să continue petrecerea în castel, zise cu un aer insinuant farmacistul, care se temea de umezeala serii pentru că suferea de reumatism.

Își prinse de braț tânăra soție.

— Hai să mergem și noi, Linette!

Dar soția farmacistului nici nu voia să audă.

— Să mai stăm, să mai așteptăm puțin. O să înceapă iar să cânte. E așa frumos!

Francezii așteptară, dar nu mai cântă nimeni. Soldații cu torțele alergau de la castel în parc, ca și cum ar fi transmis ordine. Din când în când, se auzea un apel scurt. Bărcile de pe lac pluteau goale în lumina lunii; ofițerii săriseră toți pe uscat. Se plimbau pe mal, discutând aprins și cu voce tare. Li se puteau auzi cuvintele, dar nimeni nu le înțelegea. Focurile bengaleze se stinseră unul după altul. Spectatorii începură să caște. „E târziu. Să plecăm. E clar că petrecerea s-a terminat.“

Tinerele și copiii somnoroși își târșâiau încet picioarele, oamenii porneau în grupuri mici spre casele lor. În fața primei locuințe, un bătrân trăgea din pipă, stând pe un scaun cu fund de pai, la marginea drumului.

— Gata? S-a terminat petrecerea? întrebă el.

— Sigur că da. S-au distrat tare bine!

— Mult n-o să se mai distreze ei, zise apatic bătrânul. Adineauri s-a anunțat la radio că au intrat în război cu Rusia.

Bătu de câteva ori pipa de lemnul scaunului ca să scuture scrumul și îngăimă, privind cerul:

— Nici mâine nu plouă. Vremea asta o să usuce tot ce e în grădină!

22

Pleacă!

Oamenii îi auzeau de câteva zile părăsind ținutul. Germanii își anunțaseră singuri plecarea: erau trimiși în Rusia. La această veste, francezii se uitau la ei plini de curiozitate. „Sunt mulțumiți? Îngrijorați? O să piardă sau o să câștige?“ La rândul lor, germanii încercau să ghicească ce cred francezii despre ei: se bucurau să-i vadă plecând? În adâncul inimii, le doreau la toți să moară? Oare unii îi căinau? O să-i regrete? Nu ca germani, ca pe cuceritori (nu erau așa de naivi să-și pună întrebarea asta), dar o să-i regrete oare pe acei Paul, Siegfrid, Oswald care locuiseră trei luni în casa lor, care le arătaseră fotografii cu soțiile sau cu mamele, care băuseră cu ei nenumărate sticle cu vin? Ca și francezii, germanii nu lăsau să se vadă nimic; schimbau remarci amabile și temperate: „E război… Nu se poate face nimic, nu? Să sperăm că n-o să dureze mult!“. Își luau rămas-bun unii de la alții, așa cum fac pasagerii unui vapor la ultima escală. Își vor scrie. Într-o zi se vor revedea. Vor păstra întotdeauna o amintire frumoasă a săptămânilor petrecute împreună. Mulți soldați

șoptiră în umbră câte unei tinere gânditoare: „După război, mă voi întoarce“. După război… Ce mult era până atunci!

Plecau azi, 1 iulie 1941. Francezii voiau să știe în primul rând dacă târgușorul va găzdui alți soldați; pentru că atunci, se gândeau ei cu amărăciune, nu merita schimbarea. Se obișnuiseră cu ăștia. Cine știe dacă schimbul nu era în defavoarea lor?

Lucile se strecură în camera doamnei Angellier să-i spună ce se hotărâse, că se primiseră ordine, că germanii plecau chiar în noaptea aceea. Înainte de a sosi alții, era rezonabil să speri că vor avea câteva ore de răgaz și trebuia să profite de ele ca să-l ajute pe Benoît să evadeze. Nu puteau să-l ascundă până la sfârșitul războiului, așa cum nu puteau să-l trimită la el acasă cât timp se menținea ocupația. Rămânea o singură speranță – să treacă linia de demarcație, dar era strict supravegheată și cu atât mai mult avea să fie cât timp va dura mișcarea de trupe.

— E foarte, foarte periculos, murmură Lucile.

Era palidă și părea obosită. De câteva nopți, abia dacă dormea. Se uită la Benoît, care stătea în picioare în fața ei. O încerca față de el un sentiment ciudat, de teamă, neînțelegere și invidie. El avea o expresie nepătruns, severă, aproape dură, care o intimida. Era un bărbat înalt, musculos și brunet. Sub sprâncenele groase, avea ochi albaștri cu o privire cu neputință de înfruntat în unele momente. Mâinile bronzate și pline de bătături erau mâini de agricultor și de soldat, la fel de priceput să lucreze pământul, pe cât era să verse sânge, își zise Lucile. Era sigură de asta: nici remușcările, nici temerile nu-i tulburau somnul, totul era simplu pentru acest om.

— M-am gândit bine, doamnă Lucile, zise el aproape șoptit.

În pofida zidurilor de fortăreață și a ușilor închise, când erau toți trei acolo se simțeau spionați și spuneau ce aveau de spus foarte repede și aproape pe șoptite.

— Nimeni n-o să mă ajute în acest moment să trec linia. E prea riscant. Da, trebuie să plec, dar aș vrea să mă duc la Paris.

— La Paris?

— Când eram la regiment, am avut camarazi…

Ezită o clipă.

— Am fost făcuți prizonieri împreună. Am evadat împreună. Lucrează la Paris. Dacă pot să-i găsesc, o să mă ajute. Unul n-ar mai trăi la ora asta dacă…

Își privi mâinile și tăcu.

— Ar trebui să ajung la Paris fără să fiu prins pe drum și să găsesc pe cineva sigur care să mă adăpostească o zi, două, până îmi găsesc camarazii.

— Nu cunosc pe nimeni la Paris, murmură Lucile. Oricum, e nevoie de acte de identitate.

— După ce-o să-mi găsesc prietenii, o să am și acte, doamnă Lucile.

— Cum? Cu ce se ocupă prietenii tăi?

— Cu politica, răspunse scurt Benoît.

— A, comuniști! făcu Lucile, amintindu-și unele zvonuri care circulau în ținut despre ideile și felul de a acționa ale lui Benoît. Comuniștii o să fie hărțuiți acum. Îți riști viața.

— Nu e nici prima, nici ultima dată, doamnă Lucile, răspunse Benoît. Te obișnuiești.

— Și cum să ajungi la Paris? Cu trenul e imposibil; semnalmentele tale au fost transmise peste tot.

— Pe jos. Cu bicicleta. Când am evadat, am făcut drumul pe jos, asta nu mă sperie.

— Jandarmii…

— Oamenii la care am dormit acum doi ani o să mă recunoască și n-o să mă dea pe mâna jandarmilor. E mai bine decât aici, unde mulți mă urăsc. Cel mai rău e la tine acasă. În altă parte, oamenii nici nu mă iubesc, nici nu mă urăsc. E mai ușor.

— Dar drumul ăsta lung, pe jos, singur…

Doamna Angellier, care nu vorbise până atunci și care, în picioare lângă fereastră, privea cu ochii ei palizi vânzoleala germanilor din piață, ridică mâna în semn de avertisment.

— Urcă cineva.

Toți trei tăcură. Tinerei femei îi era rușine de bătăile puternice ale inimii; erau atât de violente și de repezi, încât avea impresia că ceilalți le puteau auzi. Bătrâna doamnă și țăranul așteptau nepăsători. Jos, se auzea vocea lui Bruno. O căuta pe Lucile. Deschidea mai multe uși. O întrebă pe bucătăreasă:

— Știi unde e tânăra doamnă?

— A ieșit, răspunse Jeanne.

Lucile trase aer în piept.

— Trebuie să cobor, zise ea. Cu siguranță mă caută ca să-și ia rămas-bun.

— Profită să-i ceri un bon de benzină și un permis de circulație, zise deodată doamna Angellier. O să iei mașina veche, care n-a fost rechiziționată. O să-i spui germanului că trebuie să duci un arendaș bolnav la oraș. Cu un permis de la Comandatură, n-o să fii oprită pe drum și o să poți ajunge fără riscuri la Paris.

— O, să mint în halul ăsta?! exclamă Lucile cu dezgust.

— Ce altceva faci de zece zile?

— Și după ce ajunge la Paris, unde o să se ascundă până își găsește prietenii? Unde să găsească oameni suficient de curajoși, suficient de devotați, decât dacă…

Își aminti.

— Da, zise ea deodată. E posibil… În orice caz, trebuie să ne încercăm norocul. Îți amintești de refugiații de la Paris, soț și soție, care s-au oprit la noi în iunie 1940? Lucrau la o bancă, erau deja în vârstă, dar plini de curaj și hotărâți să reziste. Mi-au scris cu ceva timp în urmă. Am adresa lor. Se numesc Michaud. Da, Jeanne și Maurice Michaud. Poate că vor accepta… Vor accepta cu siguranță. Dar va trebui să le scriem și să așteptăm răspunsul… Sau, dacă nu, să mergem la marele risc… Nu știu…

— Cere totuși permisul, o sfătui doamna Angellier.

Schiță un zâmbet tăios și adăugă:

— E cel mai ușor.

— Voi încerca, murmură Lucile.

Se temea de momentul în care va fi singură cu Bruno. Se grăbi totuși să coboare. Mai bine să se sfârșească cât mai repede. Dacă bănuia ceva? N-avea ce face, acesta era războiul! Va suporta legile războiului. Nu-i era teamă de nimic. Sufletul ei pustiu și ostenit tânjea nelămurit după un mare pericol.

Bătu la ușa germanului. Intrând, constată cu surprindere că nu era singur. Noul interpret de la Comandatură, un tânăr slab și roșcat, cu fața osoasă și dură și gene blonde, și un ofițer foarte tânăr, scurt și grăsuț, cu fața rozalie și privirea și zâmbetul de copil, veniseră la el în vizită. Toți trei scriau scrisori și făceau pachete: trimiteau acasă mărunțișurile

acelea pe care le cumpără soldații când stau ceva vreme într-un loc, ca să-și creeze iluzia unui interior familiar, și care îi stingheresc când pornesc la luptă: scrumiere, mici pendule, gravuri, dar mai ales cărți. Lucile vru să se retragă, dar o rugară să stea. Tânăra se așeză într-un fotoliu pe care i-l trăsese Bruno mai aproape și Lucile se uită la cei trei germani care, după ce se scuzaseră, își văzură în continuare de treabă. „Am vrea să expediem toate astea cu poșta de la ora cinci“, ziseră ei.

Lucile văzu o vioară, o lampă mică, un dicționar franco-german, volume în franceză, germană și engleză, precum și o frumoasă gravură romantică reprezentând o barcă cu pânze pe mare.

— Am găsit-o la Autun, la un negustor de vechituri, zise Bruno.

Germanul ezită.

— Ei, lasă! N-o trimit… N-am un ambalaj potrivit. O să se strice. Vreți să-mi faceți marea plăcere de a o accepta, doamnă? Ar arăta bine pe pereții acestei încăperi puțin întunecoase. Subiectul se potrivește. Vedeți? O vreme amenințătoare, cu nori negri, o ambarcațiune care se îndepărtează… Și în depărtare, o linie luminoasă la orizont… O speranță vagă, foarte vagă… Primiți-o în amintirea unui soldat care pleacă și n-o să vă mai vadă.

— O voi păstra, *mein Herr*, pentru linia albă de la orizont, zise Lucile încet.

El se aplecă și-și continuă pregătirile de plecare. Pe masă ardea o lumânare. Germanul apropia ceara pentru sigilat de flacără și sigila pachetul legat cu sfoară presând ceara fierbinte cu inelul pe care îl scosese de pe deget. Privindu-l,

Lucile își aminti de ziua în care cântase pentru ea și ținuse în mână inelul călduț încă de la contactul cu pielea lui.

— Da, zise el ridicând brusc privirea. Fericirea s-a sfârșit.

— Credeți că acest nou război va dura mult? întrebă ea.

Dar i se făcu imediat ciudă că pusese această întrebare. Ca și cum ai întreba un om dacă crede că mai are mult de trăit! Ce prevestea, ce anunța acest nou război? O serie de victorii fulgerătoare sau înfrângerea? O luptă lungă? Cine putea să știe? Cine îndrăznea să ghicească viitorul? Deși toți făceau numai asta… și mereu zadarnic…

El păru să-i citească gândurile.

— În orice caz, va fi multă suferință și va curge mult sânge, zise el.

Camarazii lui își puneau și ei lucrurile în ordine. Tânărul ofițer ambala cu mare grijă o rachetă de tenis, iar interpretul, cărți mari și ilustrate legate în piele galbenă.

— Cărți de grădinărit, îi explică el lui Lucile.

Și adăugă pe un ton ușor pompos:

— În civilie, sunt arhitect de grădini care datează din această perioadă, de pe timpul lui Ludovic al XIV-lea.

Chiar în acel moment, în întreaga localitate, prin cafenele sau în casele burgheze pe care le ocupaseră, o mulțime de germani le scriau soțiilor, logodnicelor, se despărțeau de lucrurile pământești, ca înainte de moarte! Lucile se simțea cuprinsă de o milă nesfârșită. Văzu pe stradă caii care se întorceau de la potcovar și de la șelar, pregătiți probabil pentru plecare. Părea ciudat să te gândești la caii aceia luați de la arat din Franța și trimiși în celălalt capăt al lumii. Interpretul, care îi urmărise privirea, zise cu gravitate:

— Acolo unde mergem este o țară foarte frumoasă pentru cai...

Locotenentul scund făcu o grimasă.

— Mai puțin frumoasă pentru oameni...

Lucile se gândi că se vedea cum ideea acestui nou război îi umplea de o tristețe copleșitoare, dar se feri să le aprofundeze prea mult sentimentele: nu voia să surprindă, din cauza emoției, străfulgerări din ceea ce s-ar putea numi „moralul luptătorului“. Era aproape o treabă de spion; i-ar fi fost rușine să o facă. De altfel, îi cunoștea destul de bine acum ca să știe că oricum vor lupta cu mult curaj!... În fine, își zise că se cască o prăpastie între tânărul din fața ei și războinicul de mâine. Se știe foarte bine că ființa omenească este complexă, multiplă, divizată, plină de surprize, dar ca să poți să vezi asta este nevoie să vină războiul sau să izbucnească mari tulburări. Se gândi că era cel mai pasionant și mai cumplit spectacol din lume; cel mai cumplit pentru că e cel mai adevărat. Nu te poți lăuda că ai cunoaște marea fără s-o fi văzut și atunci când e agitată de furtună, și atunci când e liniștită. Și, își zise ea, numai cel care i-a observat în vremuri ca acestea cunoaște cu adevărat bărbații și femeile. Numai acela se cunoaște pe sine. Nu se crezuse în stare să-i spună lui Bruno, pe un ton firesc, candid, care chiar părea sincer:

— Am venit să vă cer o mare favoare.

— Spuneți, doamnă, cu ce pot să vă fiu de folos?

— Mă puteți recomanda cuiva de la Comandatură, ca să pot obține de urgență un permis de circulație și un bon de benzină? Trebuie să duc la Paris...

În timp ce vorbea, își spunea: „Dacă-i zic de un arendaș bolnav, o să se mire, pentru că există clinici bune în

vecinătate, la Creusot, la Paray sau la Autun…“.

— Trebui să duc pe unul dintre fermierii mei la Paris. Fiica lui lucrează acolo, e grav bolnavă și l-a chemat la ea. Cu trenul, ar fi o călătorie prea lungă pentru bietul om. Știți că e perioada muncilor agricole. Dacă-mi acordați ce vă cer, într-o zi ne ducem și ne și întoarcem.

— Nu e nevoie să vă adresați Comandaturii, doamnă Angellier, zise prompt tânărul ofițer, care îi arunca de departe priviri timide și pline de admirație. Am puteri depline să vă dau ce-mi cereți. Când vreți să plecați?

— Mâine.

— A, bun! murmură Bruno. Dacă e mâine… înseamnă că veți fi aici la plecarea noastră.

— La ce oră a fost fixată?

— La unsprezece. Vom călători noaptea, din cauza bombardamentelor. Precauția pare zadarnică, pentru că luna luminează ca în plină zi. Dar militarul trăiește din tradiții.

— Acum vă părăsesc, zise Lucile după ce luă cele două hârtii semnate de german: probabil viața și libertatea unui om.

Le împături cu calm și le puse la cordon fără să-și trădeze în vreun fel tulburarea.

— Voi fi de față când veți pleca.

Bruno o privi și ea înțelese rugămintea lui nerostită.

— O să veniți să vă luați la revedere de la mine, *Herr* locotenent? Ies acum, dar voi fi înapoi la ora șase.

Cei trei tineri se ridicară și-și pocniră călcâiele. Altădată, i se părea comic gestul acela de curtoazie învechită, puțin afectată a soldaților Reichului. Acum își zicea că va regreta clinchetul ușor de pinteni, sărutatul mâinii, acea admirație pe

care i-o arătau aproape fără să vrea soldații departe de familie, de soție (dacă nu era de cea mai joasă speță). În respectul față de ea stăruia o notă de melancolie înduioșată, ca și cum ar fi regăsit datorită ei puțin din viața lor de altădată, în care gentilețea, buna educație, politețea față de femei erau calități mai prețuite decât aceea de a bea fără limite sau de a lua cu asalt și a cuceri o poziție inamică. În atitudinea lor față de ea se împleteau recunoștința și nostalgia; tânăra ghicea asta și era impresionată. Așteptă opt ore, profund neliniștită. Ce-i va spune el? Cum se vor despărți? Exista între ei o întreagă lume de nuanțe tulburi, neexprimate, ceva fragil ca un cristal prețios pe care un cuvânt era de ajuns să-l spargă. Probabil că el simți asta, căci rămase numai un scurt moment singur cu ea. Își scoase șapca (poate ultimul lui gest de civil, își zise Lucile cu un sentiment tandru și dureros) și o prinse de mâini. Înainte să le sărute, își sprijini o clipă obrazul de ele, cu o mișcare blândă și autoritară totodată... O luare în posesie? O tentativă de a imprima ca o pecete arsura unei amintiri?

— Adio, îi zise el. N-am să vă uit niciodată.

Ea nu răspunse. Privind-o, văzu că are ochii plini de lacrimi. Germanul întoarse capul.

După un moment, îi zise:

— O să vă dau adresa unuia dintre unchii mei, un von Falk ca mine, frate cu tata. A făcut o carieră strălucită și e la Paris pe lângă...

Rosti un nume german foarte lung.

— Până la sfârșitul războiului, el este comandantul marelui Paris, un fel de vicerege, în fond, și se bizuie în toate pe unchiul meu. I-am vorbit de dumneata și i-am cerut, dacă vă

veți afla vreodată în nevoie (suntem în război, Dumnezeu știe ce-o să ni se mai întâmple...), să vă ajute în măsura în care poate.

— Sunteți prea bun, Bruno, zise ea încet.

În clipa aceea nu-i era rușine că-l iubea, pentru că dorința ei era moartă și simțea pentru el numai milă și o tandrețe profundă, aproape maternă. Se străduí să zâmbească.

— Ca mama chinezoaică care își trimite fiul la război recomandându-i prudență (pentru că războiul nu este lipsit de pericole), vă rog, în amintirea mea, să vă menajați pe cât posibil viața.

— Înseamnă mult pentru dumneata? întrebă el neliniștit.

— Da. Înseamnă mult pentru mine.

Își strânseră încet mâna. Îl însoți până la peron. Acolo îl aștepta o ordonanță care îi ținea de căpăstru calul. Era târziu, dar nimeni nu se gândea la somn. Toți voiau să vadă plecarea germanilor. În ultimele ore, un fel de melancolie, de blândețe umană îi legase pe unii de alții, pe învinși de învingători, de solidul Erwald cu coapse puternice, care bea zdravăn și era atât de hazliu și robust, de micul Willy, agil și vesel, care învățase cântece franțuzești (se zice că era clovn în viața civilă), de bietul Johann, care își pierduse toată familia într-un bombardament („nu și soacra, pentru că n-am avut niciodată noroc!“ zicea el cu tristețe). Toți aveau să fie expuși focului, gloanțelor, morții. Câți vor rămâne îngropați în câmpiile rusești? Oricât de repede, oricât de fericit s-ar sfârși războiul cu Germania, câți bieți oameni nu vor mai vedea sfârșitul binecuvântat, acea zi a învierii? Era o noapte splendidă, pură, luminată de lună, fără o adiere de vânt. Era sezonul în care se taie crengile teilor. Bărbații și băieții urcă pe crengile

copacilor frumoși, cu frunziș des, și culeg florile; jos, femeile și fetițele le strâng să le pună la uscat toată vara în poduri și să le folosească iarna la infuzii. Un parfum minunat, amețitor plutea în aer. Ce plăcut, ce tihnit era totul! Copiii se jucau și se alergau. Urcau treptele vechiului monument religios și se uitau pe drum.

— Se văd? întrebau mamele.

— Nu încă.

Locul stabilit de adunare era în fața castelului și regimentul, în ordine de marș, urma să defileze prin târgușor. Ici și colo, în umbra unei porți, se auzeau șoapte, sărutări... Un rămas-bun mai tandru decât altele. Soldații erau în ținută de campanie, căștile grele, măștile de gaze pe piept. În fine, se auzi un răpăit scurt de tobă. Bărbații își făcură apariția, mergând în rânduri de câte opt și pe măsură ce înaintau, întârziații, după un ultim adio, o sărutare trimisă din vârful buzelor, se grăbeau să-și ocupe locul stabilit dinainte, în care avea să-i găsească destinul. Câteva râsete încă, o glumă-două între soldați și mulțime, dar curând totul amuți. Își făcu apariția generalul. Trecu în revistă trupele. Salută scurt, îi salută și pe francezi și plecă. În urma lui veneau ofițerii, apoi motocicliștii care încadrau un automobil cenușiu în care stăteau cei de la Comandatură. Pe urmă trecu artileria, tunurile pe platformele rulante, cu un om culcat pe fiecare cu fața în dreptul afetului, mitraliorii, toate armele acelea ușoare și aducătoare de moarte pe care oamenii le văzuseră în cursul manevrelor, la care se obișnuiseră să se uite fără teamă, cu indiferență și pe care deodată nu le mai puteai privi fără să te înfiori, tunurile antiaerienei îndreptate spre cer. Camionul înțesat cu pâini mari și negre, proaspăt frământate și frumos

mirositoare, mașinile Crucii Roșii, goale încă... Și bucătăria de campanie care se hurduca la sfârșitul convoiului ca o tinichea legată de coada unui câine. Soldații începură să cânte un cântec grav care se pierdea în noapte. Curând, pe drum, în locul regimentului german nu mai rămase decât un strop de praf.

1. *Die Wacht am Rhein* („Garda de pe Rin“), cântec patriotic german despre rivalitatea franco-germană, foarte popular în timpul Războiului Franco-Prusac și al Primului Război Mondial (n.r.).
2. Philippe Pétain (1856-1951), mareșal al Franței, Șef al Statului în Regimul de la Vichy (1940-1944). A fost condamnat la moarte pentru înaltă trădare, pentru colaboraționism cu Germania, dar Charles de Gaulle i-a comutat pedeapsa în închisoare pe viață (n.r.).
3. Port algerian la Marea Mediterană, unde în iulie 1940 a avut loc un atac al Marinei Regale Britanice asupra flotei franceze. Franța și Marea Britanie nu erau în război, însă francezii semnaseră un armistițiu cu Germania, iar britanicii se temeau că germanii ar putea prelua controlul asupra flotei franceze din port (n.r.).
4. „Să mai bem o picătură!/Oh, Suzanna!“ (în germ., în orig.), cântec de petrecere german (n.r.).
5. De fapt, este vorba de Wehrmacht, care înlocuise după 1935 Reichswehrul, armata Republicii de la Weimar (n.tr.).
6. „Noapte bună! Somn ușor!“ (în germ., în orig.) (n.r.).
7. „Dumnezeule“ (în germ., în orig.) (n.r.).
8. „Ah, iubirea...!“ (în germ., în orig.) (n.r.).
9. „Domnul meu“ (în germ. în orig.) (n.r.).

10. „Atenție“ (în germ., în orig.) (n.r.).
11. André Léon Blum (1872-1950), politician francez de origine evreiască și asociat ideologic cu stânga moderată, de trei ori prim-ministru al Franței (n.r.).
12. „Dumnezeu cu noi“ (în germ., în orig.), inscripție folosită în mod curent pe uniformele militare germane, de la Imperiul German, până la sfârșitul celui de-al Treilea Reich (n.r.).
13. „Așa sperăm“ (în germ., în orig.) (n.r.).

ANEXE

Extrase din caietul lui Irène Némirovsky despre starea Franței și planul pentru *Suita franceză*

Dumnezeule! Ce-mi face țara asta? Pentru că mă respinge, s-o privim cu răceală, să ne uităm la ea cum își pierde onoarea și viața. Și ceilalți, ce sunt ei pentru mine? Imperiile pier. Nimic n-are importanță. Dacă privim asta din punct de vedere mistic sau personal, e totuna. Să ne păstrăm judecata rece. Să ne întărim inima. Să așteptăm.

21 iunie. Discuție cu Nas Turtit. Franța va merge mână în mână cu Germania. Aici se va face curând mobilizarea, „dar numai pentru tineri“. Asta este spus probabil ca o atenție față de Michel. O armată traversează Rusia, alta vine din Africa. Suezul este cucerit. Japonia, cu flota ei formidabilă, bate America. Anglia cere îndurare.

25 iunie. Căldură cumplită. Grădina este împodobită în culorile lunii iunie – azur, verde fraged și roz. Mi-am pierdut stiloul. Dar sunt și alte necazuri, cum ar fi amenințarea cu lagărul de concentrare, statutul evreilor etc. Zi de duminică de neuitat. Tunetul din Rusia cade asupra prietenilor noștri după „noaptea lor nebună“ pe malul apei. Și ce să facem? Cu ei, toată lumea este beată. Voi descrie asta într-o zi?

28 iunie. Ei pleacă. Au fost abătuți 24 de ore, acum sunt veseli, mai ales când sunt împreună. Scumpici spune cu tristețe că „au apus timpurile fericite“. Își trimit pachetele acasă. Se vede că sunt surescitați. Disciplină admirabilă și, cred, nici o revoltă în adâncul sufletului. Fac aici jurământ să nu-mi mai îndrept niciodată ranchiuna, oricât de îndreptățită,

spre o masă de oameni indiferent de rasă, religie, convingeri, prejudecăți, erori. Îi compătimesc pe acești bieți copii. Dar nu pot să-i iert pe indivizi, pe cei care mă resping, pe cei care ne lasă baltă cu răceală, pe cei care sunt gata să ne lovească pe la spate. Ăștia..., dacă mi-ar cădea în mână vreodată... Când se vor sfârși toate astea? Trupele care se aflau aici vara trecută ziceau: „La Crăciun“, apoi: „În iulie“. Acum e sfârșitul lui ’41. Se vorbește aici de eliberarea teritoriului, mai puțin zona interzisă și coastele. În zona liberă, se pare că oamenilor nu le pasă de război. Am recitit cu atenție *Journal officiel*[1] și asta mi-a stârnit din nou dispoziția de acum câteva zile.

De vreau povara asta grea să o susțin,
Curajul lui Sisif mi-ar fi de trebuință.
Și pentru asta chiar îmi dau silință.
Însă lucrarea-i lungă și timpul e puțin
Le Vin de solitude de Irène Némirovsky
pentru Irène Némirovsky.

1942

Francezii erau sătui de Republică ca de o nevastă bătrână. Dictatura era pentru ei o iubire trecătoare, un adulter. Dar, dacă doreau să-și înșele nevasta, n-aveau de gând s-o și asasineze. Acum își văd moarte și Republica și libertatea. Și plâng după ele.

Tot ce face în Franța de câțiva ani o anumită clasă socială are un singur mobil: teama. Ea a cauzat războiul, înfrângerea și pacea actuală. Francezul din această castă nu urăște pe nimeni; nu simte nici invidie, nici ambiție dezamăgită, nici

dorință reală de revanșă. Lui i-a intrat frica în oase. Cine îi va face cel mai puțin rău (nu în viitor, în abstract, ci imediat și sub formă de șuturi în fund și de palme)? Germanii? Englezii? Rușii? Germanii i-au tras o mamă de bătaie, dar corecția e uitată și germanii pot să-l apere. De aceea, este „pentru germani“. La colegiu, școlarul cel mai slab preferă să fie asuprit de unul singur în locul independenței; tiranul îl ofensează, dar le interzice celorlalți să-i șterpelească bilele, să-l bată. Dacă scapă de tiran, e singur, abandonat în îmbulzeală.

Există o prăpastie între această castă, cea a conducătorilor noștri actuali, și restul națiunii. Ceilalți francezi, posedând mai puțin, sunt mai puțin temători. Când lașitatea nu mai înăbușă în suflet bunele sentimente (patriotismul, dragostea de libertate etc.), acestea se pot naște. Desigur, mulți din rândul poporului și-au făcut adevărate averi în ultimul timp, dar sunt averi în bani devalorizați, care nu pot fi transformate în bunuri reale, în pământuri, în bijuterii, în aur etc. Măcelarul nostru, care a câștigat cinci sute de mii de franci într-o monedă căreia îi cunoaște valoarea în străinătate (exact zero), ține mai puțin la banii lui decât un Péricand sau un Corbin la proprietățile lor, la băncile lor etc. Lumea este împărțită din ce în ce mai mult în cei care posedă avere și cei care nu posedă. Primii nu vor să renunțe la nimic și ceilalți vor să ia totul. Cine va câștiga?

Oamenii cei mai urâți în Franța în 1942:

Philippe Henriot și Pierre Laval. Primul e precum tigrul, al doilea, precum hiena: în jurul primului, poți să simți miros de sânge proaspăt, în jurul celuilalt, duhoare de stârv.

Mers-el-Kébir	stupoare dureroasă
Siria	indiferență
Madagascar	indiferență și mai mare

În fond, numai primul șoc contează. Te obișnuiești cu toate, cu tot ce se face în zona ocupată; masacrele, persecuția, jaful organizat sunt ca niște săgeți care se implântă în noroi!... În noroiul inimilor.

Vor să ne facă să credem că trăim într-o epocă comunitară, în care individul trebuie să piară ca societatea să trăiască, dar nu vrem să vedem că tocmai societatea piere ca să trăiască tiranii.

Epoca aceasta care se crede „comunitară“ este mai individualistă decât cea a Renașterii sau decât epocile marilor stăpâni feudali. Totul se întâmplă ca și cum ar exista în lume o anumită cantitate de libertate și de putere împărțită când între milioane de oameni, când între *unul singur* și milioane de oameni. „Luați ce-a mai rămas de la mine“, spun dictatorii. Așa că să nu mi se mai vorbească mie de spirit comunitar. Nu m-aș da în lături să mor, dar fiind și francez și rațional, vreau să înțeleg de ce mor, iar eu, Jean-Marie Michaud, pier pentru P. Henriot și P. Laval și pentru alți mahări, ca un pui căruia i se taie gâtul ca să fie servit la masa acestor trădători. Iar eu susțin că puiul face mai multe parale decât cei care îl vor mânca. Știu că sunt mai inteligent, mai bun, mai prețios pentru bunul mers al lumii decât cei numiți mai sus. Ei au puterea, dar una temporară și iluzorie. Le va fi luată de timp, de o înfrângere, de o lovitură a sorții, de boală (așa cum s-a

întâmplat cu Napoleon). Și lumea se va mira nespus: „Cum așa, în fața ăstuia am tremurat noi?“. Am într-adevăr spirit comunitar dacă îmi apăr partea mea și pe a tuturor în fața voracității. Individul n-are preț decât dacă îi apreciază pe ceilalți oameni, asta e clar. Dar să fie „ceilalți oameni“, nu „un om“. Pe această confuzie se instaurează dictatura. Napoleon nu dorește decât măreția Franței, zice el, dar îi strigă lui Metternich: „Mă doare-n cot de viața a milioane de oameni!“.

Hitler: „Nu lucrez pentru mine, ci pentru Europa“. (a început prin a zice: „Nu lucrez pentru poporul german“) Gândește la fel ca Napoleon: „Mă doare-n cot de viața și de moartea a milioane de oameni!“.

PENTRU „FURTUNĂ ÎN IUNIE“:

Ce mi-ar trebui:

1) O hartă a Franței foarte detaliată sau un ghid Michelin.
2) Colecția completă a câtorva ziare franceze și străine între 1 iunie și 1 iulie.
3) Un tratat despre porțelanuri.
4) Păsările din iunie, numele și felul în care cântă.
5) O carte mistică (cea de naș), abatele Bréchard.

Comentarii despre ceea ce a fost deja scris:

1) Testament – Vorbește prea mult.
2) Moarte preot – Melodramă.
3) Nîmes? De ce nu Toulouse, pe care îl cunosc?
4) În general, nu destulă simplitate!

[Irène Némirovsky a adăugat în rusește: „În general, sunt deseori personaje prea sus-puse“.]

30 iunie 1941. Să insist asupra figurii soților Michaud. Singurii care suferă mereu și sunt cu adevărat nobili. E ciudat că masa oamenilor, masa detestabilă este formată în majoritate din acești oameni cumsecade. Dar asta nu înseamnă că devin ea mai bună și ei mai răi.

Care sunt tablourile care merită să rămână pentru posteritate?

1) Cozile din zori.
2) Sosirea germanilor.
3) Mult mai puțin atentatele și ostaticii împușcați decât profunda indiferență a oamenilor.
4) Dacă vreau să fac ceva frapant, nu voi arăta mizeria, ci prosperitatea de lângă ei.
5) Când Hubert scapă de închisoarea în care au fost duși nefericiții, în loc să descriu moartea ostaticilor, trebuie să prezint serbarea de la Operă și pur și simplu pe cei care lipesc afișe pe ziduri: cutare a fost împușcat în zori. La fel, după război, și fără să insist asupra lui Corbin. Da! Asta trebuie făcută prin puterea contrastului: un cuvânt despre mizerie, zece despre egoism, lașitate, corporații, crimă. Nici că se poate mai elegant! Dar este drept că eu respir aerul acesta. E ușor să-mi imaginez asta: obsesia hranei.
6) Să mă gândesc și la liturghia din strada Source, dimineața, pe întuneric. Opoziție! Da, aici e ceva, ceva ce poate fi foarte tare și foarte nou. De ce îl folosesc atât de puțin în *Dolce*? Totuși, în loc să insist asupra lui Madeleine, de

exemplu, capitolul întreg Madeleine-Lucile poate să fie suprimat, redus la câteva rânduri de explicații, care ar trece în capitolul doamna Angellier-Lucile. În schimb, să descriu cu minuțiozitate pregătirile pentru petrecerea germanilor. Poate că este *an impression of ironic contrast, to receive the force of the contrast. The reader has only to see and hear.*

Personaje pe măsură ce apar (din câte îmi amintesc):

Familia Péricand – Corte și amanta – Soții Michaud – Proprietarii – Lucile – Haimanalele? – Țăranii etc. – Germanii – Nobilii.

Bun, trebuie să-i lipesc la început pe Hubert, Corte, Jules Blanc, dar asta o să-mi distrugă unitatea de ton pentru *Dolce*. Cred că trebuie să las *Dolce* așa și în schimb să revină toate personajele din *Furtună*, dar în așa fel încât să aibă toate o influență fatală asupra lui Lucile, a lui Jean-Marie și a celorlalți (și a Franței).

Cred că (rezultat practic) *Dolce* trebuie să fie scurt. Practic, față de 80 de pagini ale *Furtunii*, *Dolce* va avea vreo șaizeci, nu mai mult. *Captivitate* însă ar trebui să ajungă până la 100. Și ar fi:

FURTUNA	80	PAGINI
DOLCE	60	“
CAPTIVITATE	100	“
CELELALTE	50	“

390[2], să spunem 400 de pagini, multiplu de 4. Doamne! Asta face 1.600 de pagini dactilografiate! *Well, well, if I live in it!* În fine, dacă la 14 iulie vin cei care au promis, asta va avea printre alte consecințe două, sau cel puțin o parte în minus.

Într-adevăr, e ca muzica în care auzi uneori orchestra, alteori numai vioara. Cel puțin așa ar trebui să fie. Să combin [două cuvinte în rusă] și sentimentele individuale. Aici mă interesează istoria lumii.

Atenție la pericol: uită schimbările de caracter. Evident, timpul scurs este scurt. În orice caz, primele trei părți vor acoperi numai o perioadă de trei ani. Cum vor fi ultimele două, numai Dumnezeu știe și tare aș vrea să aflu. Dar din cauza intensității, a gravității experiențelor, trebuie ca acești oameni, cărora li se întâmplă aceste lucruri, să apară schimbați. (...)

Ideea mea este ca asta să se deruleze ca un film, dar tentația e mare din când în când, și i-am cedat în cuvinte puține sau în episodul care urmează ședinței de la școala particulară, expunându-mi propriul punct de vedere. Trebuie să mă descotorosesc de asta fără milă?

Trebuie să meditez și la: *the famous „impersonality“ of Flaubert and his kind lies only in the greater fact with which they express their feelings – dramatizing them, embodying them in living form, instead of stating them directly?*

Such... există cazuri în care nu trebuie să știi ce are Lucile în inimă, dar să arăt asta prin ochii altora.

Aprilie 1942

Trebuie să fac o urmare la *Furtuna*, *Dolce*, *Captivitate*. Trebuie să înlocuiesc ferma Desjours cu ferma Mounain. Sunt tentată s-o situez la Montferroux. Dublu avantaj: leg *Furtună* de *Dolce* și suprim ce e neplăcut în menajul Desjours. Trebuie să fac ceva mare și să nu mă mai întreb la ce bun.

Să nu-mi fac iluzii: nu e pentru acum. Așa că nu trebuie să mă rețin, trebuie să mă străduiesc din toate puterile în direcția dorită.

Pentru *Captivitate*. Atitudinile succesive ale lui Corte: revoluție națională, necesitatea unui conducător. Sacrificiu (toată lumea fiind de acord în privința necesității sacrificiului, cu condiția să fie cel al vecinului), apoi fraza lapidară, care îi slujește întru totul gloria, căci la început Corte este destul de prost văzut: ia o atitudine prea franceză, dar își dă seama, după semne ușoare și amenințătoare, că nu asta trebuie. Da, e patriot, dar după aceea: „astăzi, Rinul curge în Munții Ural, are un moment de ezitare, dar, la urma urmelor, asta merită toate fanteziile geografice care au fost valabile în ultimii ani – frontiera engleză e pe Rin și, finalmente, linia Maginot și linia Siegfried sunt amândouă în Rusia, ultima creație a lui Horace (*down him*)“.

Peste L. Trebuie să fie el, pentru că e o secătură. Iar, în timpurile în care trăim, o secătură face mai mult decât un om cumsecade.

Captivitate – fără fasoane. Să povestesc ce devin oamenii și atâta tot.

Azi, 24 aprilie, puțin calm pentru prima dată după mult timp, să mă conving că seria *Furtunilor*, dacă pot să spun așa, trebuie să fie, este, o capodoperă. Să muncesc la ea fără nici un moment de slăbiciune.

Corte este unul dintre acei scriitori a căror utilitate devine clară în anii care au urmat înfrângerii; nu avea pereche când venea vorba să găsească formule decente care slujeau la înfrumusețarea realităților neplăcute. Ex.: armata franceză nu s-a retras, s-a repliat! Când pupi cizma germanilor, înseamnă că ai simțul realității. A avea spirit comunitar înseamnă să acaparezi articolele de consum numai pentru uzul exclusiv al câtorva.

Cred că ar trebui să înlocuiesc căpșunele cu miozotisul. Pare imposibil să pui în aceeași perioadă cireși înfloriți și căpșunele bune de mâncat.

Să găsesc un mijloc ca s-o leg pe Lucile de *Furtună*. Când soții Michaud se odihnesc noaptea pe drum, oaza aceea și acel mic dejun și tot ce trebuie să pară minunat – cești̦ile din porțelan, trandafirii umezi în buchete strânse pe masă (trandafirii cu mijloc negru), cafetiera în jurul căreia plutește un fum albăstrui etc.

Să-i vorbești de rău pe oamenii de litere. Ex.: A.C., A.R., care a scris un articol: „Este *Tristesse d'Olympio*[3] o capodoperă?“.

Niciodată n-au fost vorbiți de rău oameni de litere gen A.B. etc. (lupii nu se mănâncă între ei).

Pe scurt, capitolele deja scrise la 13 mai 1942:

1) Sosirea – 2) Madeleine – 3) Madeleine și soțul ei – 4) Ritualul vecerniei – 5) Casa – 6) Germanii în târgușor – 7) Școala particulară – 8) Grădina și vizita vicontesei – 9) Bucătăria – 10) Plecarea doamnei Angellier. Prima descriere a grădinii Perrin – 11) Ziua ploioasă.

DE FĂCUT:

12) Germanul bolnav – 13) Pădurea Maie – 14) Doamnele Perrin – 15) Grădina Perrin – 16) Familia lui Madeleine – 17) Vicontesa și Benoît – 18) Denunțul? – 19) Noaptea – 20) Catastrofă acasă la Benoît – 21) Madeleine vine la Lucile – 22) Petrecerea pe lac – 23) Degetarul.

Rămas de făcut: 12, jumătate din 13, 16, 17 și urmarea.
Madeleine vine la Lucile – Lucile în camera doamnei Angellier – Lucile cu germanul – Petrecerea pe lac – Plecarea.

PENTRU *CAPTIVITATE* PENTRU LAGĂRUL DE CONCENTRARE BLASFEMIA EVREILOR BOTEZAȚI „DUMNEZEUL MEU, IARTĂ-NE GREȘELILE NOASTRE PRECUM TE IERTĂM ȘI NOI.“ – Evident, martirii n-ar fi zis asta.

Ca să fie bine, ar trebui făcute 5 părți.
1) *Furtuna*
2) *Dolce*
3) *Captivitate*
4) *Lupte?*

5) *Pacea?*

Titlu general: Furtună sau Furtuni și prima parte s-ar putea numi Naufragiu.

Cu toate astea, ceea ce le leagă pe toate aceste ființe este epoca, numai epoca. Este oare de ajuns? Vreau să spun, legătura asta se simte destul?

Așadar, Benoît, după ce l-a ucis (sau a încercat) pe Bonnet (pentru că trebuie să mai văd dacă nu e mai bine pentru viitor să-l las în viață), Benoît fuge; se ascunde în pădurea Maie, apoi, fiindcă lui Madeleine îi e teamă să nu fie urmărită când se va duce să-l aprovizioneze, acasă la Lucile. În fine, la Paris, la soții Michaud, unde l-a trimis Lucile. Urmărit, fuge la timp, dar Gestapoul face percheziție la familia Michaud, găsește însemnările făcute de Jean-Marie pentru o viitoare carte, le ia drept manifeste și îl aruncă în închisoare. Îl găsește acolo pe Hubert, care a fost prins pentru prostii. Hubert ar putea să iasă liniștit, susținut de puternica lui familie, care este toată colaboraționistă, dar, din naivitate, din pasiune pentru romanele de aventuri etc., preferă să riște moartea, evadând împreună cu Jean-Marie. Benoît și niște camarazi îi ajută. Mai târziu, mult mai târziu, pentru că trebuie ca Jean-Marie și Lucile să se iubească între timp, evadarea din Franța. Așa ar trebui să se termine *Captivitate* și după cum am spus:

— Benoît Comunist

— Jean-Marie Burghez

Jean-Marie moare eroic. Dar cum? Și ce este eroismul în zilele noastre? Ar trebui arătat, paralel cu această moarte,

moartea germanului în Rusia, ambele pline de o noblețe dureroasă.

Adagio: trebuie găsiți toți acei termeni muzicali (*presto*, *prestissimo*, *adagio*, *andante*, *con amore* etc.).

Muzică: Adagio din op. 106, imensul poem al singurătății – 20, variațiune pe o temă de Diabelli, acel sfinx cu sprâncene negre care contemplează abisul – Benedictus din *Missa solemnis* și ultimele scene din *Parsifal*.

De aici reiese: cei care se vor iubi cu adevărat sunt Lucile și Jean-Marie. Ce să fac cu Hubert? Plan vag: Benoît, după ce l-a ucis pe Bonnet, fuge. Este ascuns acasă la Lucile. După plecarea germanilor, lui Lucile îi este teamă să-l lase în târg și se gândește deodată la Michaud.

Pe de altă parte, aș vrea ca J. Marie și Hubert să fie închiși împreună de germani din motive diferite. Astfel, s-ar putea pune moartea germanului după aceea. Lucile ar putea avea ideea să i se adreseze lui ca să-l salveze pe J. Marie? Totul e foarte vag. Rămâne de văzut.

Pe de o parte, aș vrea un fel de idee generală. Pe de alta… Tolstoi, de exemplu, cu o idee, strică tot. E nevoie de oameni, de reacții omenești, asta e…

Să ne mulțumim cu mari oameni de afaceri și scriitori celebri. La urma urmelor, ei sunt adevărații regi.

Pentru *Dolce*, o femeie de onoare poate să mărturisească fără rușine: „Aceste surprize ale simțurilor pe care rațiunea le învinge“, va zice Pauline (Corneille).

2 iunie 1942: să nu uit niciodată că războiul va trece și toată partea istorică va păli. Încearcă să faci cât mai multe lucruri, conflicte psihologice… care pot să-i intereseze și pe oamenii din 1952 sau din 2052. Recitește Tolstoi. Descrieri inimitabile, dar nu istorice. Insistă pe asta. De exemplu, în *Dolce*, germanii în sat. În *Captivitate*, prima împărtășanie a lui Jacqueline și serata la Arlette Corail.

2 iunie '42 – Să încep să mă preocup de forma pe care o va avea acest roman terminat! Să iau în considerate că n-am sfârșit încă partea a doua, că o văd pe a treia? Dar a patra și a cincea sunt în ceață, și ce ceață! Asta chiar că rămâne în mâna zeilor, pentru că depinde de ce se va întâmpla. Iar zeii pot să se distreze și să pună un interval de 100 de ani sau de 1.000 de ani, după cum e la modă să se spună, iar eu voi fi departe. Dar zeii n-o să-mi facă una ca asta. Contez mult și pe profeția lui Nostradamus.

1944 *Oh, God*!

În așteptarea formei… ar trebui să spun mai degrabă a ritmului, ritmul în sens cinematografic… relațiile dintre părți. *Furtuna*, *Dolce*, blândețe și tragedie. *Captivitate*? Ceva înăbușit, sufocat, ceva de o mare răutate. Pe urmă, nu știu.

Important – legăturile dintre diferitele părți ale operei. Dacă m-aș fi priceput mai bine la muzică, cred că asta m-ar fi putut ajuta. Dacă nu muzica, ceea ce se numește ritm în cinema. Pe scurt, preocupare pentru varietate, pe de-o parte, și armonie, pe de altă parte. La cinema, un film trebuie să aibă unitate, ton, stil. Ex.: filmele acelea americane cu străzi, în care găsim întotdeauna zgârie-norii, în care se ghicește

atmosfera caldă, înăbușită, jilavă a unui colț de stradă newyorkez. Așadar, unitate în întregul film, dar varietate între părți. Continuare – îndrăgostiții – râsul, lacrimile etc. Acesta este genul de ritm la care vreau să ajung.

Acum, întrebare mai banală și la care nu pot să găsesc răspuns: nu vor fi uitați eroii de la un volum la altul? Ca să evit acest inconvenient, n-aș vrea să fac o carte în mai multe volume, ci un volum mare de 1.000 de pagini.

3 iulie '42 – Fie ce-o fi, și măcar de n-ar ține mult și de nu s-ar complica ținând atâta! Dar să se sfârșească odată, bine sau rău!

Trebuie să fie doar patru mișcări. În a treia, *Captivitate*, destinul comunitar și destinul individual sunt puternic legate. În a patra, indiferent de rezultat (MĂ ÎNȚELEG!), destinul individual se desprinde de celălalt. De o parte, destinul poporului, de cealaltă, Jean-Marie și Lucile, iubirea lor, muzica germanului etc.

Acum, uite ce-am imaginat:

1) Benoît este omorât într-o revoluție, sau într-o încăierare, sau într-o încercare de revoltă, după cum va impune realitatea.
2) Corte. Cred că va fi poate bun. Lui Corte i-a fost foarte teamă de bolșevici. Este un colaboraționist îndârjit, dar în urma unui atentat împotriva prietenului său sau din vanitate dezamăgită, are ideea că germanii sunt pierduți. Vrea să le ofere garanții stângiștilor! Se gândește întâi la Jules Blanc, dar după ce dă ochii cu el i se pare [cuvânt

rusesc ilizibil], se îndreaptă în mod hotărât spre un grup tânăr, energic, care a înființat… [frază neterminată].

Pentru *Captivitate*:
Să încep cu: Corte, Jules Blanc la Corte.
Apoi un contrast: Lucile poate să fie la familia Michaud.
Apoi: familia Péricand.
Cât mai multe reuniuni neistorice, dar mulțime, mondenități sau lupte pe străzi ori ceva de genul acesta!
Sosirea
Dimineața
Plecarea
Aceste trei episoade trebuie să fie puse mai mult în valoare. Cartea asta trebuie să aibă valoare prin mișcările mulțimii.

Din partea a patra, nu știu decât moartea germanului în Rusia.

Da, ca să fac așa cum trebuie, ar trebui cinci părți de 200 de pagini fiecare. O carte de 1.000 de pagini. Ah, *God*!

Remarcă. Furtul coșului cu mâncare al lui Corte de către proletari trebuie să aibă, în viitor, o mare influență. În mod normal, Corte ar trebui să devină nazist îndârjit, dar pot, dacă vreau, dacă am nevoie, să fac în așa fel încât să-și zică: „Nu trebuie să-mi fac iluzii, viitorul îi aparține, viitorul este al acestei forțe brutale care mi-a smuls mâncarea de la gură. Așadar, două poziții: să lupt împotriva ei sau, din contră, să preiau pe dată conducerea mișcării. Să mă las dus de val, dar în prima linie? Mai mult, să încerc s-o conduc? Scriitorul

oficial al partidului. Marele om al partidului. He! He! He!“. Mai ales că Germania se are bine cu URSS și va trebui s-o tolereze din ce în ce mai mult. Cât va dura războiul, ar fi într-adevăr o nebunie din partea Germaniei etc. Mai târziu, o să fie diferit… Dar, mai târziu, o să vedem. Va zbura în ajutorul celui mai puternic. Oare un Corte poate să aibă idei atât de cinice? Sigur că da, în unele momente. După ce a băut sau a făcut dragoste în felul lui preferat, despre care muritorul de rând nu poate să aibă decât o idee vagă, și chiar dacă ar avea-o, nu i-ar provoca decât năucire și panică. Partea cea mai grea în această privință este, ca întotdeauna, latura practică a chestiunii. Un ziar, un fel de post de radio. *Libertatea*, cu subvenție ascunsă de la germani. De văzut.

All action is a battle, the only business is peace.

Oare *the pattern is less* o roată decât un val care urcă și coboară și găsești pe creasta lui când un pescăruș, când Spiritul Răului, când un șobolan mort. Exact realitatea, realitatea *noastră* (nu avem nici un motiv să fim mândri de ea!).

Ritmul trebuie să fie aici în mișcările maselor de oameni, toate locurile în care se vede mulțime în primul volum, fuga, refugiații, sosirea germanilor în sat.

În *Dolce*, sosirea germanilor, dar trebuie revăzută, dimineața, plecarea. În *Captivitate*, prima împărtășanie, o manifestație (cea de la 11 noiembrie ’41), o bătălie? De văzut. Încă nu știu și scriu după cum îmi dictează realitatea.

Dacă înfățișez oameni care „acționează“ asupra acestor evenimente, e greșit. Dacă înfățișez oameni în acțiune, asta se

apropie desigur de realitate, dar în detrimentul interesului. Totuși, trebuie să mă opresc la asta.

Este destul de adevărat (și, de altfel, banal, dar admirăm și ne plac banalitățile) ce spune Percy, că cele mai bune scene istorice (vezi *Război și pace*) sunt cele văzute prin ochii personajelor. Am încercat să fac același lucru în *Furtuna*, dar în *Dolce*, tot ce se referă la germani, toate astea pot și trebuie să fie aparte.

Ceea ce, în fond, ar fi bine. Dar este o slăbiciune să înfățișezi mereu în scene nevăzute, prin intermediul personajelor, evoluțiile armatei germane. Așadar *Furtuna* ar trebui începută cu o imagine de năvală în Franța.

Greu.

Cred că ceea ce-i conferă romanului *Război și pace* expansiunea aceea despre care vorbește Forster este pur și simplu faptul că, în mintea lui Tolstoi, *Război și pace* este numai un prim volum, care trebuia să fie urmat de *Decembriștii*, dar ce a făcut el inconștient (poate, pentru că evident nu știu, doar îmi închipui), în fine, ce a făcut conștient sau nu este foarte important de făcut într-o carte ca *Furtuna* etc., chiar dacă unele personaje ajung la o concluzie, cartea însăși trebuie să dea impresia că este doar un episod… care este realmente epoca noastră, ca toate epocile, bineînțeles.

22 iunie ’42 – Cu ceva timp în urmă, am descoperit o tehnică ce mi-a adus mari servicii – metoda indirectă. De fiecare dată când se ivește o dificultate de tratament, această metodă mă salvează, dă prospețime și forță oricărei istorii. Mă folosesc de ea în *Dolce* de fiecare dată când se află în scenă

doamna Angellier. Dar această metodă de apariție, pe care n-am folosit-o încă, are potențialul de a fi dezvoltată la infinit.

1 iulie ’42, găsit asta pentru *Captivitate*:

Unificând sau pur și simplu simplificând mereu, cartea (în totalitatea ei) trebuie să se transforme într-o luptă între destinul individual și destinul comunitar. Nu trebuie să fiu de partea cuiva.

Părerea mea: regimul burghez, reprezentat de Anglia, din păcate compromis, cere cel puțin să fie reînnoit, căci, în fond, este imuabil în substanța lui; dar nu-și va reveni probabil decât după moartea mea: rămân așadar față în față două forme de socialism. Nu mă încântă nici una, nici alta, dar *there are facts*! Așadar, una mă respinge… A doua… Dar asta iese din discuție. Ca scriitoare, trebuie să pun corect problema.

Această luptă între două destine are loc de fiecare dată când se întâmplă o dezordine, nu e ceva rațional; este instinctiv. Cred că pierzi mult din tine, dar nu totul. Salvarea este că, în general, timpul care ne este destinat este mai lung decât cel hărăzit crizei. Contrar a ceea ce se crede, generalul trece, grupul rămâne întreg, destinul comunitar este mai scurt decât cel al simplului individ (nu este riguros exact; există o altă scară a timpului, ne interesăm numai de zguduituri, iar acestea ori ne ucid, ori durează mai puțin decât noi).

Revenind la subiectul meu: J. Marie are întâi o atitudine chibzuită și detașată față de această mare partidă de șah. Bineînțeles, ar vrea revanșa Franței, dar își dă seama că acesta nu este un scop, căci cel ce spune „revanșă“ spune „ură și răzbunare“, „războiul etern“, iar pe creștin îl deranjează ideea

de Iad și de pedeapsă veșnică. Nici lui nu-i convine această idee că cineva va fi mereu mai puternic, și cineva mai slab. De aceea, va merge spre unificare… El dorește pacea și înțelegerea. Or, colaboraționismul, așa cum se practică acum, îl dezgustă, iar de cealaltă parte vede comunismul, care este convenabil pentru unul ca Benoît, dar nu pentru el. Așadar, încearcă să trăiască ca și cum marea și urgenta problemă comunitară nu s-ar pune, ca și cum n-ar avea de rezolvat decât propriile probleme. Dar află că Lucile a iubit și poate mai iubește un german. În consecință, adoptă o poziție, deoarece abstracțiunea a căpătat brusc chipul urii. Urăște un german și, în el, prin el, urăște sau crede că urăște, ceea ce este același lucru, o formă de spirit. În realitate, uită de propriul destin și-l confundă cu cel al aproapelui. Practic, la sfârșitul *Captivității*, Lucile și J. Marie se iubesc. Această iubire este dureroasă, nedusă până la capăt, nemărturisită, în plină luptă! J. Marie fuge ca să lupte împotriva germanilor – dacă mai este posibil la sfârșitul lui ’42!

Partea a patra ar trebui să fie întoarcerea, triumful capitolului în care va apărea J. Marie. Să nu uit niciodată că publicului îi place să i se descrie viața „bogaților“.

Pe scurt: lupta dintre destinul individual și destinul comunitar. În final, accentul cade pe iubirea dintre Lucile și Jean-Marie și pe viața eternă. Capodopera muzicală a germanului. Ar trebui reamintit și Philippe. *Ceea ce, în fond, ar corespunde cu convingerea mea profundă. Ceea ce rămâne:*
1) Umila noastră viață cotidiană
2) Arta
3) Dumnezeu

Pădurea Maie, 11 iulie ’42

Pini în jurul meu. Stau pe puloverul albastru, în mijlocul unui maldăr de frunze putrezite și ude de la furtuna din noaptea trecută așezată ca pe o plută, cu picioarele îndoite sub mine! Am pus în geantă volumul II din Anna Karenina*, jurnalul lui K.M. și o portocală. Prietenii mei bondarii, insecte încântătoare, par mulțumiți de sine și zbârnâitul lor este profund și grav. Îmi plac tonurile grave și joase la voci și în natură. Acel „cirip, cirip“ ascuțit al păsărilor mici dintre crengi mă agasează… Puțin mai târziu, voi încerca să regăsesc iazul pierdut.*

Captivitate:

1) Reacția lui Corte.
2) Atentatul prietenilor lui Benoît, care îl înspăimântă pe Corte.
3) Corte află despre el de la bravul Hubert…
4) De la Arlette Corail etc.
5) Cochetăriile ei.
6) Denunțul. Hubert și J. Marie sunt arestați împreună cu mulți alții.
7) Hubert, grație demersurilor bogatei și conservatoarei sale familii, este eliberat. J. Marie e condamnat la moarte?
8) Aici intervin Lucile, germanul. J. Marie este grațiat (aici să comprim închisoarea sau ceva de genul acesta).
9) Benoît îl ajută să evadeze. Evadare răsunătoare.
10) Reacția lui J. Marie față de Germania și de germani.
11) El și Hubert fug în Anglia.
12) Moartea lui Benoît. Sălbatică și plină de speranță.

Din toate astea, trebuie să răzbată iubirea lui Lucile pentru Jean-Marie.

Cel mai important aici și cel mai interesant este următorul lucru: faptele istorice, revoluționare etc. nu trebuie să fie atinse decât ușor, în schimb trebuie aprofundată viața cotidiană, cea afectivă și mai ales comedia pe care o întruchipează.

1. Monitorul Oficial al statului francez (n.tr.).
2. Greșeală de calcul în manuscris (n.tr.).
3. Poem de Victor Hugo (n.tr.).